

Jaarrapport

Integratie 2020

Jaarrapport

Integratie

2020

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2019–2020	2019 tot en met 2020
2019/2020	Het gemiddelde over de jaren 2019 tot en met 2020
2019/'20	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2019 en eindigend in 2020
2017/'18–2019/'20	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2017/'18 tot en met 2019/'20

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag en CCN Creatie, Den Haag
Ontwerp: Edenspiekermann
Copyright foto's: Hollandse Hoogte

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2020.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

Voor u ligt het Jaarrapport Integratie 2020. In het maatschappelijk debat dat gevoerd wordt over integratie biedt het CBS met dit rapport een verzameling objectieve gegevens.

Het Jaarrapport Integratie bestaat uit een monitordeel en een verdiepend deel. Het monitordeel toont ontwikkelingen op het gebied van demografie, onderwijs, arbeid, inkomen en uitkeringen, criminaliteit, gezondheid, en sociale en maatschappelijke participatie. Het verdiepende deel gaat nader in op een aantal specifieke thema's. Dit keer zijn dat de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt, criminaliteit onder jongvolwassenen, en familienetwerken van ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond. Daarnaast vindt u op de website van het [CBS](#), een dossier met aanvullend materiaal.

Hoewel de diversiteit in Nederland groot is, is er maar een beperkt aantal relatief grote herkomstgroepen. In de tweede helft van de twintigste eeuw kwamen met name mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond naar Nederland. De laatste jaren komen ook andere groepen immigranten steeds meer in beeld, zoals mensen uit de vluchtelingenlanden Afghanistan, Irak, Iran, Somalië, Eritrea en Syrië en uit de nieuwe EU-landen Polen, Roemenië en Bulgarije. Dit Jaarrapport Integratie besteedt aandacht aan al deze groepen.

Eens per twee jaar stelt het CBS dit rapport samen, deels bekostigd door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ik ben de collega's van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut dankbaar voor hun bijdrage aan dit Jaarrapport met de analyse over netwerken van oudere immigranten.

**Directeur-Generaal,
Angelique Berg**

Den Haag/Heerlen/Bonaire, november 2020

Inhoud

Voorwoord	3
Samenvatting	7
Summary	16
Inleiding	24

1 Bevolking 28

2 Onderwijs 51

3 Sociaaleconomische positie 71

4 Criminaliteit 99

5 Gezondheid 112

6 Sociale en maatschappelijke participatie 124

7 De transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt 131

7.1	Inleiding	131
7.2	Eerder onderzoek	132
7.3	Onderzoekopzet	134
7.4	Uitkomsten	136
7.5	Literatuur	155

8 De rol van gezin, opleiding en migratieachtergrond bij veroordeelde jongvolwassenen 157

8.1	Inleiding	157
8.2	Mogelijke verklaringen voor verschillen	158
8.3	Deze studie	160
8.4	Veroordelingen naar leeftijd	161
8.5	Regressieanalyses	164
8.6	Resultaten	174
8.7	Conclusie en discussie	185
8.8	Literatuur	187

9 Familienetwerken van niet-westerse oudere migranten 190

9.1	Inleiding	190
9.2	Kleurrijke vergrijzing	191
9.3	De vier grootste niet-westerse groepen	193
9.4	Waar wonen ouderen met een niet-westerse achtergrond?	196
9.5	Verdiepingsstudie 1: Huishoudenssituatie niet-westerse ouderen	200
9.6	Verdiepingsstudie 2: Geografische afstand niet-westerse ouderen tot kinderen	205
9.7	Conclusie	211
9.8	Literatuur	212
	Begrippen	215
	Gebruikte databronnen	220
	Bijlagen	222
	Medewerkers	264

Samenvatting

Het Jaarrapport Integratie bevat een overzicht van de mate waarin mensen met een migratieachtergrond en een Nederlandse achtergrond naar elkaar toegroeien. Daarbij wordt ingegaan op verschillen en overeenkomsten tussen deze groepen en de mate waarin deze groepen zich naar elkaar toe hebben bewogen in de afgelopen jaren. Dit rapport beschrijft de ontwikkeling van integratie tot en met 2019. De grote invloed die COVID-19 en de daarmee verband houdende maatregelen op onze economie en de samenleving hebben, komen in dit rapport dan ook niet aan de orde.

Deze samenvatting begint met hoofdpunten op het gebied van integratie. Vervolgens wordt per hoofdstuk ingegaan op de belangrijkste uitkomsten.

Hoofdpunten

Over het algemeen hebben mensen met een migratieachtergrond een minder gunstige positie dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Zo hebben zij gemiddeld genomen een lager onderwijsniveau, minder vaak werk, een lager inkomen en zijn zij vaker uitkeringsafhankelijk. Ook ervaren mensen met een migratieachtergrond hun gezondheid minder vaak als (zeer) goed. De achterstand is voor mensen met een niet-westerse migratieachtergrond gemiddeld groter dan voor mensen met een westerse migratieachtergrond. Binnen deze groepen neemt de tweede generatie een overwegend gunstigere positie in dan de eerste generatie.

Op basis van het afgelopen decennium is er echter wel sprake van een inhaalslag in de sociaaleconomische positie die mensen met een migratieachtergrond innemen. Dat geldt in het bijzonder voor de groep met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond. Tijdens de economische crisis werden deze groepen harder geraakt op de arbeidsmarkt, maar de afgelopen jaren groeide hun arbeidsparticipatie sterker dan die van mensen met een Nederlandse achtergrond. Ook op gebied van werkloosheid en bijstandsafhankelijkheid is hun aandeel relatief sterker gedaald dan onder mensen met een Nederlandse achtergrond.

Daarnaast is de achterstand van mensen met een migratieachtergrond ook op gebied van onderwijs langzaam aan het verkleinen. Onder de vier grootste niet-westerse groepen is dit vooral het geval voor mensen met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse migratieachtergrond. Het aandeel met havo/vwo-advies en het aandeel dat in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs daadwerkelijk op havo of vwo zit, steeg sterker dan onder de groep met een Nederlandse achtergrond. Uit de verdiepende analyses blijkt dat deze verbeterde onderwijspositie zich vertaalt in een betere arbeidspositie, maar dat er nog wel verschil blijft bestaan. Gemiddeld ligt hun arbeidsdeelname na behalen van hun diploma namelijk lager dan onder afgestudeerden met een Nederlandse achtergrond. Dat verschil wordt echter kleiner naarmate het diplomaniveau hoger is.

Op gebied van criminaliteit zijn mensen met een migratieachtergrond oververtegenwoordigd. Wel is de afgelopen tien jaar een daling in het aandeel verdachten van een misdrijf te constateren, zowel onder mensen met als zonder migratieachtergrond. De ingezette daling lijkt de laatste jaren iets af te vlakken. De verdiepende analyses wijzen

uit dat de oververtegenwoordiging in de criminaliteitscijfers voor een belangrijk deel kunnen worden verklaard door de ongunstigere positie op gebied van onderwijs- en gezinskenmerken die vooral niet-westerse jongeren innemen ten opzichte van jongeren met een Nederlandse achtergrond.

Na correctie voor verschillende achtergrondkenmerken blijkt dat mensen met een Nederlandse achtergrond en mensen met een migratieachtergrond ongeveer even vaak contact hebben met burens en vrienden. Mensen met een Nederlandse achtergrond hebben wel frequenter contact met familie. Vooral voor ouderen zijn dergelijke sociale netwerken relevant met het oog op hun zelfredzaamheid en mantelzorg. Uit verdiepende analyses blijkt dat de zelfredzaamheid voor ouderen met een Surinaamse en Antilliaanse migratieachtergrond mogelijk in het geding is, omdat zij vaker zonder partner of kinderen wonen. Ouderen met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond hebben een grotere kans op mantelzorg vanuit het familienetwerk: zij zijn minder vaak kinderloos, delen vaker de woning met hun kinderen en wonen relatief dichterbij hun kinderen dan ouderen met een Nederlandse achtergrond.

Hoofdstuk 1: Bevolking

Op 1 januari 2020 had bijna een kwart van de Nederlandse bevolking een migratieachtergrond. De helft van de mensen met een westerse migratieachtergrond en 44 procent van degenen met een niet-westerse migratieachtergrond is in Nederland geboren en behoort daarmee tot de tweede generatie. De afgelopen vijf jaar groeide de bevolking vooral door immigratie.

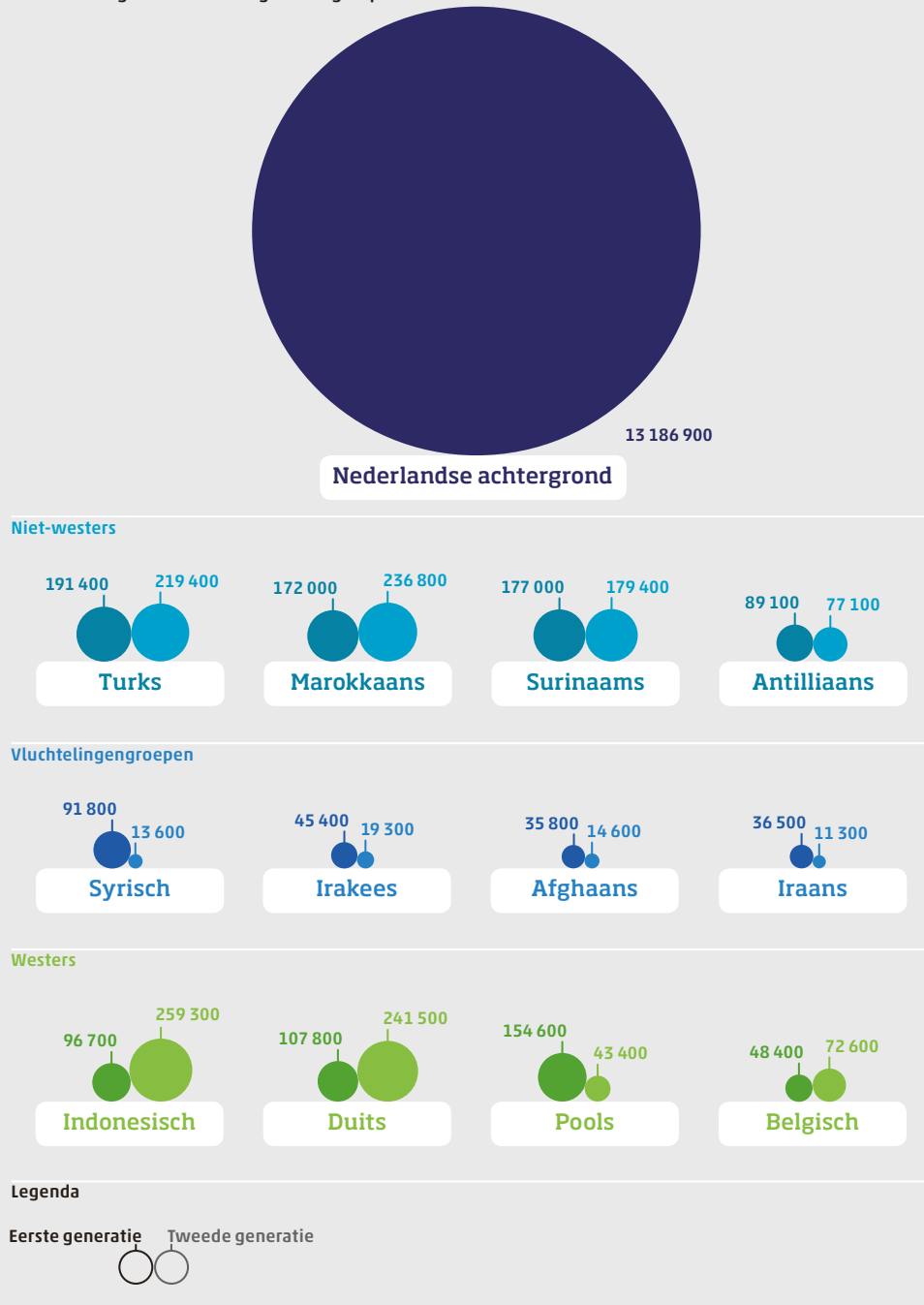
De groei van het aantal mensen met een migratieachtergrond zit voor het grootste deel bij niet-westerse herkomstgroepen: asielmigratie is daar voor een belangrijk deel de oorzaak van. Maar ook arbeids- en gezinsmigratie uit overige niet-westerse landen als India en China spelen bij deze groei een rol. De groei in het aantal mensen met een westerse migratieachtergrond komt voor meer dan de helft voor rekening van de nieuwe EU-landen, met name Polen.

Gezinsmigratie blijft voor veel groepen de belangrijkste reden om naar Nederland te komen. De laatste jaren worden echter arbeid en studie een steeds belangrijker motief om naar Nederland te komen onder zowel westerse als niet-westerse migranten. Sinds 2014 stijgt daarnaast het aantal asielmigranten dat naar Nederland komt, vooral als gevolg van de burgeroorlog in Syrië.

Grootste bevolkingsgroepen naar achtergrond

Op 1 januari 2020 telde Nederland 17,4 miljoen inwoners.

Welke achtergrond hebben de grootste groepen?

Op demografisch gebied zijn verschillen te constateren tussen mensen met een Nederlandse achtergrond en mensen met een migratieachtergrond. Zo zijn mensen met een migratieachtergrond gemiddeld jonger en wonen zij relatief vaak in één van de vier grote steden en zijn vaker alleenstaand. Ook tussen de verschillende groepen met een migratieachtergrond onderling bestaan demografische verschillen. Zo hebben mensen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond vaker een partner buiten de eigen herkomstgroep dan mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Ook zijn zij vaker alleenstaand. Verder krijgen vrouwen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond gemiddeld meer kinderen dan vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond.

Hoofdstuk 2: Onderwijs

Leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond volgen minder vaak een hoog onderwijsniveau dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond. Ten opzichte van tien jaar geleden is het aandeel niet-westerse leerlingen op een hoger onderwijsniveau echter wel gestegen en is het verschil kleiner geworden. Dat zien we in het aandeel groep-8 leerlingen met een havo- of vwo-advies, maar ook aan het aandeel leerlingen dat havo of vwo doet in leerjaar 3 van de middelbare school. Vooral leerlingen met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond volgen steeds vaker onderwijs op havo- of vwo-niveau. Alleen het percentage leerlingen met een Antilliaanse achtergrond op havo of vwo blijft achter. Ook binnen het vmbo vinden verschuivingen plaats ten opzichte van tien jaar geleden. Het aandeel leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond of Nederlandse achtergrond op het laagste vmbo-niveau (vmbo-basis) neemt af en het aandeel leerlingen dat de gemengde of theoretische leerweg volgt neemt toe. Ondanks deze ontwikkelingen zijn leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond nog altijd oververtegenwoordigd op het laagste vmbo-niveau.

Leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond verlaten vaker voortijdig het onderwijs dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond, maar ook hier is het aandeel de laatste jaren gedaald. Deze daling was het sterkst onder jongens met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond.

Voor de meeste herkomstgroepen geldt dat het grootste deel van de volwassenen van de tweede generatie middelbaar is opgeleid. Mensen met een overig niet-westerse achtergrond vormen een uitzondering, van hen is bijna de helft hoogopgeleid. Daarmee is deze groep gemiddeld iets vaker hoogopgeleid dan mensen met een Nederlandse achtergrond.

Mensen met een migratieachtergrond zijn gemiddeld wat ouder wanneer zij afstuderen van het hbo of wo dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Dit komt deels omdat zij langer over een zelfde studietraject doen, maar ook door de lagere vertegenwoordiging op havo- of vwo-niveau. Hierdoor 'stapelen' mensen met een migratieachtergrond vaker verschillende opleidingen, waardoor het traject naar het behalen van een diploma in het hoger onderwijs langer voor hen duurt.

Qua studierichting kiezen mbo'ers met een niet-westerse achtergrond vaker voor een studie in een economische richting dan mbo'ers met een Nederlandse achtergrond; zij kiezen vaker voor een studie in de technische richting. Niet-westerse studenten met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond kiezen in het hoger onderwijs vooral voor de richting 'recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening'.

Hoofdstuk 3: Sociaaleconomische positie

Mensen uit de nieuwe EU-landen lijken qua inkomstenbron, arbeidsparticipatie en uitkeringsafhankelijkheid het meest op mensen met een Nederlandse achtergrond. Beide groepen hebben voornamelijk inkomen afkomstig uit werk, een relatief hoge arbeidsparticipatie en zijn minder afhankelijk van uitkeringen. Het gebruik van uitkeringen neemt wel toe naarmate men langer in Nederland verblijft. Het inkomen van mensen met een nieuwe EU-achtergrond bleef in 2018 wel achter bij dat van mensen met een

Nederlandse achtergrond en was vergelijkbaar met dat van mensen met een niet-westerse migratieachtergrond.

Mensen met een niet-westerse achtergrond hebben minder vaak werk dan mensen met een Nederlandse of nieuwe-EU achtergrond. Gedurende de economische crisis die in 2008 begon, nam de arbeidsparticipatie onder alle groepen af en de werkloosheid toe, maar onder de niet-westerse groep was dit sterker. De afgelopen jaren is de nettoarbeidsparticipatie gemiddeld genomen ook bij mensen met een niet-westerse migratie achtergrond weer gestegen en de werkloosheid gedaald.

Mensen met een niet-westerse achtergrond hebben vaker een bijstandsuitkering dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Door slechtere economische omstandigheden was de bijstandsafhankelijkheid onder deze groepen sinds 2008 toegenomen, maar de laatste jaren is sprake van een daling. De bijstandsafhankelijkheid van Nederlanders is al vele jaren laag en nauwelijks onderhevig aan schommelingen. De oververtegenwoordiging in de bijstand van mensen met een migratieachtergrond is de laatste jaren dus afgenomen.

De tweede generatie met een niet-westerse achtergrond heeft een betere sociaaleconomische positie dan de eerste generatie. Ze hebben vaker betaald werk, een hoger inkomen en zijn minder uitkeringsafhankelijk. Toch blijft hun positie op al deze drie terreinen wel achter op die van mensen met een Nederlandse achtergrond.

Vluchtelingen in Nederland zijn na het verkrijgen van hun verblijfsvergunning relatief vaak afhankelijk van een bijstandsuitkering. Die bijstandsafhankelijkheid is ook na een langere verblijfsduur in Nederland nog hoog. Hun inkomen is dan ook het laagst van alle onderzochte herkomstgroepen.

Hoofdstuk 4: Criminaliteit

Nederlanders zonder migratieachtergrond zijn het minst vaak verdachte van een misdrijf; 0,6 procent is geregistreerd als verdachte. Van de mensen uit nieuwe EU-landen is tussen de 1 en de 2 procent als verdachte geregistreerd. Ongeveer 2 procent van de mensen met een Afghaanse, Iraanse, Syrische en Turkse achtergrond zijn verdachte van een misdrijf. Van de onderscheiden groepen zijn mensen met een Antilliaanse of Somalische achtergrond relatief het vaakst verdacht van een misdrijf (rond de 4 procent).

Aangezien jongeren vaker verdacht zijn van een misdrijf, en de tweede generatie gemiddeld jonger is dan de eerste generatie, is bij het vergelijken van generaties alleen gekeken naar 12- tot 25-jarigen. Dan blijkt dat er geen grote verschillen zijn tussen de eerste en tweede generatie met een niet-westerse achtergrond. Alleen de tweede generatie met een Marokkaanse en Surinaamse achtergrond is minder vaak verdachte dan de eerste generatie.

Sinds 2005 daalt het percentage geregistreerde verdachten van misdrijven vrij consistent bij alle migratieachtergronden. De ingezette daling lijkt de laatste jaren (voor alle herkomstgroepen) af te vlakken.

Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn minder vaak slachtoffer van criminaliteit dan mensen met een migratieachtergrond. Er zijn geen significante verschillen in slachtofferschap tussen de eerste en de tweede generatie (zowel met een westerse als niet-

westerse migratieachtergrond). Er worden steeds minder mensen slachtoffer van een misdrijf en de dalende trend zet zich voort, zowel bij mensen met als mensen zonder migratieachtergrond.

Mensen met een Turkse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond voelen zichzelf vaker onveilig dan mensen zonder migratieachtergrond. De tweede generatie mensen met een niet-westerse achtergrond voelt zichzelf vaker onveilig dan de eerste generatie. Bij mensen met een westerse migratieachtergrond zijn deze verschillen tussen generaties er niet. Voor mensen zonder migratieachtergrond en bij mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond nemen gevoelens van onveiligheid af door de tijd heen. Voor mensen met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond zijn gevoelens van onveiligheid niet afgenomen.

Ook bij onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt is te zien dat mensen zonder migratieachtergrond het minst vaak aangeven zichzelf weleens onveilig te voelen. Wat betreft generaties zijn er geen sterk significante verschillen wat betreft gevoelens van onveiligheid in de eigen buurt. In het algemeen nemen ook de gevoelens van onveiligheid in de eigen buurt af door de tijd heen. Dit geldt zowel voor mensen met als zonder migratieachtergrond.

Hoofdstuk 5: Gezondheid

Mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond ervaren hun gezondheid minder vaak als (zeer) goed dan mensen met een Nederlandse achtergrond. In lijn hiermee zijn zorgkosten van mensen met een Antilliaanse, Marokkaanse, Surinaamse en Turkse achtergrond hoger dan die van mensen met een Nederlandse achtergrond. De vier soorten zorg waarvoor tot 65 jaar de meeste kosten worden gemaakt zijn ziekenhuiszorg, gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg (ggz), geneesmiddelen en huisartsenzorg. Kosten voor ziekenhuiszorg en huisartsenzorg waren in 2017 voor mensen met een niet-westerse achtergrond hoger dan voor mensen met een Nederlandse achtergrond, na standaardisatie naar leeftijd van de Nederlandse bevolking tot 65 jaar. Voor gespecialiseerde ggz en geneesmiddelen zijn de verschillen nog groter.

Verder hebben mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond vaker ernstig overgewicht dan mensen zonder migratieachtergrond. Mensen met een Marokkaanse achtergrond roken minder vaak dan mensen met een Nederlandse achtergrond. De groep met Turkse achtergrond rookt juist relatief vaak gevolgd door mensen met een Surinaamse achtergrond. Mensen met een Antilliaanse achtergrond verschillen op het gebied van roken niet veel van mensen zonder migratieachtergrond.

Zowel mensen met een Nederlandse, Marokkaanse als Surinaamse achtergrond ervoeren hun gezondheid in de periode 2015/2019 minder vaak als goed dan tien jaar geleden. Onder mensen met een Antilliaanse of Turkse achtergrond was de ervaren gezondheid niet significant anders. Het aandeel mensen met obesitas steeg in tien jaar zowel bij mensen zonder als met een migratieachtergrond.

Hoofdstuk 6: Sociale en maatschappelijke participatie

Mensen met een Nederlandse achtergrond hebben iets vaker wekelijks contact met familie dan mensen met een westerse of niet-westerse migratieachtergrond. Mensen met een niet-westerse achtergrond hebben juist meer contact met vrienden en minder met burens dan mensen met een Nederlandse of westerse achtergrond. Deze verschillen zijn deels te verklaren door verschillen in leeftijdsopbouw, geslacht en opleidingsniveau. Jongeren hebben bijvoorbeeld in alle herkomstgroepen meer contact met vrienden. Na correctie voor het verschil in leeftijdsopbouw, geslacht en opleidingsniveau is er geen verschil meer in de frequentie van contact met burens en vrienden. Mensen met een Nederlandse achtergrond hebben wel nog steeds frequenter contact met familie.

De westerse tweede generatie heeft frequenter contact met familie, vrienden en burens dan de westerse eerste generatie. De tweede niet-westerse generatie heeft meer contact met vrienden en minder contact met burens dan de eerste niet-westerse generatie. Dit heeft vooral te maken met de jonge leeftijd van de niet-westerse tweede generatie: over het algemeen hebben jongeren meer contact met vrienden en minder met burens. Het contact met familie en vrienden is constant gebleven in 2016/2019 ten opzichte van de periode 2012/2015. Het contact met burens is onder alle herkomstgroepen afgenomen.

Mensen met een Nederlandse, westerse of Marokkaanse achtergrond verlenen vaker informele hulp dan mensen met Turkse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond. Mensen met een Nederlandse achtergrond doen vaker vrijwilligerswerk en nemen vaker deel aan verenigingsactiviteiten dan mensen met een westerse of niet-westerse achtergrond. Zowel voor de westerse als niet-westerse tweede generatie geldt dat zij vaker informele hulp verlenen, vrijwilligerswerk doen en deelnemen aan verenigingsactiviteiten dan de eerste generatie. Dit verschil blijft als gecorrigeerd wordt voor verschillen in leeftijdsopbouw, geslacht en opleidingsniveau. Het geven van hulp en doen van vrijwilligerswerk is nauwelijks veranderd sinds 2012. Deelname aan verenigingsactiviteiten is in de periode 2016/2019 vergeleken met de periode 2012/2015 iets gedaald onder mensen met een westerse achtergrond en onder de westerse en niet-westerse tweede generatie.

Hoofdstuk 7: De transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt

In het onderwijs hebben de vier grootste niet-westerse migrantengroepen nog steeds een achterstand ten opzichte van mensen met een Nederlandse achtergrond, maar die achterstand wordt langzaam maar zeker ingelopen. De verbeterde onderwijspositie betekent dat de uitgangspositie van migrantenjongeren uit deze groepen als zij de arbeidsmarkt betreden beter wordt. In dit hoofdstuk is onderzocht of dit ook leidt tot een gunstigere transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt voor de tweede generatie met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond. De positie op de arbeidsmarkt wordt een, drie, en tien jaar na uitstroom uit het onderwijs vergeleken met die van mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond die met hetzelfde diploma de arbeidsmarkt betraden.

Gemiddeld genomen verloopt de overgang naar de arbeidsmarkt voor de tweede generatie minder gunstig. Dit geldt vooral voor mannen en vrouwen met twee in het buitenland geboren ouders. Het aandeel dat een jaar na uitstroom uit het onderwijs betaald werk heeft ligt bij de tweede generatie lager. Bovendien maken mannen en vrouwen van de tweede

generatie, als zij betaald werk hebben, vaker de transitie naar een positie zonder betaald werk. Hierdoor worden de achterstanden in nettoarbeidsdeelname die een jaar na uitstroom uit het onderwijs zijn ontstaan in de jaren erna bij mannen slechts mondjesmaat ingelopen en bij vrouwen vaker groter dan kleiner.

De achterstanden in arbeidsdeelname zijn kleiner naarmate het diplomaniveau hoger is. De achterstanden zijn het grootst onder mbo-2-gediplomeerden, het laagste onderzochte diplomaniveau, en het kleinst bij degenen met een wo-diploma. Binnen het mbo zijn de verschillen het grootst bij degenen die hun diploma haalden via de beroepsopleidende leerweg (bol). Bovendien zijn er verschillen tussen de groepen. Bij de tweede generatie met een Marokkaanse achtergrond verloopt de transitie van onderwijs naar betaald werk het moeizaamst, de mannen en vooral vrouwen met een Antilliaanse achtergrond hebben het vaakst betaald werk.

Wat betreft het type arbeidsovereenkomst en het bruto uurloon zijn de verschillen tussen de tweede generatie en mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond gering. Wel valt op dat vrouwen van de tweede generatie aanzienlijk vaker voltijd werken dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond.

Hoofdstuk 8: De rol van gezin, opleiding en migratieachtergrond bij veroordeelde jongvolwassenen

Hoewel de geregistreerde criminaliteit al enkele jaren afneemt voor alle herkomst-groeperingen, blijven mensen met een migratieachtergrond nog altijd oververtegenwoordigd in deze cijfers. De vraag is in hoeverre dit het gevolg is van verschillen in achtergrondkenmerken tussen mensen met een migratieachtergrond en mensen met een Nederlandse achtergrond. In tegenstelling tot eerder onderzoek wordt in dit hoofdstuk niet gekeken naar geregistreerde verdachten van misdrijven, maar daadwerkelijke veroordelingen door de rechter of het OM. De focus ligt hier bij jongvolwassenen (18 tot en met 22 jaar) en de rol van buurt-, gezins- en ouderlijke kenmerken en het hoogst gevolgde opleidingsniveau die golden ten tijde van de jeugd.

Uit de regressieanalyses blijkt dat vooral individuele kenmerken als een lager opleidingsniveau en gezinskenmerken de kans op een veroordeling sterk beïnvloeden. Wanneer we controleren voor verschillen in achtergrondkenmerken is de kans op een veroordeling voor de meeste jongvolwassen mannen en vrouwen met een tweede generatie migratieachtergrond nagenoeg even groot als voor hun leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond. Uitzondering zijn jongvolwassen mannen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond. Voor hen blijft een aanzienlijk deel van het verschil in de kans op een veroordeling met geslachts- en leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond onverklaard. Voor vrouwen met een tweede generatie Turkse migratieachtergrond geldt het tegenovergestelde: waar hun ongecorrigeerde kans groter is dan voor jongvolwassen vrouwen met een Nederlandse achtergrond, is hun kans op een veroordeling juist kleiner wanneer we rekening houden met hun achtergrondkenmerken.

De invloed van achtergrondkenmerken op de kans op een veroordeling verschilt voor de verschillende herkomstgroepen. Zo zijn voor de tweede generatie Antillianen en Surinamers ongunstige gezinskenmerken de belangrijkste verklaring voor de grotere kans op een

veroordeling. Voor mensen met een tweede generatie Turkse migratieachtergrond hangt dit voor het grootste deel samen met het gegeven dat zij een lager opleidingsniveau volgden.

Hoofdstuk 9: Familienetwerken van niet-westerse oudere migranten

Ouderen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond vormen nu nog een betrekkelijk kleine groep, maar hun aantal zal de komende jaren flink toenemen. Op gebied van onder meer inkomen, gezondheid en huisvesting nemen zij relatief vaak een kwetsbare positie in. Hierdoor zijn zij mogelijk in mindere mate zelfredzaam dan ouderen met een Nederlandse achtergrond. Dit terwijl het ouderenbeleid er juist op is gericht om ook kwetsbare ouderen zo lang mogelijk zelfredzaam te laten zijn in de thuissituatie en de inzet van het sociale netwerk wordt gestimuleerd. Op gebied van mantelzorg neemt het familienetwerk, en daarbinnen de kinderen en de partner, een belangrijke plaats in. In dit verdiepende hoofdstuk zijn de familienetwerken van ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse migratieachtergrond in kaart gebracht en is onderzocht in hoeverre zij een vangnet van familie hebben om eventuele mantelzorg op zich te nemen.

Voor al ouderen met een Surinaamse en Antilliaanse migratieachtergrond lijken kwetsbaar voor wat betreft mogelijke mantelzorg door de partner omdat zij relatief vaak alleenstaand zijn. Wel wonen zij vaker samen met hun kinderen dan ouderen met een Nederlandse achtergrond, zij het beduidend minder vaak dan hun Turkse en Marokkaanse leeftijdsgenoten. Ouderen met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond zijn minder vaak kinderloos en delen vaker de woning met een of meer kinderen dan ouderen met een Nederlandse achtergrond.

Van de ouderen zonder samenwonende kinderen is de geografische afstand tot uitwonende kinderen veruit het kleinst bij Turkse en Marokkaanse ouderen en het grootst bij Antilliaanse ouderen. Antilliaanse ouderen hebben minder vaak een kind in de buurt wonen dan ouderen met een Nederlandse achtergrond. Ook zijn zij vaker kinderloos. Surinaamse ouderen nemen een tussenpositie in en zijn vergelijkbaar met ouderen zonder migratieachtergrond.

Dat Turkse en Marokkaanse ouderen relatief vaak samenwonen met kinderen of dichtbij hen wonen, is niet alleen toe te schrijven aan hun sociaal-demografische kenmerken, maar kan ook worden gezocht in de sterkere normen en waarden rondom familiesolidariteit die binnen deze gemeenschap heersen. Daarnaast heeft de eerste generatie Turkse en Marokkaanse ouderen wellicht ook meer behoefte aan hulp van de kinderen, bijvoorbeeld als men de Nederlandse taal zelf niet (goed) machtig is. Deze taalproblemen spelen bij Surinaamse en Antilliaanse ouderen gewoonlijk geen rol.

Summary

The Annual Report on Integration contains an overview of the extent to which the social and economic position of people with a migration background and people with a native Dutch background are converging. It discusses the differences and similarities between these groups and the extent to which any differences have decreased in recent years. This report describes the development of integration up to and including 2019, and therefore does not address the major influence that COVID-19 and the related measures are having on the Dutch economy and Dutch society.

This summary starts with key points in the area of integration. It then looks at the most important outcomes for each chapter.

Main points

In general, people with a migration background are in a less favourable position than people with a native Dutch background. On average, they have a lower level of education and a lower level of income, are less likely to be in employment and are more likely to be benefit-dependent. People with a migration background are also less likely to experience their health as good or very good. On average, people with a non-western migration background are more disadvantaged than people with a western migration background. On the whole, the second generation within these groups occupies a more favourable position than the first generation.

On the basis of the past decade, however, the gap between the socio-economic position of people with a migration background and people with a non-migration background is narrowing. This applies in particular to those with a Turkish, Moroccan, Surinamese or Antillean background. During the economic crisis, these groups were hit harder on the labour market, but over the past few years their labour participation has grown more than that of people from a native Dutch background. There has also been a larger decrease in unemployment and dependence on welfare benefits among these groups compared to people with a native Dutch background.

In the field of education too, the disadvantage of people with a migration background is gradually decreasing. Of the four largest non-western groups, this is especially the case for people with a Turkish, Moroccan or Surinamese migration background. The proportion of school pupils in these groups assessed as being capable of entering the higher tiers of Dutch secondary education (HAVO or VWO) and the proportion actually receiving this level of education in year 3 of secondary school has risen more sharply than among schoolchildren with a native Dutch background. The in-depth analyses show that this improved educational position also leads to a better employment position, although a difference remains. On average, their employment rate after graduation is lower than among graduates with a native Dutch background. However, the higher the level of education achieved, the smaller the difference.

In the area of crime, people with a migration background are over-represented. Over the past ten years, however, a decline in the proportion of crime suspects has been observed, both among people with and without a migration background. The decline seems to have levelled

off somewhat in recent years. The more in-depth analyses show that the overrepresentation in crime figures can largely be explained by the less favourable position in terms of educational and family characteristics that young people with a non-western migration background in particular occupy compared to young people with a native Dutch background.

After correction for various background characteristics, the figures show that people with a native Dutch background and people with a migration background have approximately the same amount of contact with friends and neighbours. However, people with a native Dutch background have more frequent contact with family. Such social networks are particularly relevant for older people in view of their self-reliance and informal care. More in-depth analyses show that the self-reliance of elderly people with a Surinamese and Antillean migration background may be at risk, because they are more likely to live without a partner or children. Elderly people with a Turkish or Moroccan migration background are more likely to receive informal care from the family network: they are less likely to be childless, more likely to share the home with their children and live in relatively close proximity to their children compared to elderly people with a native Dutch background.

Chapter 1: Population

On 1 January 2020, almost a quarter of the Dutch population had a migration background. Half of those with a western migration background and 44 percent of those with a non-western migration background were born in the Netherlands and therefore belong to the second generation. Over the past five years, immigration has been the main cause of population growth in the Netherlands.

The growth in the number of people with a migration background is largely due to migration from non-western countries, with asylum migration being a major cause. But labour and family migration from other non-western countries such as India and China also play a role in this growth. Migrants from the new EU countries, particularly Poland, account for over half of the growth in the number of people with a western migration background.

Family migration remains the main reason for many groups to come to the Netherlands. In recent years, however, work and study have become an increasingly important motive for both western and non-western migrants to come to the Netherlands. In addition, since 2014, the number of asylum migrants coming to the Netherlands has increased, mainly as a result of the civil war in Syria.

In terms of demographics, differences can be observed between people with a native Dutch background and people with a migration background. For example, people with a migration background are on average younger, more likely to be single and to live in one of the Netherlands' four largest cities. There are also demographic differences between the various groups with a migration background. For example, more people with a Surinamese or Antillean background have a partner outside their own group of origin than people with a Turkish or Moroccan background. They are also more likely to be single. On average, women with a Turkish or Moroccan background have more children than women with a Surinamese or Antillean background.

Chapter 2: Education

Students with a non-western migration background are less likely to attain a high level of education than students with a native Dutch native background. However, compared to ten years ago, the share of students from a non-western migration background in higher education has increased and educational differences are narrowing. This can be seen in the increasingly large share of pupils in the final year of primary school assessed as being capable of entering the higher tiers of Dutch secondary education (HAVO, VWO) and the share actually receiving this level of education in year 3 of secondary school. Students with a Turkish, Moroccan or Surinamese background in particular are more likely to be educated at HAVO or VWO level. Only the share of students with an Antillean background at these levels has not increased.

Across all groups with a non-western migration background, compared to ten years ago, the share of students at the lowest level of prevocational education (VMBO) has decreased, while the share at the higher levels of VMBO has increased. Despite these developments, students with a non-western migration background are still more likely to attend the lowest level of VMBO.

Students with a non-western migration background are more likely to leave school early without obtaining a basic qualification than students with a native Dutch background. In recent years, the share of early school leavers has decreased, especially among boys with a Turkish or Moroccan migration background.

For most groups with a second-generation migration background, the majority of those who are no longer in education left school having completed secondary education. People from 'other non-western migration backgrounds' are an exception: almost half of them obtained a higher education qualification. As a result, this group is on average slightly more highly educated than people with a Dutch background.

People with a migration background are on average a little older than people with a native Dutch background when they graduate from higher education (university or university of applied sciences, HBO). This is partly because students with a migration background take a little longer to complete their higher education studies, but also because on average they are slightly older at the start of their study programme due to the fact that they are more likely to stack courses.

In terms of field of study, secondary vocational education (MBO) students with a non-western migration background more often opt for business studies or economics than MBO students with a Dutch background, who are more inclined to opt for technical subjects. In higher education, non-western students with a Turkish, Moroccan or Surinamese background mainly choose a degree programme in the field of business and administration.

Chapter 3: Socio-economic position

People from the new EU countries most resemble people from a native Dutch background in terms of source of income, labour participation and benefit dependency. The main source of income for both groups is income from work, they have a relatively high employment rate and are less dependent on benefits. However, the use of benefits does increase the longer

people stay in the Netherlands. In 2018, however, the income of people with a new EU background lagged behind that of people with a native Dutch background and was comparable to that of people with a non-western migration background.

People with a non-western migration background are less likely to have work than people with a Dutch or new EU background. During the economic crisis that started in 2008, the employment rate among all groups decreased and unemployment increased, but these effects were stronger among the non-western group. In recent years, on average, the net employment rate has once again risen among people with a non-western migration background and unemployment has fallen.

People with a non-western migration background are more likely to receive social assistance benefits than people with a native Dutch background. Due to the downturn in the economy, income support dependency among these groups increased from 2008 but has fallen again in recent years. Income support dependency among Dutch people has been low for many years, with hardly any fluctuations. The overrepresentation of people with a migration background in terms of social assistance has therefore decreased in recent years.

The second generation with a non-western migration background has a better socio-economic position than the first generation. They are more likely to be in paid employment, have a higher income and are less dependent on benefits. Nevertheless, in all three areas their position lags behind that of people with a native Dutch background.

Refugees in the Netherlands are often more dependent on social assistance benefit after obtaining their residence permit. This social assistance dependency is still high even after a longer period of residence in the Netherlands. Their income is therefore the lowest of all the groups of origin covered by this report.

Chapter 4: Crime

Dutch nationals without a migration background are the least likely to be suspected of a crime: 0.6 percent are registered as crime suspects. Between 1 and 2 percent of people from new EU countries are registered as crime suspects. Approximately 2 percent of people with an Afghan, Iranian, Syrian or Turkish background are crime suspects. Of the specific migrant groups, people from Antillean or Somali backgrounds are relatively the most likely to be suspected of a crime (around 4 percent).

Since young people are more likely to be crime suspects, and the second generation is on average younger than the first generation, only 12 to 24-year-olds were considered when comparing generations. This comparison shows no major differences between the first and second generation with a non-western migration background. The second-generation figures on crime suspects were only lower than the first generation for people with a Moroccan and Surinamese migration background.

Since 2005, the percentage of registered crime suspects has been declining fairly consistently across all migration backgrounds. The decline seems to have levelled off in recent years (for all groups of origin).

A person with a native Dutch background is less likely to be the victim of crime than someone with a migration background. There are no significant differences in victim status between the first and second generation (both with a western and non-western migration background). Fewer and fewer people are falling victim to criminal activities and this downward trend is continuing, both among people with and without a migration background.

Research shows that people with a Turkish, Surinamese or Antillean background feel unsafe more often than people without a migration background. A higher proportion of second-generation people with a non-western migration background feel unsafe than the first generation. Among people with a western migration background, these differences between generations do not exist. For people without a migration background and for people with a Turkish or Moroccan background, feelings of insecurity diminish over time. For people with an Antillean or Surinamese background, feelings of insecurity do not diminish.

When asked about feelings of insecurity in their own neighbourhood, people without a migration background are the least likely to indicate that they sometimes feel unsafe. As far as generations are concerned, there are no significant differences when it comes to feelings of insecurity in one's own neighbourhood. In general, feelings of insecurity in one's own neighbourhood also decrease over time. This applies both to people with and without a migration background.

Chapter 5: Health

Research shows that fewer people with a Turkish, Moroccan, Surinamese or Antillean background describe their health as good or very good compared to people with a native Dutch background. This is also reflected in the cost of healthcare for people with Antillean, Moroccan, Surinamese and Turkish backgrounds, which is higher than that for people with a native Dutch background.

The four types of care for which most costs are incurred up to the age of 64 are hospital care, specialised mental healthcare (GGZ), medicines and GP care. In 2017, the costs of hospital care and GP care were higher for people with a non-western migration background than for people with a native Dutch background, after standardisation for the age of the Dutch population up to the age of 64. For specialised mental healthcare and medicines, the differences are even greater.

Furthermore, people with a Turkish, Moroccan, Surinamese or Antillean migration background are more likely to be seriously overweight than people without a migration background. People with a Moroccan background are less likely to smoke than people with a native Dutch background. The number of smokers among those with a Turkish background is highest, followed by people with a Surinamese background. When it comes to smoking, there is little difference between people with an Antillean background and people without a migration background.

In the period 2015-2019, the number of people with a native Dutch, Moroccan or Surinamese background who described their health as good was lower than it was ten years ago. Among people with an Antillean or Turkish background, the perceived health was not significantly

different. In the past ten years, the proportion of people with obesity increased among people with and without a migration background.

Chapter 6: Social and civic participation

People with a native Dutch background have slightly more weekly contact with family than people with a western or non-western migration background. People with a non-western migration background have more contact with friends and less contact with neighbours than people with a Dutch or western migration background. These differences can partly be explained by differences in age structure, gender and level of education. Young people, for example, have more contact with friends in all groups of origin. After correction for the difference in age structure, gender and level of education, no difference in the frequency of contact with neighbours and friends emerges. However, people with a native Dutch background still have more frequent contact with family.

The second generation of people with a western migration background has more frequent contact with family, friends and neighbours than the first generation. The second generation of people with a non-western migration background has more contact with friends and less contact with neighbours than the first generation of non-western migrants. This is mainly due to the young age of the non-western second generation: young people in general have more contact with friends and less contact with neighbours.

Contact with family and friends remained constant in 2016–2019 compared to the period 2012–2015. Contact with neighbours decreased among all groups of origin.

People with a native Dutch, western or Moroccan background provide informal help more often than people with a Turkish, Surinamese or Antillean background. People with a native Dutch background are more likely to volunteer and take part in association activities than people with a western or non-western migration background. Both the western and non-western second generation are more likely to provide informal help, volunteer and take part in association activities than the first generation. This difference remains when corrected for differences in age structure, gender and level of education. Giving help and volunteering has hardly changed since 2012. Participation in association activities in the period 2016–2019 decreased slightly compared to the period 2012–2015 among people with a western migration background and among the western and non-western second generation.

Chapter 7: The transition from education to the labour market

In education, the four largest non-western migrant groups still lag behind people with a native Dutch background, but this gap is narrowing slowly but surely. Their improved educational position means that young people from these migration groups are in a better position when they enter the labour market. This chapter examines whether this improvement actually leads to a more favourable transition from education to the labour market for the second generation with a Turkish, Moroccan, Surinamese or Antillean migration background. The chapter compares their position on the labour market one, three, and ten years after leaving education with the position of men and women with a native Dutch background who entered the labour market with the same qualifications.

On average, the transition to the labour market is less favourable for men and women with a second-generation migration background. This is especially true when both parents were born abroad. One year after leaving education, the proportion of second-generation migrants in paid work is lower. In addition, men and women of the second generation in paid work are more likely to make the transition to a position without paid work. As a result, the disadvantages in terms of net labour participation that arise one year after leaving education are only marginally reduced in the following years for men. For women, these disadvantages are more likely to increase than decrease.

The better qualified a person is, the fewer disadvantages they encounter in terms of employment participation. The disadvantages are greatest in the lowest tier of the Dutch education system (MBO-2), and smallest among those with a university degree. Within the lowest tier, the greatest disadvantages are experienced by those who obtained their diploma via the pre-vocational learning pathway (BOL). Moreover, there are differences between the groups with a migration background. Second-generation migrants with a Moroccan background encounter the most difficulty in the transition from education to paid work, while men and especially women with an Antillean background are most likely to have paid work.

Where type of employment contract and gross hourly wages are concerned, the differences between the second generation of people with a migration background and men and women with a native Dutch background are small. It is striking, however, that women with a second-generation migrant background are considerably more likely to work full-time than women with a native Dutch background.

Chapter 8: The role of family, education and migration background in young adults convicted of a crime

Although registered crime has been decreasing for all groups of origin for some years now, people with a migration background are still overrepresented in these figures. The question is to what extent this is due to differences in background characteristics between people with a migration background and people with a native Dutch background. Unlike previous research, this chapter does not look at registered crime suspects, but at actual convictions by the courts or the Public Prosecution Service. The focus is on young adults (aged 18 to 22) and the role of neighbourhood, family and parental characteristics and the highest level of education that applied at the time of youth.

The regression analyses show that individual characteristics such as family make-up and a lower level of education have a particularly strong influence on the probability of a conviction. Taking differences in background characteristics into account, the chance of a conviction is almost as high for most young men and women with a second-generation migration background as for their peers with a native Dutch background. Young men with a second-generation Moroccan migration background are an exception. For them, a considerable part of the difference in the likelihood of a conviction compared to peers with a native Dutch background remains unexplained. For women with a second-generation Turkish migration background, the opposite applies: where their probability based on uncorrected data is higher than for young women with a native Dutch background, their chance of a conviction is smaller if we take their background characteristics into account.

The influence of background characteristics on the probability of a conviction differs for the different groups of origin. For example, for second-generation Antilleans and Surinamese migrants, unfavourable family make-up is the most important explanation for the relatively high probability of a conviction. For people with a second-generation Turkish migration background, this can largely be attributed to a lower level of education.

Chapter 9: Family networks of non-western elderly migrants

Elderly people from Turkish, Moroccan, Surinamese and Antillean backgrounds form a relatively small group at present, but their numbers will increase considerably in the coming years. As regards factors such as income, health and housing, elderly people from these groups are more likely to be in a vulnerable position. As a result, they may be less self-reliant than elderly people with a native Dutch background. The government policy for the elderly is aimed at ensuring that vulnerable older people remain self-reliant in their home situation for as long as possible, while encouraging support through the individual's social network. In terms of informal care, the family network occupies an important place, especially the children and the partner. This in-depth chapter maps out the family networks of elderly people from Turkish, Moroccan, Surinamese and Antillean migration backgrounds and looks at the extent to which these members of society have a safety net of family members to take on informal care where needed.

When considering the possibility of informal care by the partner, older people with a Surinamese and Antillean migration background appear to be particularly vulnerable because they are relatively often single. However, they do live with their children more often than elderly people with a native Dutch background, albeit significantly less often than their Turkish and Moroccan counterparts. Elderly people with a Turkish or Moroccan migration background are less likely to be childless and more likely to share the home with one or more children than elderly people with a native Dutch background.

Among the elderly who do not form a household with one or more of their children, the geographical distance to children living elsewhere is by far the shortest among older people with a Turkish or Moroccan background and longest among older people with an Antillean background. An older person with an Antillean background is less likely to have a child living in the neighbourhood than an older person with a native Dutch background. They are also more likely to be childless. Elderly people with a Surinamese background occupy an intermediate position comparable to older people without a migration background.

The fact that older people with a Turkish or Moroccan migration background are more likely to live with or close to their children is not only due to socio-demographic factors, but can also be attributed to the stronger norms and values relating to family solidarity that prevail within these communities. In addition, the first generation of Turkish and Moroccan elderly may also need more help from their children, for example if their command of Dutch falls short in certain areas. Such language problems do not usually play a role among older people with a Surinamese or Antillean background.

Inleiding

Het Jaarrapport Integratie 2020 geeft een overzicht van de integratie van mensen met een migratieachtergrond. Daarbij wordt ingegaan op overeenkomsten en verschillen tussen mensen met een migratieachtergrond en mensen met een Nederlandse achtergrond. Deze inleiding beschrijft het doel van de publicatie en geeft uitleg over de gehanteerde methodologie. Daarnaast het een overzicht van de inhoud van deze publicatie en de bijlage.

Doel van de publicatie

Het Jaarrapport Integratie bevat een overzicht van de mate waarin mensen met een migratieachtergrond en mensen met een Nederlandse achtergrond naar elkaar toegroeien. Daarbij wordt ingegaan op verschillen en overeenkomsten tussen deze groepen en de mate waarin deze groepen zich naar elkaar toe hebben bewogen in de afgelopen jaren. Waar mogelijk wordt daarbij onderscheid gemaakt tussen mensen met een migratieachtergrond die in het buitenland geboren zijn, en hun kinderen die in Nederland geboren zijn.

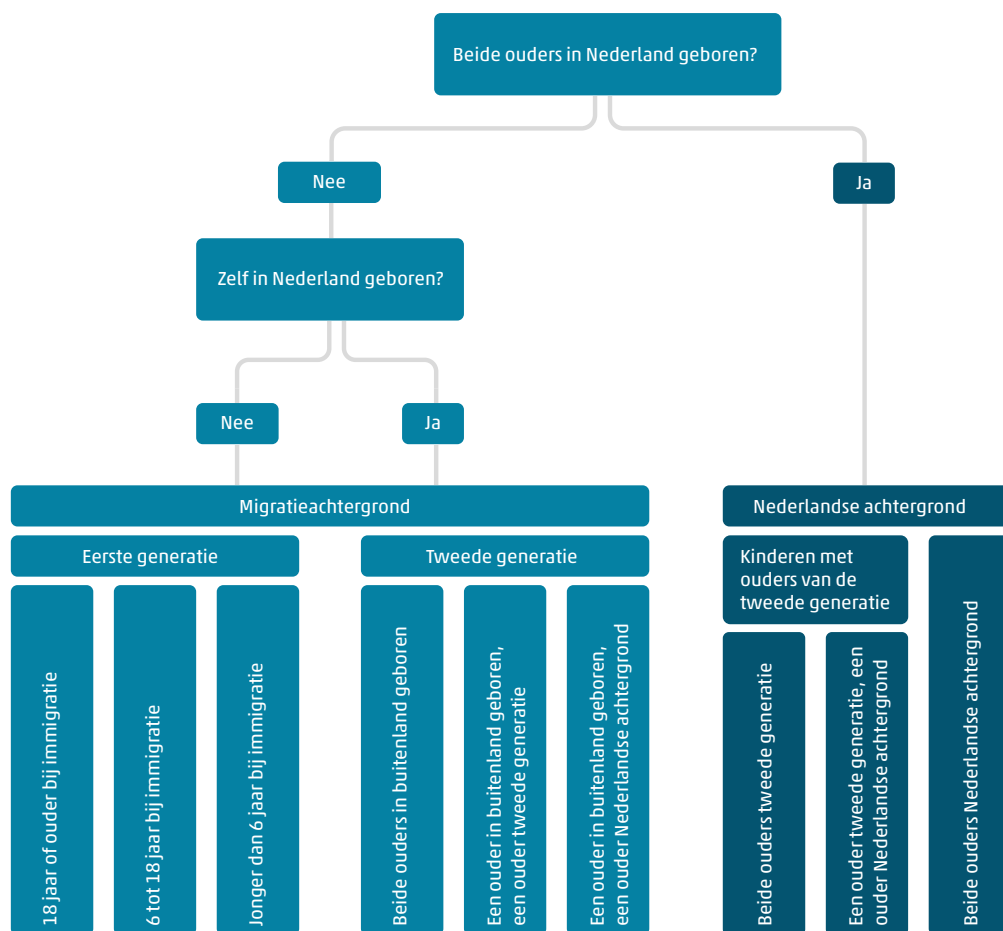
Dit rapport beschrijft de ontwikkeling van integratie tot en met 2019. De grote invloed die COVID-19 en de daarmee verband houdende maatregelen op onze economie en de samenleving hebben, blijven in dit rapport dan ook onbesproken. In het [CBS-dossier](#) worden dagelijks de laatste cijfers over de stand van de economie, werkgelegenheid en maatschappelijke ontwikkelingen getoond, soms specifiek met aandacht voor mensen met en zonder migratieachtergrond.

Terminologie

Het CBS duidt bevolkingsgroepen aan met exact omschreven definities en terminologie. Bij het bepalen van de migratieachtergrond staat het geboorteland van de ouders centraal. Bij mensen met een Nederlandse achtergrond zijn beide ouders in Nederland geboren. Bij mensen met een migratieachtergrond is ten minste één ouder in het buitenland geboren. Iemand die zelf ook in het buitenland is geboren behoort tot de eerste generatie, terwijl iemand van de tweede generatie in Nederland is geboren. De kinderen van ouders van de tweede generatie¹⁾ worden door het CBS tot personen met een Nederlandse achtergrond gerekend. In hoofdstuk 1 wordt een overzicht gegeven van de grootte van de eerste en tweede generatie, en de kinderen met ouders van de tweede generatie.

¹⁾ Waarbij het overigens ook kan zijn dat één ouder een tweede generatie migratieachtergrond heeft, terwijl de andere ouder een Nederlandse achtergrond heeft.

Schematische weergave bepaling achtergrond en generatiegroepen

Personen met een migratieachtergrond behoren verder tot een bepaalde herkomstgroepering. De herkomstgroepering van de eerste generatie is hun eigen geboorteland. De herkomstgroepering van de tweede generatie is het geboorteland van de moeder als zij in het buitenland is geboren, anders is dat het geboorteland van de vader.

Bij personen met een migratieachtergrond is verder onderscheid aangebracht tussen personen met een westerse en een niet-westerse achtergrond. Personen met een westerse achtergrond hebben als herkomstland één van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië. Hoewel Nederland een westers land is, vallen personen met een Nederlandse achtergrond niet onder deze groep. Personen met een niet-westerse achtergrond hebben als herkomstland één van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (inclusief Turkije). Binnen de huidige definitie vormen Indonesië en Japan een uitzondering. Zij werden ten tijde van de invoering van de indeling op grond van hun sociaaleconomische en sociaal-culturele positie tot de westerse landen gerekend. Het ging toen vooral om personen die in het voormalig Nederlands-Indië zijn geboren, respectievelijk werknemers van Japanse bedrijven en hun gezinnen.

Deze indeling van migratieachtergrond in de groepen 'westers' en 'niet-westers' werd door het CBS eind jaren '90 van de vorige eeuw voor het eerst gebruikt. Door aan deze indeling vast te houden, is het mogelijk om statistische gegevens over te tijd te vergelijken. Door de toegenomen diversiteit van herkomstlanden van mensen met een migratieachtergrond en de veranderde sociaaleconomische positie van landen is het echter de vraag in hoeverre deze

indeling nog actueel is. Het CBS onderzoekt samen met deskundigen vanuit onderzoek en beleid of aanpassingen op deze indeling nodig zijn. In afwachting van de uitkomsten wordt in het Jaarrapport Integratie 2020 nog steeds gebruik gemaakt van de groepen 'westers' en 'niet-westers'. Overigens wordt in dit rapport zoveel mogelijk gesproken over deelgroepen, zoals personen met een Turkse of Poolse achtergrond.

Bevolkingsgroepen

In dit jaarrapport staan de ontwikkelingen in de integratie van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen centraal: personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse²⁾ achtergrond. De Turkse en Marokkaanse migratiegeschiedenis in Nederland ligt voor een groot deel in de gastarbeid van de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. De historie van Surinaamse en Antilliaanse migratie ligt in de koloniale verwantschap met Nederland. Suriname behoorde tot 1975 tot het Koninkrijk der Nederlanden en Antilliaanse migranten hebben nog steeds de Nederlandse nationaliteit.

Deze publicatie gaat ook in op de integratie van migranten uit enkele kleinere, meer recente herkomstgroepen. Het gaat enerzijds om de herkomstgroepen waarvan veel migranten als vluchteling naar Nederland zijn gekomen. Het gaat hierbij, net als in de vorige editie, om personen met een Afghaanse, Iraakse, Iraanse, Somalische, Syrische en Eritrese achtergrond. Anderzijds gaat het om personen uit nieuwe lidstaten van de Europese Unie.³⁾ Hierbij gaat het niet om tijdelijke seizoenswerkers, maar om personen die zich inschrijven bij een gemeente in Nederland. Deze herkomstgroep wordt in het Jaarrapport Integratie aangeduid als de nieuwe EU. Overigens kunnen personen uit deze herkomstgroep ook al vóór het lidmaatschap van de EU naar Nederland zijn gekomen. Binnen de groep nieuwe EU gaat de aandacht specifiek uit naar Poolse, Roemeense en Bulgaarse herkomstgroepen. Vanuit deze landen kwamen de afgelopen jaren de grootste groepen nieuwe EU-immigranten.

Voor de leesbaarheid wordt bij de beschrijving van bevolkingsgroepen regelmatig verkort verwezen naar de diverse achtergronden, zoals bijvoorbeeld, Surinamers, Polen of Antillianen. Dit verwijst altijd naar de zojuist beschreven afbakening van migratieachtergrond.

Inhoud en digitale bijlage

Dit jaarrapport bestaat uit een monitordeel en een verdiepend deel. Het monitordeel (hoofdstuk 1 tot en met 6) geeft een overzicht van de ontwikkelingen en kenmerken van de situatie van personen met een migratieachtergrond binnen diverse thema's. De nadruk ligt hierbij op de gepresenteerde grafieken en tabellen, die gepaard gaan met samenvattende teksten.

²⁾ Het gaat om personen met de voormalige Nederlandse Antillen en Aruba als herkomstland. Op 10 oktober 2010 is de Nederlandse Antillen als land opgeheven. Curaçao en Sint-Maarten werden zelfstandige landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden (net als Aruba op 1 januari 1986). Bonaire, Sint-Eustasius en Saba (ook wel Caribisch Nederland) werden bijzondere Nederlandse gemeenten. Voor de leesbaarheid wordt deze totale groep personen in deze publicatie als Antilliaans aangeduid.

³⁾ Bulgarije, Cyprus, Estland, Hongarije, Kroatië, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.

Het verdiepende deel telt drie hoofdstukken die in meer detail ingaan op aspecten van integratie. Hoofdstuk 7 gaat in op de positie van tweede generatie afgestudeerden op de arbeidsmarkt. In hoofdstuk 8 wordt de samenhang tussen sociale omstandigheden en jeugdcriminaliteit onder de tweede generatie onderzocht. Hoofdstuk 9 behandelt de familienetwerken van niet-westerse ouders.

Dit rapport is zowel op papier als via de website van het CBS beschikbaar. De online versie bevat een bijlage met achtergrondinformatie bij deze publicatie in de vorm van beschrijvingen van gebruikte gegevensbronnen, technische toelichtingen bij gebruikte methoden en extra cijfers in de vorm van grafieken en tabellen.

De website van het CBS bevat eveneens een dossier: ["Asiel, migratie en integratie"](#). Deze dossierpagina biedt een overzicht van recente CBS-publicaties over dit thema en bevat kerncijfers op het vlak van demografie, onderwijs, arbeidsmarkt, uitkeringen, inkomen en criminaliteit.

Het CBS stelt dit rapport samen, mede op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Hoofdstuk 9 is geschreven door auteurs van het Nederlands Demografisch Instituut (NIDI) en het CBS.

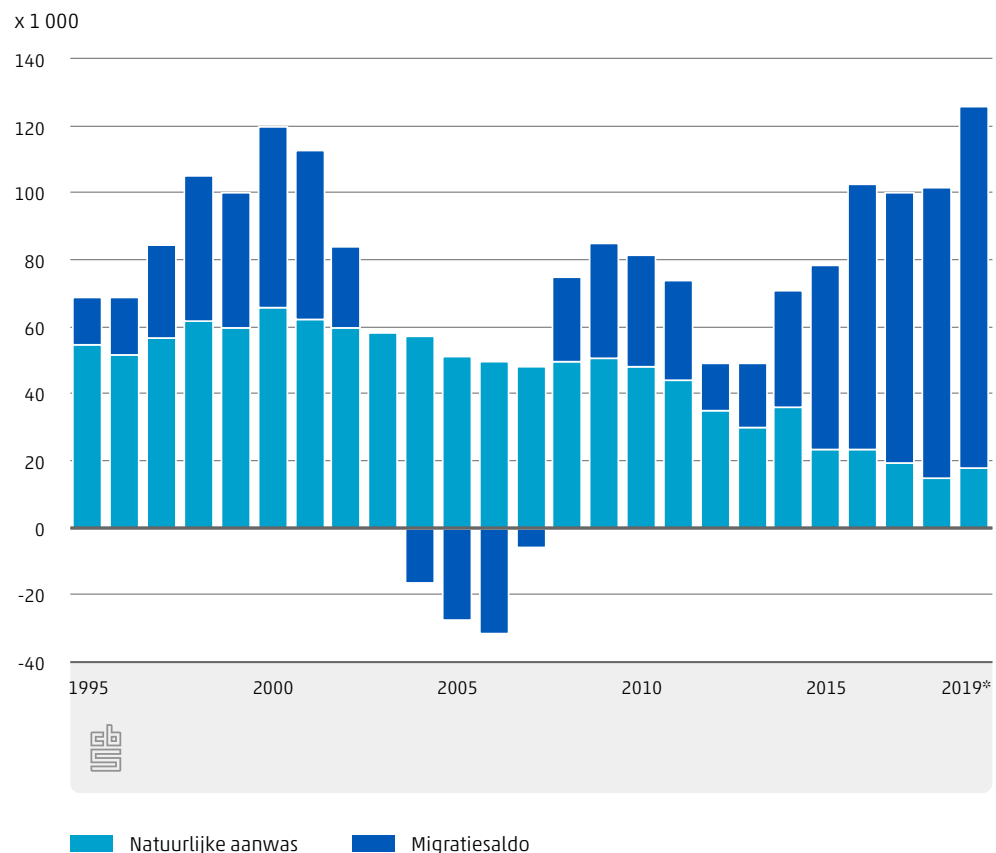
1 Bevolking

Op 1 januari 2020 had bijna een kwart van de Nederlandse bevolking een migratieachtergrond. De afgelopen vijf jaar groeide de bevolking vooral door immigratie: meer dan driekwart van de bevolkingsgroei is het gevolg van internationale migratie waarbij er meer mensen naar Nederland kwamen dan dat er uit Nederland vertrokken. Dit hoofdstuk beschrijft onder andere bevolkingsgroei, leeftijdsopbouw en de motieven waarom immigranten naar Nederland komen. Ook de huishoudenssamenstelling, partnerkeuze, het gemiddelde kindertal en de spreiding over Nederland van verschillende herkomstgroepen komen aan bod.

Bevolkingsgroei door immigratie

De afgelopen vijf jaar groeide de Nederlandse bevolking vooral door immigratie. Tussen 1 januari 2015 en 1 januari 2020 nam het aantal inwoners van Nederland toe met 507 duizend. Van deze groei was 80 procent het gevolg van internationale migratie: het aantal immigranten lag in de afgelopen vijf jaar met 1,2 miljoen beduidend hoger dan het aantal emigranten (770 duizend). De overige bevolkingsgroei kwam voort uit natuurlijke aanwas: geboorten minus sterfte.

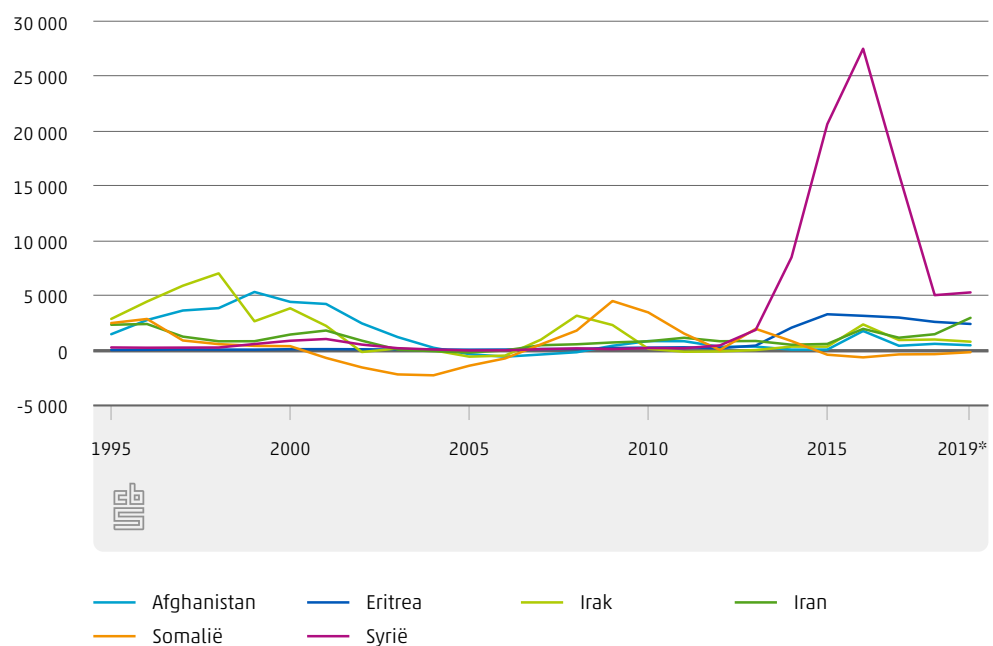
1.1 Bevolkingsontwikkeling

Van de in dit hoofdstuk besproken groepen maakten de zes vluchtelingengroepen de afgelopen vijf jaar de grootste groei door. Het aantal mensen uit Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalië en Syrië nam tussen 1 januari 2015 en 1 januari 2020 met 117 duizend toe. Tussen de landen zijn er grote verschillen zichtbaar: het aantal Syriërs steeg met 86 duizend terwijl het aantal Somaliërs met iets meer dan duizend toenam. De piek in deze asielmigratie lag in 2016—met name door de aanhoudende burgeroorlog in Syrië—toen bijna 28 duizend Syriërs zich in Nederland vestigden.

Inmiddels is er ook sprake van gezinshereniging onder asielmigranten. In 2017 en 2018 kwam 25 procent van de Iraakse, 23 procent van de Afghaanse en 15 procent van de Eritrese en Syrische immigranten vanwege gezinshereniging naar Nederland. Verderop in dit hoofdstuk wordt uitgebreider ingegaan op de redenen waarom immigranten naar Nederland komen.

1.2 Migratiesaldo naar geboorteland, vluchtelingengroepen

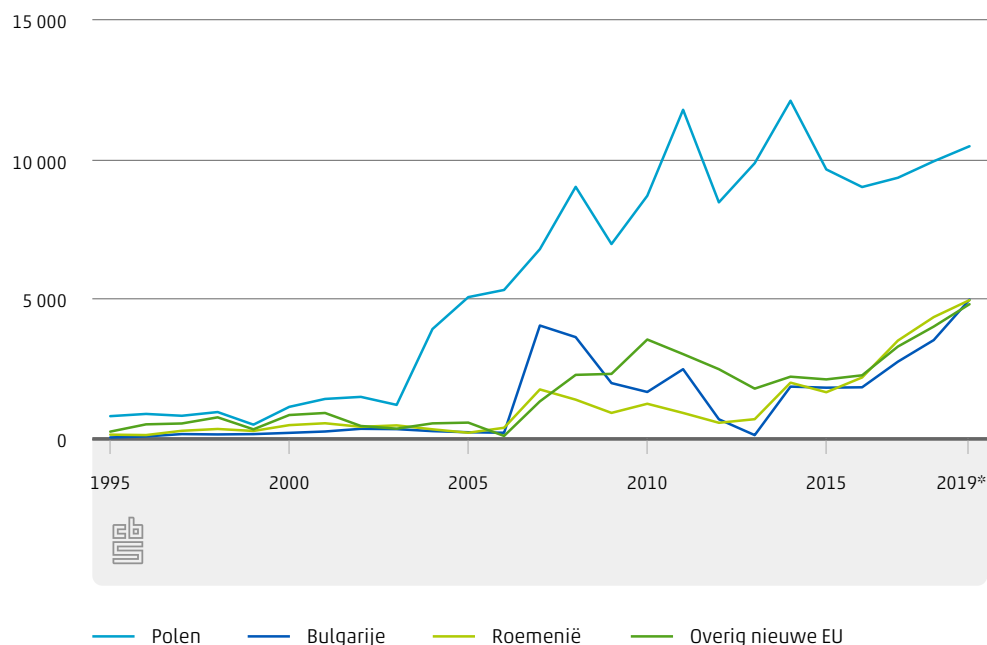

Na de toetreding tot de Europese Unie in 2004 (Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije, Tsjechië), 2007 (Bulgarije en Roemenië) en 2013 (Kroatië) is de immigratie uit deze landen sterk toegenomen. Met name de immigratie uit Polen is sinds dit land toetrad tot de EU sterk gestegen; het migratiesaldo schommelt sinds 2010 tussen de 8,5 en 12 duizend Polen per jaar.

Ook de toetreding van Bulgarije en Roemenië tot de EU zorgde voor een (tijdelijke) toename van de immigratie uit die landen, zij het niet zo sterk als bij Polen. Pas na de afschaffing van de tewerkstellingsvergunning voor Bulgaren en Roemenen in 2014 is er sprake van een meer constante toename van immigranten uit Bulgarije en Roemenië, resulterend in een positief migratiesaldo van 5 duizend voor elk van beide landen. Immigrantengroepen uit de nieuwe EU-

landen zijn voor een groot deel gedreven door de arbeidsmarkt, maar gezinsmigratie speelt inmiddels ook een belangrijke rol.¹⁾

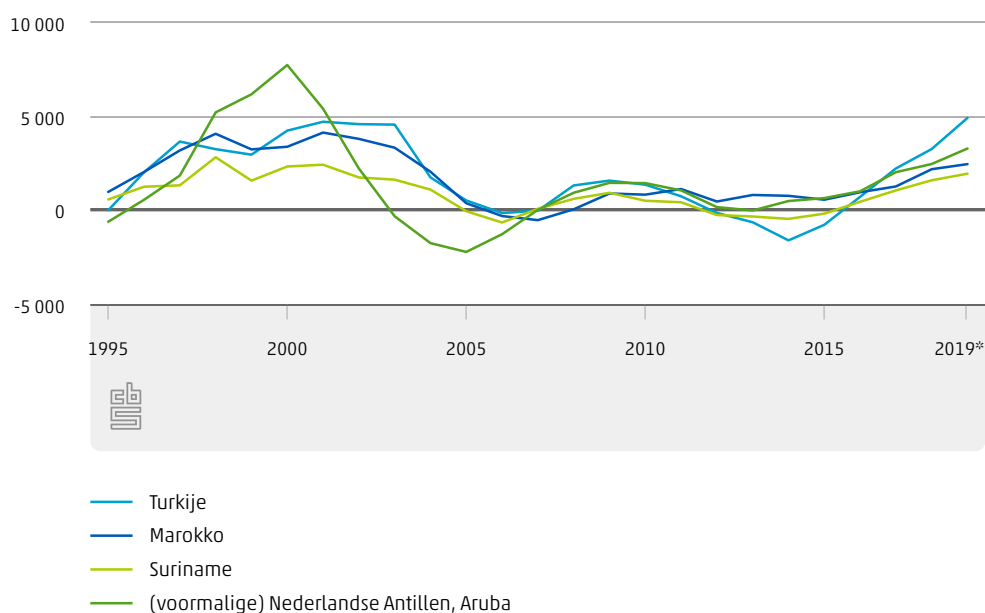
1.3 Migratiesaldo naar geboorteland, nieuwe EU

Na een kleine dip in de migratie in 2013–2015 (waarbij het migratiesaldo voor Turken en Surinamers zelfs licht negatief was: er vertrokken dat jaar meer Turken en Surinamers dan er naar Nederland kwamen) is het migratiesaldo van elk van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen sinds 2016 geleidelijk gestegen. Met name het migratiesaldo van Turken nam in deze periode sterk toe—wellicht veroorzaakt door de politiek instabiele situatie in dat land de laatste jaren—en ligt met 5 duizend weer op het niveau van 2001–2002. Bij immigranten uit Turkije, Marokko, Suriname en de voormalige Nederlandse Antillen is gezinsmigratie met afstand de belangrijkste reden voor hun komst naar Nederland.

¹⁾ Voor immigranten uit EU/EFTA-landen is de migratiereden gebaseerd op de afgeleide migratiedoelen die door het CBS zijn bepaald. Via zwaartepunttypering wordt aan iedere immigrant uit EU/EFTA-landen een migratiedoel toegekend, maar uiteraard kunnen zij meerdere beweegredenen hebben. Zo heeft ongeveer 30 procent van de immigranten uit nieuwe EU-landen met 'gezin' als eerste afgeleid doel ook 'arbeid' als afgeleid doel.

1.4 Migratiesaldo naar geboorteland, vier grootste niet-westerse herkomstgroepen

Migratiedoelen en migratiemotieven

De redenen waarom immigranten naar Nederland komen, worden niet geregistreerd in de Basisregistratie Personen (BRP). Om toch uitspraken te kunnen doen over de migratiemotieven van immigranten maakt het CBS gebruik van andere bronnen. Voor immigranten met een niet-EU/EFTA-nationaliteit gebruikt het CBS informatie van het migratiemotief zoals dat wordt vastgelegd door de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) van het ministerie van Justitie en Veiligheid. Immigrant met een nationaliteit van één van de EU/EFTA-landen hoeven zich niet te melden bij de IND als ze naar Nederland komen; voor hen is vanuit de IND dan ook geen motief voor hun komst naar Nederland bekend. Voor deze immigranten wordt een zogenaamd afgeleid migratiedoel bepaald op basis van de activiteiten die een immigrant ná immigratie in Nederland ontplooit.

Ten opzichte van de vorige editie van dit Jaarrapport is de methode om cijfers over migratiedoelen en migratiemotieven samen te stellen gewijzigd. Zowel de verwerking van de aangeleverde IND-migratiemotieven (voor immigranten met een niet-EU/EFTA-nationaliteit) als de afleiding van de migratiedoelen voor immigranten met een nationaliteit van één van de EU/EFTA-landen is veranderd. De cijfers zijn gerubriceerd naar nationaliteit van de immigrant op het moment van immigratie en niet naar migratieachtergrond zoals elders in dit hoofdstuk. De reden hiervoor is dat de nationaliteit van een persoon bepalend is voor het (al dan niet onder bepaalde voorwaarden) toegelaten worden tot Nederland.

Door deze veranderde methode zijn de cijfers over migratiedoelen en migratiemotieven in dit hoofdstuk niet vergelijkbaar met cijfers die in eerdere publicaties over dit onderwerp zijn verschenen.

Arbeid en studie steeds belangrijkere migratiemotieven voor Turken, Marokkanen en Surinamers

Hoewel gezinsmigratie de belangrijkste reden blijft voor Turken, Marokkanen en Surinamers om naar Nederland te komen (voor Antillianen is geen migratiemotief bekend, zij hebben de Nederlandse nationaliteit) worden arbeid en studie steeds belangrijkere motieven voor deze groepen. In de periode 1995 tot en met 2010 was gezinsmigratie goed voor bijna 85 procent van de totale immigratie uit deze landen. Sindsdien is dit aandeel geleidelijk gedaald tot 60 procent. Arbeid (met name kennismigratie) en studie zijn inmiddels voor 3 op de 10 immigranten uit deze groepen de voornaamste reden om naar Nederland te migreren; twintig jaar geleden gold dat voor zo'n 1 op de 10.

Immigratie uit de vluchtelingenlanden bestaat logischerwijs voor het grootste deel uit asielmigratie, maar ook hier vindt een verschuiving richting andere motieven plaats. In de periode 1995–2018 zijn twee golven van asielmigratie te onderscheiden met hun eigen migratiegeschiedenis. Midden jaren negentig kwamen er veel asielmigranten naar Nederland uit onder andere Afghanistan, Irak, Iran en Somalië, maar ook uit niet in dit Jaarrapport genoemde landen als Bosnië-Herzegovina. Meer dan 80 procent van de immigratie bestond uit asielmigratie. In de jaren daarna daalde het aantal asielmigranten sterk en kwam de gezinshereniging en gezinsvorming onder deze asielmigranten op gang. In de jaren 2005–2009 was gezinsmigratie voor deze groep zelfs een belangrijker motief geworden om naar Nederland te komen dan asielmigratie.

Een tweede stroom asielmigranten kwam rond 2014 op gang met vluchtelingen uit Syrië (de oorlog was inmiddels een paar jaar gaande) en Eritrea vanwege onlusten en slechte economische omstandigheden aldaar. Ook bij deze groepen asielmigranten komt de gezinsmigratie langzaam op gang.

1.5 Immigratie, naar migratiemotief en nationaliteit

	Totaal	Asiel	Gezins-hereniging	Gezins-vorming	Kennis-migratie	Overige arbeids-migratie	Studie	Overig
	x 1 000	%						
Turks, Marokkaans, Surinaams								
1995–1999	62,9	5,5	38,8	46,5	0,0	2,6	3,0	3,6
2000–2004	59,4	2,5	72,9	11,6	0,0	4,5	4,2	4,4
2005–2009	29,2	1,4	35,5	33,5	3,5	4,8	10,0	11,3
2010–2014	27,9	1,3	24,1	40,4	4,2	7,5	11,4	11,1
2015–2018	25,1	4,3	24,5	35,8	9,5	4,5	15,9	5,6
Afghaans, Iraaks, Iraans, Somalisch, Eritrees, Syrisch								
1995–1999	26,9	82,1	10,9	3,3	0,0	0,3	0,6	2,8
2000–2004	13,5	55,9	33,3	2,7	0,0	1,3	3,0	3,7
2005–2009	8,7	26,7	33,0	19,9	3,8	3,2	8,6	4,8
2010–2014	23,8	71,3	10,5	7,7	1,4	2,6	4,3	2,2
2015–2018	101,3	88,4	7,3	1,7	0,4	1,0	0,9	0,3

Bron: CBS

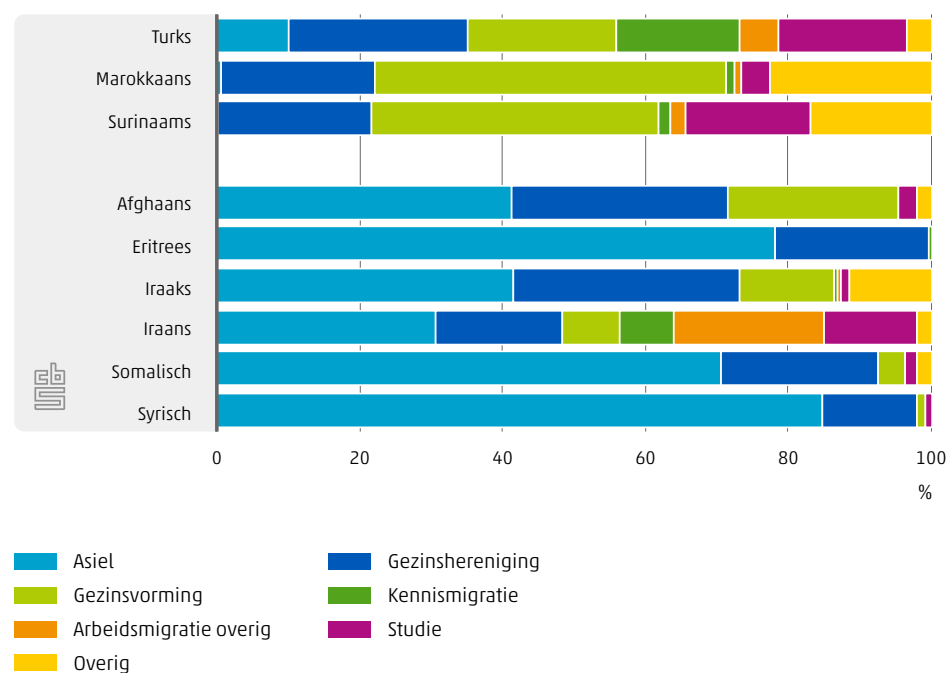
Steeds meer kennismigranten uit Turkije

De afzonderlijke landen van de hier beschreven groepen laten soms grote verschillen in het migratiemotief zien. Zo speelt kennismigratie bij Marokkanen en Surinamers nog nauwelijks een rol van betekenis maar was het voor 1 op de 5 Turken in 2018 het belangrijkste motief om naar Nederland te komen. Ook Turkse studenten weten meer en meer hun weg naar Nederland te vinden, iets wat overigens ook voor Surinaamse studenten geldt. De overgrote meerderheid van de Marokkaanse migranten komt (nog steeds) in het kader van gezinsmigratie naar Nederland.

Voor een aantal vluchtelingenlanden hebben andere motieven dan asiel in 2018 de overhand genomen. Zo bestond meer dan de helft van de Afghaanse immigratie in 2018 uit gezinsmigratie en ook onder Irakezen speelt gezinsmigratie (met name gezinshereniging) een factor van betekenis.

Onder Iraniërs is werk een belangrijke drijfveer om naar Nederland te komen: 3 op 10 komen inmiddels voor werk naar ons land. Onder de andere vluchtelingenlanden speelt arbeidsmigratie niet of nauwelijks enige rol van betekenis.

1.6 Immigratie, naar migratiemotief en nationaliteit, 2018

Voor immigranten met een nieuwe EU-nationaliteit is arbeid een steeds belangrijker motief geworden om naar Nederland te komen. Nauwkeuriger geformuleerd: uit het gedrag van deze immigranten ná binnenkomst in Nederland blijkt dat hun voornaamste reden om naar Nederland te komen steeds vaker het verrichten van arbeid is. Tegelijkertijd neemt het belang van gezinsmigratie af. Sinds 2004 heeft een duidelijke verschuiving plaatsgevonden in de motieven van EU-onderdanen om naar Nederland te komen, van voornamelijk gezinsmigratie in de periode 2004–2008 tot steeds meer arbeidsmigratie. Deze verschuiving heeft (uiteraard) voor een groot deel te maken met de toetreding tot de EU in mei 2004 (vrij verkeer van personen en diensten waardoor iedere EU-burger overal mag werken) en de afschaffing van de verplichte tewerkstellingsvergunning voor Polen in mei 2007 en voor Bulgaren en Roemenen in januari 2014.

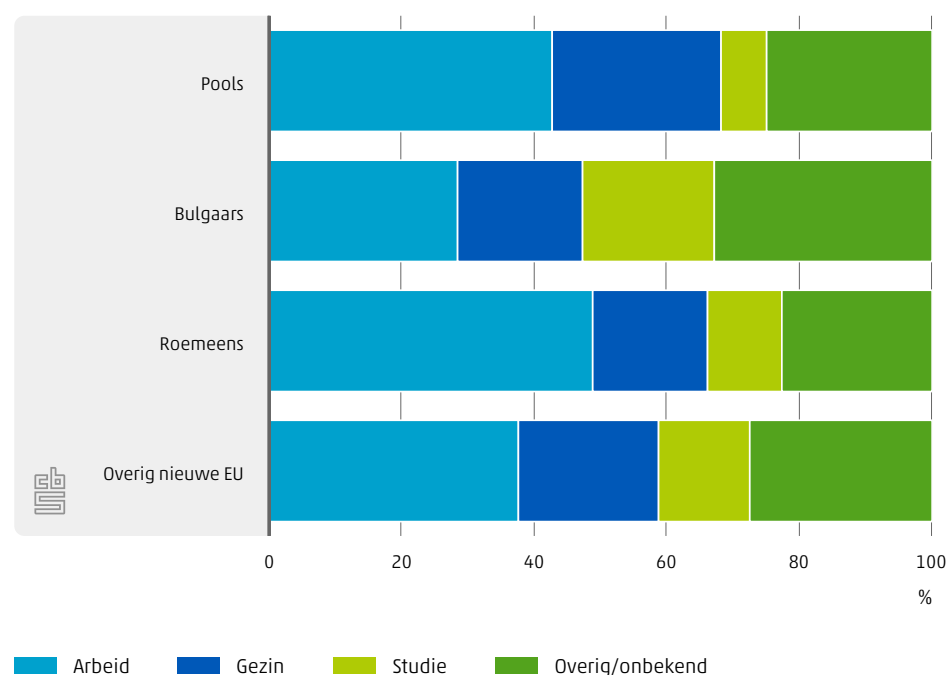
1.7 Immigratie naar afgeleid migratiedoel, nationaliteit nieuwe EU

	Totaal	Arbeid	Gezin	Studie	Overig/onbekend
	x 1 000	%			
Nieuwe EU					
2004-2008	69,8	27,2	35,5	8,7	28,6
2009-2013	156,0	30,7	32,3	11,1	25,8
2014-2018	224,2	42,6	26,6	8,9	21,9

Bron: CBS

Van de nieuwe EU-landen is het aandeel arbeidsmigranten onder Roemenen het grootst: bijna de helft kwam in 2018 naar Nederland om te werken. Bulgaren komen juist minder dan gemiddeld voor arbeid naar Nederland, studie is voor hen een steeds belangrijker motief geworden.

1.8 Immigratie, naar afgeleid migratiedoel en nationaliteit, 2018

Meer mensen met een migratieachtergrond

Met de instroom van migranten (eerste generatie) en de kinderen die zij in Nederland krijgen (tweede generatie), verandert langzaam de samenstelling van de Nederlandse bevolking wat betreft (migratie)achtergrond. Tussen 1 januari 2015 en 1 januari 2020 nam het aantal inwoners met een Nederlandse achtergrond met bijna 50 duizend af en kwamen er ruim 550 duizend inwoners met een migratieachtergrond bij. Het aantal mensen met een Syrische achtergrond steeg in deze periode tot iets boven de 100 duizend. Daarmee vormen de Syriërs qua aantal na de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaans/Arubaanse gemeenschap de grootste niet-westerse herkomstgroep in Nederland.

Op 1 januari 2020 had 24 procent van de Nederlandse bevolking een migratieachtergrond, 2 procentpunten meer dan vijf jaar eerder. De groei van het aantal mensen met een migratieachtergrond zit voor het grootste deel bij niet-westerse herkomstgroepen:

asielmigratie is daar voor een belangrijk deel de oorzaak van, maar ook arbeids- en gezinsmigratie uit overige niet-westerse landen als India en China spelen een rol. De groei in het aantal mensen met een westerse migratieachtergrond komt voor meer dan de helft voor rekening van de nieuwe EU-landen, met name Polen.

De helft van de mensen met een westerse migratieachtergrond en 44 procent van degenen met een niet-westerse migratieachtergrond is in Nederland geboren en behoort daarmee tot de tweede generatie. Vooral onder niet-westerse herkomstgroepen neemt de tweede generatie in aantal toe, bij westerse groepen zit de groei vooral in de eerste generatie (immigratie).

De tweede generatie is vooral ruim vertegenwoordigd bij de vier grootste niet-westerse groepen in Nederland, waarvan de immigratiepiek in de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw lag. Van deze vier groepen (met uitzondering van personen met een Antilliaanse achtergrond) is iets meer dan de helft in Nederland geboren. Onder groepen die meer recent naar Nederland zijn gekomen (Syriërs en Eritreeërs, maar ook Bulgaren en Roemenen) is het aandeel van de tweede generatie nog beperkt tot ongeveer 15 procent.

1.9 Bevolking en bevolkingsgroei, naar achtergrond, 1 januari 2020

	Aantal personen	Aandeel in bevolking	Toename sinds 1 januari 2015	Aandeel tweede generatie
	x 1 000	%	x 1 000	%
Totaal	17 408	100	507	
Nederlands	13 187	75,8	- 49	
Westers	1 829	10,5	202	
waarvan				49
nieuwe EU	346	2,0	114	
waarvan				22
Pools	198	1,1	60	
Bulgaars	40	0,2	17	22
Roemeens	39	0,2	18	14
overig nieuwe EU	69	0,4	19	17
overig westers	1 483	8,5	88	28
				56
Niet-westers	2 392	13,7	354	
waarvan				44
Turks	417	2,4	20	
Marokkaans	409	2,3	28	53
Surinaams	356	2,0	8	58
Antilliaans	166	1,0	17	50
Afghaans	50	0,3	7	46
Irakees	65	0,4	9	29
Iraans	48	0,3	10	30
Somalisch	40	0,2	1	24
Eritrees	21	0,1	16	38
Syrisch	105	0,6	83	13
overig niet-westers	714	4,1	153	13

Bron: CBS

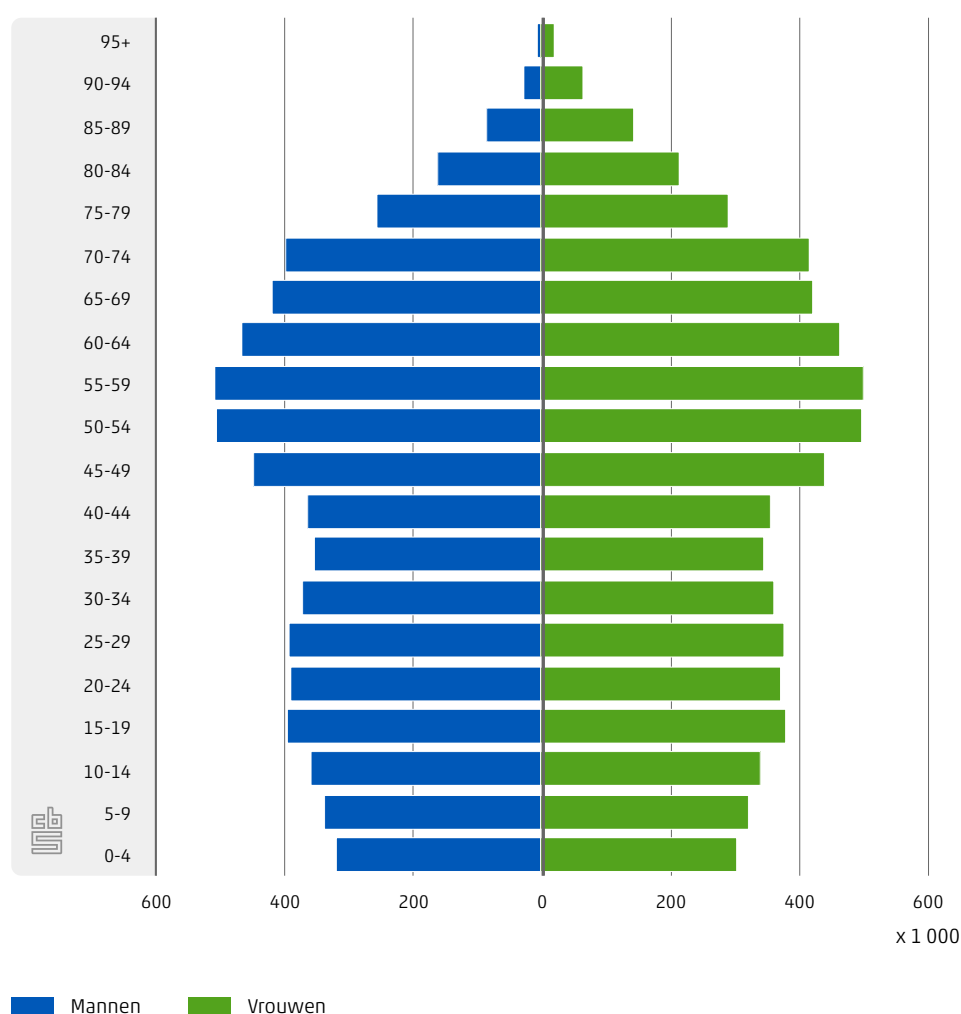
De leeftijdsopbouw van groepen met een migratieachtergrond verschilt sterk van die van mensen met een Nederlandse achtergrond. Bij mensen met een Nederlandse achtergrond zijn vijftigers en zestigers momenteel het sterkst vertegenwoordigd. Bij de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen (Turks, Marokkaans, Surinaams en Antilliaans) ligt het zwaartepunt van de leeftijdsopbouw duidelijk lager.

Van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen lijkt de leeftijdsopbouw van mensen met een Surinaamse achtergrond het meest op die van mensen met een Nederlandse achtergrond: in beide groepen zitten veel veertigers en vijftigers. Onder Surinamers zijn in verhouding ook veel zestigers: migranten die na de onafhankelijkheid in 1975 en in de overgangssituatie tot 1980 naar Nederland kwamen.

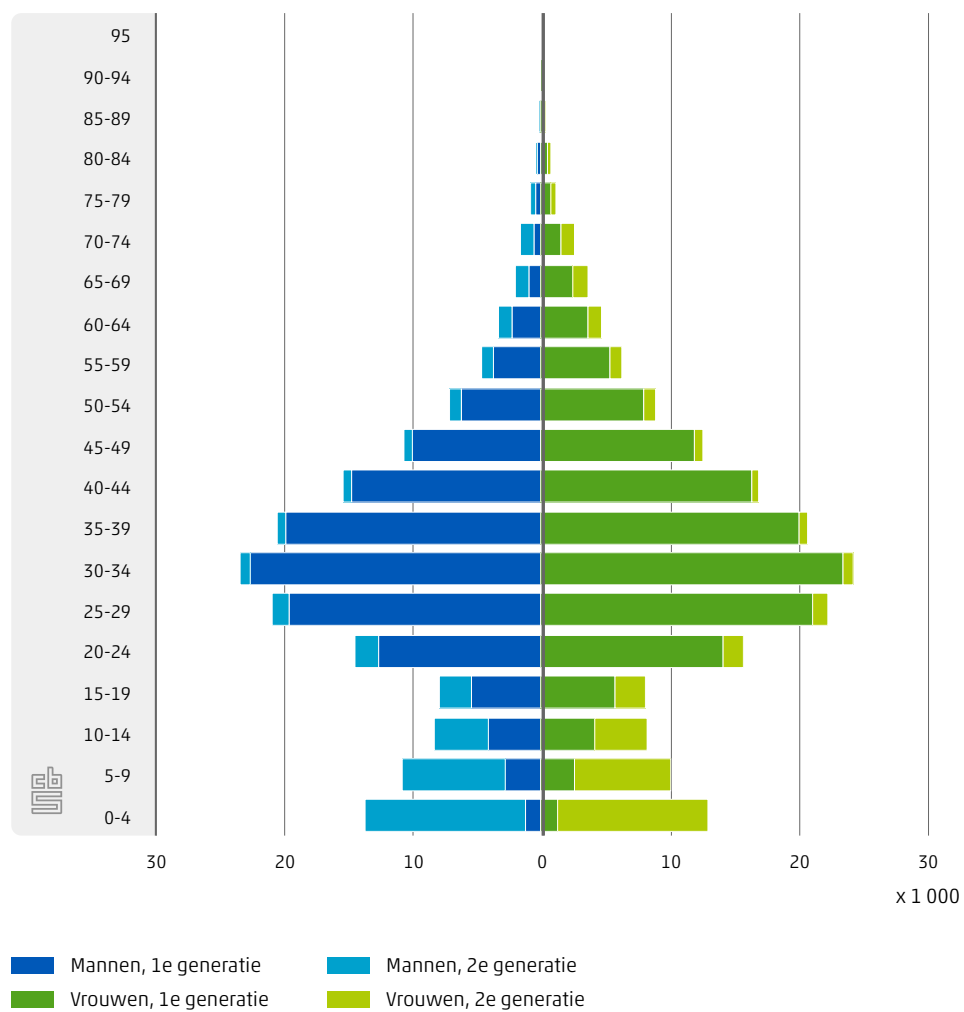
De migratiegeschiedenis van Turken en Marokkanen weerspiegelt zich voor een deel in de leeftijdsopbouw. Onder deze groepen bevinden zich veel eerste generatie migranten in de leeftijd van 45-60 jaar die als gezinshereniger of gezinsvormer in de jaren tachtig en negentig naar Nederland kwamen. De Marokkaanse gemeenschap, met name de tweede generatie, is wat jonger dan de Turkse gemeenschap in Nederland. Meer dan onder de andere drie grote niet-westerse herkomstgroepen zijn er veel tieners met een Marokkaanse achtergrond, vrijwel allemaal van de tweede generatie.

Herkomstgroepen die meer recent naar Nederland zijn gekomen, bestaan logischerwijs voornamelijk uit migranten van de eerste generatie. Dit geldt niet alleen voor vluchtelingen (meer dan 85 procent van de Syriërs en Eritreeërs behoort tot de eerste generatie), maar ook voor mensen uit Oost-Europese landen die sinds 2004 zijn toegetreden tot de Europese Unie. Van deze laatste groep migranten is een meerderheid tussen de 25 en 50 jaar: de leeftijdsklasse met de grootste arbeidsdeelname.

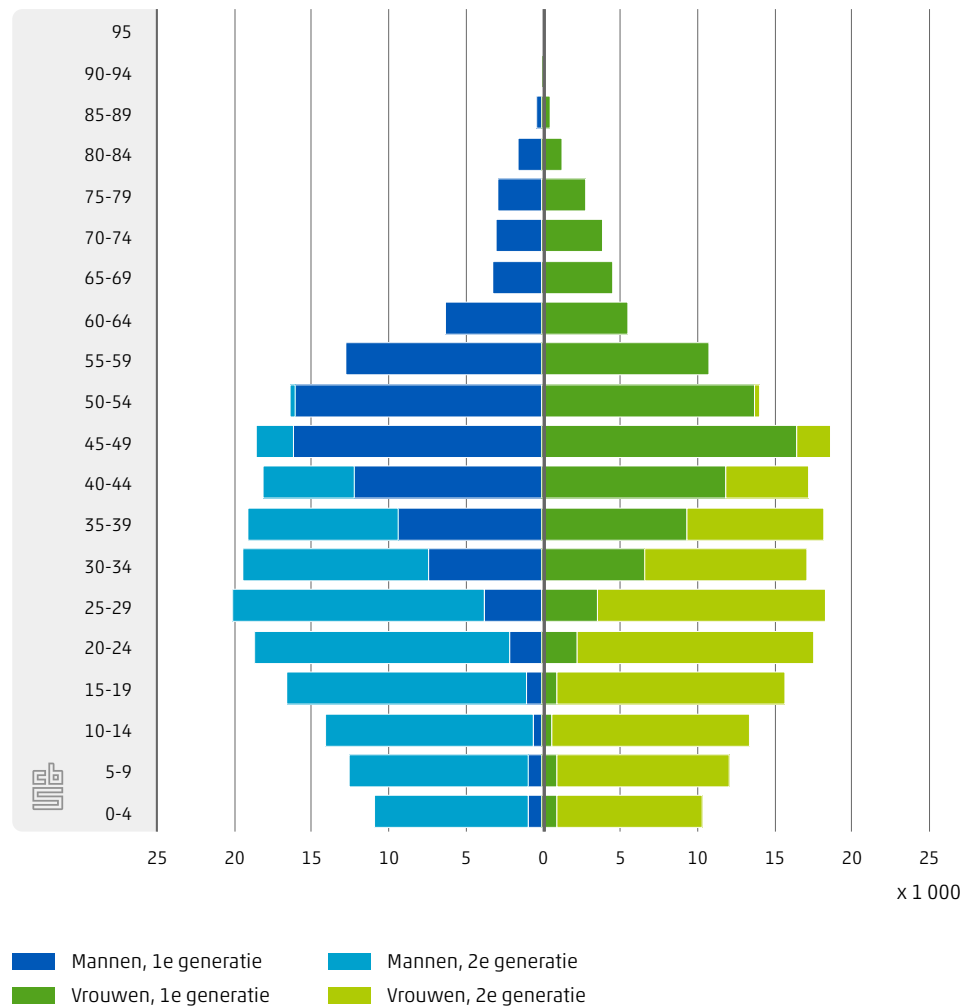
1.10a Leeftijdsopbouw Nederlandse achtergrond, 1 januari 2020

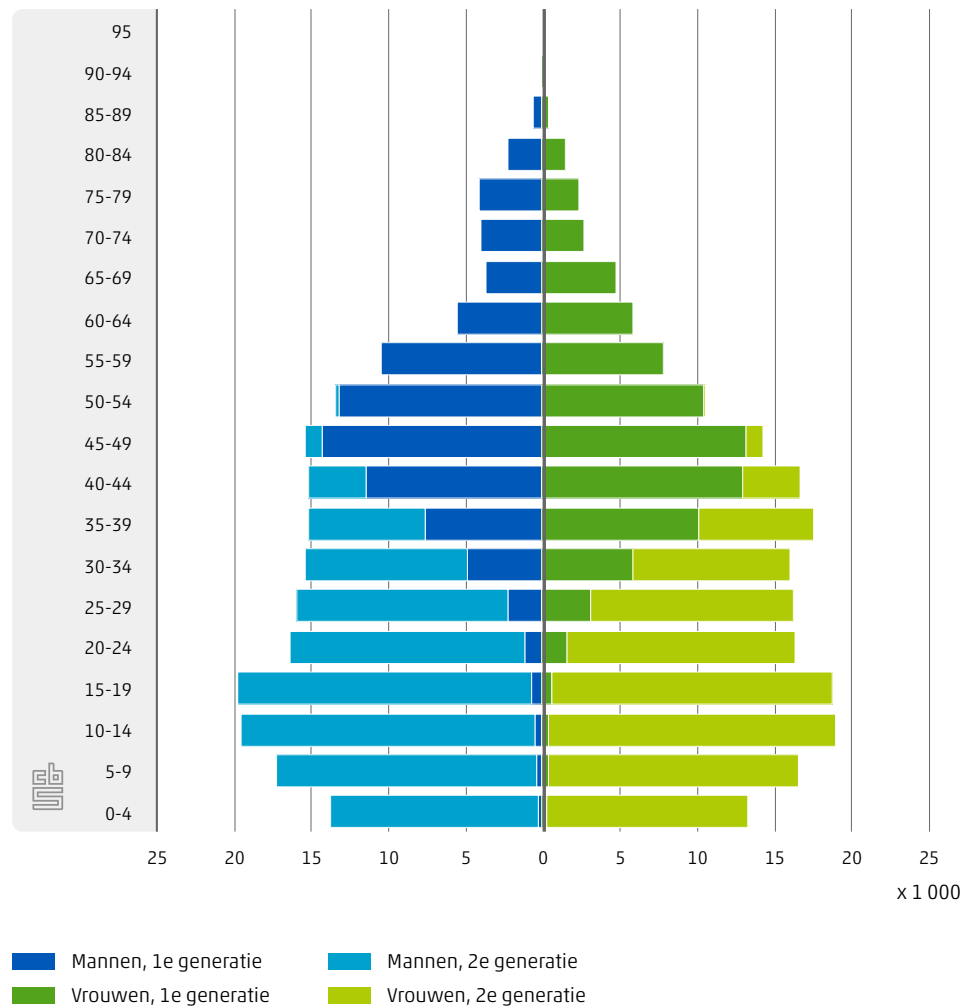
1.10b Leeftijdsopbouw nieuwe EU-achtergrond, 1 januari 2020

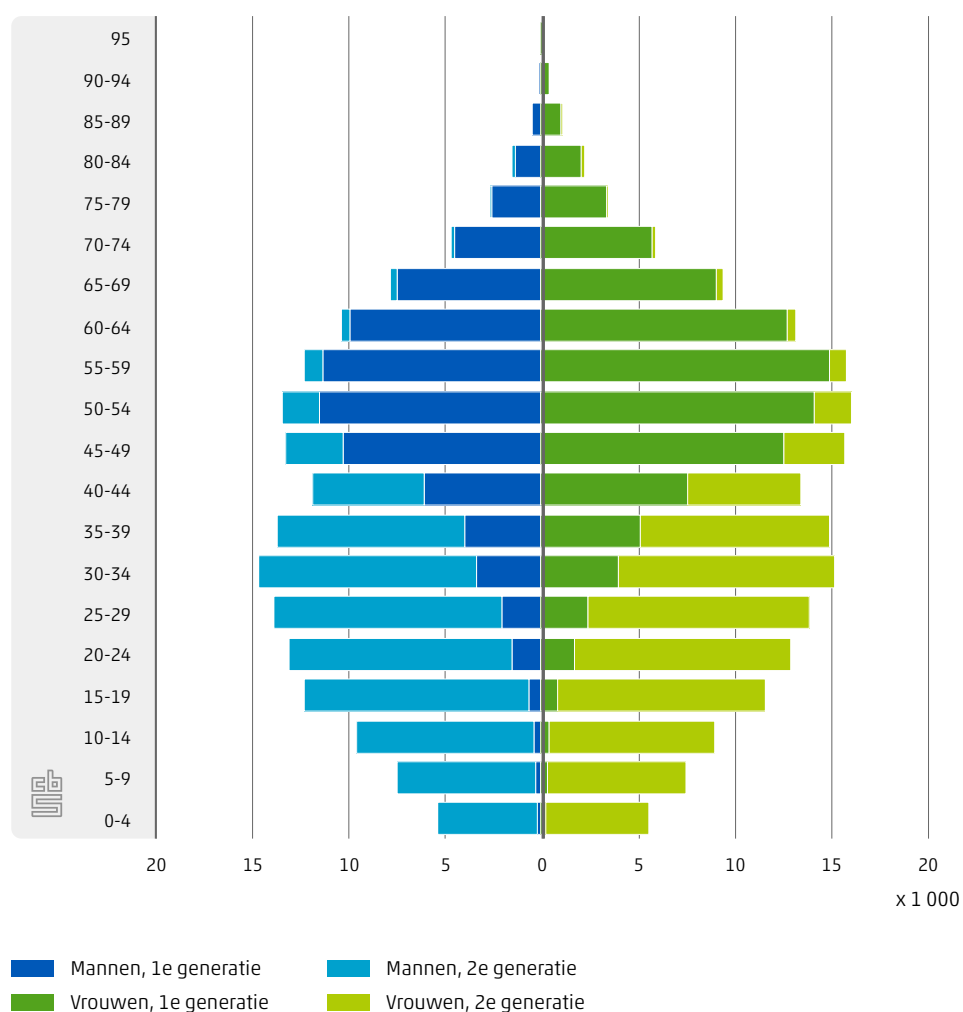
1.10c Leeftijdsopbouw Turkse achtergrond, 1 januari 2020

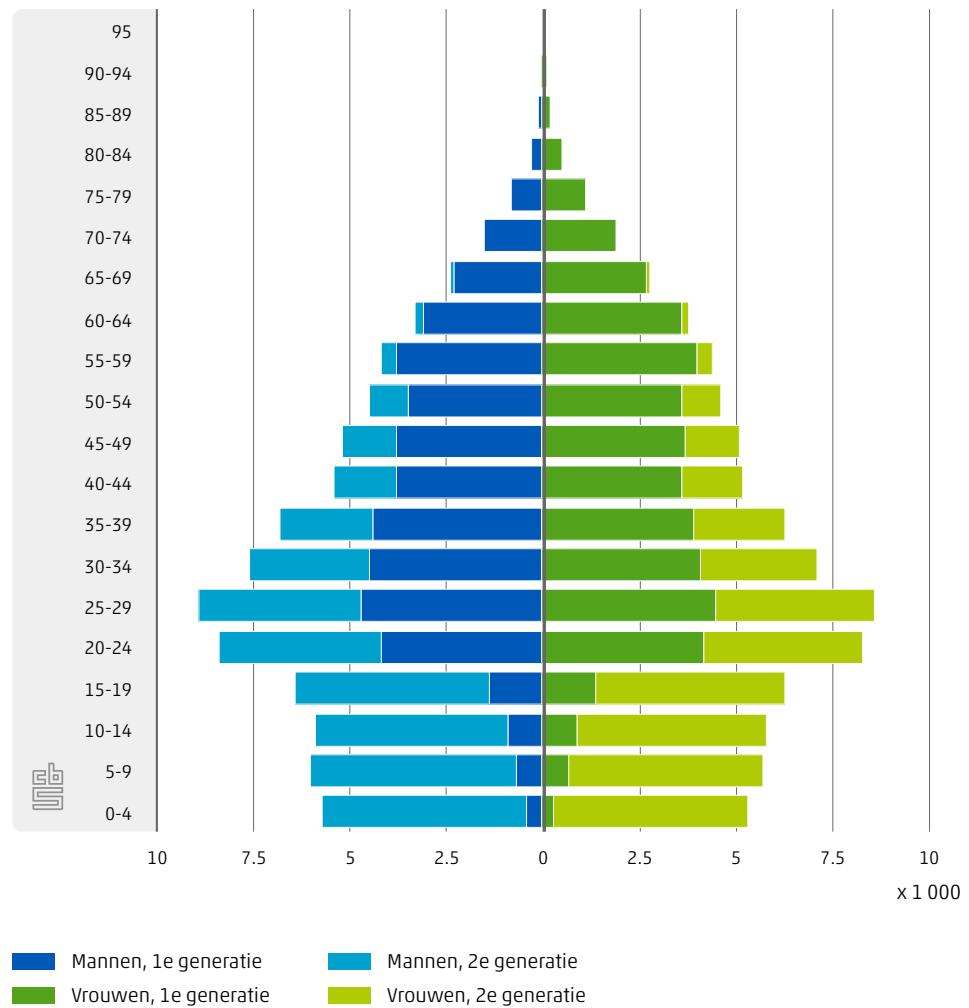
1.10d Leeftijdsopbouw Marokkaanse achtergrond, 1 januari 2020

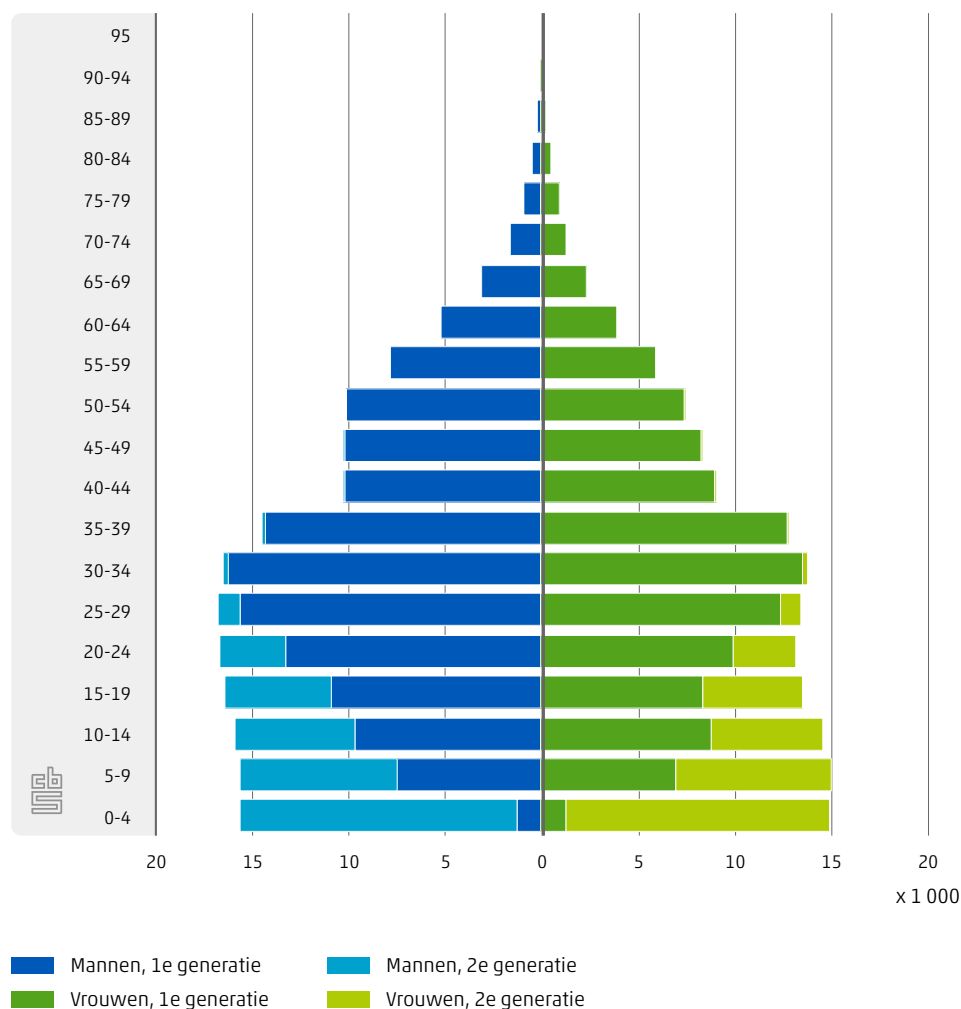
1.10e Leeftijdsopbouw Surinaamse achtergrond, 1 januari 2020

1.10f Leeftijdsopbouw Antilliaanse achtergrond, 1 januari 2020

1.10g Leeftijdsopbouw vluchtelingengroepen, 1 januari 2020

Nederlanders met ouders van de tweede generatie

Het CBS stelt – mede naar aanleiding van vragen vanuit de samenleving – vast hoe groot de groep is van wie beide ouders in Nederland geboren zijn, maar van wie minstens één van beide ouders een tweede generatie migratieachtergrond heeft.

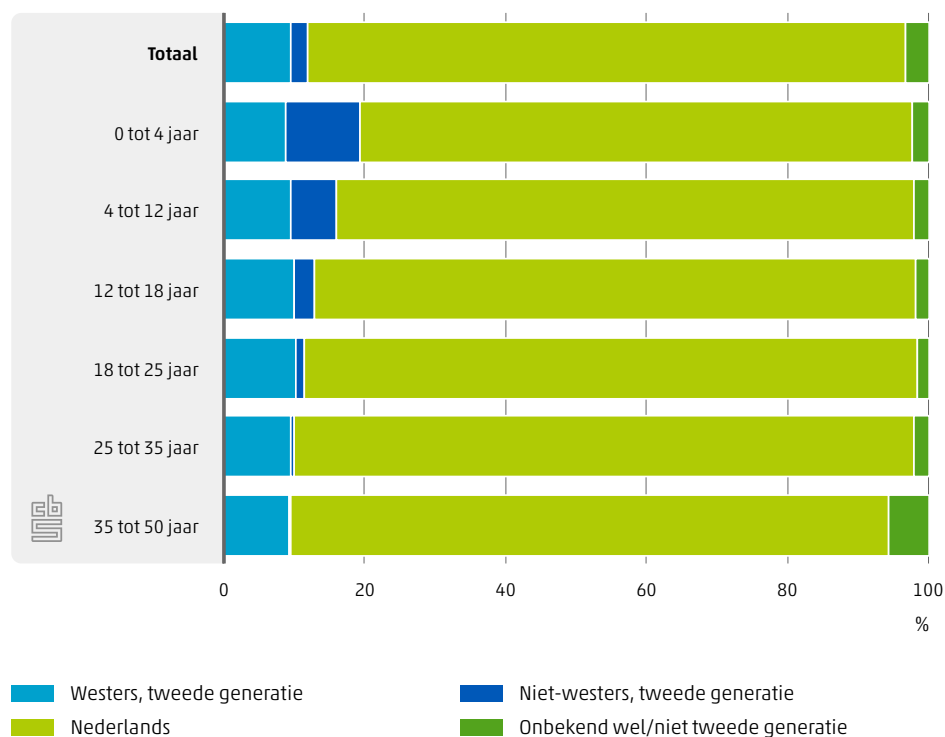
Omdat bij oudere mensen de migratieachtergrond van de ouders vaak niet bekend is, is alleen gekeken naar mensen jonger dan 50 jaar. Op 1 januari 2020 is van ruim 217 duizend personen jonger dan 50 jaar niet vast te stellen of ze ouder(s) hebben van de tweede generatie. Dit is minder vaak dan bij de 50-plussers en komt, zeker bij de jongeren, vrijwel altijd omdat de vader niet bekend is in het bevolkingsregister.

Nog weinig kinderen van niet-westerse tweede generatie ouders

Van de kinderen die in 2019 in Nederland werden geboren, heeft ongeveer 6 procent ouders met een westerse en 8 procent ouders met een niet-westerse tweede generatie migratieachtergrond. Onder mensen met een Nederlandse achtergrond tot 50 jaar heeft

maar een klein deel ouders met een tweede generatie migratieachtergrond. Als zij één of twee ouders met een tweede generatie migratieachtergrond hebben, dan is dat meestal met een westerse migratieachtergrond. Begin 2020 kon van ongeveer 172 duizend mensen jonger dan 50 jaar worden vastgesteld dat ze ouders hebben van de niet-westerse tweede generatie; dat is 2,3 procent van de totale bevolking met een Nederlandse achtergrond in die leeftijdscategorie.

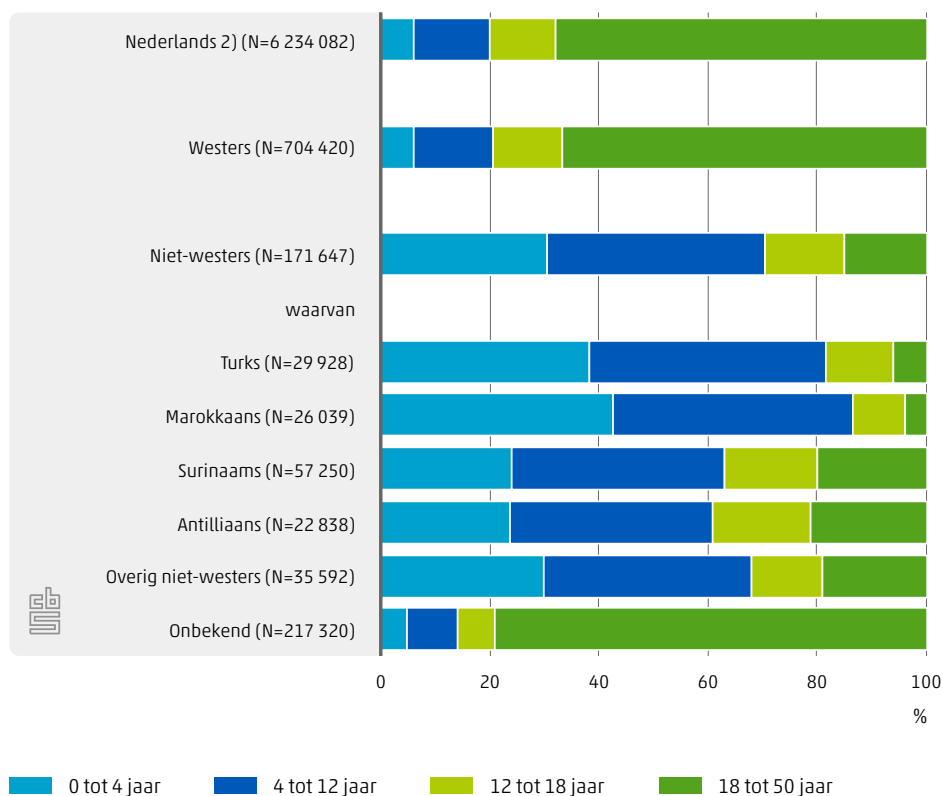
1.11 Bevolking tot 50 jaar met Nederlandse achtergrond, naar leeftijd en achtergrond ouder(s)¹⁾, 1 januari 2020

¹⁾ De achtergrond van de moeder is bepalend, tenzij zij een Nederlandse of onbekende achtergrond heeft. Dan wordt uitgegaan van de achtergrond van de vader.

De groep mensen tot 50 jaar met ouders van de niet-westerse tweede generatie is nog zeer jong: 85 procent is minderjarig en 71 procent is jonger dan 12 jaar. Bij kinderen met ouders van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie is ongeveer 95 procent minderjarig. Bij kinderen met ouders van de westerse tweede generatie is dit niet zo; hun leeftijdsopbouw komt overeen met die van de personen met een Nederlandse achtergrond die geen ouders hebben van de tweede generatie.

1.12 Bevolking tot 50 jaar met Nederlandse achtergrond, naar leeftijd en achtergrond ouder(s)¹⁾, 1 januari 2020

¹⁾ De achtergrond van de moeder is bepalend, tenzij zij een Nederlandse of onbekende achtergrond heeft. Dan wordt uitgegaan van de achtergrond van de vader.

²⁾ Exclusief mensen met ouders van tweede generatie.

Turkse en Marokkaanse huishoudens vaak een paar, Oost-Europeanen en Eritreeërs vaak alleenstaand

De huishoudenssamenstelling verschilt sterk tussen herkomstgroepen. Bijna 6 op de 10 Turkse en Marokkaanse huishoudens vormen een paar met of zonder kinderen. Surinaamse en Antilliaanse huishoudens daarentegen bestaan voor minder dan 40 procent uit een paar. Onder deze twee groepen treffen we vaak de Caribische (matrifocale) gezinsstructuur aan waarin vrouwen een centrale positie innemen: 1 op de 5 huishoudens onder Surinamers en Antillianen betreft een eenoudergezin, waarin vrijwel altijd de moeder de zorg voor de kinderen op zich neemt.

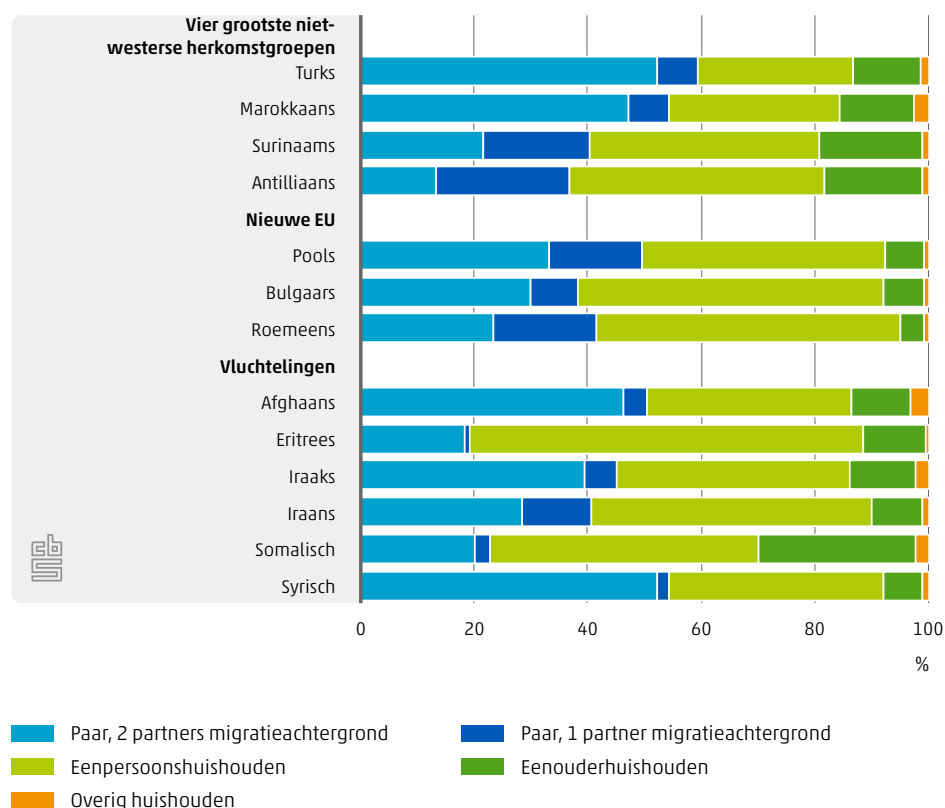
Paren met een Turkse of Marokkaanse achtergrond bestaan veel vaker dan degenen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond uit twee partners met een migratieachtergrond. Van de Turkse en Marokkaanse paren heeft iets meer dan 10 procent één van beide partners een Nederlandse achtergrond. Bij Surinaamse paren is dat bijna de helft en van de paren met een Antilliaanse achtergrond bijna twee derde.

Aan de andere kant bestaan Eritrese huishoudens voor 70 procent uit één persoon, veel meer dan de andere hier besproken vluchtelingengroepen; die vormen in 40 tot 50 procent van de gevallen een paar. In de afgelopen drie jaar is er wel sprake van een licht gewijzigde huishoudenssamenstelling onder Eritreeërs en Syriërs. Tussen 2016 en 2019 nam het aandeel Eritrese paren door onder andere gezinshereniging toe van 13 naar bijna 20 procent.

Ook Syriërs vormen steeds vaker een paar, hun aandeel steeg in drie jaar tijd tot 55 procent. Daarmee vormen Syrische huishoudens inmiddels bijna net zo vaak een paar als Turkse en Marokkaanse huishoudens.

Huishoudens uit de nieuwe EU-landen laten over het algemeen een gevarieerd beeld zien. Aan de ene kant is het aandeel paren vergelijkbaar met dat van de meeste vluchtelingengroepen waarbij wel vaker sprake is van een gemengd paar waarin een van de partners een Nederlandse achtergrond heeft. Dit geldt het sterkst voor Roemenen: bijna 45 procent heeft een Nederlandse partner. Aan de andere kant treffen we onder de nieuwe EU-onderdanen relatief vaak eenpersoonshuishoudens aan en (veel) minder eenouderhuishoudens.

1.13 Huishoudenssamenstelling, naar achtergrond, 1 januari 2019

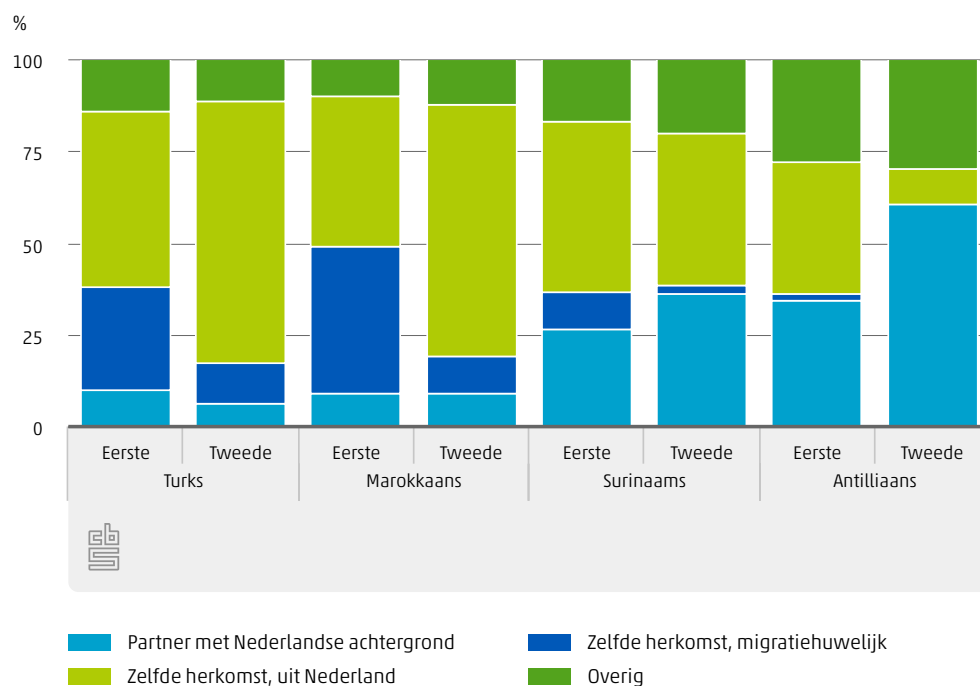
Turken en Marokkanen trouwen vaker binnen eigen groep dan Surinamers en Antillianen

Mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond trouwden²⁾ in 2018 veel vaker met een partner met dezelfde achtergrond dan mensen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond. Dit geldt zowel voor de eerste als voor de tweede generatie. Van alle tweede generatie Turken en Marokkanen had 80 procent een partner met een Turkse, respectievelijk Marokkaanse achtergrond. Voor het overgrote deel betrof het een partner die al in Nederland woonde en was er geen sprake van een zogenoemd migratiehuwelijk. Een migratiehuwelijk is een huwelijk waarbij één van de partners zich in het jaar van huwelijksluiting of erna in

²⁾ Exclusief geregistreerde partnerschappen.

Nederland heeft gevestigd en de andere partner zich al voor die tijd in Nederland heeft gevestigd of in Nederland is geboren (met een tweede generatie migratieachtergrond). Het aandeel migratiehuwelijken is de afgelopen twintig jaar sterk gedaald. Vlak na de eeuwwisseling was meer dan de helft van de huwelijken van zowel eerste als tweede generatie Turken een migratiehuwelijk; in 2018 was dat voor de tweede generatie nog maar 11 procent. Zowel eerste als tweede generatie Surinamers (50 procent) en vooral Antillianen (bijna 75 procent) trouwen aanzienlijk vaker met een partner buiten de eigen groep dan Turken en Marokkanen (beiden ongeveer 20 procent).

1.14 Huwelijkspartnerkeuze, naar achtergrond en generatie, 2018

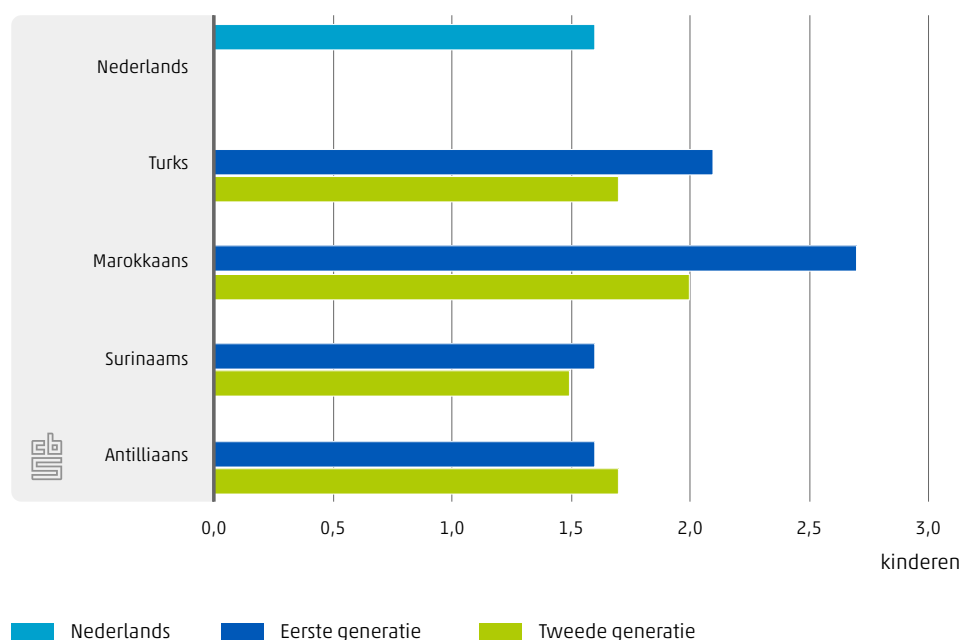

Tweede generatie Marokkaanse en Turkse vrouwen krijgen minder kinderen dan eerste generatie

Het gemiddeld aantal kinderen dat vrouwen met een Turkse of een Marokkaanse achtergrond krijgen is sinds 1980 sterk gedaald. Marokkaanse vrouwen kregen in de eerste helft van de jaren tachtig gemiddeld 7 kinderen, Turkse vrouwen bijna 5. Inmiddels is het gemiddeld kindertal van deze groepen gedaald naar 2,7 voor Marokkaanse en 2,1 voor Turkse vrouwen (eerste generatie). Het gemiddeld kindertal van Surinaamse, Antilliaanse maar ook van Nederlandse vrouwen is in deze periode veel stabiel gebleven en schommelt sinds 1980 tussen de 1,5 en 2 kinderen. Daarmee ligt het gemiddeld kindertal van deze drie groepen onder het vervangingsniveau van 2,1 kind per vrouw, het kindertal dat nodig is voor een stabiele bevolking (als er geen sprake zou zijn van internationale migratie). Ondanks de sterke daling van het gemiddeld kindertal onder Marokkaanse vrouwen krijgen zij van de vier grootste niet-westerse herkomstsgroepen nog steeds de meeste kinderen. Het gemiddelde kindertal van eerste generatie Marokkaanse vrouwen lag in 2018 zoals gezegd op 2,7. Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie kregen gemiddeld 2,1 kind. Het gemiddeld kindertal voor Turkse vrouwen van de tweede generatie ligt met 1,8 slechts een fractie hoger dan dat van vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Het gemiddeld

aantal kinderen dat vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond krijgen verschilt eveneens weinig van die van vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Vrouwen van de tweede generatie krijgen over het algemeen minder kinderen dan vrouwen van de eerste generatie. Alleen Antilliaanse vrouwen van de tweede generatie krijgen gemiddeld meer kinderen dan hun moeders. Een mogelijke oorzaak zou kunnen zijn dat zich onder deze groep in verhouding, meer dan onder de andere drie grote niet-westerse herkomstgroepen, veel tienermoeders bevinden (CBS, 2017). De afgelopen jaren is het gemiddeld kindertal per vrouw bij geen van deze groepen sterk veranderd.

1.15 Gemiddeld kindertal per vrouw, naar achtergrond en generatie, 2018

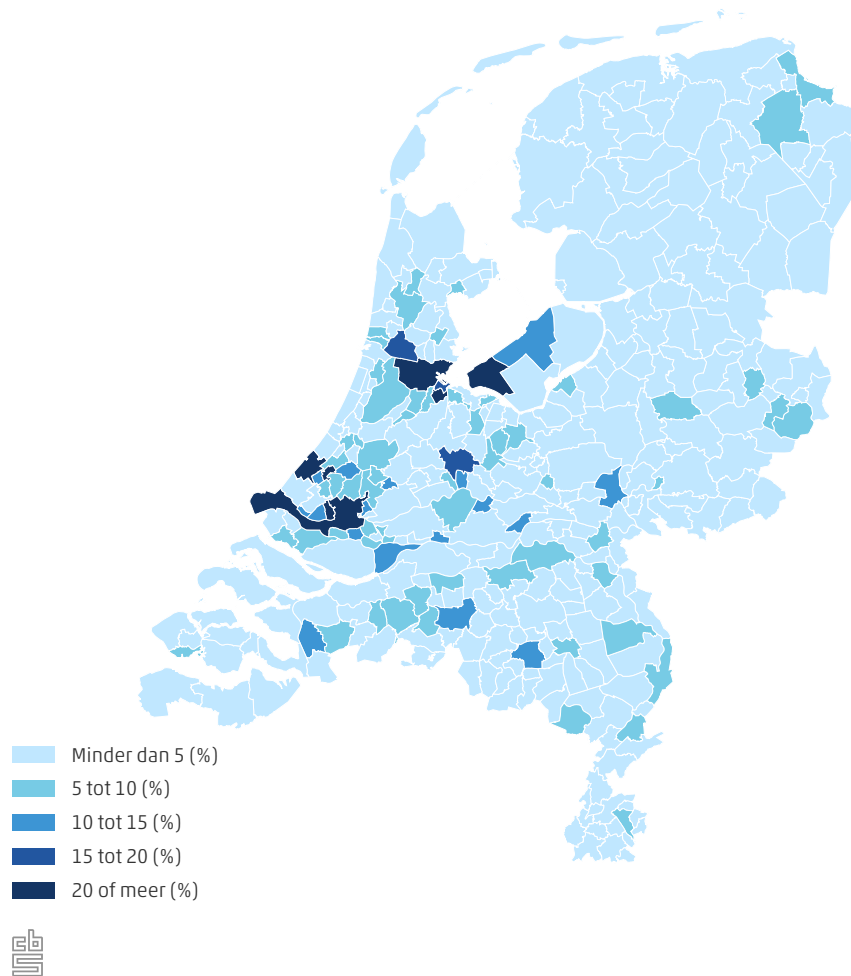

Mensen met migratieachtergrond oververtegenwoordigd in grote steden

Gemiddeld had 24 procent van de bevolking van Nederland op 1 januari 2020 een migratieachtergrond (westers of niet-westers), maar in grote steden was dat aandeel hoger. In Amsterdam, Rotterdam en Den Haag heeft iets meer dan de helft van de inwoners een migratieachtergrond, in Utrecht een derde. Ook in de grensgemeente Vaals heeft meer dan de helft van de bevolking geen Nederlandse achtergrond. In Almere, Amstelveen, Delft, Diemen, Eindhoven, Rijswijk, Schiedam en Capelle aan den IJssel ligt het aandeel inwoners met een migratieachtergrond hoger dan in Utrecht. Rotterdam heeft het grootste aandeel inwoners met een niet-westerse achtergrond (39 procent), gevolgd door Amsterdam en Den Haag (36 procent). In die laatste twee steden wonen relatief veel personen met een westerse migratieachtergrond.

Van alle mensen met een Surinaamse of Marokkaanse achtergrond woont iets minder dan de helft in één van de vier grote steden. Bij degenen met een Turkse of Antilliaanse achtergrond is dat iets meer dan een derde. Ter vergelijking: van mensen met een Nederlandse achtergrond woont 9 procent in één van de vier grote steden.

1.16 Aandeel inwoners met Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond, 1 januari 2020

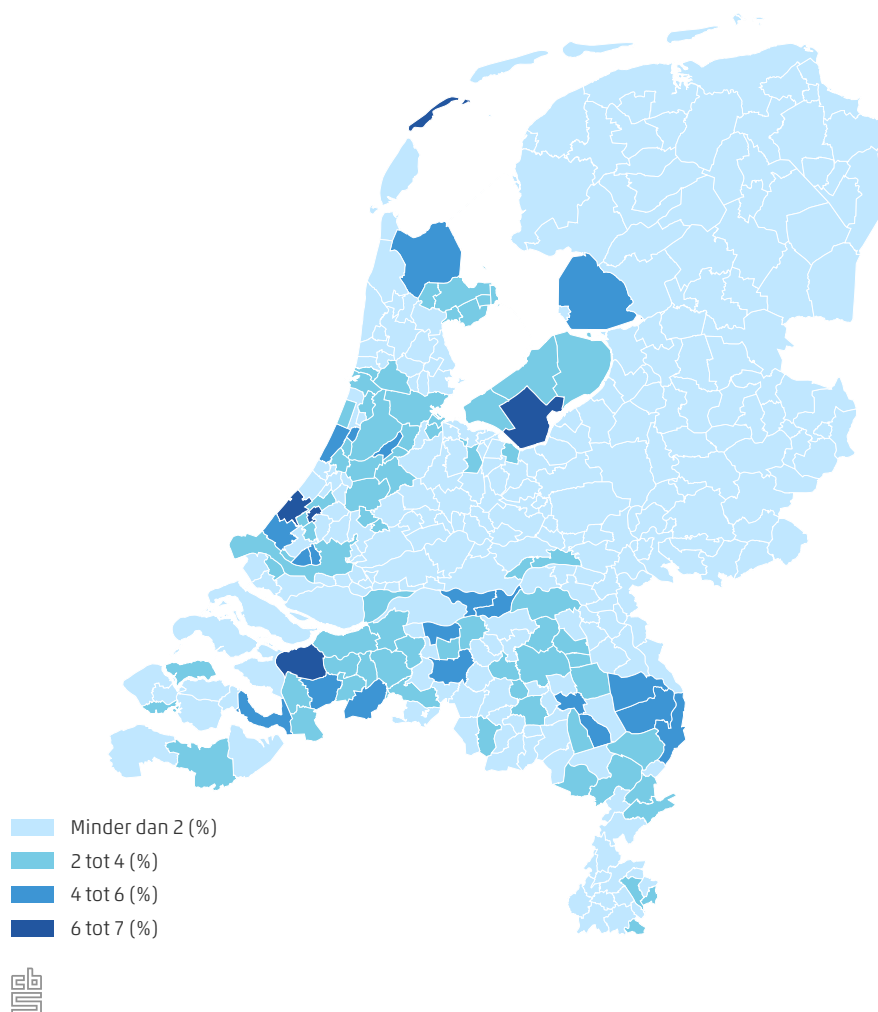

Migranten uit nieuwe EU-landen meer verspreid over Nederland

Migranten uit Polen, Bulgarije, Roemenië en andere Oost-Europese landen die meer recentelijk zijn toegetreten tot de Europese Unie wonen minder geconcentreerd in de grote steden en meer verspreid over Nederland. Toch woont ook van deze groep bijna een kwart in één van de vier grote steden, met name in Den Haag.

Gebieden met veel agrarische bedrijvigheid worden gekenmerkt door een in verhouding hoog aandeel migranten uit nieuwe EU-landen. Op 1 januari 2020 had de gemeente Steenbergen het grootste aandeel inwoners afkomstig uit nieuwe EU-landen (ruim 6 procent). Ook in het Westland, de Kop van Noord-Holland, de Bollenstreek, Flevoland, grote delen van Noord-Brabant en Noord-Limburg wonen verhoudingsgewijs veel mensen uit nieuwe EU-landen.

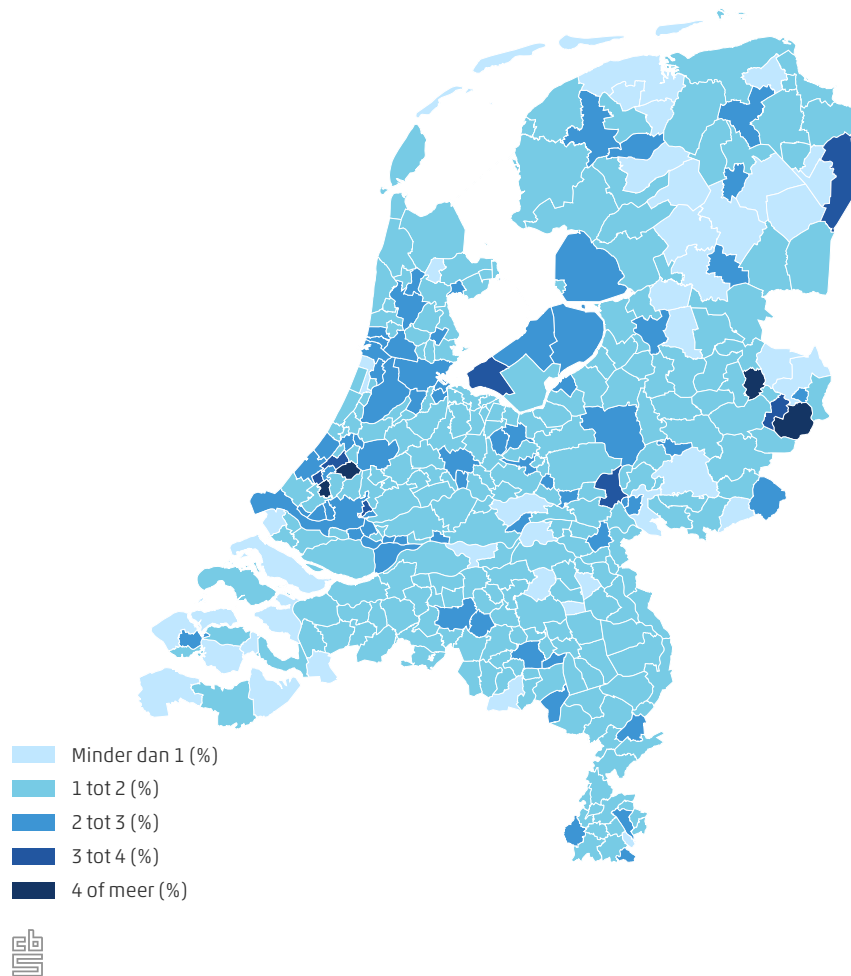
1.17 Aandeel inwoners met nieuwe EU achtergrond, 1 januari 2020

Ook vluchtelingen wonen verspreid over Nederland

Vluchtelingen wonen nog meer verspreid over Nederland dan migranten uit de nieuwe EU-landen: één op de zes vluchtelingen woont in één van de vier grote steden. Gemeenten in het oosten van het land en in de omliggende gemeenten van de vier grote steden herbergen in verhouding veel vluchtelingen. In Enschede, Almelo en Hengelo maakten vluchtelingen 6 procent van de bevolking uit. Ook Zoetermeer, Delft, Rijswijk, Capelle aan den IJssel en Vlaardingen kennen in verhouding een hoog aandeel vluchtelingen.

1.18 Aandeel inwoners met Afhaanse, Eritrese, Iraakse, Iraanse, Somalische of Syrische achtergrond, 1 januari 2020

Literatuur

CBS (2017). *Relatief weinig tienermoeders in Nederland*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 9 september 2020.

2 Onderwijs

Ten opzichte van tien jaar geleden volgt een groter deel van de leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond een hoger onderwijsniveau, zowel in het voortgezet onderwijs als in het middelbaar onderwijs. Ditzelfde geldt voor deelnemers met een Nederlandse achtergrond, maar deze stijging is minder sterk. Hierdoor neemt het verschil in deelname aan hogere niveaus tussen leerlingen met een Nederlandse en een niet-westerse achtergrond geleidelijk aan af.

Dit hoofdstuk beschrijft de onderwijsposities, onderwijskeuzes en schooluitval van jongeren met een migratieachtergrond in verschillende fases van het onderwijs.

Ook verschillen in opleidingsniveau van de tweede generatie worden besproken.

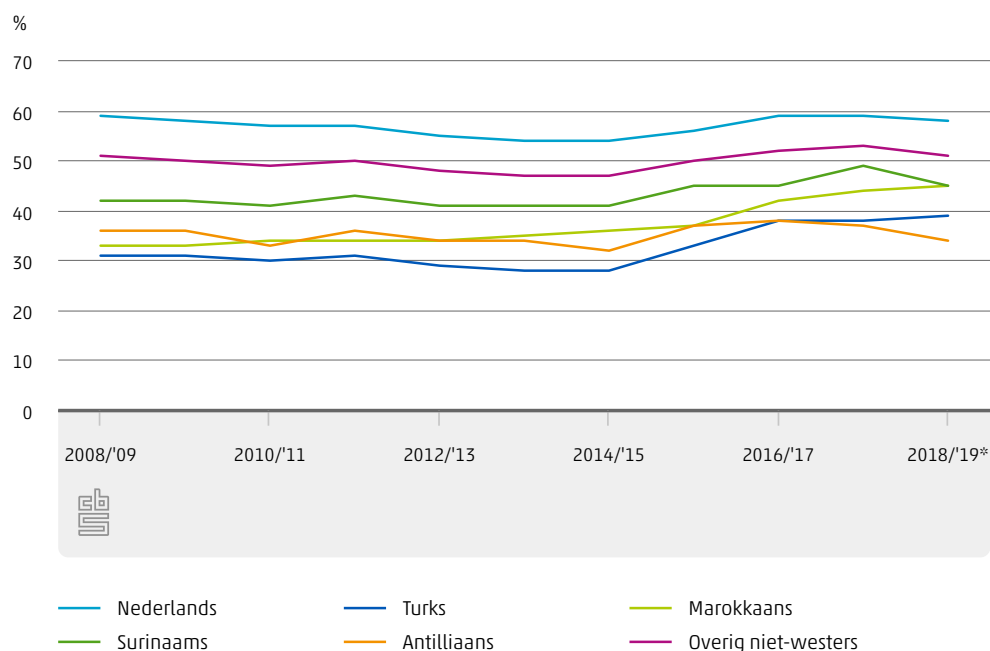
Stijging leerlingen met Turkse of Marokkaanse achtergrond met havo- of vwo-advies zet door

Het aandeel leerlingen dat in groep 8 van de basisschool een definitief advies krijgt voor havo of vwo verschilt naar migratieachtergrond. Sinds het schooljaar 2014/'15 is een brede stijging in het aandeel met ten minste havo-advies te zien onder alle migratieachtergronden. Deze groei lijkt de laatste jaren echter minder hard te gaan. Met uitzondering van leerlingen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond is het aandeel leerlingen met havo- of vwo-advies voor de overige groepen iets gedaald. Desondanks is het aandeel leerlingen met minstens havo-advies voor de meeste groepen nog altijd hoger dan vijf jaar terug. Vooral de stijging in het aandeel leerlingen met havo- of vwo-advies onder leerlingen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond springt in het oog: dit aandeel steeg in vijf jaar tijd met zo'n 10 procentpunt. In het schooljaar 2018/'19 kreeg 39 procent van de leerlingen met een Turkse achtergrond havo-advies of hoger en van de leerlingen met een Marokkaanse achtergrond was dit 45 procent. Ondanks de stijgende trend is dat nog altijd fors lager dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond, van wie 58 procent in 2018/'19 havo- of vwo-advies kreeg. Leerlingen met een Antilliaanse achtergrond kregen in datzelfde schooljaar het minst vaak een havo-advies of hoger (34 procent). Ongeacht hun achtergrond kregen jongens en meisjes nagenoeg even vaak minimaal een havo-advies.

Schooladvies in groep 8

Leerlingen van groep 8 in het basisonderwijs kregen tot en met het schooljaar 2013/'14 een advies voor het voortgezet onderwijs van de leerkracht nádat de eindtoets was gemaakt. Vanaf het schooljaar 2014/'15 krijgen leerlingen een schooladvies van de leerkracht vóórdat de eindtoets is afgenomen. Dit advies is onder meer gebaseerd op leerprestaties, aanleg en ontwikkeling op de basisschool. Wanneer de eindtoets beter wordt gemaakt dan verwacht, dan moet de basisschool het schooladvies heroverwegen. Een deel van de adviezen wordt daarna herzien. In het definitieve leerkrachtadvies zijn de herziene adviezen meegenomen (Rijksoverheid, 2020).

2.1 Aandeel groep-8-leerlingen met havo- of vwo-advies, naar achtergrond

Eerste en tweede generatie in het onderwijs

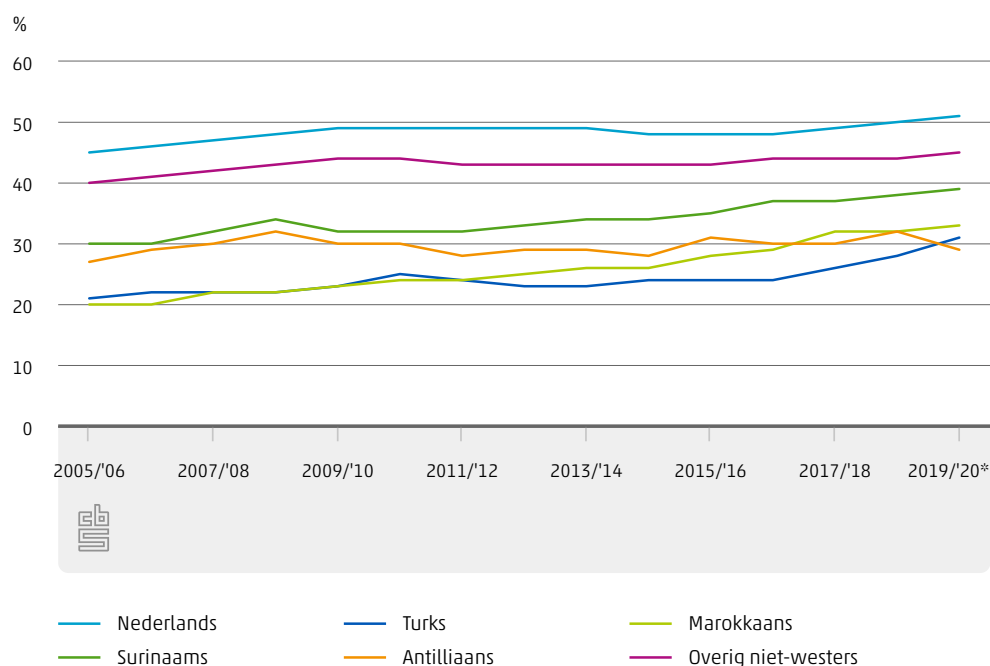
In deze rapportage hebben de onderwijscijfers betrekking op zowel de eerste als tweede generatie, tenzij anders aangegeven. Gedurende de tijd kan het aandeel van een generatie op de totale groep veranderen. Voor de meeste groepen is dit in de periode 2008 tot en met 2019 nauwelijks het geval. In deze periode is meer dan 90 procent van de jongeren (10 tot 15 jaar oud) met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond van de tweede generatie (CBS, 2020). Alleen onder leeftijdsgenoten met een Antilliaanse achtergrond nam het aandeel van de tweede generatie toe in de onderzoeksperiode. In 2008 was 66 procent van deze jongeren van de tweede generatie, in 2019 was dat 85 procent. Verschillen in het aandeel van de tweede generatie kunnen van invloed zijn op de schoolprestaties van leerlingen binnen deze groep. Leerlingen met een tweede generatie migratieachtergrond volgen namelijk overwegend een hoger onderwijsniveau dan leerlingen met een eerste generatie achtergrond (CBS, 2019a; CBS, 2019b).

Bij jongeren (10 tot 15 jaar oud) met een overig niet-westerse achtergrond is binnen de onderzoeksperiode ook sprake van variatie in het aandeel van de tweede generatie. In 2008 was 66 procent van deze jongeren van de tweede generatie (CBS, 2020). Dit nam toe tot bijna 80 procent in 2014. Sindsdien is het aandeel met een tweede generatie onder jongeren met een overig niet-westerse migratieachtergrond weer gedaald. Dit komt onder meer door de toestroom van nieuwe vluchtelingen, voornamelijk uit Syrië. Behalve verschillen in het aandeel generatie verschilt dus ook het aandeel in samenstelling qua land van herkomst (van de ouders) van de groep jongeren met een overig niet-westerse achtergrond door de tijd heen.

Ook meer leerlingen met Surinaamse, Turkse of Marokkaanse achtergrond naar havo/vwo

In het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs hebben de meeste leerlingen hun definitieve keuze voor de te volgen onderwijssoort gemaakt. Leerlingen met een niet-westerse achtergrond gaan voornamelijk naar het vmbo, terwijl leerlingen met een Nederlandse achtergrond vrijwel even vaak naar vmbo als naar havo/vwo gaan. Wel gaan leerlingen binnen alle groepen langzaam maar steeds vaker naar havo/vwo. De eerder genoemde stijging in het aandeel groep-8-leerlingen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond dat een havo- of vwo-advies krijgt, lijkt zich door te zetten in de schoolprestaties op de middelbare school. In 2019/'20 volgde 33 procent van de Marokkaanse leerlingen en 31 procent van de leerlingen met een Turkse migratieachtergrond havo/vwo in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs. Bij de leerlingen met een Marokkaanse migratieachtergrond vormt deze stijging onderdeel van een geleidelijk proces dat al sinds 2005/'06 is ingezet. Bij leerlingen met een Turkse migratieachtergrond is vooral sinds 2016/'17 het aandeel leerlingen op havo/vwo toegenomen. Ook onder leerlingen met een Surinaamse migratieachtergrond is de stijging in het aandeel havo-/vwo-leerlingen de laatste jaren doorgezet. In het schooljaar 2019/'20 volgde 39 procent van de Surinaamse leerlingen havo/vwo in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs. De laatste jaren volgt ongeveer 30 procent van de leerlingen met een Antilliaanse migratieachtergrond en 45 procent van de leerlingen met een overig niet-westerse migratieachtergrond onderwijs op havo/vwo.

2.2 Aandeel leerlingen havo/vwo¹⁾ in leerjaar 3 van voortgezet onderwijs²⁾, naar achtergrond

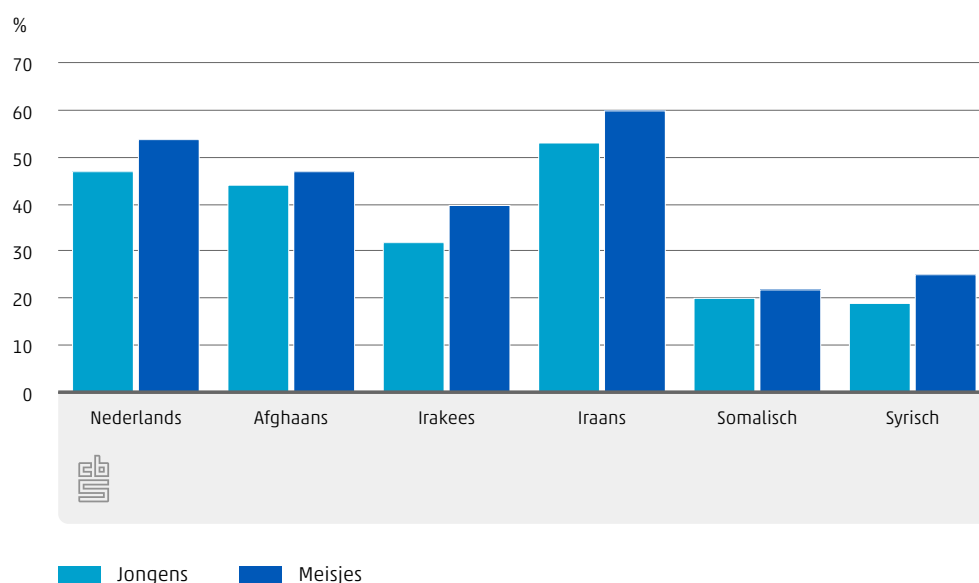
¹⁾ Inclusief algemeen leerjaar 3.

²⁾ Exclusief praktijkonderwijs.

Iraanse leerlingen vaker dan Nederlandse naar havo/vwo

Tot de groep leerlingen met een overig niet-westerse migratieachtergrond behoren ook leerlingen uit vluchtelingengroepen uit Afghanistan, Irak, Iran, Somalië en Syrië. Onder hen gaan leerlingen met een Iraanse achtergrond in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs vaker naar havo/vwo dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond. Meer dan de helft van de leerlingen met een Iraanse achtergrond zat in schooljaar 2019/'20 in een havo- of vwo-klas. Leerlingen met een Somalische of Syrische achtergrond gaan juist veel minder vaak naar havo/vwo: ongeveer 1 op de 5. Onder meisjes is dit met 1 op de 4 iets hoger. Het aandeel leerlingen op havo/vwo in leerjaar 3 met een Syrische of Somalische achtergrond is daarmee minder dan de helft van leerlingen met een Nederlandse achtergrond.

2.3 Aandeel leerlingen havo/vwo¹⁾ in leerjaar 3 van voortgezet onderwijs²⁾, vluchtelingengroepen, 2019/'20*

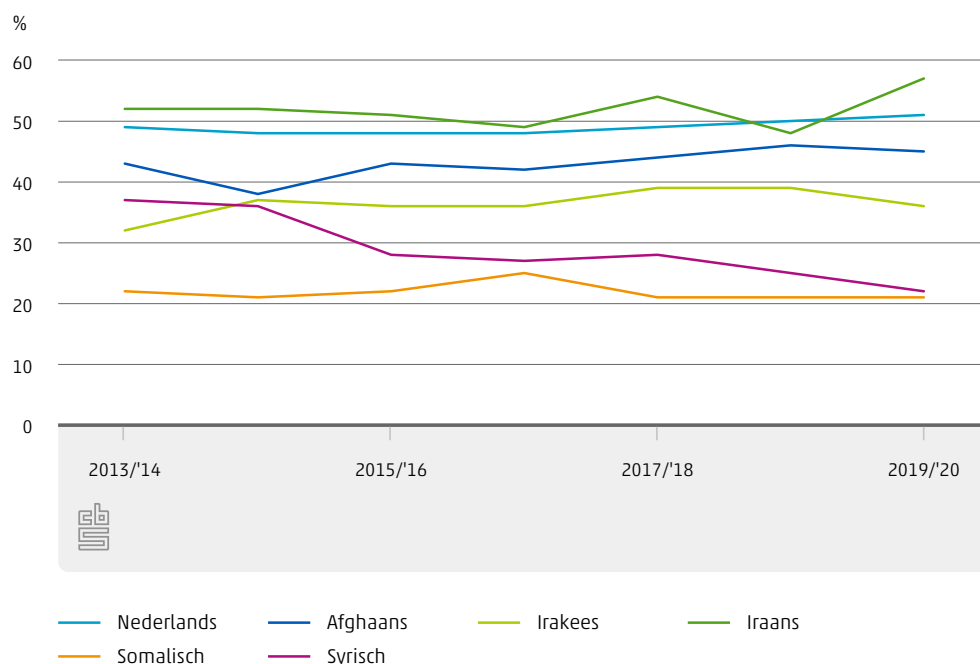
¹⁾ Inclusief algemeen leerjaar 3.

²⁾ Exclusief praktijkonderwijs.

Bij Syriërs neemt aandeel leerlingen met havo/vwo af

Voor de meeste vluchtelingengroepen geldt dat het aandeel leerlingen dat in leerjaar 3 naar havo/vwo gaat redelijk stabiel is of gestaag toeneemt (ondanks enige fluctuaties). Voor leerlingen met een Syrische achtergrond geldt dit echter niet. In 2013/'14 ging 37 procent van de Syrische leerlingen naar havo of vwo, in 2019/'20 was dat gedaald tot 22 procent. Dit verschil gaat samen met de komst van de recente stroom vluchtelingen uit Syrië. De migratiegeschiedenis van de Syrische leerlingen die in 2019/'20 in leerjaar 3 zaten verschilt sterk van de groep die in 2013/'14 in leerjaar 3 zat. Zo was in 2013/'14 een kwart van de leerlingen met een Syrische achtergrond van de eerste generatie, terwijl dit in 2019/'20 voor ruim 83 procent van de leerlingen gold.

2.4 Aandeel leerlingen havo/vwo¹⁾ in leerjaar 3 van voortgezet onderwijs²⁾, naar achtergrond, vluchtelingengroepen

¹⁾ Inclusief algemeen leerjaar 3.

²⁾ Exclusief praktijkonderwijs.

Niet-westerse leerlingen vaker op lagere vmbo-niveaus

Binnen het vmbo volgen leerlingen met een niet-westerse achtergrond vaker de vmbo-basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b) dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond. Ten opzichte van tien jaar geleden zijn wel verschuivingen te zien. Het aandeel leerlingen op vmbo-b neemt af en het aandeel leerlingen dat de gemengde of theoretische leerweg volgt of op havo zit neemt toe. Dit geldt voor leerlingen van alle (migratie)achtergronden. Onder leerlingen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond is het aandeel op het vmbo-b met 11 à 12 procentpunt het sterkst gedaald ten opzichte van tien jaar terug.

Leerlingen met een Nederlandse of overig niet-westerse achtergrond gaan relatief het vaakst naar havo of vwo. Het verschil met de andere groepen in het aandeel leerlingen op havo wordt echter steeds kleiner. Alleen het percentage leerlingen met een Antilliaanse achtergrond op havo of vwo blijft achter. Ten opzichte van tien jaar geleden is hun aandeel op havo 2 procentpunt gestegen, en op vwo met 3 procentpunt zelfs licht gedaald.

2.5 Voortgezet onderwijs; deelname leerjaar 3¹⁾, naar achtergrond, 2019/'20*

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Overig niet-westers
	%					
Vmbo-basisberoeps	8	17	16	13	19	13
Vmbo-kaderberoeps	14	21	18	19	22	16
Vmbo- gemengd en theoretisch	28	31	33	29	29	26
Havo ²⁾	27	20	21	24	18	25
Vwo	24	11	12	15	11	20

Bron: CBS

¹⁾ Exclusief praktijkonderwijs.

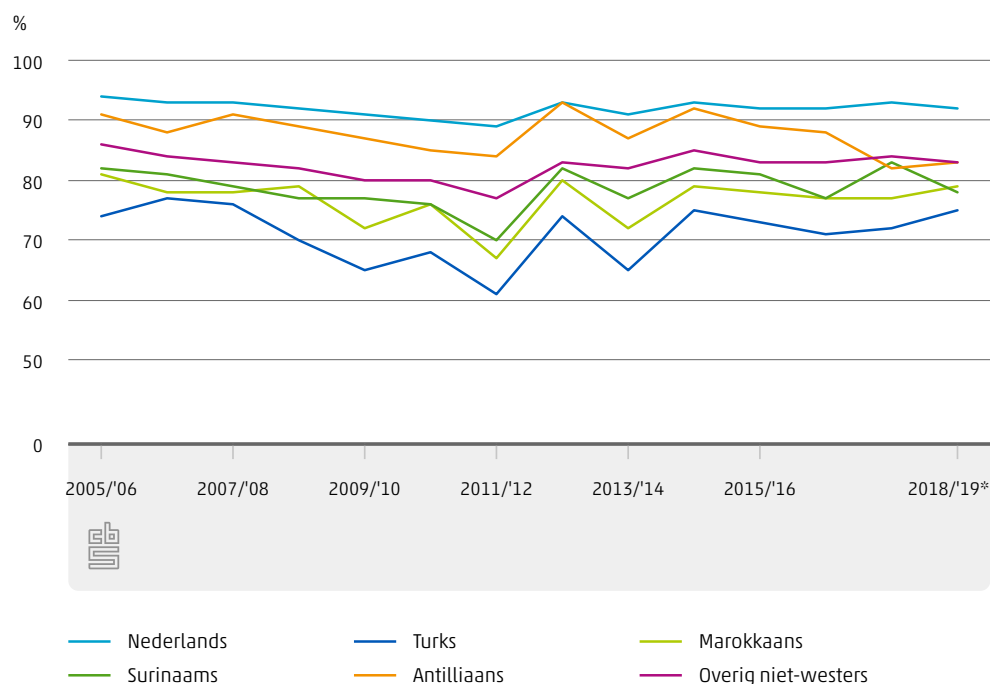
²⁾ Inclusief algemeen leerjaar 3.

Slagingspercentage niet-westerse leerlingen blijf achter

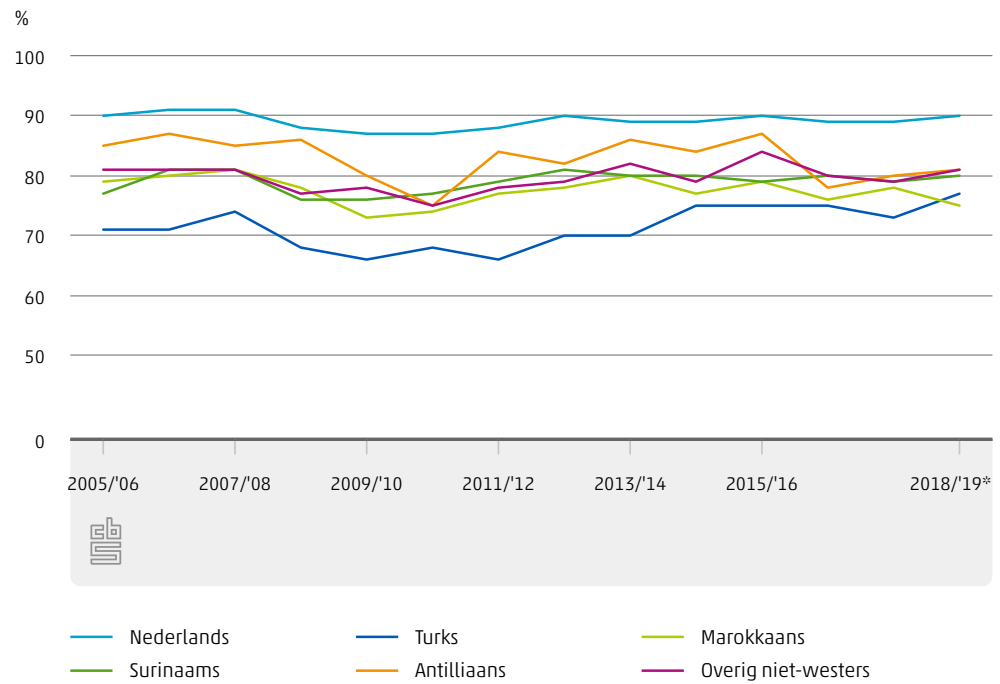
In alle onderwijssoorten binnen het voortgezet onderwijs slagen leerlingen met een Nederlandse achtergrond vaker voor hun eindexamen dan leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond. Leerlingen met een Turkse achtergrond slagen het minst vaak voor vwo. De slagingspercentages op vwo en havo liggen bij leerlingen met een Nederlandse achtergrond rond de 90 procent. Leerlingen met andere achtergrond hebben sinds schooljaar 2005/'06 dit slagingspercentage niet weten te evenaren.

Op het vmbo liggen de slagingspercentages voor zowel leerlingen met een Nederlandse achtergrond als leerlingen met een migratieachtergrond hoger dan op havo en vwo. Voor vmbo- gemengd/theoretisch (vmbo-g/t) slaagt ongeveer 94 procent van de leerlingen met een Nederlandse achtergrond en 85 procent van de leerlingen met een Turkse achtergrond; voor de overige leerlingen is dit ongeveer 90 procent. Bij vmbo-kaderberoeps (vmbo-k) slaagt ongeveer 97 procent van de leerlingen met een Nederlandse achtergrond; voor leerlingen met een niet-westerse achtergrond liggen deze percentages op 90 procent of hoger. Op vmbo-b liggen alle slagingspercentages boven de 95 procent. Onder leerlingen met een Nederlandse achtergrond slaagt liefst 99 procent.

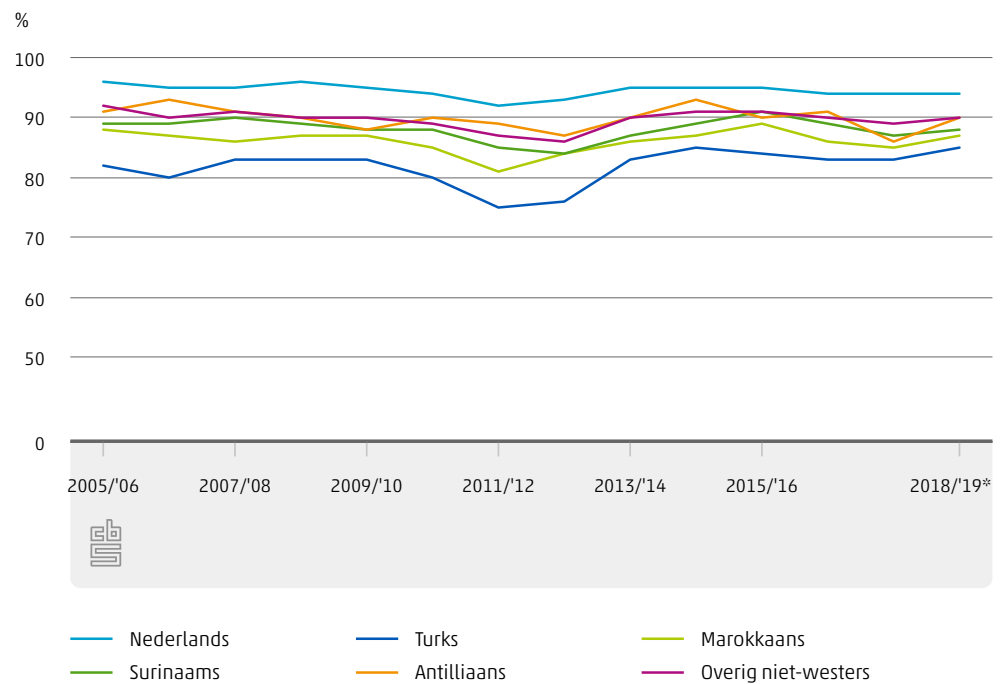
2.6a Slagingspercentages vwo, naar achtergrond

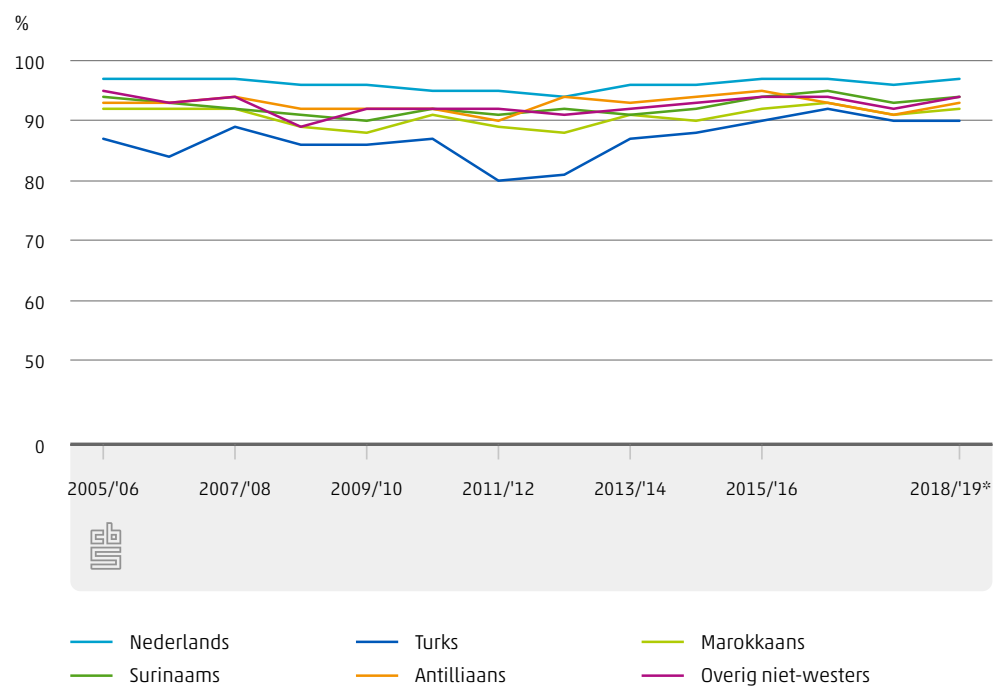
2.6b Slagingspercentages havo, naar achtergrond

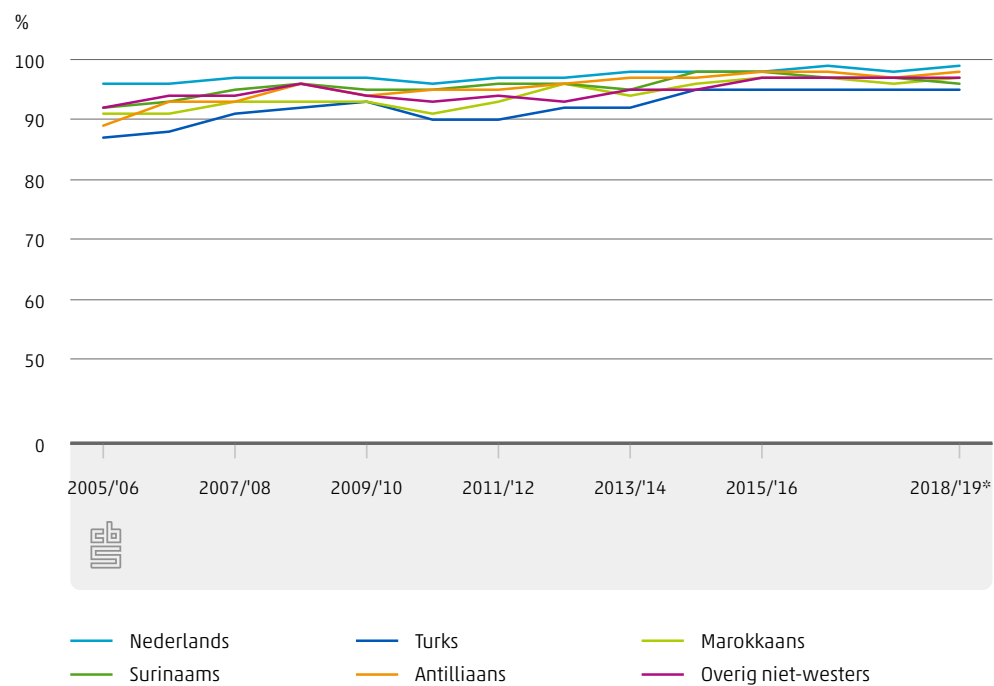
2.6c Slagingspercentages vmbo-g/t, naar achtergrond

2.6d Slagingspercentages vmbo-k, naar achtergrond

2.6e Slagingspercentages vmbo-b, naar achtergrond

Gemiddeld eindexamencijfer verschilt weinig tussen herkomstgroepen

Het gemiddelde cijfer over alle eindexamenvakken lag in het schooljaar 2018/'19 voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs vrij dicht bij elkaar, ongeacht onderwijssoort en migratieachtergrond: gemiddeld was dit cijfer 6,7. Geslaagden op het vwo haalden met 6,8 gemiddeld het hoogste cijfer. Voor alle onderwijssoorten geldt dat geslaagden met een Nederlandse achtergrond het hoogste gemiddelde cijfer haalden. Over alle onderwijssoorten was dit gemiddeld een 6,7. Dit cijfer lag 0,2 punt hoger dan het laagste gemiddelde cijfer dat geslaagden met een Turkse of Marokkaanse achtergrond haalden.

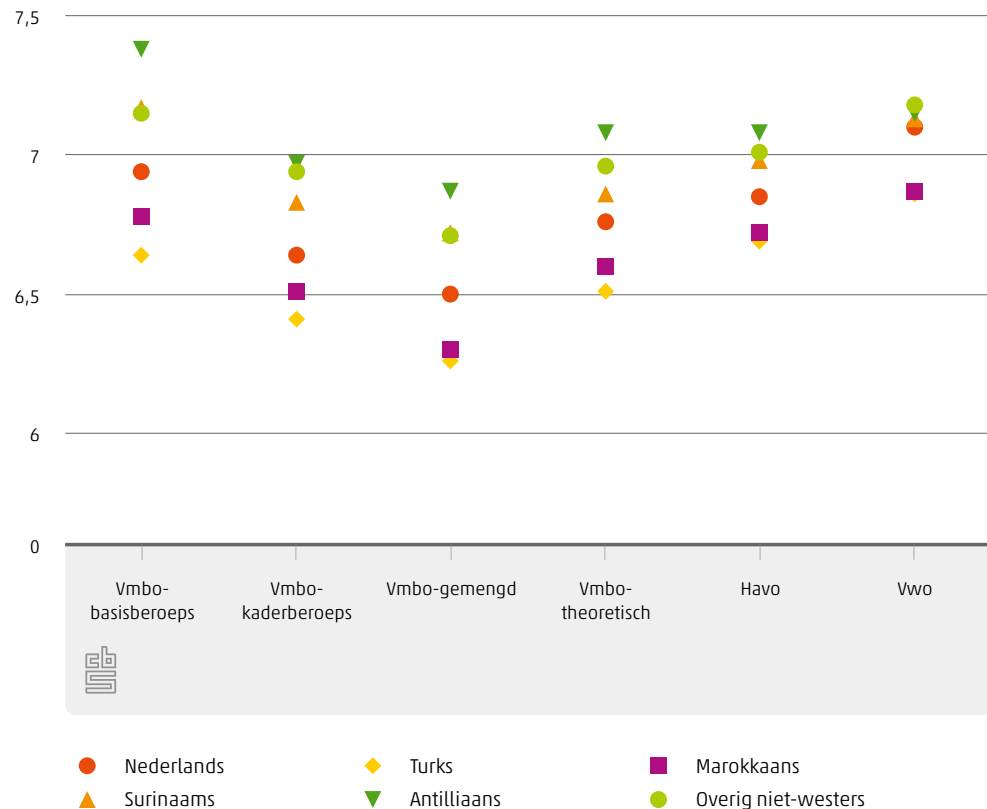
Voor de vakken Nederlands en Engels geldt ook dat het gemiddelde eindcijfer van de verschillende groepen dicht bij elkaar ligt. Voor iedere onderwijssoort is steeds ongeveer hetzelfde patroon zichtbaar. Voor het vak Nederlands haalden geslaagden met een Nederlandse achtergrond binnen alle onderwijssoorten het hoogste gemiddelde cijfer, terwijl geslaagden met een Turkse achtergrond op bijna elk niveau gemiddeld het laagste cijfer hadden. Het verschil tussen deze gemiddelden is niet groot; tussen de 0,2 en 0,3 punten.

Voor het vak Engels haalden geslaagden met een Antilliaanse achtergrond binnen elke onderwijssoort, uitgezonderd vwo, het hoogste cijfer. Ook geslaagden met een Surinaamse of overig niet-westerse achtergrond scoorden goed op Engels. Daarna komen geslaagden met een Nederlandse achtergrond, gevolgd door leerlingen met een Marokkaanse achtergrond. Ook bij Engels halen geslaagden met een Turkse achtergrond gemiddeld het laagste cijfer.

2.7 Gemiddeld eindcijfer voor Nederlands, naar achtergrond, 2018/'19

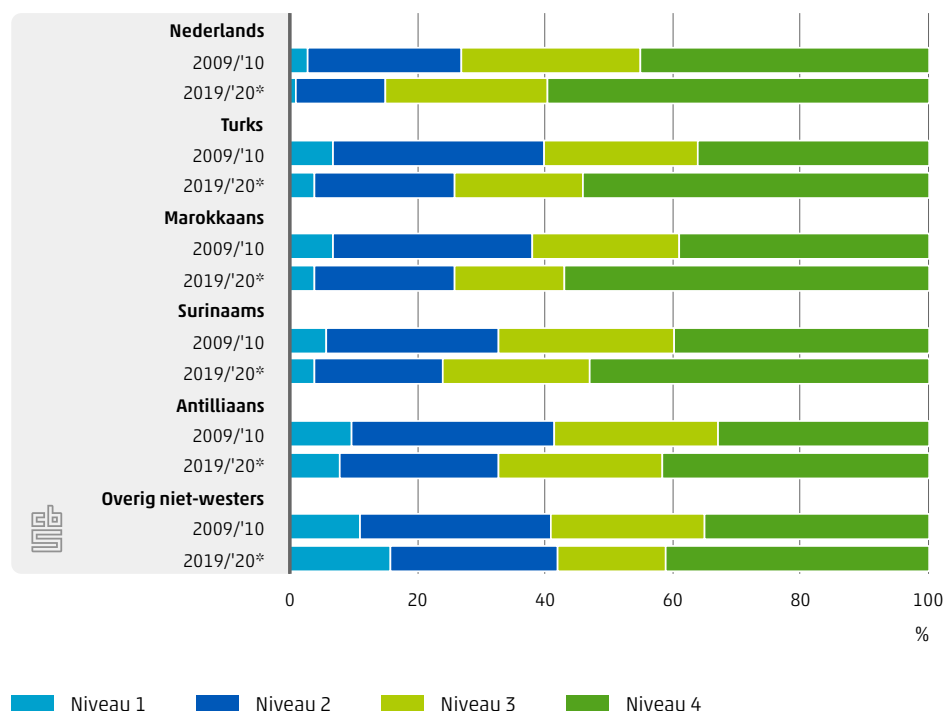
2.8 Gemiddeld eindcijfer voor Engels, naar achtergrond, 2018/'19

Percentage mbo-4-studenten stijgt

Het aandeel studenten aan mbo-4 is de afgelopen tien jaar gestegen, ongeacht de (migratie)achtergrond van de studenten. Hier tegenover staat een daling van het aandeel studenten op mbo-2-niveau. In het studiejaar 2019/'20 deed iets meer dan de helft van de mbo-studenten met een Turkse, Marokkaans of Surinaamse achtergrond een studie op mbo-4-niveau; voor studenten met een Nederlandse achtergrond was dit 59 procent. Ook het aandeel mbo-3-studenten is in tien jaar tijd gedaald, maar minder sterk dan het aandeel mbo-2-studenten. Voor alle groepen ligt het aandeel studenten op mbo-3-niveau tussen de 17 en 26 procent. Relatief weinig studenten doen de entree-opleiding (mbo-1-niveau); voor de meeste groepen ligt dit lager dan 5 procent. Mbo-studenten met een Antilliaanse of overig niet-westerse achtergrond deden relatief vaker een entree-opleiding: respectievelijk 8 procent en 16 procent. De groep overig niet-westers bestaat hoofdzakelijk uit eerste generatie Syriërs, Eritreeërs en Somaliërs. Van deze groep zullen veel personen een schakelklas hebben gedaan, met extra taallessen, om vervolgens drempelloos de entree-opleiding in te stromen.

2.9 Mbo-studenten¹⁾, naar achtergrond en niveau

¹⁾ Inclusief extranei.

Economische studie populair bij niet-westerse mbo'ers

Mbo'ers (zowel mannen als vrouwen) met een niet-westerse achtergrond kiezen vaker voor een studie in een economische richting dan mbo'ers met een Nederlandse achtergrond. Ongeveer 4 op de 10 studenten met een Surinaamse, Marokkaanse of Turkse achtergrond kiest voor deze richting. Techniek is bij niet-westerse mbo-studenten juist minder in trek dan bij studenten met een Nederlandse achtergrond.

2.10 Mbo-studenten¹⁾, naar studierichting en achtergrond, 2019/'20*

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Overig niet-westers
	%					
Economie	29	40	41	43	35	35
Techniek	30	20	14	18	19	18
Zorg en Welzijn	34	35	39	34	37	29
Overig	8	5	6	5	9	18

Bron: CBS

¹⁾ Inclusief extranei.

Ondanks lichte stijging nog altijd minder voortijdig schoolverlaters vanuit mbo

Het merendeel van het voortijdig schoolverlaten gebeurt vanuit een mbo-opleiding. Leerlingen met een niet-westerse achtergrond verlaten vaker voortijdig het onderwijs dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond. In 2004/'05 lag dit percentage rond 9 procent

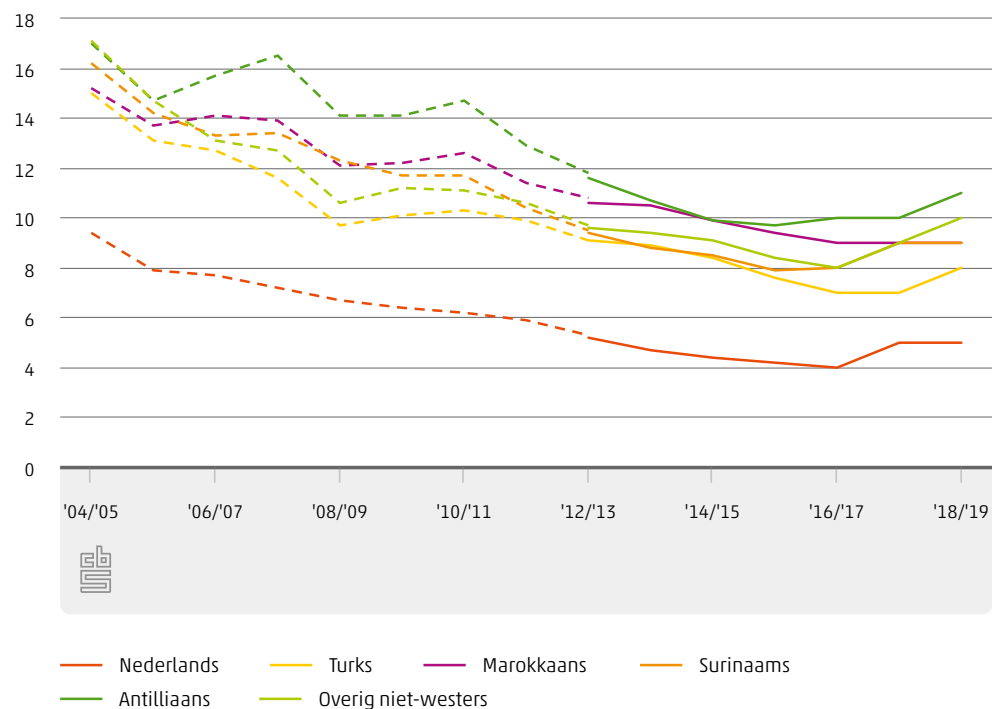
voor mbo'ers met een Nederlandse achtergrond en was het 16 procent voor mbo-studenten met een niet-westerse achtergrond. In 2019/'20 is dit gedaald naar 5 procent voor mbo-studenten met een Nederlandse achtergrond en naar gemiddeld 9 procent voor mbo'ers met een niet-westerse achtergrond.

Startkwalificatie en voortijdig schoolverlaters

Een diploma op ten minste havo-, vwo- of mbo-2-niveau geldt als een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt. De kans op (duurzaam) werk is met een startkwalificatie beduidend groter dan zonder startkwalificatie. Leerlingen die het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie worden aangeduid als voortijdig schoolverlaters.

De laatste jaren is het aandeel voortijdig schoolverlaters onder de meeste groepen leerlingen weer wat toegenomen. Alleen onder mbo'ers met een Marokkaanse achtergrond bleef het aandeel nagenoeg gelijk, met 9 procent voortijdig schoolverlaters in 2019/'20. Onder mbo-studenten met een overig niet-westerse achtergrond steeg het aandeel voortijdig schoolverlaters de laatste jaren het sterkst, van 8 procent in 2017/'18 naar 10 procent in 2019/'20.

2.11 Voortijdig schoolverlaters vanuit mbo 22 jaar of jonger, naar migratieachtergrond¹⁾

Stippellijn: oude methode. Doorgetrokken lijn: nieuwe methode.

¹⁾ Inclusief extraneï

Vershil in onderzoeksmethode bepaling voortijdig schoolverlaters

De gegevens over voortijdig schoolverlaters zijn gebaseerd op de directe door- en uitstroom tussen twee opeenvolgende schooljaren (het basisjaar t en het bestemmingsjaar $t+1$) binnen het door de overheid bekostigde voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en voortgezet algemeen volwassenenonderwijs. Leerlingen en studenten uit het basisjaar worden als voortijdig schoolverlaters gekwalificeerd wanneer ze in het bestemmingsjaar geen onderwijs meer volgen én niet in het bezit zijn van een startkwalificatie.

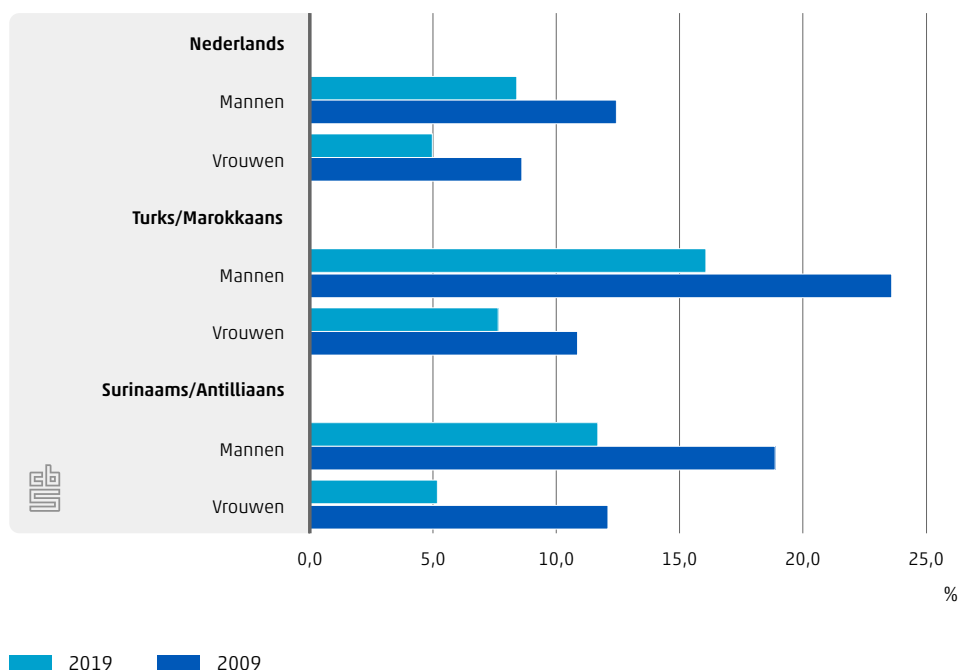
Tot en met 2011/'12 werden alle leerlingen en studenten die op 1 oktober in het basisjaar (t) stonden ingeschreven in het door de overheid bekostigd onderwijs meegenomen in de onderzoekspopulatie. Vanaf 2012/'13 is dat niet langer het geval. Vanaf dat moment behoren leerlingen en studenten die op 1 oktober van het bestemmingsjaar ($t+1$) staan ingeschreven in het praktijkonderwijs, de Engelse Stroom, het Internationaal Baccalaureaat en het speciaal onderwijs niet meer tot de onderzoekspopulatie, evenals diegenen die op dat moment een vrijstelling van de leerplicht hebben.

Afname voortijdig schoolverlaters grootst onder Turkse en Marokkaanse mannen

Behalve de voortijdige uitval per schooljaar is ook bekend hoe groot de totale groep jongeren van 18 tot 25 jaar zonder startkwalificatie is. Ook deze groep is kleiner geworden ten opzichte van tien jaar geleden, waarbij de krimp het grootst is bij mannen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Bij deze groep nam het aandeel zonder startkwalificatie af van 23,6 procent in 2009 naar 16,1 procent in 2019. Bij de mannen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond betrof het een afname van 18,9 procent naar 11,7 procent. Bij de vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond was de daling van vergelijkbaar niveau (van 12,1 procent naar 5,2 procent). Bij de vrouwen met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond was de afname het kleinst (van 10,9 procent naar 7,7 procent). Vrouwen met een Nederlandse achtergrond en vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond hebben het vaakst een startkwalificatie: respectievelijk 5,0 procent en 5,2 procent heeft geen startkwalificatie. Dit is 2,7 procentpunt lager dan vrouwen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond.

Mannen hebben vaker geen startkwalificatie dan vrouwen, ongeacht hun migratie-achtergrond. Net als in 2009, is in 2019 het aandeel mannen met een Nederlandse achtergrond zonder startkwalificatie (8,4 procent) aanzienlijk lager dan dat van mannen met Turks/Marokkaanse (16,1 procent) of Surinaams/Antilliaanse achtergrond (11,7 procent).

2.12 Voortijdig schoolverlaters, 18 tot 25 jaar, naar achtergrond

Studenten met niet-westerse achtergrond iets ouder bij afstuderen

Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond waren gemiddeld ruim een jaar ouder dan studenten met een Nederlandse achtergrond wanneer zij in 2018/'19 afstudeerden voor een voltijdstudie in het hoger onderwijs. Hbo'ers met een Antilliaanse achtergrond die een hbo-bachelor halen zijn ruim 25 jaar oud, bij de andere groepen lag de gemiddelde leeftijd tussen de 24,3 en 24,8 jaar. Gediplomeerden met een Nederlandse achtergrond zijn gemiddeld ruim 23 jaar als zij een hbo-bachelor diploma halen.

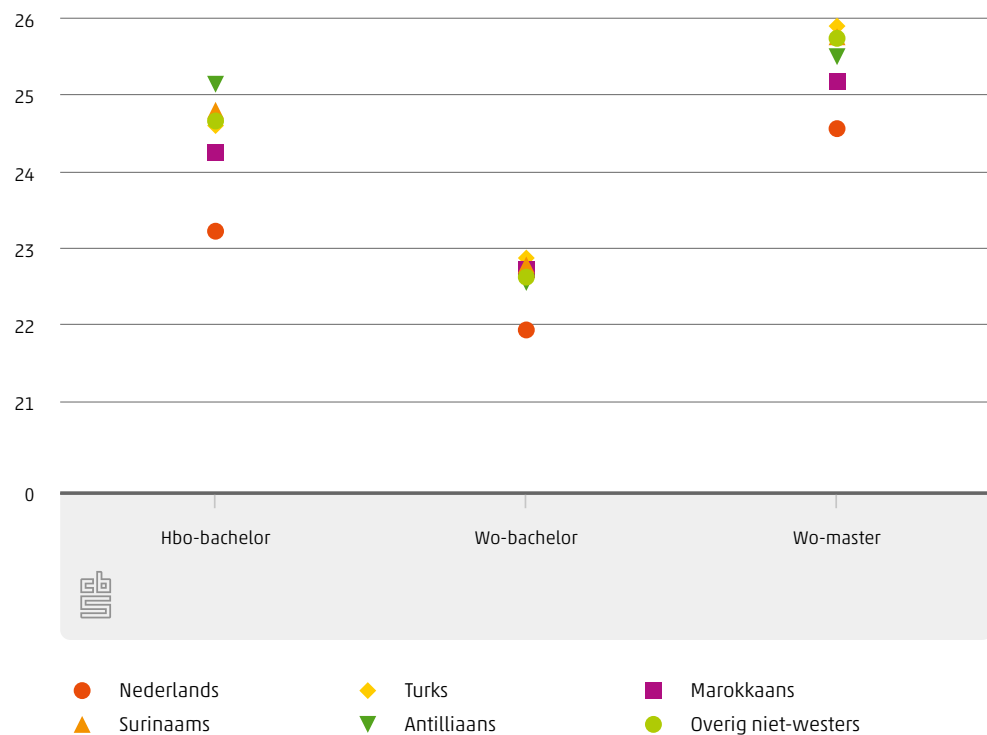
Bij wo-bachelors zijn de verschillen in leeftijd iets kleiner. Studenten met een Nederlandse achtergrond halen gemiddeld net voor hun 22^e een wo-bachelor diploma, voor studenten met een niet-westerse achtergrond ligt de leeftijd tussen 22,6 en 22,9 jaar. Bij wo-masters zijn de verschillen tussen de groepen iets groter dan bij wo-bachelors. Jongeren met een Nederlandse achtergrond zijn gemiddeld 24,6 jaar oud als ze hun wo-master afronden, terwijl jongeren met een Marokkaanse achtergrond iets ouder zijn: gemiddeld 25,2 jaar. Bij jongeren met een andere niet-westerse migratieachtergrond ligt de leeftijd bij afstuderen iets hoger dan onder jongeren met een Marokkaanse migratieachtergrond. Leerlingen met een Turkse achtergrond zijn met gemiddeld 25,9 jaar het oudst wanneer zij afstuderen voor een wo-master.

Dit leeftijdsverschil bij afstuderen komt enerzijds doordat studenten met een niet-westerse achtergrond langer over een zelfde studietraject doen dan studenten met een Nederlandse achtergrond en anderzijds doordat personen met een niet-westerse achtergrond meer 'stapelen'.¹⁾ Zoals blijkt uit de cijfers over schooladviezen aan het einde van het basisonderwijs, krijgen leerlingen met een migratieachtergrond minder vaak een havo- of

1) Een voorbeeld van stapelen is een leerling die een vmbo-t-diploma haalt en vervolgens doorstroomt naar de havo.

vwo-advies. Mede hierdoor komen zij vaker dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond op het vmbo en mbo terecht en hebben relatief vaak later toegang tot het hoger onderwijs. Zij komen bijvoorbeeld in het hbo via de route vmbo-mbo-4 of vmbo-havo in plaats van rechtstreeks vanuit de havo. Van de studenten die in 2018/'19 hun hbo-bachelor haalden, had van de gediplomeerden met een Nederlandse achtergrond ruim 70 procent havo of vwo als vooropleiding en 27 procent mbo-4; bij gediplomeerden met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond had ongeveer 50 procent havo of vwo als vooropleiding en 40 tot bijna 50 procent mbo. Van de wo-studenten met een Nederlandse achtergrond die in 2018/'19 hun master haalden had ruim driekwart vwo als vooropleiding, terwijl dit bij afgestudeerden met een Turkse of Marokkaanse achtergrond iets meer dan de helft was.

2.13 Gemiddelde leeftijd bij behalen diploma hoger onderwijs naar soort diploma en achtergrond, 2018/'19¹⁾

¹⁾ Exclusief internationale studenten

Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening populair bij niet-westerse studenten

Niet-westerse studenten met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond kiezen in het hoger onderwijs vooral voor de richting 'recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening'. Ook studenten met een Antilliaanse achtergrond en studenten met een overige niet-westerse achtergrond kiezen vaker voor deze richting dan studenten met een Nederlandse achtergrond. Van de studenten met een Marokkaanse achtergrond kiest bijna een kwart voor de gezondheidszorg; voor studenten met Turkse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond is dit ongeveer een vijfde.

De keuze in studierichting verschilt tussen mannen en vrouwen, ongeacht hun (migratie)achtergrond. Bij alle groepen kiest ongeveer 10 procent van de mannen voor 'gezondheidszorg en welzijn', terwijl dit bij vrouwen een stuk hoger ligt. Van de studentes met een Marokkaanse achtergrond kiest een derde deze richting, bij overig niet-westerse studentes is dit bijna een vijfde. Bij andere groepen is het aandeel vrouwen met een studierichting 'gezondheidszorg en welzijn' ongeveer een kwart. Weinig mannen kiezen de studierichting 'onderwijs', variërend van 2 procent bij overig niet-westerse mannelijke studenten tot 7 procent bij studenten met een Nederlandse achtergrond. Voor vrouwen ligt het aandeel dat onderwijs als studierichting kiest tussen 6 procent voor overig niet-westerse studentes en 17 procent voor Marokkaanse studentes. Mannen kiezen relatief wat vaker voor de richting 'recht, administratie en zakelijke dienstverlening'. Bij mannelijke studenten met een Marokkaanse achtergrond is dit bijna de helft, bij Nederlandse studenten bijna een derde. Ongeveer een derde van alle vrouwelijke studenten kiest voor 'recht, administratie en zakelijke dienstverlening', met uitzondering van de studenten met een Nederlandse achtergrond van wie een vijfde van de vrouwen voor deze richting kiest.

2.14 Ingeschrevenen in het hoger onderwijs¹⁾ naar studierichting en achtergrond, 2019/'20*

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Overig niet-westers
	%					
Onderwijs	11	11	12	7	9	4
Journalistiek, gedrag en maatschappij	11	9	6	10	10	13
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening	26	37	39	37	32	31
Gezondheidszorg en welzijn	17	19	24	20	18	14
Overige richtingen	35	24	19	26	31	39

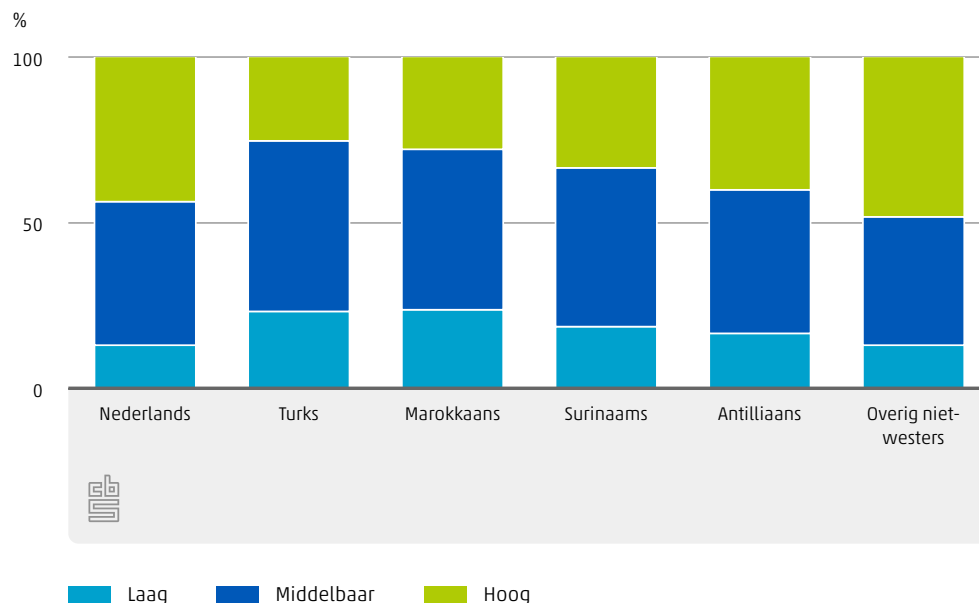
Bron: CBS

¹⁾ Exclusief internationale studenten.

Relatief veel hoogopgeleiden onder personen met overig niet-westerse achtergrond

Bij het vaststellen van het opleidingsniveau is een indeling in drie categorieën gehanteerd: laag, middelbaar en hoog opgeleid. Voor de meeste herkomstgroepen geldt dat het grootste deel middelbaar is opgeleid. Mensen met een overig niet-westerse achtergrond vormen een uitzondering, van hen is bijna de helft hoogopgeleid. Daarmee is deze groep gemiddeld iets vaker hoogopgeleid dan personen met een Nederlandse achtergrond (44 procent hoogopgeleiden). Binnen de tweede generatie van de vier grootste niet-westerse groepen in Nederland zijn mensen met een Antilliaanse achtergrond het vaakst hoogopgeleid: 40 procent. Van de tweede generatie Marokkanen en Turken is ongeveer een kwart hoogopgeleid.

2.15 Onderwijsniveau van 25- tot 45-jarigen¹⁾ naar achtergrond (tweede generatie), 2018

¹⁾ Exclusief onderwijsvolgenden.

Vrouwen hebben relatief vaker een hoge opleiding afgerond dan mannen. Vooral bij de groep met een Marokkaanse, Antilliaanse, Surinaamse, of overig niet-westerse achtergrond zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen groot: gemiddeld 10 à 11 procentpunt. Bij vrouwen en mannen met een Nederlandse of Turkse achtergrond is dit verschil 7 à 8 procentpunt.

Opleidingsniveau

Het hoogst behaalde opleidingsniveau (stand per 1 oktober 2018) dat hier gebruikt is komt uit het opleidingsniveaubestand van het CBS. In dit bestand zijn verschillende bronnen gecombineerd (registers en steekproeven). Hoewel de dekking van het opleidingsniveaubestand steeds verder wordt uitgebreid, wordt een selectief deel van de Nederlandse bevolking niet waargenomen. Voor jonge mensen die hun opleiding in Nederland hebben gevolgd is de dekkingsgraad (voldoende) hoog. Daarom is ervoor gekozen het opleidingsniveau te laten zien van de Nederlandse bevolking van 25 tot 45 jaar. Zij zijn tussen 1973 en 1993 in Nederland geboren. Bij mensen met een migratieachtergrond betreft het dus alleen de tweede generatie. Mensen die nog een opleiding volgen zijn buiten beschouwing gelaten.

Tweede generatie Iraniërs van 25 tot 35 jaar is hoogopgeleid

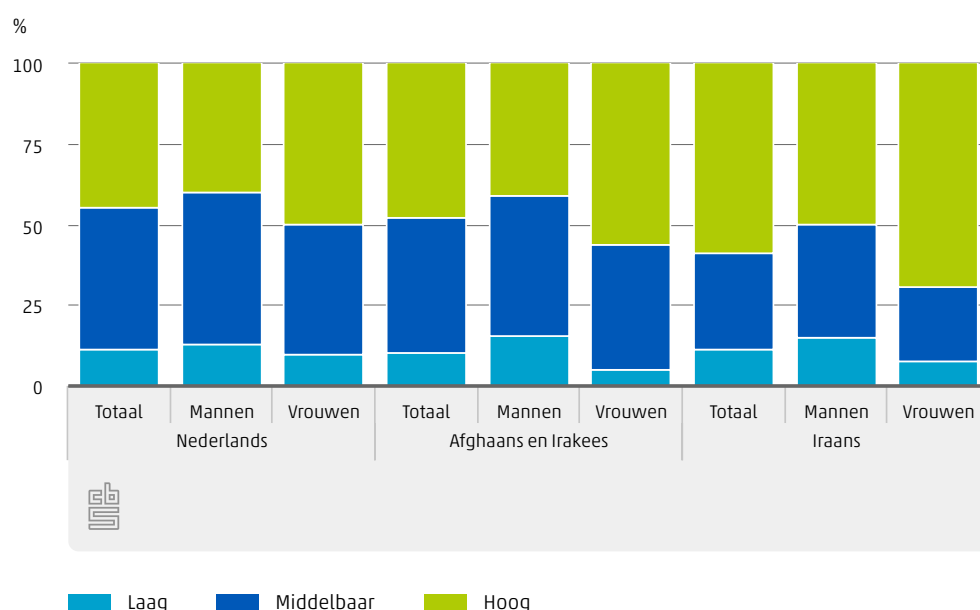
In de jaren tachtig kwamen veel asielmigranten uit Iran, Irak en Afghanistan naar Nederland. Vanuit Iran kwamen vooral hoogopgeleide mensen die het zich konden veroorloven om naar het Westen te vluchten (Dourleijn en Dagevos, 2011). De kinderen die zij kregen behoren tot de tweede generatie. Ook deze tweede generatie Iraniërs (geboren in de periode 1983–1993) is relatief hoogopgeleid: 56 procent heeft een hoog opleidingsniveau. De tweede

generatie Afghanen en Irakezen hebben met 48 procent hoogopgeleiden eveneens een relatief hoog opleidingsniveau. Onder personen van 25 tot 35 jaar (ook geboren in de periode 1983–1993) met een Nederlandse achtergrond is 45 procent hoogopgeleid. Opvallend is het grote verschil in opleidingsniveau tussen mannen en vrouwen. Bij de tweede generatie Iraniërs ligt het aandeel hoogopgeleide vrouwen 19 procentpunt hoger dan het aandeel hoogopgeleide mannen. Onder tweede generatie Irakezen en Afghanen bedraagt dit verschil 15 procentpunt. Bij de hoogopgeleiden met een Nederlandse achtergrond is het verschil tussen vrouwen en mannen met bijna 10 procentpunt het kleinst.

Opleidingsniveau: keuze van de groepen

Bij de keuze van de te onderscheiden groepen (naar migratieachtergrond x geslacht x leeftijd) is rekening gehouden met de grootte van de groep en het betrouwbaarheidsinterval. Tweede generatie Afghanen en Irakezen zijn daarom samengenomen in een groep; zij lijken onderling niet al te veel te verschillen in de verdeling naar onderwijsniveau. De groep tweede generatie Iraniërs is groter en kan wel afzonderlijk worden beschouwd. De groep tweede generatie Somaliërs is te klein om betrouwbare gegevens van te kunnen tonen. Voor samenvoegen met de hiervoor genoemde groepen wijken zij qua onderwijsniveau te veel af. Bij de tweede generatie Afghanen plus Irakezen en Iraniërs zijn alleen personen in de leeftijd van 25 tot 35 jaar meegenomen.

2.16 Onderwijsniveau van 25- tot 35-jarigen¹⁾ naar geslacht en achtergrond (tweede generatie), 2018

¹⁾ Exclusief onderwijsvolgenden.

Literatuur

CBS (2019a). [*Trends in Nederland 2019*](#). Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 9 september 2020.

CBS (2019b). [*Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2019*](#). Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 9 september 2020.

CBS (2020). [*Bevolking; leeftijd, migratieachtergrond, geslacht en regio, 1 januari*](#). Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 3 augustus 2020.

Dourleijn, E. & Dagevos, J. (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Rijksoverheid (2020). [*Schooladvies toelating voortgezet onderwijs*](#). Geraadpleegd op 27 oktober 2020.

3 Sociaaleconomische positie

De tweede generatie is minder vaak afhankelijk van een uitkering en heeft vaker betaald werk dan de eerste generatie migranten. Ook heeft de tweede generatie gemiddeld een hoger inkomen dan de eerste generatie. Dit hoofdstuk beschrijft de sociaaleconomische positie van mensen met een migrantieachtergrond. Het begin van het hoofdstuk beschrijft de sociaaleconomische positie in het algemeen en verder in het hoofdstuk worden arbeidsparticipatie, uitkeringsafhankelijkheid en inkomens in meer detail weergegeven.

Sociaaleconomische positie

De sociaaleconomische positie van 20- tot 65-jarigen wordt vastgesteld op basis van de voornaamste inkomstenbron. De volgende vier sociaaleconomische categorieën worden onderscheiden:

1. **Werkzaam.** Het inkomen uit arbeid of als zelfstandige is de voornaamste bron van inkomsten.
2. **Uitkeringsontvanger.** Iemand waarvoor een uitkering inkomensverzekering wegens werkloosheid, ziekte, arbeidsongeschiktheid, uitkering sociale voorziening of pensioen de voornaamste inkomstenbron is.
3. **School(kind) of student.** Iemand die onderwijs volgt. Als een student wel inkomen heeft uit een bijbaan en dit is minder dan de lage inkomensgrens, dan wordt deze toch aangeduid als student. Als iemand die studeert meer verdient dan de lage inkomensgrens, dan wordt deze gezien als werkzaam.
4. **Geen inkomen.** Iemand zonder eigen inkomen (binnen een huishouden met inkomen). Het is mogelijk dat iemand buiten Nederland wordt betaald door een buitenlandse (onder)aannemer waardoor misschien in Nederland geen inkomen wordt waargenomen. Hierdoor kan deze persoon (onterecht) in de categorie 'geen inkomen' terechtkomen.

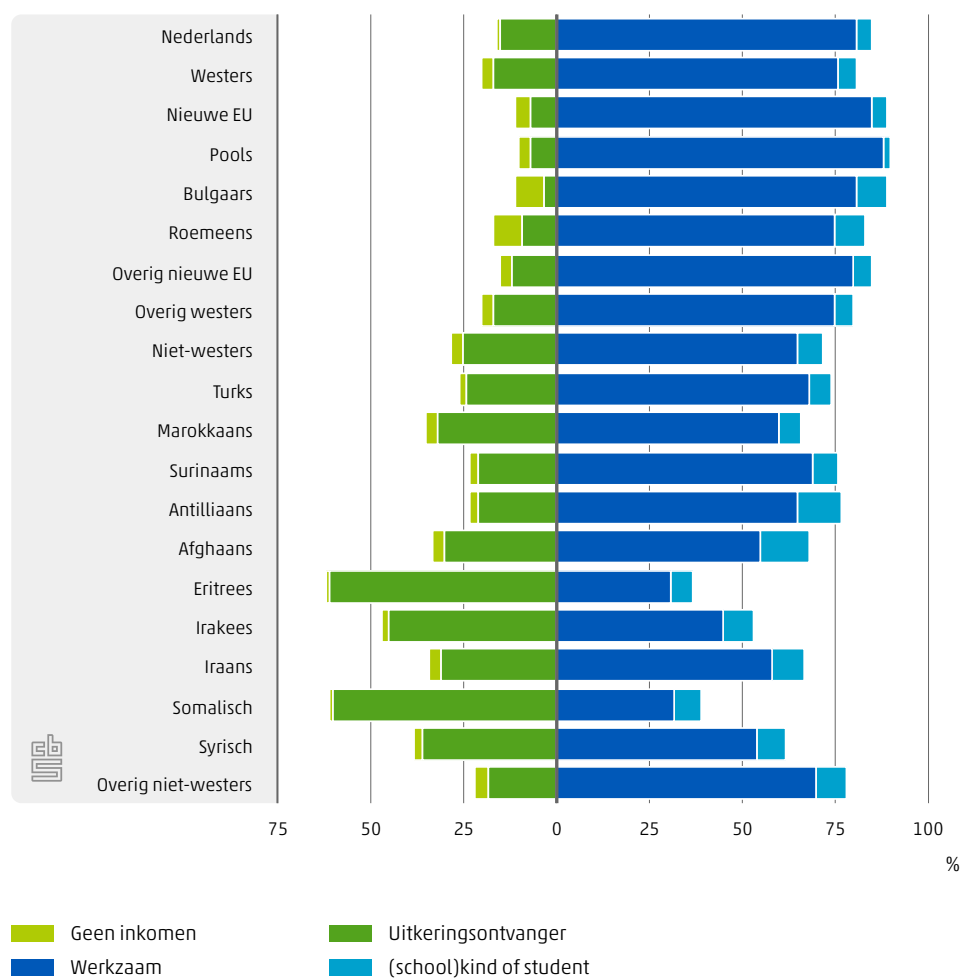
De sociaaleconomische positie wordt alleen vastgesteld voor mensen in particuliere huishoudens met inkomen.¹⁾ Vervolgens wordt gekeken wat de voornaamste inkomstenbron is. Bij het bepalen van de sociaaleconomische positie wordt een persoon altijd ingedeeld in de categorie waar hij of zij het meeste inkomen uit krijgt.

¹⁾ In tegenstelling tot de rest van het rapport en de vorige editie van het rapport wordt hier enkel gefocust op personen in particuliere huishoudens met waargenomen inkomen. Mensen die in particuliere huishoudens wonen zonder waargenomen inkomen worden buiten beschouwing gelaten bij deze analyses, net als degenen in institutionele huishoudens. Dit is een relatief kleine groep (ongeveer 1,5 procent). Mensen uit nieuwe EU-landen (vooral Bulgarije en Roemenië) komen relatief vaak voor in deze groep.

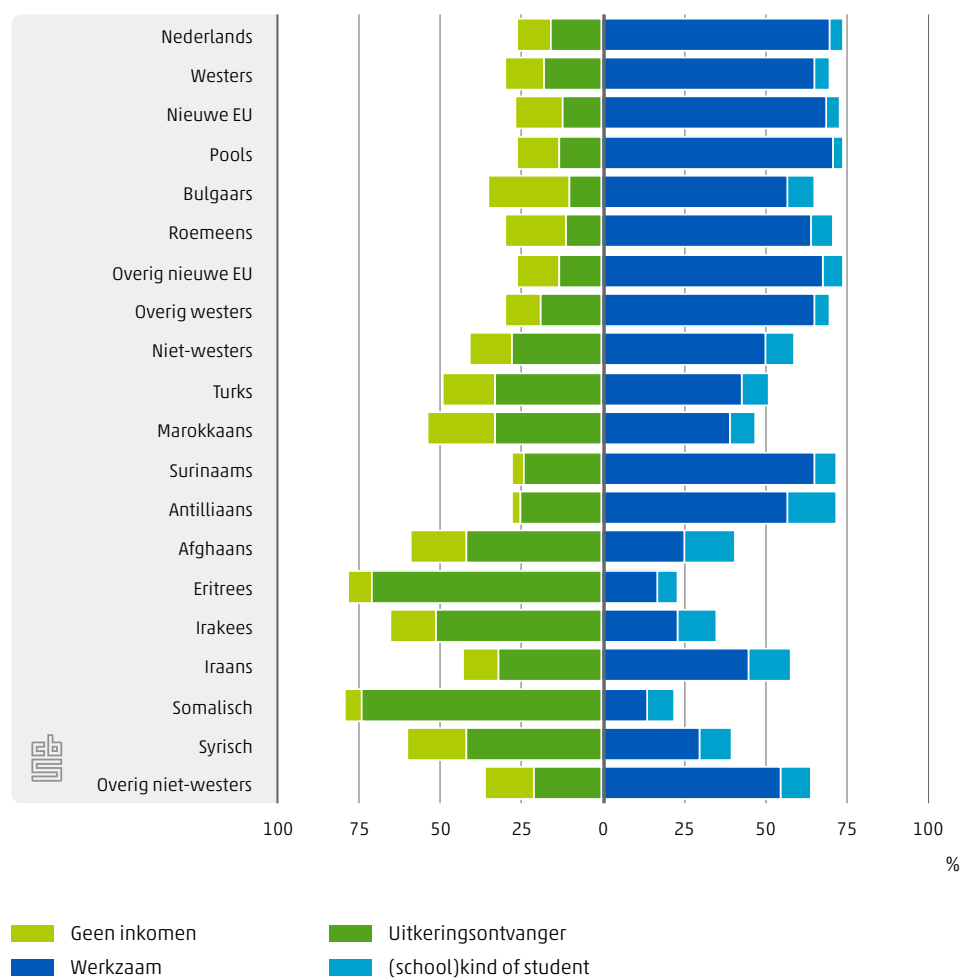
Migranten uit nieuwe EU-landen steeds vaker werkzaam

Voorals mensen (20 tot 65 jaar) uit de nieuwe EU-landen lijken qua inkomensbron op mensen met een Nederlandse achtergrond. Mensen met een Nederlandse achtergrond hadden in 2018 als voornaamste inkomensbron loon uit werk of winst uit een eigen bedrijf (bij mannen was dit 84 procent en bij vrouwen 75 procent). Ruim 4 op de 5 Polen had in 2018 als voornaamste inkomensbron loon uit werk of winst uit een eigen bedrijf; 10 procent had een uitkering. Ook bij Bulgaren en Roemenen was inkomen uit arbeid de voornaamste inkomensbron (Bulgaarse mannen 85 procent, Bulgaarse vrouwen 66 procent, Roemeense mannen 85 procent en Roemeense vrouwen 75 procent). Mensen met een achtergrond uit de nieuwe EU-landen zijn vanaf 2011 steeds vaker werkzaam. Onder Roemenen is de sterkste toename te zien; in 2011 was 68 procent werkzaam en in 2018 was dit 79 procent. Binnen de vier grootste niet-westerse groepen in Nederland (mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond) is de werkzame populatie in de leeftijd van 20 tot 65 jaar kleiner dan onder de groep uit de nieuwe EU-landen. Van de mannen tussen de 20 en 65 jaar met een Turkse, Antilliaanse of Surinaamse achtergrond heeft ongeveer 70 procent een betaalde baan of een eigen bedrijf als voornaamste inkomstenbron. Onder mannen met een Marokkaanse achtergrond in dezelfde leeftijdscategorie is dit met 63 procent lager. Onder vrouwen is het percentage werkenden lager, vooral onder Turkse (48 procent) en Marokkaanse (44 procent) vrouwen. Tussen de 19 en 33 procent van de mannen en vrouwen in de vier grootste niet-westerse groepen is afhankelijk van een uitkering. Onder Turken en Marokkanen komt het relatief vaak voor dat iemand, meestal een vrouw, geen eigen inkomen heeft. De verdeling van de inkomstenbronnen veranderde tussen 2011 en 2018 niet veel voor deze vier groepen. Onder mensen (van 20 tot 65 jaar) afkomstig uit vluchtelingenlanden is werk vaak niet de voornaamste inkomstenbron. Afghanen en Iraniërs hebben in 2018 het vaakst inkomen uit werk: respectievelijk 64 en 61 procent (mannen) en 36 en 50 procent (vrouwen). Mensen uit Syrië en Eritrea, die vooral in de periode 2014–2016 naar Nederland kwamen, hebben minder vaak werk: onder mannen is dit 25 procent (Syriërs) en 32 procent (Eritreeërs). De grootste groep heeft een uitkering, meestal bijstand. Door deze recente grote instroom is het aandeel werkenden in deze groepen afgenomen.

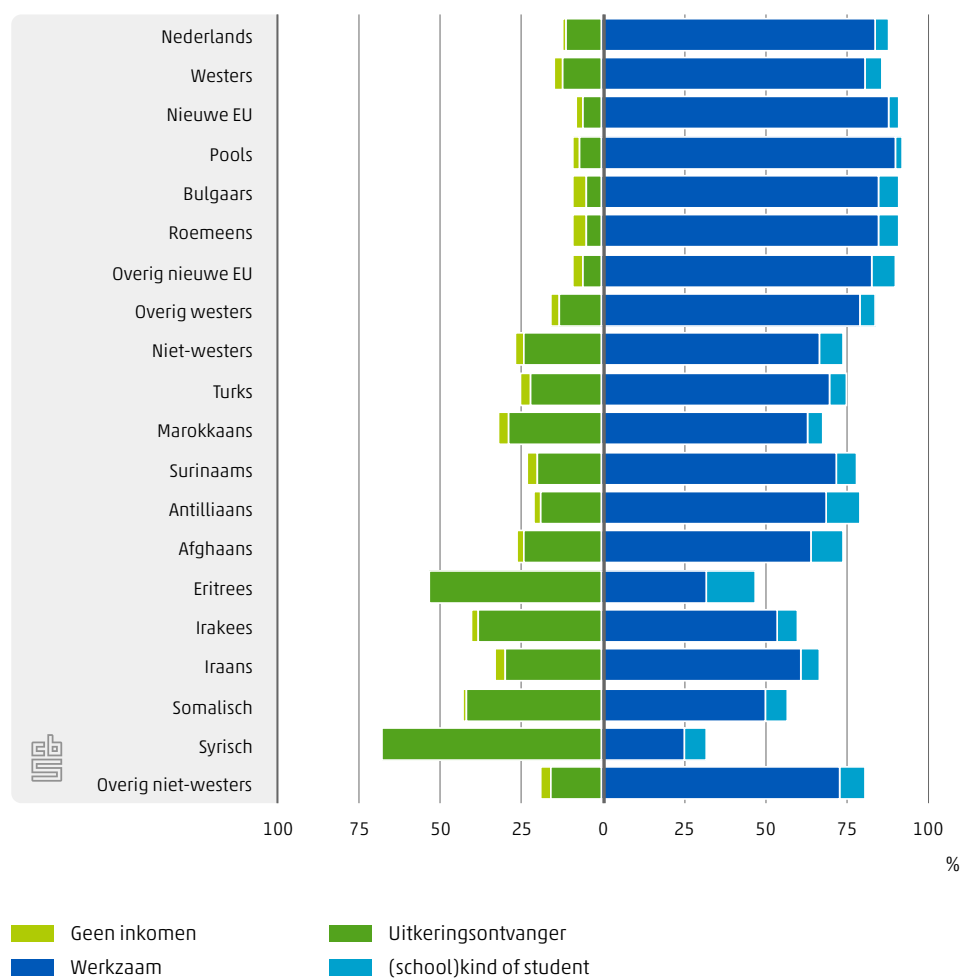
3.1a Sociaaleconomische positie van mannen (20 tot 65 jaar), naar achtergrond, 2011

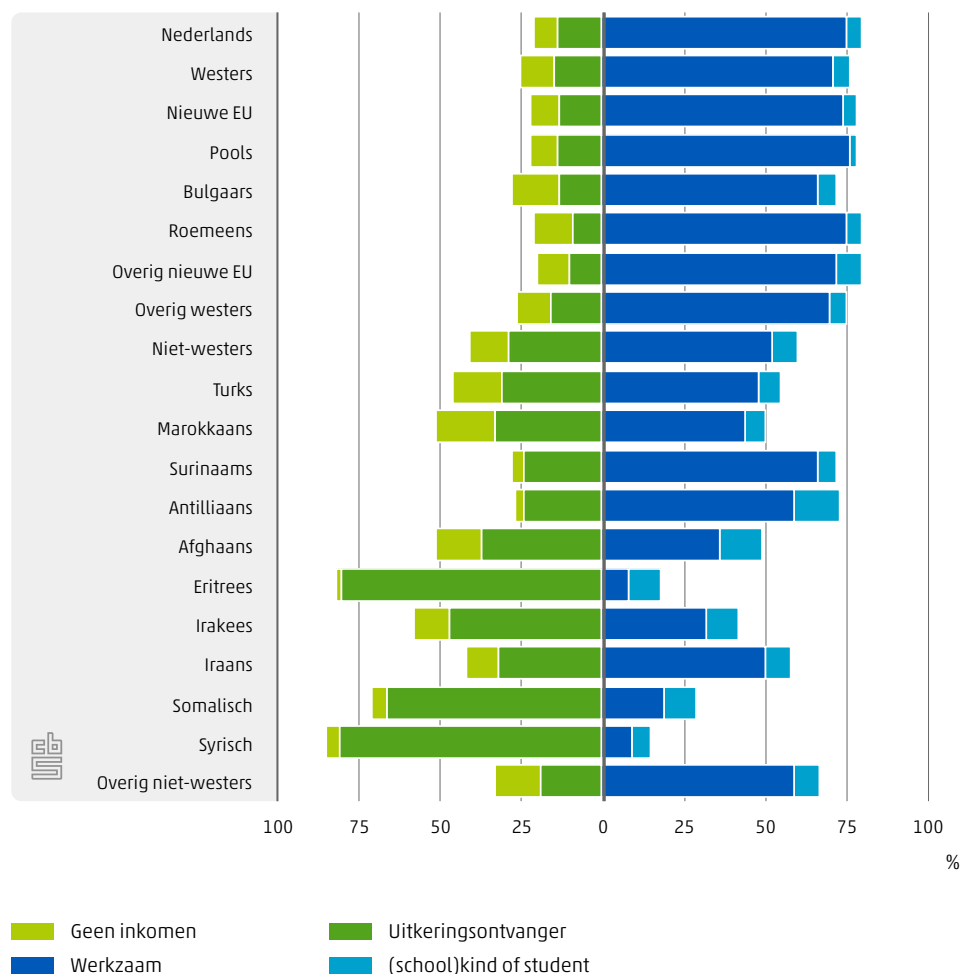
3.1b Sociaaleconomische positie van vrouwen (20 tot 65 jaar), naar achtergrond, 2011

3.1c Sociaaleconomische positie van mannen (20 tot 65 jaar), naar achtergrond, 2018*

3.1d Sociaaleconomische positie van vrouwen (20 tot 65 jaar), naar achtergrond, 2018*

Tweede generatie minder uitkeringsafhankelijk

Onder bijna alle groepen heeft een groter deel een uitkering om in haar of zijn levensonderhoud te voorzien dan onder mensen met een Nederlandse achtergrond.

De tweede generatie heeft minder vaak een uitkering dan de eerste generatie.

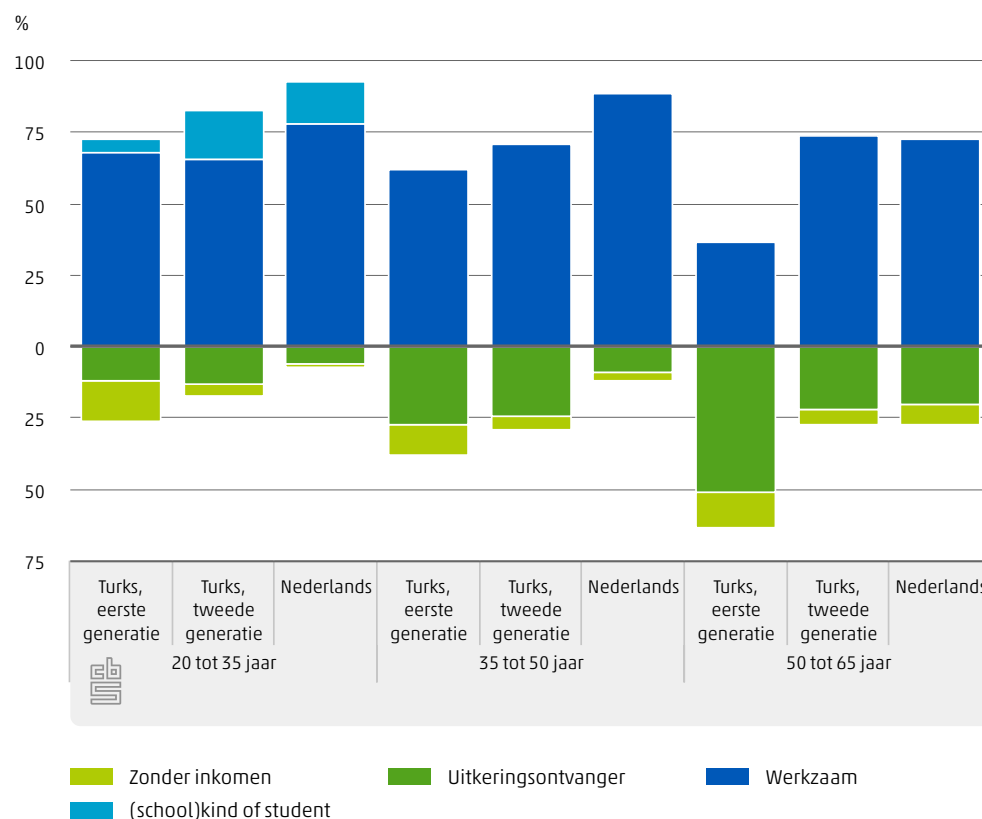
Onder 20- tot 35-jarigen met een Nederlandse achtergrond heeft 6 procent een uitkering als voornaamste inkomstenbron. Van de mensen van 35 tot 50 jaar heeft 9 procent een uitkering tegen 20 procent van de 50- tot 65-jarigen. Binnen dezelfde leeftijdsgroepen is de eerste generatie migranten veel vaker afhankelijk van een uitkering. Bij de tweede generatie migranten is het aandeel mensen dat een uitkering ontvangt lager. Vooral onder mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond is het percentage dat een uitkering ontvangt in de oudste leeftijdsgroep (50 tot 65 jaar) beduidend lager voor de tweede generatie dan voor de eerste generatie (bijna 30 procentpunt lager). Echter, ook voor de tweede generatie is het percentage dat een uitkering ontvangt nog steeds hoger dan onder mensen met een Nederlandse achtergrond.

Ook wat betreft het aandeel werkenden doet de tweede generatie het beter dan de eerste generatie. Het grootste verschil tussen de generaties is weer te zien bij Turken en de Marokkanen in de leeftijdsgroep 50 tot 65 jaar. In deze leeftijdsgroep was 37 procent van de eerste generatie met Turkse achtergrond werkzaam tegenover 74 procent van de tweede

generatie; de eerste generatie met Marokkaanse achtergrond was 34 procent werkzaam tegenover 70 procent van de tweede generatie. Ook bij de Antillianen zien we voor alle leeftijdsgroepen relatief grote verschillen tussen de generaties wat betreft het aandeel werkenden.

Bij mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond is voor alle leeftijdsgroepen het percentage dat geen inkomen heeft lager voor de tweede generatie dan voor de eerste generatie. Het percentage 20- tot 35-jarigen dat studeert is bij alle groepen, met uitzondering van Antillianen, hoger onder de tweede generatie dan onder de eerste generatie.

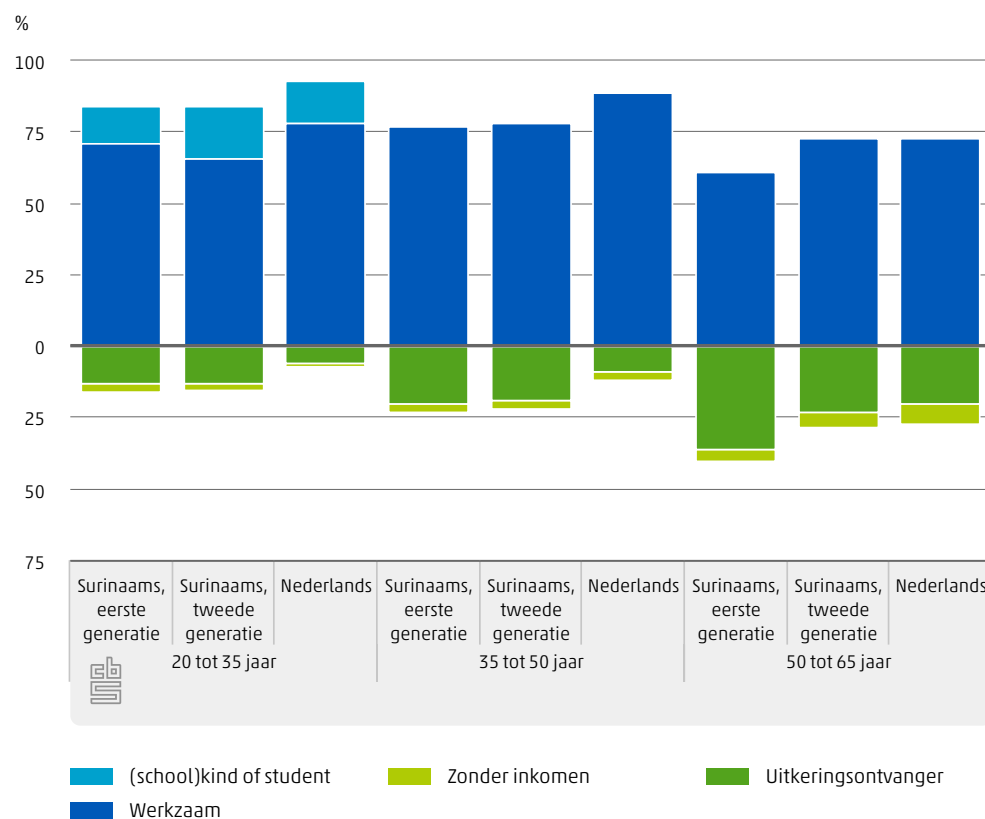
3.2a Voornaamste inkomstenbron van personen met Turkse en Nederlandse achtergrond, 2018*

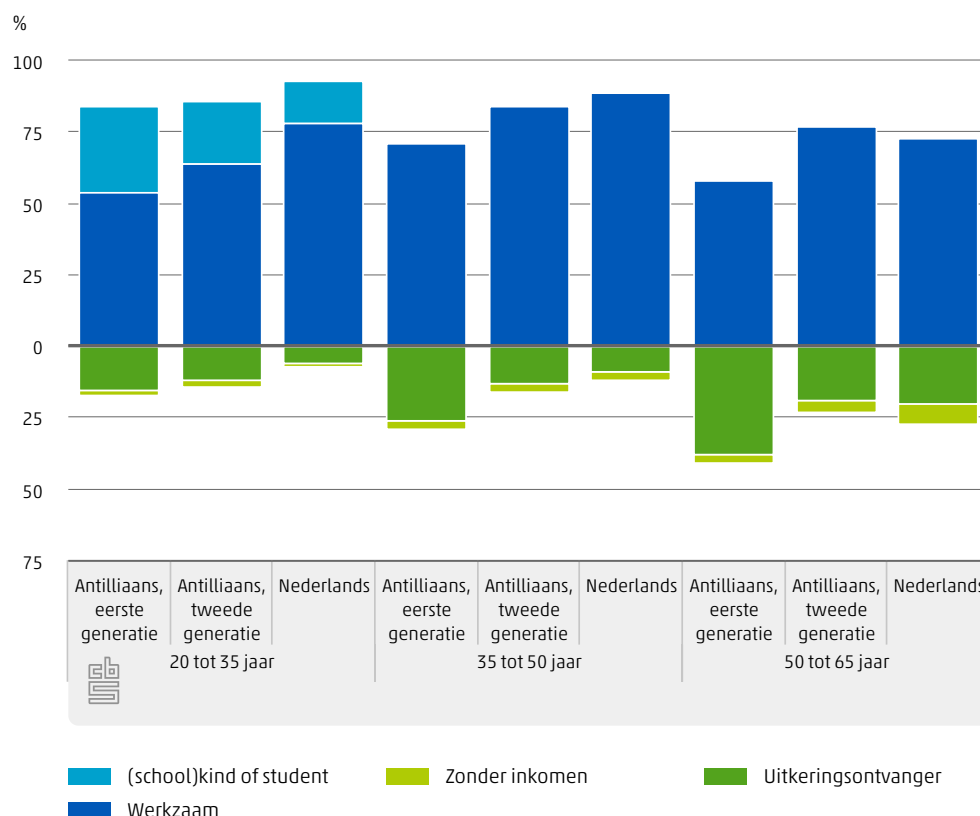
3.2b Voornaamste inkomstenbron van personen met Marokkaanse en Nederlandse achtergrond, 2018*

3.2c Voornaamste inkomstenbron van personen met Surinaamse en Nederlandse achtergrond, 2018*

3.2d Voornaamste inkomstenbron van personen met Antilliaanse en Nederlandse achtergrond, 2018*

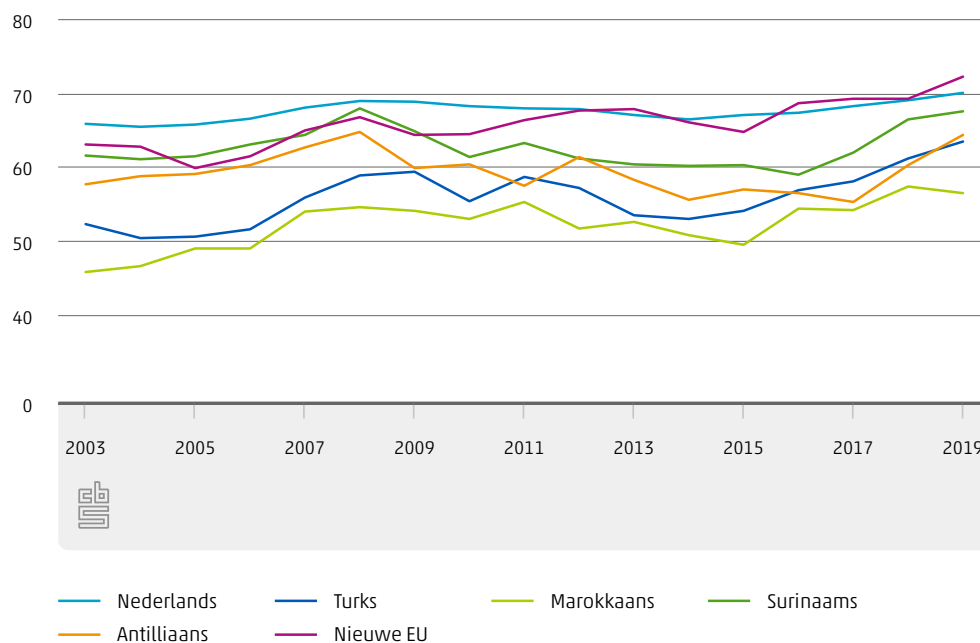
Arbeidsparticipatie van mensen met migratieachtergrond weer gestegen

Mensen met een niet-westerse achtergrond hebben minder vaak werk dan personen met een Nederlandse of nieuwe-EU achtergrond. In 2019 had 72,3 procent van de mensen met een nieuwe-EU achtergrond en 70,1 procent van de mensen met een Nederlandse achtergrond betaald werk, tegenover 61,7 procent van de mensen met een niet-westerse achtergrond. Van deze laatstgenoemde groep hadden mensen met een Surinaamse achtergrond het vaakst een betaalde baan (67,6 procent) en mensen met een Marokkaanse achtergrond het minst vaak (56,5 procent).

Na de start van de economische crisis in 2008, nam de arbeidsparticipatie onder alle groepen af, al was de afname bij de groep met een niet-westerse achtergrond sterker. De afgelopen jaren is de nettoarbeidsparticipatie ook bij mensen met een niet-westerse migratie-achtergrond weer gestegen, al was die toename niet bij alle groepen even geleidelijk en sterk. Bij mensen met een Marokkaanse achtergrond is tussen 2018 en 2019 een (lichte) daling te zien van de nettoarbeidsparticipatie, maar was deze desondanks al weer hoger dan op het hoogtepunt van voor de crisis. Bij mensen met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond was dat bijvoorbeeld nog niet het geval.

3.3 Nettoarbeidsparticipatie, naar achtergrond

% van 15- tot 75-jarigen

Man-vrouw verschil in arbeidsparticipatie relatief groot bij Turkse achtergrond

Het verschil tussen mannen en vrouwen in het hebben van betaald werk is vooral groot onder mensen met een Turkse achtergrond. Bij deze groep hadden mannen in 2019 aanzienlijk vaker betaald werk dan vrouwen (73,6 tegen 52,7 procent). Ter vergelijking: bij mensen met een Nederlandse achtergrond had 74,3 procent van de mannen en 65,9 procent van de vrouwen een baan. Ook bij de groep met een Marokkaanse achtergrond was het verschil tussen mannen en vrouwen relatief groot. Dat het man-vrouw verschil ook groot is bij mensen met een nieuwe-EU achtergrond komt vooral doordat de mannen relatief vaak betaald werk hebben (80,1 procent tegen 64,4 bij vrouwen).

Nederlandse jongeren van 15 tot 25 jaar hadden vaker een baan (69,5 procent) dan jongeren met een migratieachtergrond. Met name van de jongeren met een Antilliaanse achtergrond werkte een relatief kleine groep (45,8 procent). Vergeleken met andere niet-westerse groepen hadden jongeren met een Surinaamse achtergrond met 58,3 procent het vaakst betaald werk. Ook onder 25- tot 45-jarigen werkten degenen met een migratieachtergrond minder vaak dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Bij 45- tot 75-jarigen zijn de verschillen ten opzichte van de personen met een Nederlandse achtergrond juist weer kleiner. Dat hangt ook samen met de hogere gemiddelde leeftijd van mensen met een Nederlands achtergrond in deze leeftijdsgroep, waardoor een groter deel al gepensioneerd is.

Tweede generatie niet-westers vaker betaald werk dan eerste generatie

De niet-westerse tweede generatie werkte in 2019 vaker (67,2 procent) dan de eerste generatie (58,6 procent). Bij de leeftijdsgroep van 25 tot 45 jaar was het verschil tussen de eerste en tweede generatie met een niet-westerse achtergrond nog wat groter. Toch werkte ook de niet-westerse tweede generatie van 25 tot 45 jaar nog minder vaak (77,5 procent) dan mensen met een Nederlandse achtergrond in dezelfde leeftijdscategorie (89,7 procent). Hoogopgeleiden en middelbaar opgeleiden hebben vaker betaald werk dan laagopgeleiden. Dit geldt zowel voor mensen met als zonder migratieachtergrond. Zo had 82,8 procent van de hoogopgeleiden met een Nederlandse achtergrond en 73,1 procent van de middelbaar opgeleiden in 2019 werk; bij laagopgeleiden was dat met 50,3 procent aanzienlijk lager. Onder mensen met een nieuwe-EU achtergrond hadden laagopgeleiden wel vaker werk dan onder personen met een andere achtergrond. Verder had van de laagopgeleide mensen met een Antilliaanse (41,3 procent) en Marokkaanse achtergrond (41,7 procent) een kleiner deel betaald werk dan van de laagopgeleiden van de andere groepen. Hoogopgeleide mensen met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond hadden vaker werk dan hoogopgeleiden met een andere achtergrond.

3.4 Nettoarbeidsparticipatie, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2019

	waaronder			waarvan					
	Nederlands	Westers	nieuwe EU	Niet-westers	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
% 15- tot 75-jarige bevolking									
Totaal	70,1	67,6	72,3	61,7	63,5	56,5	67,6	64,4	60,1
Geslacht									
Mannen	74,3	71,1	80,1	68,0	73,6	63,5	70,6	68,4	66,0
Vrouwen	65,9	64,4	66,1	55,6	52,7	49,3	65,0	60,4	54,2
Leeftijd									
15 tot 25 jaar	69,5	54,3	49,2	53,3	54,5	53,1	58,3	45,8	52,7
25 tot 45 jaar	89,7	83,3	81,6	70,9	74,2	64,1	81,0	79,2	67,3
45 tot 75 jaar	59,4	60,4	64,6	55,5	54,4	47,4	60,8	56,9	55,5
Generatie									
Eerste		67,0	74,1	58,6	59,7	53,2	63,6	60,4	58,0
waaronder 25 tot 45 jaar		81,5	81,9	66,4	71,7	61,4	79,5	75,3	63,5
Tweede		68,2	65,1	67,2	67,7	60,6	72,6	70,9	66,4
waaronder 25 tot 45 jaar		85,6	.	77,5	76,2	67,0	81,7	84,1	82,2
Opleidingsniveau									
Laag	50,3	47,8	60,8	46,4	49,0	41,7	50,8	41,3	46,5
Middelbaar	73,1	67,8	72,5	69,0	73,3	66,0	72,2	68,5	66,1
Hoog	82,8	79,9	77,8	76,0	77,9	76,4	84,4	85,8	70,8

Bron: CBS

Relatief lage werkloosheid onder mensen met Nederlandse of westerse achtergrond

Mensen met een Nederlandse achtergrond waren met 2,6 procent van de beroepsbevolking het minst vaak werkloos. Werklozen zijn mensen zonder werk die recent naar een baan hebben gezocht en daarvoor ook beschikbaar zijn. Ook bij de mensen met een westerse

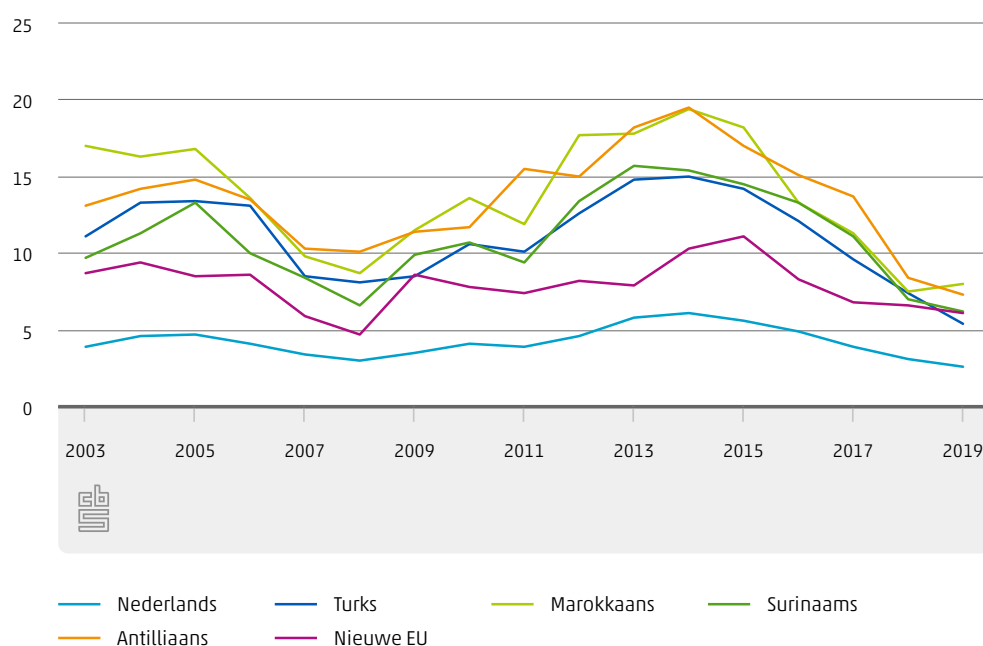
migratieachtergrond lag het werkloosheidspercentage met 4,4 relatief laag. Binnen deze groep was het werkloosheidspercentage onder mensen met een nieuwe-EU achtergrond (6,1 procent) wel wat hoger. De beroepsbevolking met een niet-westerse achtergrond was het vaakst werkloos (7,3 procent). Van de vier meest voorkomende niet-westerse achtergronden was het werkloosheidspercentage bij de groep met een Turkse achtergrond het laagst.

Werkloosheid ook gedaald onder mensen met migratieachtergrond

Tussen 2014 en 2019 is de werkloosheid onder alle groepen gedaald. Deze daling was relatief sterk onder mensen met een Turkse achtergrond: waar in 2014 nog 15,0 procent van de beroepsbevolking werkloos was, was dit in 2019 afgenomen tot 5,4 procent. Ook onder mensen met een Antilliaanse achtergrond was de afname in de werkloosheid relatief groot: van 19,5 procent in 2014 naar 7,3 procent van de beroepsbevolking in 2019. Bij mensen met een nieuwe-EU achtergrond bereikte het werkloosheidspercentage het hoogste punt in 2015, maar daarna zette ook bij deze groep een daling door. Hierdoor lag het percentage werklozen in 2019 bij bijna alle groepen weer lager dan in 2008, net voor de economische crisis. Alleen voor de mensen met een nieuwe-EU achtergrond was dat niet zo.

3.5 Werkloosheid, naar achtergrond

% van 15- tot 75-jarige beroepsbevolking

Vrouwen waren in 2019 onder de beroepsbevolking met een nieuwe-EU achtergrond bijna dubbel zo vaak werkloos als mannen. Ook bij mensen met een Turkse achtergrond waren vrouwen vaker werkloos dan mannen. Bij mensen met een Marokkaanse achtergrond waren mannen juist vaker werkloos dan vrouwen.

Onder mensen met een westerse achtergrond was de eerste generatie iets vaker werkloos dan de tweede; bij de niet-westerse groep was er geen verschil zichtbaar tussen de generaties. Bij mensen met een Turkse, Marokkaanse en Surinaamse achtergrond was de tweede generatie vaker werkloos, maar doordat van de mensen met een overig niet-

westerse achtergrond juist de eerste generatie vaker werkloos was, is dit niet terug te zien in het totaalcijfer.

Werkloosheid hoogst onder laagopgeleiden met Antilliaanse achtergrond

Laagopgeleiden zijn ongeacht hun (migratie)achtergrond vaker werkloos dan middelbaar- of hoogopgeleiden. Met name van de laagopgeleide beroepsbevolking met een Antilliaanse achtergrond was een relatief grote groep werkloos (15,1 procent in vergelijking met 3,3 procent van de hoogopgeleiden).

3.6 Werkloosheid, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2019

	waaronder				waarvan				
	Nederlands	Westers	nieuwe EU	Niet-westers	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
% 15- tot 75-jarige beroepsbevolking									
Totaal	2,6	4,4	6,1	7,3	5,4	8,0	6,2	7,3	8,5
Geslacht									
Mannen	2,7	4,3	4,1	7,3	4,2	9,3	6,3	6,7	8,6
Vrouwen	2,6	4,6	7,9	7,4	7,1	6,3	6,1	8,0	8,5
Leeftijd									
15 tot 25 jaar	5,4	9,8	14,6	11,9	8,7	14,4	13,5	.	11,0
25 tot 45 jaar	1,9	3,8	4,6	6,3	5,0	6,0	3,8	6,0	8,2
45 tot 75 jaar	2,3	3,6	6,5	6,0	4,1	6,6	5,7	4,8	7,2
Generatie									
Eerste		4,8	5,6	7,3	4,2	5,7	5,9	7,4	9,2
Tweede		4,1	8,2	7,3	6,6	10,2	6,5	7,1	6,6
Opleidings-niveau									
Laag	4,5	7,2	9,0	11,2	8,4	13,7	9,1	15,1	11,8
Middelbaar	2,5	5,0	4,9	6,4	4,2	4,9	7,4	6,7	7,6
Hoog	1,8	2,9	6,1	4,9	4,0	4,5	2,1	3,3	6,8

Bron: CBS

Een op de zes niet-westerse jongeren in de beroepsbevolking werkloos in 2019

Jongeren van 15 tot 25 jaar zijn vaker werkloos dan ouderen in de beroepsbevolking.

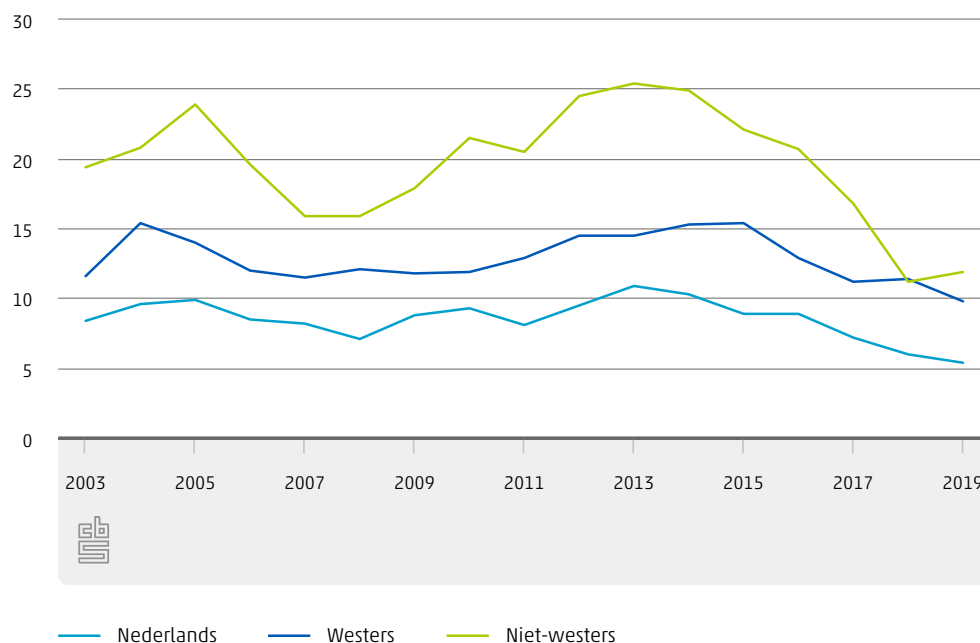
Dit verschil tussen jongeren en ouderen komt onder andere doordat een groot deel van de jongeren nog onderwijs volgt en op zoek is naar een bijbaan. Onderwijsvolgende 15- tot 25-jarigen zijn vaker niet werkzaam, maar wel op zoek naar werk dan de groep jongeren die geen onderwijs meer volgt.

In 2019 waren de niet-westerse jongeren in de beroepsbevolking vaker werkloos dan de jongeren met een Nederlandse achtergrond. Het verschil tussen deze groepen was nog wat groter onder jongeren die geen opleiding meer volgden. De jeugdwerkloosheid piekte in 2013 om daarna weer te dalen. Zo nam de werkloosheid onder 15- tot 25-jarigen met een Nederlandse achtergrond af van 11 procent in 2013 naar 5 procent in 2019. De groep werkloze niet-westerse jongeren daalde in dezelfde periode van ruim 25 procent naar

12 procent. Bij jongeren met een westerse achtergrond zette de daling in het percentage werklozen in de beroepsbevolking wat later in: van ruim 15 procent in 2015 naar 10 procent in 2019.

3.7 Jeugdwerkloosheid, naar achtergrond

% van 15- tot 25-jarige beroepsbevolking

Mensen met niet-westerse achtergrond behoren vaker tot onbenut arbeidspotentieel

Van de mensen met een niet-westerse achtergrond behoorde in 2019 een groter deel tot het onbenut arbeidspotentieel (14 procent) dan van mensen met een westerse (9 procent) of Nederlandse achtergrond (7 procent). Van de niet-westerse groepen was het onbenut arbeidspotentieel het kleinst onder mensen met een Turkse achtergrond (10 procent) en het grootst onder mensen met een Antilliaanse achtergrond (16 procent).

Onbenut arbeidspotentieel

Het onbenut arbeidspotentieel bestaat uit:

- werklozen;
- mensen zonder betaald werk die wel recent naar werk hebben gezocht maar niet direct beschikbaar zijn;
- mensen zonder betaald werk die niet recent hebben gezocht maar wel direct beschikbaar zijn;
- deeltijdwerkers die meer uren willen werken en hiervoor op korte termijn beschikbaar zijn.

In deze publicatie is het werkloosheidspercentage gebaseerd op de beroepsbevolking en het aandeel onbenut arbeidspotentieel op de totale bevolking.

Onder vrouwen was het onbenut arbeidspotentieel in 2019 over het algemeen iets groter dan onder mannen. Bij mensen met een nieuwe-EU achtergrond was het verschil tussen mannen (8 procent) en vrouwen (15 procent) groter, terwijl het onbenut arbeidspotentieel voor mannen en vrouwen met een niet-westerse achtergrond gelijk was. Jongeren van 15 tot 25 jaar behoorden in 2019 relatief vaak tot het onbenut arbeidspotentieel in vergelijking met ouderen. Dit was zowel voor mensen met als zonder migratieachtergrond het geval. Bij personen met een Marokkaanse, Surinaamse of Turkse achtergrond was het onbenut arbeidspotentieel groter onder de tweede generatie dan onder de eerste generatie. Verder was het onbenut arbeidspotentieel kleiner bij hoogopgeleiden dan bij laag- en middelbaaropgeleiden, vooral bij mensen met een migratieachtergrond.

3.8 Onbenut arbeidspotentieel, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2019

	waaronder			waarvan					
	Nederlands	Westers	nieuwe EU	Niet-westers	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
% 15- tot 75-jarige bevolking									
Totaal	7	9	12	14	10	14	13	16	15
Geslacht									
Mannen	6	8	8	14	10	14	13	17	15
Vrouwen	7	10	15	14	11	14	13	15	15
Leeftijd									
15 tot 25 jaar	13	16	18	18	14	18	21	24	17
25 tot 45 jaar	6	9	11	14	10	14	12	16	16
45 tot 75 jaar	5	8	12	11	8	10	11	11	13
Generatie									
Eerste		10	12	14	8	11	12	16	16
Tweede		9	11	14	12	16	15	16	13
Onderwijs-niveau									
Laag	7	10	15	15	11	15	14	21	16
Middelbaar	7	11	12	14	10	14	15	16	15
Hoog	6	8	10	12	9	10	8	10	14

Bron: CBS

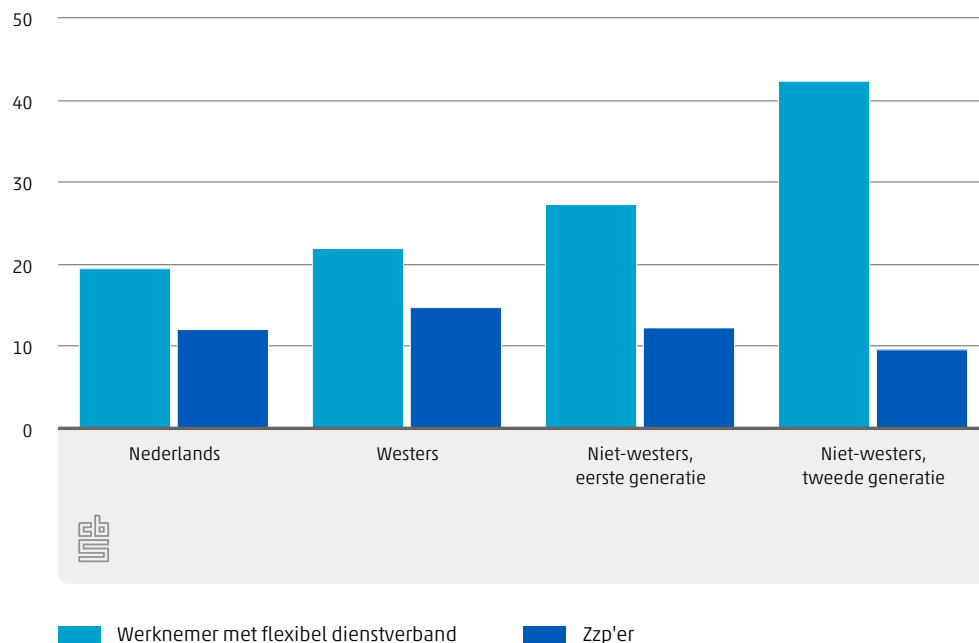
Werkenden met westerse achtergrond zijn vaakst zzp'er

Werkenden met een niet-westerse achtergrond hebben vaker flexwerk dan personen met een Nederlandse achtergrond. Flexwerkers werken als werknemer met een flexibele arbeidsrelatie of als zelfstandige zonder personeel (zzp'er). In deze groep zitten relatief veel uitzend-, oproep- en invalkrachten. In 2019 had 27 procent van de werkenden met een eerste generatie niet-westerse achtergrond een baan als werknemer met een flexibel dienstverband. Bij de niet-westerse werkenden van de tweede generatie was zelfs 42 procent werknemer met een flexibele arbeidsrelatie. Hierbij speelt mee dat de laatstgenoemde groep jonger is. Van de werkenden met een Nederlandse of westerse achtergrond had respectievelijk 20 en 22 procent een flexibele arbeidsrelatie als werknemer. Daarnaast werkten mensen met een westerse achtergrond in 2019 vaker (15 procent van de werkzame beroepsbevolking) als zzp'er dan mensen met een Nederlandse achtergrond.

(12 procent). Bij de werkenden met een niet-westerse achtergrond was dat 12 procent onder de eerste generatie en 10 procent onder de tweede generatie.

3.9 Werkzame beroepsbevolking met flexwerk, naar achtergrond, 2019

% 15- tot 75-jarigen

Mensen met niet-westerse achtergrond relatief vaak in dienstverlenende beroepen

Van de mensen met een niet-westerse achtergrond werkte 16 procent in 2019 in dienstverlenende beroepen. Dat is bijna dubbel zo vaak als bij de groep met een Nederlandse of westerse achtergrond. Ook werkten mensen met een niet-westerse achtergrond relatief vaak in transport- en logistiekberoepen. In pedagogische-, bedrijfseconomische en administratieve- en managerberoepen waren mensen met een niet-westerse achtergrond juist (wat) ondervertegenwoordigd in vergelijking met de andere twee groepen.

Mensen met een westerse achtergrond werkten in 2019 relatief vaak in creatieve en taalkundige-, bedrijfseconomische en administratieve- en ICT-beroepen. Daarentegen waren werkenden met een westerse achtergrond naar verhouding juist wat minder vaak werkzaam in commerciële- en zorg en welzijn-beroepen. Verder werkten mensen met een Nederlandse achtergrond vaker in een zorg- en welzijn-, agrarisch en managerberoep dan mensen met een (niet-) westerse achtergrond.

3.10 Beroep, naar achtergrond, 2019

	Nederlands	Westers	Niet-westers
% 15- tot 75-jarige werkzame beroepsbevolking			
Beroepsklasse			
Pedagogische beroepen	7	7	5
Creatieve en taalkundige beroepen	3	4	2
Commerciële beroepen	11	10	11
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	19	20	16
Managers	6	5	4
Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	3	4	3
Technische beroepen	14	16	15
ICT beroepen	4	6	4
Agrarische beroepen	3	1	1
Zorg en welzijn beroepen	15	11	13
Dienstverlenende beroepen	8	9	16
Transport en logistiek beroepen	7	7	10
Overig	1	2	1

Bron: CBS

Koks beroepsgroep met meeste niet-westerse migranten

Tussen 2017 en 2019 had van alle werkenden gemiddeld 11 procent een niet-westerse achtergrond. Dit percentage was met 25 het hoogst bij de beroepsgroep kok. Ook onder schoonmakers was het aandeel met een niet-westerse achtergrond met 24 procent relatief hoog. Beroepsgroepen waar relatief weinig personen met een niet-westerse achtergrond werken waren zijn veetelers (1 procent) en land- en bosbouwers (2 procent).

Van de werkzame beroepsbevolking had 10 procent een westerse achtergrond. Onder auteurs en taalkundigen (22 procent) en beeldend kunstenaars (18 procent) was dit naar verhouding groot. Bij de beroepsgroepen veetelers (3 procent) en land- en bosbouwers (5 procent) werkten juist relatief weinig mensen met een westerse achtergrond. In deze beroepsgroepen werkten naar verhouding de meeste personen met een Nederlandse achtergrond.

3.11 Beroepsgroepen met hoogste en laagste aandelen werkenden per achtergrond, 2017/2019

Top-5 beroepen met hoogste percentage	Top-5 beroepen met laagste percentage	
% 15- tot 75-jarige werkzame beroepsbevolking		
Nederlands		
Veetelers	96	Productiemachinebedieners 67
Land- en bosbouwers	93	Assemblagemedewerkers 65
Leerkrachten basisonderwijs	89	Schoonmakers 63
Gespecialiseerd verpleegkundigen	89	Koks 63
Vrachtwagenchauffeurs	88	Hulpkrachten bouw en industrie 61
Totaal	79	
Westers		
Auteurs en taalkundigen	22	Gespecialiseerd verpleegkundigen 6
Beeldend kunstenaars	18	Laboranten 6
Docenten hoger onderwijs en hoogleraren	17	Managers zorginstellingen 5
Uitvoerend kunstenaars	17	Land- en bosbouwers 5
Biologen en natuurwetenschappers	17	Veetelers 3
Totaal	10	
Niet-westers		
Koks	25	Fysiotherapeuten 4
Schoonmakers	24	Managers productie 4
Hulpkrachten bouw en industrie	23	Dekofficieren en piloten 4
Assemblagemedewerkers	22	Land- en bosbouwers 2
Keukenhulpen	22	Veetelers 1
Totaal	11	

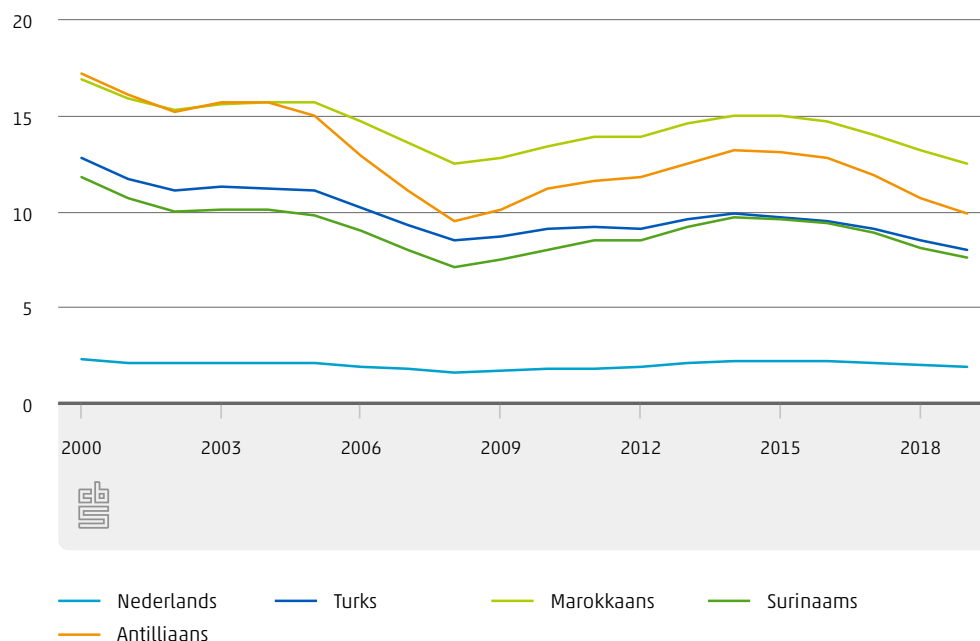
Bron: CBS

Daling bijstandsuitkeringen onder mensen met niet-westerse achtergrond

Mensen met een niet-westerse achtergrond hebben vaker een bijstandsuitkering dan personen met een Nederlandse achtergrond. In 2019 had van de vier grootste niet-westerse groepen in Nederland 8 procent (Surinamers en Turken) tot 13 procent (Marokkanen) een bijstandsuitkering; voor mensen met een Nederlandse achtergrond was dit 2 procent. De afhankelijkheid van een bijstandsuitkering onder mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond is de laatste jaren wel gedaald. Door slechtere economische omstandigheden was de bijstandsafhankelijkheid onder deze groepen sinds 2008 toegenomen, maar de laatste jaren is sprake van een daling. De bijstandsafhankelijkheid van mensen met een Nederlandse achtergrond is al vele jaren laag en nauwelijks onderhevig aan schommelingen. De oververtegenwoordiging in de bijstand van mensen met een migratieachtergrond is de laatste jaren dus afgenomen.

3.12 Mensen met bijstandsuitkering, naar achtergrond, september

% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd

Ongeacht hun (migratie)achtergrond hebben vrouwen vaker een bijstandsuitkering dan mannen. Ook oudere mensen hebben ongeacht hun achtergrond in het algemeen vaker een bijstandsuitkering dan jongere personen. Bij personen met een niet-westerse achtergrond bestaat er tussen generaties een groot verschil in de afhankelijkheid van bijstand. In 2019 had 4 procent van de niet-westerse tweede generatie een bijstandsuitkering tegen 17 procent van de eerste generatie. Voor mensen met een westerse migratieachtergrond zijn de verschillen tussen de generaties minder groot.

3.13 Mensen met bijstandsuitkering, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, september 2019*

	waarvan							
	Nederlands	Westers	Niet-westers	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd								
Totaal	1,9	3,1	12,2	8,0	12,5	7,6	9,9	16,0
Geslacht								
Mannen	1,6	2,4	10,5	6,1	10,6	6,2	7,7	14,4
Vrouwen	2,3	3,7	13,9	10,1	14,4	8,9	12,1	17,6
Leeftijd								
15 tot 25 jaar	0,7	0,7	2,9	1,0	1,7	1,5	2,1	4,8
25 tot 45 jaar	1,8	2,2	11,7	6,4	11,7	7,2	9,7	15,6
45 jaar tot AOW-leeftijd	2,5	5,1	19,6	14,9	22,7	10,7	16,4	26,4
Generatie								
Eerste		3,2	16,7	12,0	19,1	10,0	13,4	19,5
Tweede		3,0	4,0	3,5	5,5	5,1	4,1	2,1

Bron: CBS

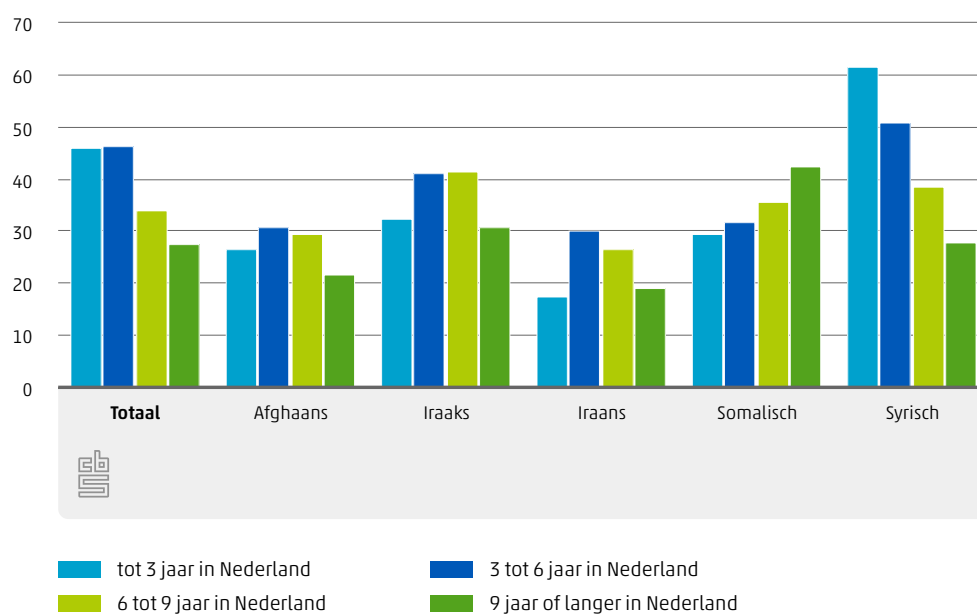
Vaak bijstand voor vluchtelingen

Vluchtelingen zijn na aankomst in Nederland relatief vaak afhankelijk van een bijstandsuitkering. Die bijstandsafhankelijkheid is ook na een langere verblijfsduur in Nederland nog hoog. Bij een verblijfsduur van negen jaar of langer heeft 22 procent van de Afghanen en 42 procent van de Somaliërs een bijstandsuitkering. Dit is veel hoger dan personen met een Nederlandse, Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond. Onder Somaliërs is het aandeel met een bijstandsuitkering hoger onder de groep die al langer in Nederland verblijft.

Syriërs ontvangen (relatief) vaak een bijstandsuitkering wanneer zij nog niet lang in Nederland verblijven (minder dan 3 jaar). Vluchtelingen kunnen een bijstandsuitkering krijgen zodra zij een verblijfsvergunning en een woning hebben. Syriërs verkregen de afgelopen jaren verhoudingsgewijs snel een verblijfsvergunning en vervolgens een woning (CBS, 2018). Vergeleken met andere groepen vluchtelingen kregen zij al een woning terwijl zij nog beperkt ingeburgerd waren en hun afstand tot de arbeidsmarkt nog groot was. Asielzoekers uit andere landen verbleven langer in de asielopvang, waar ze geen bijstandsuitkering maar leefgeld ontvingen.

3.14 Mensen met bijstandsuitkering naar verblijfsduur in Nederland, vluchtelingengroepen, september 2019*

% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd

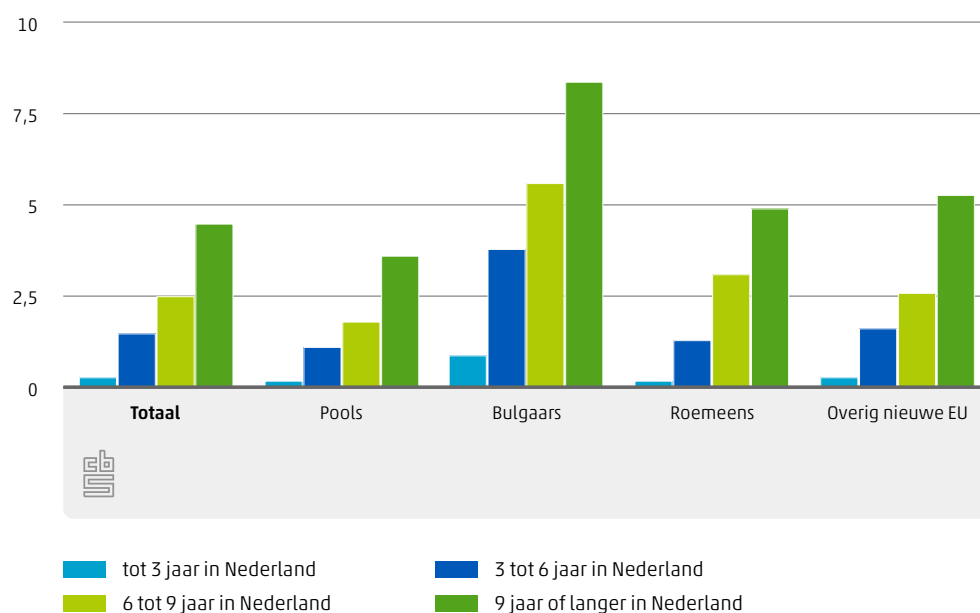
Recente immigranten uit nieuwe EU-landen kleine bijstandsafhankelijkheid

Anders dan vluchtelingen die nog maar kort in Nederland verblijven, doen immigranten uit nieuwe EU-landen die korter dan drie jaar in Nederland zijn nauwelijks een beroep op de bijstand (0,3 procent). De bijstandsafhankelijkheid van deze groepen neemt wel toe met de verblijfsduur in Nederland; bij een verblijf van langer dan negen jaar in Nederland heeft 5 procent van deze groep een bijstandsuitkering. Wel zijn er verschillen tussen immigranten uit de nieuwe EU-landen: Bulgaarse immigranten zijn bijvoorbeeld vaker afhankelijk van een

bijstandsuitkering (8 procent bij een verblijfsduur van meer dan negen jaar) dan die uit Polen (4 procent).

3.15 Mensen met bijstandsuitkering naar verblijfsduur in Nederland, nieuwe EU, september 2019*

% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd

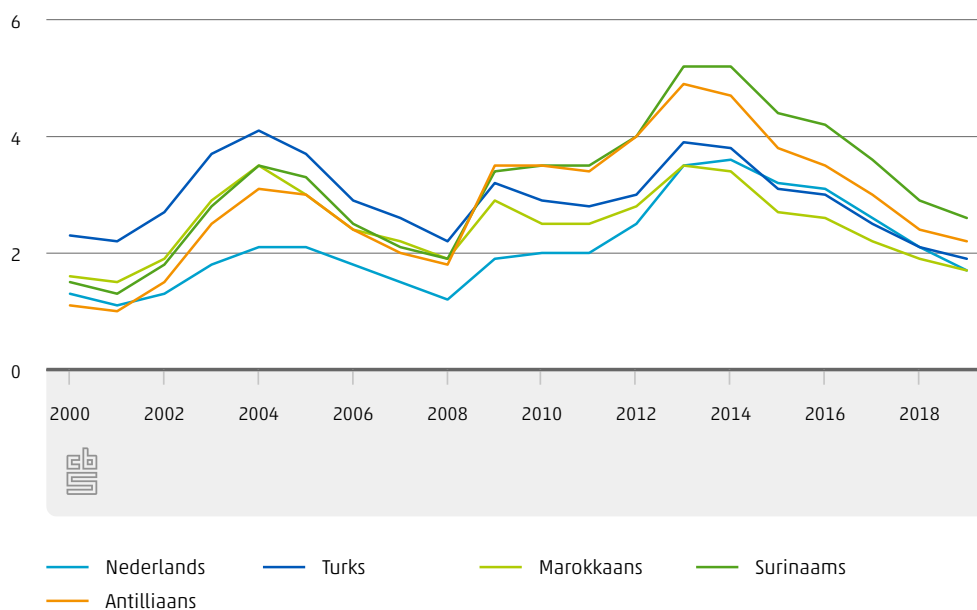

Daling werkloosheidsuitkeringen

Onder alle groepen is het percentage mensen met een werkloosheidsuitkering sinds 2014 gestaag gedaald. In 2019 had ongeveer 2 procent van de mensen met een Nederlandse, westerse migratieachtergrond en niet-westerse migratieachtergrond een werkloosheidsuitkering.

3.16 Mensen met werkloosheidsuitkering, naar achtergrond, september

% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd

In het algemeen geldt dat hoe ouder iemand is, hoe vaker zij een werkloosheidsuitkering krijgen. Dit geldt ongeacht hun (migratie)achtergrond. Net als de verschillen tussen achtergrond zijn ook de verschillen tussen mannen en vrouwen en generaties relatief klein als het gaat om het ontvangen van een werkloosheidsuitkering.

3.17 Mensen met werkloosheidsuitkering, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, september 2019*

	waarvan							
	Nederlands	Westers	Niet-westers	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd								
Totaal	1,7	2,1	1,8	1,9	1,7	2,6	2,2	1,4
Geslacht								
Mannen	1,6	2,0	2,0	2,1	2,0	2,6	2,3	1,6
Vrouwen	1,8	2,2	1,6	1,8	1,4	2,6	2,1	1,2
Leeftijd								
15 tot 25 jaar	0,3	0,4	0,6	0,8	0,8	0,7	0,5	0,4
25 tot 45 jaar	1,6	2,0	2,1	2,4	2,3	3,2	2,5	1,5
45 jaar tot AOW-leeftijd	2,3	2,9	2,2	2,0	1,5	2,9	3,1	2,0
Generatie								
Eerste		2,0	1,8	1,9	1,6	2,8	2,4	1,4
Tweede		2,2	1,8	2,0	1,7	2,4	1,9	1,2

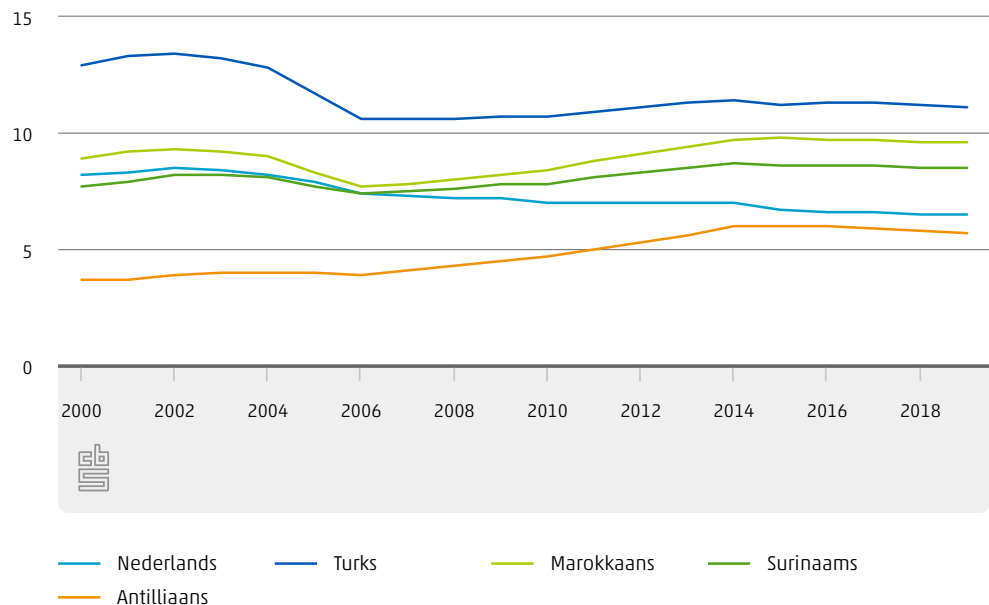
Bron: CBS

Arbeidsongeschiktheid stabiel

De afgelopen jaren is het percentage mensen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering onder alle groepen nagenoeg stabiel. Mensen met een Antilliaanse achtergrond hadden in 2019 minder vaak een arbeidsongeschiktheidsuitkering (5,7 procent) dan mensen met een Nederlandse achtergrond (6,5 procent). Onder de groep met een Turkse, Marokkaanse, of Surinaamse achtergrond komt een arbeidsongeschiktheidsuitkering met 9 tot 11 procent vaker voor.

3.18 Mensen met arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, naar achtergrond, september

% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd

Arbeidsongeschiktheid komt vaker voor onder 45-plussers dan onder jongeren. Dit geldt zowel voor mensen met als zonder migratieachtergrond. Wel neemt arbeidsongeschiktheid meer toe met leeftijd bij mensen met een migratieachtergrond dan onder mensen met een Nederlandse achtergrond. Bij mensen met een westerse migratieachtergrond krijgt de tweede generatie vaker een arbeidsongeschiktheidsuitkering dan de eerste generatie. Bij mensen met een niet-westerse achtergrond is dit andersom: daar krijgt de eerste generatie vaker een arbeidsongeschiktheidsuitkering dan de tweede generatie.

3.19 Mensen met arbeidsongeschiktheidsuitkering, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, september 2019*

	waarvan							
	Nederlands	Westers	Niet-westers	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
Totaal	% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd							
	6,5	4,9	6,6	11,1	9,6	8,5	5,7	2,9
Geslacht								
Mannen	6,1	4,6	6,6	10,2	10,7	7,9	5,8	3,1
Vrouwen	6,8	5,1	6,5	12,1	8,5	9,1	5,6	2,6
Leeftijd								
15 tot 25 jaar	1,4	0,8	1,4	1,8	1,6	1,7	2,0	1,0
25 tot 45 jaar	5,2	3,0	5,0	7,5	9,1	6,5	5,7	2,1
45 jaar tot AOW-leeftijd	9,3	8,7	12,6	22,4	17,0	13,4	8,8	5,8
Generatie								
Eerste		3,1	7,4	15,7	13,2	11,4	6,2	2,8
Tweede		7,2	5,1	6,0	5,8	5,4	4,9	3,2

Bron: CBS

Vluchteling vaker werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering bij langere verblijfsduur

Onder vluchtelingen die in 2019 nog geen drie jaar in Nederland verblijven is het percentage met een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering minder dan 1 procent. Dit komt doordat de arbeidsdeelname van vluchtelingen aanvankelijk laag is en zij daardoor minder beroep kunnen doen op deze uitkeringen. Naarmate de verblijfsduur toeneemt, neemt de arbeidsdeelname toe en daarmee ook het percentage vluchtelingen met een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Onder vluchtelingen die negen jaar of langer in Nederland verblijven, is het percentage met een werkloosheidsuitkering ongeveer 2 procent. Dit is vergelijkbaar (zie eerder dit hoofdstuk) met het percentage mensen met een andere (migratie)achtergrond dat een werkloosheidsuitkering krijgt. Het percentage met een arbeidsongeschiktheidsuitkering varieert van 4 procent onder Afghanen en Somaliërs tot 8 procent onder Iraniërs die negen jaar of langer in Nederland verblijven. Ook dit is min of meer vergelijkbaar met hoe vaak personen met een Nederlandse of niet-westerse achtergrond een arbeidsongeschiktheidsuitkering krijgen.

Ook voor immigranten uit nieuwe EU-landen is het percentage dat een werkloosheidsuitkering krijgt ongeveer 2 tot 3 procent. Net als bij vluchtelingen neemt het percentage dat een arbeidsongeschiktheidsverzekering krijgt toe met de verblijfsduur in Nederland.

Ook inkomen van mensen met migratieachtergrond stijgt

De economische crisis zorgde na 2008 voor een sterke toename van de werkloosheid en een daling van het gemiddeld inkomen voor alle mensen ongeacht hun achtergrond. In 2014 stegen bijna alle inkomens voor het eerst weer sinds de economische crisis en deze stijging zette in de jaren daarna door. Voor bijna alle groepen zijn de inkomens in 2018 boven het niveau van 2011.

Inkomen

Met inkomen wordt in dit hoofdstuk het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen per persoon bedoeld. Hiervoor is het gestandaardiseerd huishoudensinkomen toegekend aan alle mensen in het huishouden. Het gestandaardiseerd inkomen is het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Het besteedbaar inkomen bestaat uit het bruto-inkomen verminderd met betaalde inkomensoverdrachten, premies inkomensverzekeringen, premies ziektekostenverzekeringen en belastingen op inkomen en vermogen. Deze correctie vindt plaats met behulp van equivalentiefactoren. In de equivalentiefactor komen de schaalvoordelen tot uitdrukking die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Met behulp van de equivalentiefactoren worden alle inkomens herleid tot het inkomen van een eenpersoonshuishouden. Op deze wijze is het welvaartsniveau van verschillende typen huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt.

Het inkomen van mensen met een Nederlandse achtergrond bedroeg in 2018 gemiddeld 34,6 duizend euro. Dat is bijna 10 duizend euro meer dan dat van mensen met een niet-westerse achtergrond. Binnen de vier grootste niet-westerse groepen hebben mensen met een Surinaamse achtergrond met 28,1 duizend euro het hoogste inkomen en mensen met een Marokkaanse achtergrond het laagste inkomen (22,5 duizend euro). Het gemiddeld inkomen van mensen met een Poolse achtergrond (25 duizend euro) was in 2018 vergelijkbaar met dat van degenen met een niet-westerse achtergrond, ondanks dat Polen veel vaker betaald werk hadden (zie begin hoofdstuk 3). Van de mensen uit de nieuwe EU-landen hadden degenen met een Bulgaarse achtergrond in 2018 het laagste inkomen (21,5 duizend euro).

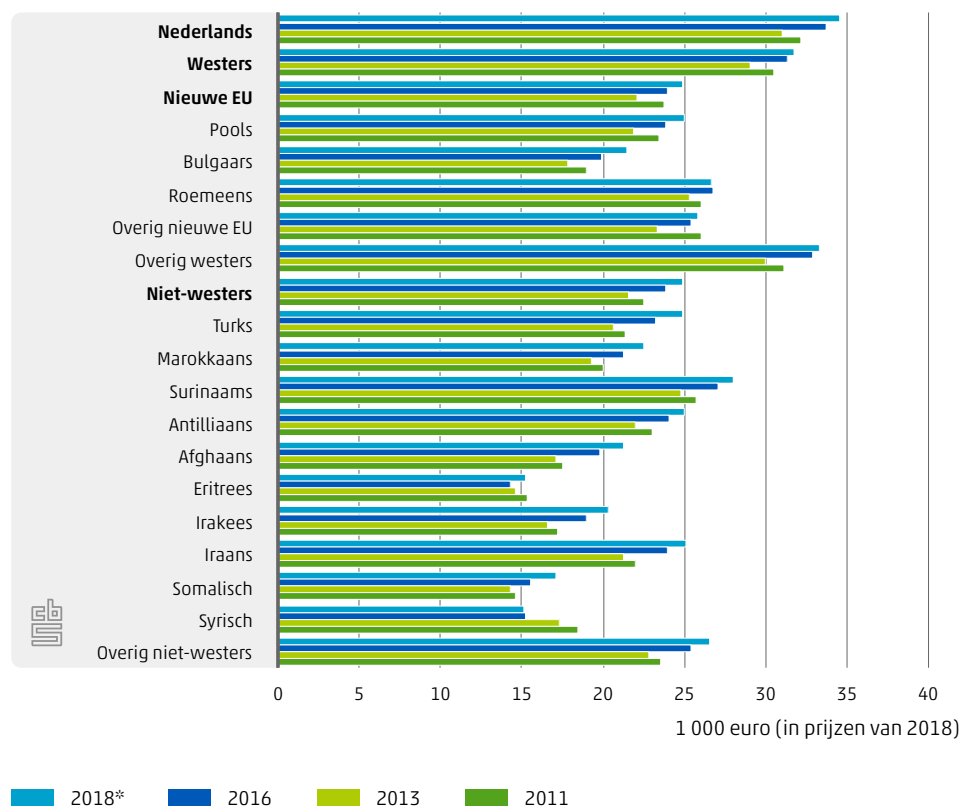
Vluchtelingen laagste inkomen

Mensen uit vluchtelingengroepen hebben de laagste inkomens. Dit was het sterkst voor mensen uit Syrië en Eritrea; het gemiddeld inkomen van deze groepen bedroeg respectievelijk 15,2 en 15,3 duizend euro in 2018. Zij zijn het minst lang in Nederland en het vaakst afhankelijk van een uitkering. De inkomens van mensen uit Iran zijn met gemiddeld 25,1 duizend euro het hoogst binnen de vluchtelingengroepen. Dit kan meerdere redenen hebben. Ten eerste, komen uit Iran relatief veel arbeidsmigranten in plaats van asielmigranten. Verder zijn mensen uit Iran gemiddeld genomen langer in Nederland dan bijvoorbeeld personen uit Syrië en Eritrea en zijn zij doorgaans hoger opgeleid dan personen uit andere vluchtelinglanden.

Voor bijna alle herkomstgroepen zijn de inkomens in 2018 hoger dan in 2011.

Qua inkomensontwikkeling wijken de recent gearriveerde vluchtelingen echter af. De groep Syriërs zagen hun gemiddeld inkomen na 2011 dalen. Dit hangt samen met de hereniging van statushouders met hun familieleden. Meestal hebben statushouders en hun later gearriveerde partners nog geen betaald werk (Dagevos, Huijnk, Maliepaard en Miltenburg, 2018). Door gezinshereniging daalt hun inkomen (het gestandaardiseerde inkomen per persoon), omdat het met meer gezinsleden gedeeld moet worden.

3.20 Gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen, 20- tot 65-jarigen, naar achtergrond

Tweede generatie hoger inkomen dan eerste generatie

Het inkomen van de tweede generatie ligt hoger dan dat van de eerste generatie. De inkomens van de tweede generatie zijn meestal wel lager dan de inkomens van mensen met een Nederlandse achtergrond.

3.21 Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van 20- tot 65-jarigen, naar achtergrond, 2018*

	Nederlands	Turks	Marokkaans		Surinaams		Antilliaans			
		eerste generatie	tweede generatie	eerste generatie	tweede generatie	eerste generatie	tweede generatie	eerste generatie	tweede generatie	
Totaal	x 1 000 euro	34,6	24,1	26,1	21,2	24,5	27,9	28,4	23,2	28,9
Leeftijd										
20 tot 35 jaar		31,7	23,7	26,1	21,2	24,1	25,6	27,4	19,0	26,0
35 tot 50 jaar		34,5	24,3	26,2	21,3	25,7	28,0	29,6	25,1	33,2
50 tot 65 jaar		36,8	23,9	34,3	21,0	29,5	28,5	34,9	26,1	37,2

Bron: CBS

In de Turkse en Marokkaanse gemeenschap hebben 20- tot 35-jarigen uit de tweede generatie meer inkomen dan hun leeftijdsgenoten uit de eerste generatie (respectievelijk 10 en 14 procent meer). Ook in de leeftijdsgroep van 35 tot 50 jaar is het inkomen bij Turken en Marokkanen van de tweede generatie hoger dan in de eerste generatie (respectievelijk

8 procent en 21 procent). Het inkomen van de tweede generatie Turken en Marokkanen in de leeftijd van 50 tot 65 jaar is ruim 40 procent hoger dan dat van de eerste generatie. Het inkomen van de tweede generatie Turken en Marokkanen is in alle leeftijdsgroepen wel substantieel lager dan dat van leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond. Dit is deels te wijten aan hun lager opleidingsniveau (zie ook hoofdstuk 2 van dit rapport). De tweede generatie Antillianen van 20 tot 35 jaar heeft 37 procent meer inkomen dan leeftijdsgenoten uit de eerste generatie; onder 35- tot 50-jarigen is dat 32 procent meer. Ook de tweede generatie van 50 tot 65 jaar doet het beter qua inkomen (43 procent meer inkomen). Het inkomen van de tweede generatie Antillianen in de verschillende leeftijdsgroepen nadert het inkomen van de Nederlandse leeftijdsgenoten meer dan dat van de eerste generatie. In de leeftijdscategorie 50 tot 65 jaar is het inkomen van de tweede generatie Antillianen hoger dan dat van mensen met een Nederlandse achtergrond. Ook bij Surinamers zien we voor elke leeftijdsgroep dat de tweede generatie een hoger inkomen heeft dan de eerste generatie (bij 20 tot 35 jaar 7 procent meer en bij 35 tot 50 jaar 6 procent meer en bij 50 tot 65 jaar is het inkomen van de tweede generatie 23 procent hoger dan van de eerste generatie).

Bij mensen met een Nederlandse achtergrond loopt het inkomen op met de leeftijd. Behalve onder Antillianen is onder de eerste generatie migranten bijna geen stijging te zien naar leeftijd, terwijl dit wel het geval is onder de tweede generatie. Doorgaans bouwen mensen in de loop van hun carrière een steeds hoger inkomen op en blijven veelal dat hoge inkomen vasthouden totdat zij stoppen met werken. Vooral de oudere eerste generatie migranten deden bij aankomst in Nederland en daarna veelal laaggeschoold werk en sindsdien is hun inkomen relatief weinig gestegen.

Literatuur

Dagevos, J., Huijnk, W., Maliepaard, M. & Miltenburg, E. (2018). *Syriërs in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

4 Criminaliteit

Sinds 2005 is het percentage geregistreerde verdachten van misdrijven onder alle herkomstgroepen gedaald. Ook het aandeel mensen dat slachtoffer is van criminaliteit of zich wel eens onveilig voelt neemt af. Dit hoofdstuk beschrijft criminaliteit onder verschillende herkomstgroepen aan de hand van gegevens over geregistreerde verdachten van misdrijven en de kans dat iemand zelf slachtoffer is van criminaliteit.

Aandeel geregistreerde verdachten daalt bij alle herkomstgroepen

Sinds 2005 daalt het percentage geregistreerde verdachten van misdrijven¹⁾ vrij consistent bij alle migratieachtergronden. Het aandeel verdachten nam in de afgelopen 13 jaar met ongeveer de helft af, zowel bij mensen met een Nederlandse achtergrond als onder vluchtelingengroepen en bij mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond. Bij mensen uit landen die na 2004 toetraden tot de Europese Unie (bijvoorbeeld Polen, Bulgarije en Roemenië) daalde dit aandeel met ongeveer een kwart. De ingezette daling lijkt de laatste jaren af te vlakken.

Geregistreerde verdachten en schuldig verklaarden

De cijfers in het eerste deel van dit hoofdstuk hebben betrekking op geregistreerde verdachten van misdrijven. Geregistreerde verdachten zijn mensen die door de politie worden geregistreerd wanneer een redelijk vermoeden van schuld aan een misdrijf bestaat. Niet alle verdachten zullen schuldig bevonden worden aan een misdrijf. Een deel van de zaken wordt stopgezet, omdat de politie meent dat het geen sluitend bewijs kan vinden tegen de verdachte. Van de overige zaken wordt een deel door het Openbaar Ministerie (OM) afgehandeld. Het OM kan een strafbeschikking of transactie opleggen of een zaak voorwaardelijk seponeren waarmee iemand niet vervolgd wordt, mits hij of zij zich aan bepaalde voorwaarden houdt. Ook kan het OM besluiten een zaak te laten vallen (onvoorwaardelijk sepot), bijvoorbeeld als er onvoldoende bewijs is om de zaak af te ronden of omdat er met beperkte middelen keuzes gemaakt moeten worden. Uiteindelijk wordt een deel van de verdachten in door het OM afgehandelde zaken gedagvaard. Verdachten worden dan al dan niet schuldig verklaard door een rechter.

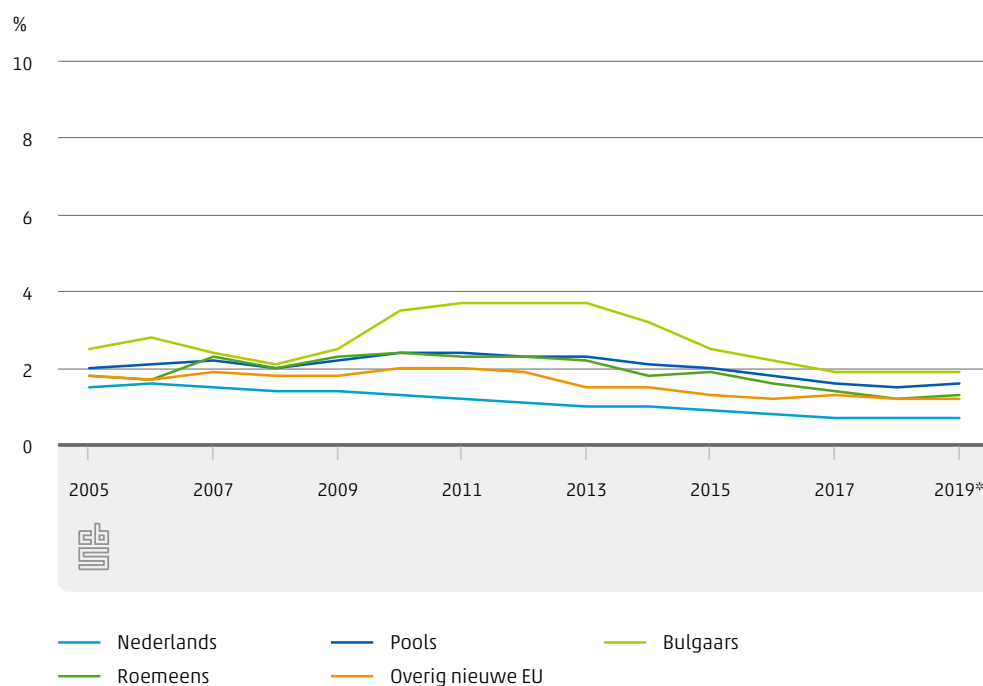
Omdat cijfers over geregistreerde verdachten van misdrijven sneller beschikbaar zijn dan cijfers over schuldig verklaarden door de rechter en beslissingen door het OM, is in dit hoofdstuk gekozen voor cijfers over geregistreerde verdachten. Hoewel een deel daarvan uiteindelijk niet veroordeeld wordt, geeft dit wel een beeld van de recente ontwikkelingen op het gebied van daderschap. In het [Jaarrapport Integratie 2018](#) zijn cijfers opgenomen van zowel geregistreerde verdachten van misdrijven als schuldig verklaarden door de rechter. Daaruit bleek dat beide indicatoren vergelijkbare trends per migratieachtergrond lieten zien. Het niveau van het aandeel schuldig verklaarden ligt (uiteraard) wel lager dan het aandeel verdachten, maar dit geldt voor alle onderzochte groepen.

¹⁾ De cijfers hebben betrekking op verdachten die bij een gemeente zijn ingeschreven in de BRP (Basis Registratie Personen).

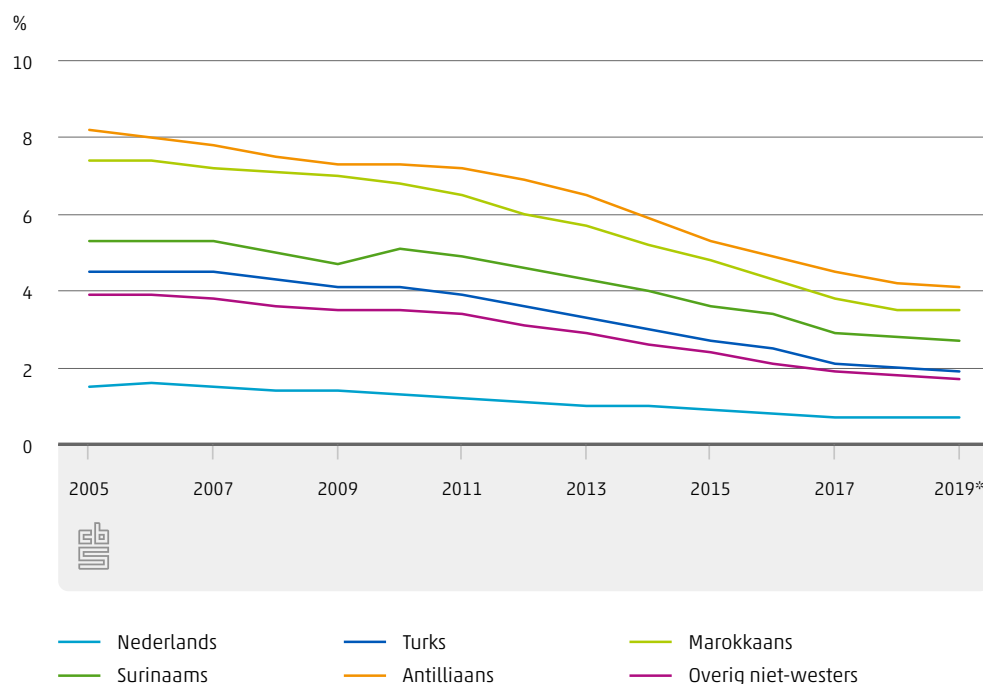
In het verdiepende hoofdstuk 8 worden achterliggende factoren van criminaliteit beschreven. In dat hoofdstuk is wel uitgegaan van mensen die schuldig verklaard zijn door de rechter. In dit hoofdstuk is het monitoren van recente ontwikkelingen het belangrijkste doel en daarom wordt in dit hoofdstuk gebruik gemaakt van cijfers over geregistreerde verdachten aangezien deze cijfers actueler zijn dan de cijfers over veroordeelden.

Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn het minst vaak verdachte van een misdrijf; 0,6 procent is geregistreerd als verdachte. Van de mensen uit nieuwe EU landen is tussen de 1 en de 2 procent als verdachte geregistreerd. Ongeveer 2 procent van de mensen met een Afghaanse, Iraanse, Syrische en Turkse achtergrond zijn verdachte van een misdrijf. Van de onderscheiden groepen zijn mensen met een Antilliaanse of Somalische achtergrond relatief het vaakst verdacht van een misdrijf (rond de 4 procent).

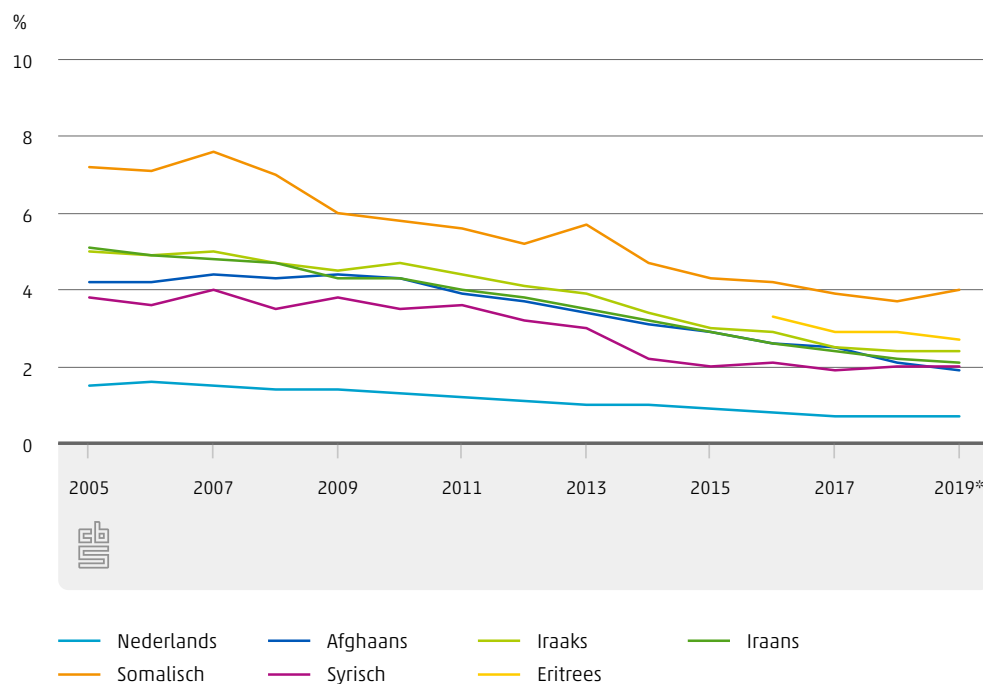
4.1a Geregistreerde verdachten van misdrijven, naar achtergrond

4.1b Geregistreeerde verdachten van misdrijven, naar achtergrond

4.1c Geregistreeerde verdachten van misdrijven, naar achtergrond

Vrouwen met Nederlandse achtergrond minst vaak verdacht

Ongeacht hun migratieachtergrond zijn mannen vaker verdacht van een misdrijf dan vrouwen. De verhouding man-vrouw in de verdachtenpercentages verschilt wel per achtergrond. Vrouwen met een Nederlandse achtergrond zijn met 0,3 procent het minst vaak verdacht van een misdrijf; mannen met een Nederlandse achtergrond bijna vier maal zo

vaak. Ook mannen met een westerse migratieachtergrond zijn ongeveer vier keer vaker verdacht dan vrouwen. Bij de groep met een niet-westerse achtergrond is het verschil tussen mannen en vrouwen wat groter (vijf maal). Het man-vrouw-verschil is het grootst bij mensen met een Turkse achtergrond: op elke verdachte Turkse vrouw zijn bijna acht Turkse mannen verdacht van een misdrijf.

4.2 Verdachten van misdrijven, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2019*

	waarvan			waarvan					
	Nederlands	Westers	nieuwe EU	Niet-westers	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
	%								
Totaal	0,6	1,0	1,5	2,4	1,9	3,5	2,7	4,1	1,7
Geslacht									
Mannen	1,0	1,5	2,5	4,0	3,3	6,0	4,6	6,5	2,9
Vrouwen	0,3	0,4	0,7	0,8	0,4	0,9	1,0	1,6	0,6
Leeftijd									
12 tot 18 jaar	1,1	1,7	2,2	3,0	2,1	4,0	3,7	4,8	2,4
18 tot 25 jaar	1,5	1,7	1,8	4,3	3,3	7,3	4,8	5,6	3,1
25 tot 45 jaar	0,9	1,3	1,7	2,6	2,3	3,9	3,5	4,7	1,7
45 jaar of ouder	0,3	0,5	0,9	1,1	0,9	1,1	1,4	2,4	0,9
Generatie									
Eerste		1,0	1,6	1,7	1,2	1,8	1,8	4,1	1,5
Tweede		0,9	1,4	3,6	2,8	5,3	3,7	4,0	2,5
Stedelijkheid woongemeente									
Zeer sterk	0,9	1,0	1,7	2,5	1,9	3,6	2,9	4,5	1,8
Sterk	0,7	1,0	1,5	2,3	1,9	3,3	2,5	4,0	1,7
Matig	0,6	0,9	1,4	2,1	1,8	3,2	2,2	3,2	1,6
Weinig	0,5	0,8	1,4	2,1	2,0	3,6	2,3	3,1	1,7
Niet	0,5	0,9	1,6	2,5	2,7	7,1	2,8	3,8	1,8

Bron: BVH en CBS

De verhouding man-vrouw in de verdachtenpercentages is bij mensen met een Nederlandse achtergrond na 2005 kleiner geworden; het aandeel verdachten nam voor zowel Nederlandse mannen als vrouwen af, maar bij mannen was de daling sterker. Bij de andere herkomstgroepen nam het verschil tussen mannen en vrouwen tot ongeveer 2012-2013 af en daarna licht toe.

4.3 Verhouding mannen en vrouwen verdacht van misdrijven, naar achtergrond

	waaronder					
	Nederlands	Niet-westers	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans
2005	4,9	5,0	8,2	5,9	4,3	3,8
2006	4,8	4,8	7,7	5,6	4,2	3,6
2007	4,6	4,7	7,3	5,5	4,1	3,6
2008	4,5	4,7	7,1	5,4	4,2	3,9
2009	4,4	4,8	6,8	5,4	4,2	3,8
2010	4,3	4,5	6,7	5,3	4,0	3,6
2011	4,3	4,5	6,7	5,3	3,9	3,7
2012	4,1	4,5	6,5	5,3	3,8	3,5
2013	3,9	4,4	6,4	5,4	3,9	3,5

4.3 Verhouding mannen en vrouwen verdacht van misdrijven, naar achtergrond (vervolg)

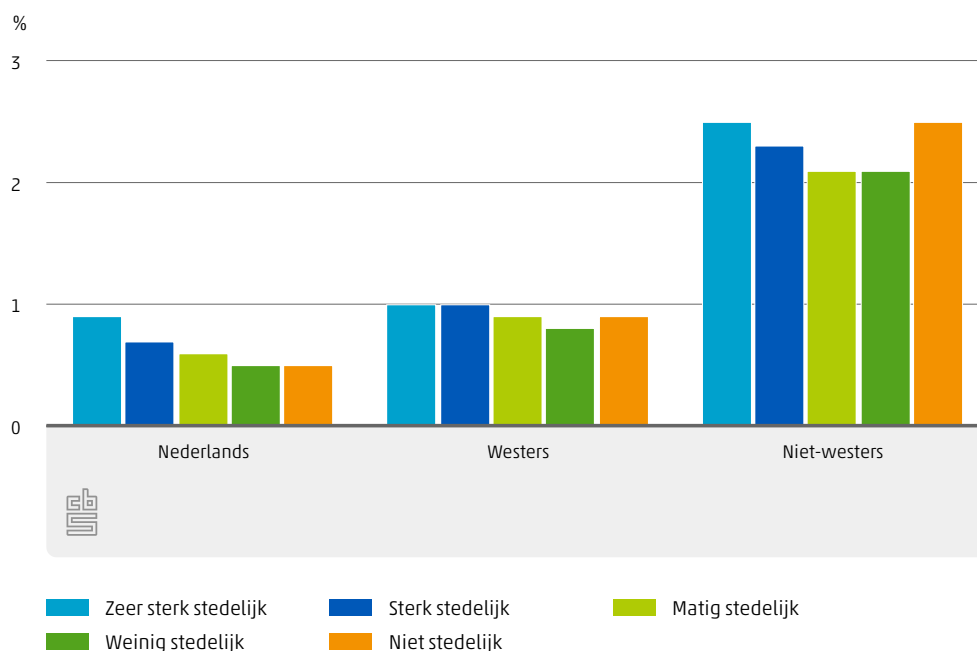
	waaronder					
	Nederlands	Niet-westers	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans
2014	3,9	4,5	6,7	5,4	3,8	3,5
2015	3,9	4,6	6,4	5,8	4,0	3,7
2016	3,9	4,7	6,9	6,1	3,9	3,7
2017	3,9	4,9	7,3	5,9	4,4	3,9
2018*	3,9	5,1	7,4	6,7	4,4	4,2
2019*	3,9	5,3	7,8	6,8	4,6	4,1

Bron: BVH en CBS

Niet-westerse migranten ook in niet-stedelijke gebieden relatief vaak verdacht

Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn naar verhouding vaker verdacht van misdrijven wanneer ze in een dichtbevolkte buurt wonen: hoe stedelijker de buurt, hoe hoger het percentage verdachten. Bij mensen met een westerse migratieachtergrond is dit patroon minder sterk zichtbaar en bij degenen met een niet-westerse migratieachtergrond ligt het aandeel verdachten ook in niet-stedelijke gebieden relatief hoog.

4.4. Verdachten van misdrijven, naar achtergrond en stedelijkheid woongemeente, 2019*

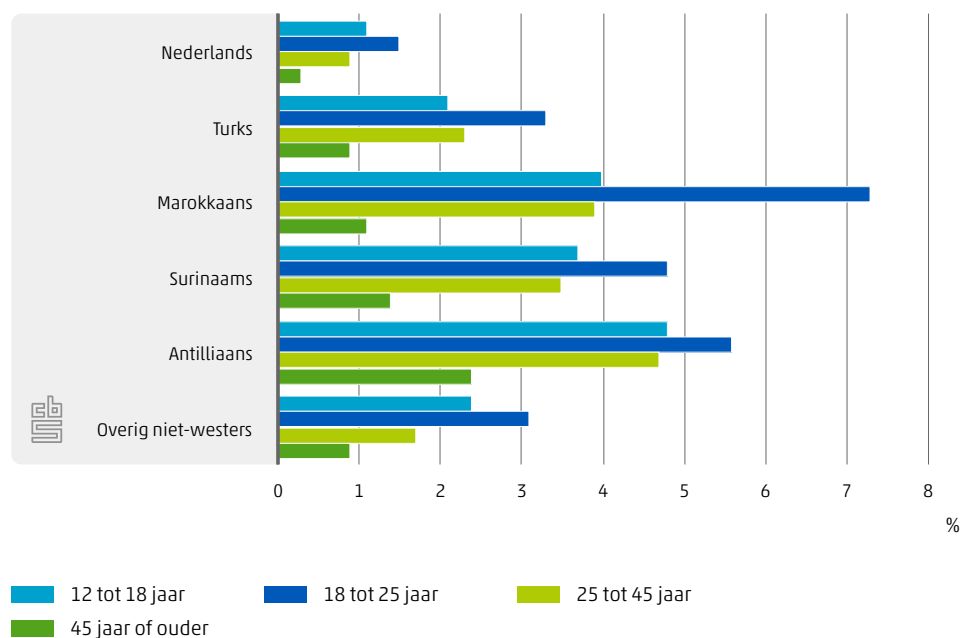

Jongeren vaker verdacht van misdrijf ongeacht hun herkomst

Jonge mensen (tot 25 jaar) zijn vaker verdacht van een misdrijf dan ouderen. Dit geldt voor alle herkomstgroepen. Bij vrijwel alle leeftijdsgroepen zijn mensen met een Antilliaanse achtergrond naar verhouding het vaakst verdacht van een misdrijf. Alleen bij

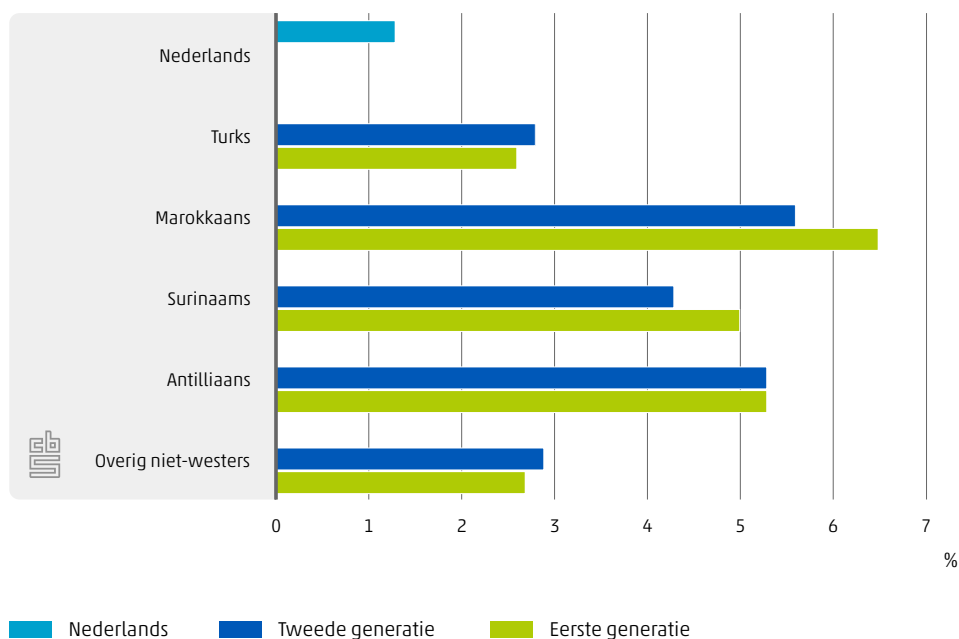
jongvolwassenen van 18 tot 25 jaar is met 7,3 procent het aandeel verdachten groter bij mensen met een Marokkaanse achtergrond. Dit is meer dan tweemaal zo vaak als de groep met een niet-westerse achtergrond als geheel (3,1 procent) en bijna vijfmaal zo vaak als de groep met een Nederlandse achtergrond van dezelfde leeftijd (1,5 procent). In hoofdstuk 8 van dit rapport wordt ingegaan op verklaringen voor verschillen tussen herkomstgroepen in criminaliteit op jongere leeftijd.

4.5. Verdachten van misdrijven, naar achtergrond en leeftijd, 2019*

Aangezien jongeren vaker verdacht zijn van een misdrijf, en de tweede generatie gemiddeld jonger is dan de eerste generatie, is bij het vergelijken van generaties alleen gekeken naar 12- tot 25-jarigen. Dan blijkt dat er geen grote verschillen zijn tussen de eerste en tweede generatie met een niet-westerse achtergrond. Alleen de eerste generatie uit Marokko en Suriname is vaker verdacht dan de tweede generatie die in Nederland is geboren.

4.6 Verdachten van 12 tot 25 jaar, naar achtergrond en generatie, 2019*

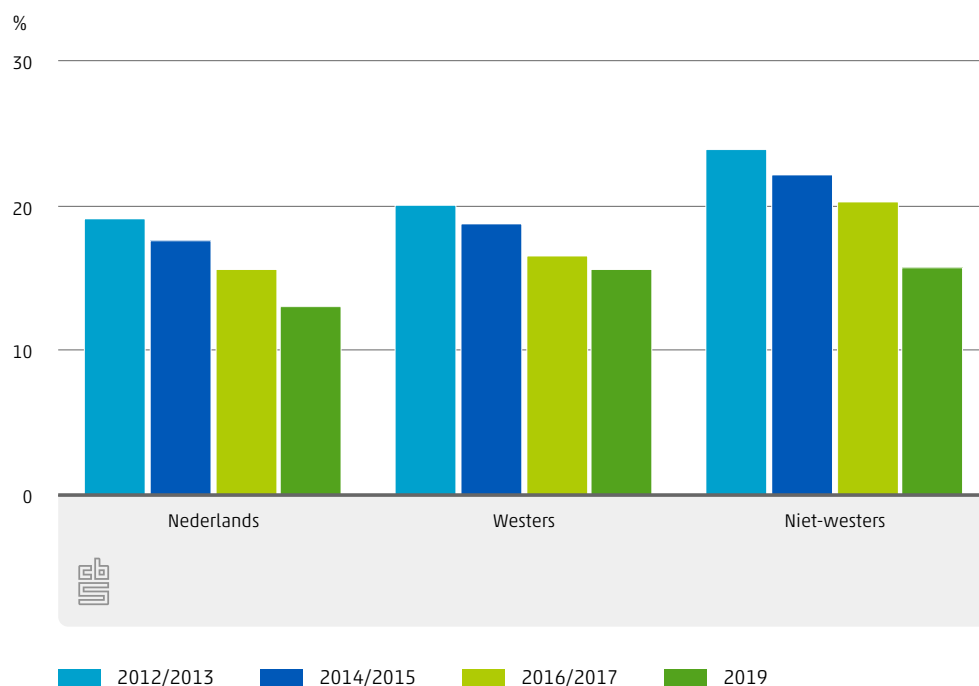
Inwoners met niet-westerse achtergrond vaker slachtoffer van criminaliteit

Van de Nederlandse bevolking met een migratieachtergrond gaf 16 procent in 2019²⁾ aan de afgelopen 12 maanden slachtoffer te zijn geweest van traditionele criminaliteit zoals gewelds-, vermogens- of vandalismedelicten. Bij mensen zonder migratieachtergrond was dit met 13 procent minder vaak.

Gelukkig worden steeds minder mensen slachtoffer van een misdrijf en zet de dalende trend zich voort. In 2012/2013 was 19 procent van de mensen zonder migratieachtergrond slachtoffer van een misdrijf, in 2019 was dit afgenomen tot 13 procent. Eenzelfde daling is zichtbaar bij mensen met een niet-westerse achtergrond: in 2012/2013 was 24 procent slachtoffer tegen 16 procent in 2019. Voor mensen met een westerse migratieachtergrond lijkt de daling de laatste jaren af te vlakken, maar ook voor deze groep is het percentage dat slachtoffer is geweest in 2019 (16 procent) lager dan in 2012/2013 (20 procent).

2) Deze cijfers zijn gebaseerd op het onderzoek de Veiligheidsmonitor. Voorheen was dit een jaarlijks onderzoek, maar dit is nu een tweejaarlijks onderzoek. Er zijn daarom geen gegevens beschikbaar over 2018.

4.7 Slachtofferschap criminaliteit, naar achtergrond

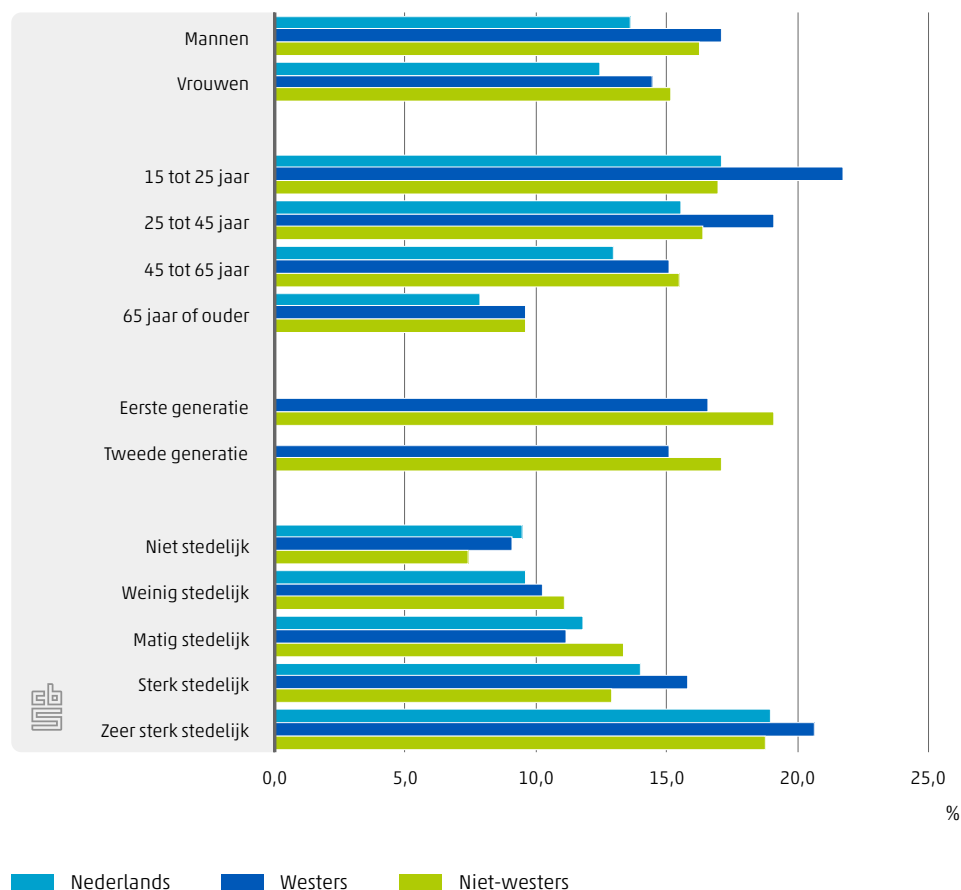
Mannen, jongeren en inwoners van stedelijke gebieden meest kwetsbaar voor criminaliteit

Mannen, jongeren en inwoners van stedelijke gebieden zijn relatief vaker slachtoffer van criminaliteit. Van de mannen met een Nederlandse achtergrond was bijvoorbeeld 14 procent in 2019 slachtoffer is geweest van een misdrijf tegen 12 procent van de Nederlandse vrouwen. Dergelijke verschillen zijn ook te zien tussen mannen en vrouwen met een westerse migratieachtergrond.

Verder worden jongeren (15 tot 25 jaar) ongeveer twee keer zo vaak slachtoffer van een misdrijf als 65-plussers. Bij jongeren met een Nederlandse achtergrond was dit bijvoorbeeld 17 procent tegen 8 procent bij ouderen. Ook jongeren met een migratieachtergrond (zowel westers als niet-westers) worden ongeveer 2 keer zo vaak slachtoffer van een misdrijf als ouderen.

Inwoners van stedelijke gebieden zijn ook beduidend vaker slachtoffer van een misdrijf dan inwoners van niet-stedelijke gebieden. Ook dit geldt zowel voor mensen mét als voor mensen zonder een migratieachtergrond. Van de inwoners met een niet-westerse achtergrond is bijvoorbeeld 7 procent slachtoffer van een misdrijf als ze in een niet-stedelijk gebied wonen, en is 19 procent als ze in een zeer sterk stedelijk gebied wonen.

4.8 Slachtofferschap criminaliteit, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2019

Slachtoffers van criminaliteit en onveiligheidsgevoelens

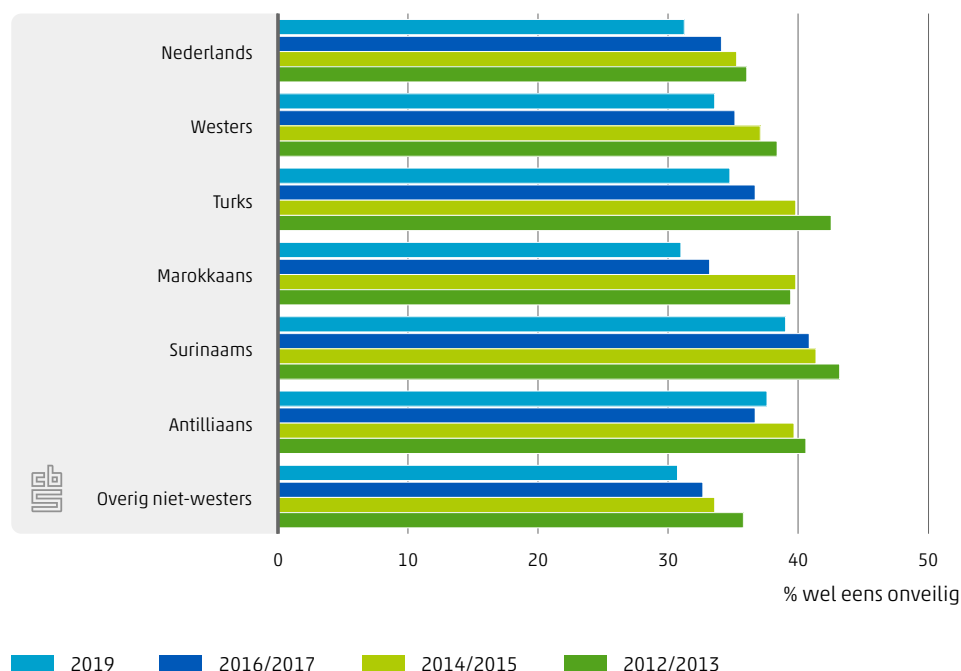
De cijfers over slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens komen uit de **Veiligheidsmonitor**, een grootschalige enquête onder de Nederlandse bevolking van 15 jaar of ouder. Mensen zijn slachtoffer als ze in de enquête aangeven in de twaalf maanden voorafgaande aan het onderzoek slachtoffer te zijn geweest van één of meerdere gewelds-, vermogens- of vandalismedelicten. De algemene onveiligheidsbeleving is vastgesteld met de vraag of mensen zich wel eens onveilig voelen. Om de onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt te bepalen is mensen gevraagd of zij zich wel eens onveilig voelen in de eigen buurt.

Mensen met migratieachtergrond voelen zich vaker wel eens onveilig

In 2019 voelde 31 procent van de mensen met een Nederlandse achtergrond zich wel eens onveilig. Bij mensen met een Turkse achtergrond lag dit aandeel met 35 procent wat hoger. Bij mensen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond voelde respectievelijk 39 en 38 procent zich wel eens onveilig. Mensen met een Marokkaanse achtergrond voelden zich niet significant vaker onveilig in vergelijking met mensen met een Nederlandse achtergrond.

In het algemeen lijken gevoelens van onveiligheid af te nemen door de tijd heen. Waar in 2012/2013 36 procent van de mensen zonder migratieachtergrond aangaf zich wel eens onveilig gevoeld te hebben, was dat in 2019 afgenomen naar 31 procent. Ook bij mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond zijn gevoelens van onveiligheid afgenomen. Voor mensen met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond waren gevoelens van onveiligheid in 2019 niet significant lager dan in 2012/2013.

4.9 Onveiligheidsbeleving in het algemeen, naar achtergrond

Niet-westerse tweede generatie voelt zich vaker onveilig dan eerste generatie

Gevoelens van onveiligheid hangen naast achtergrond ook samen met geslacht, leeftijd en stedelijkheid. Zo geeft meer dan 40 procent van de vrouwen aan zich wel eens onveilig te voelen, tegenover ongeveer een kwart van de mannen. Dit geldt zowel voor mensen met als zonder migratieachtergrond. Hoewel meer mannen slachtoffer worden van een misdrijf dan vrouwen, voelen meer vrouwen zich wel eens onveilig.

Verder geven meer jongeren (15 tot 25 jaar) aan zich wel eens onveilig te voelen dan ouderen (65 jaar of ouder). Zo geeft 40 procent van de jongeren met een Nederlandse achtergrond aan zich wel eens onveilig te voelen, terwijl dit bij de ouderen 22 procent is. Bij mensen met een westerse achtergrond voelt 45 procent van de jongeren zich wel eens onveilig tegenover 27 procent van de ouderen. Tussen jongeren en ouderen met een niet-westerse achtergrond zijn er geen verschillen.

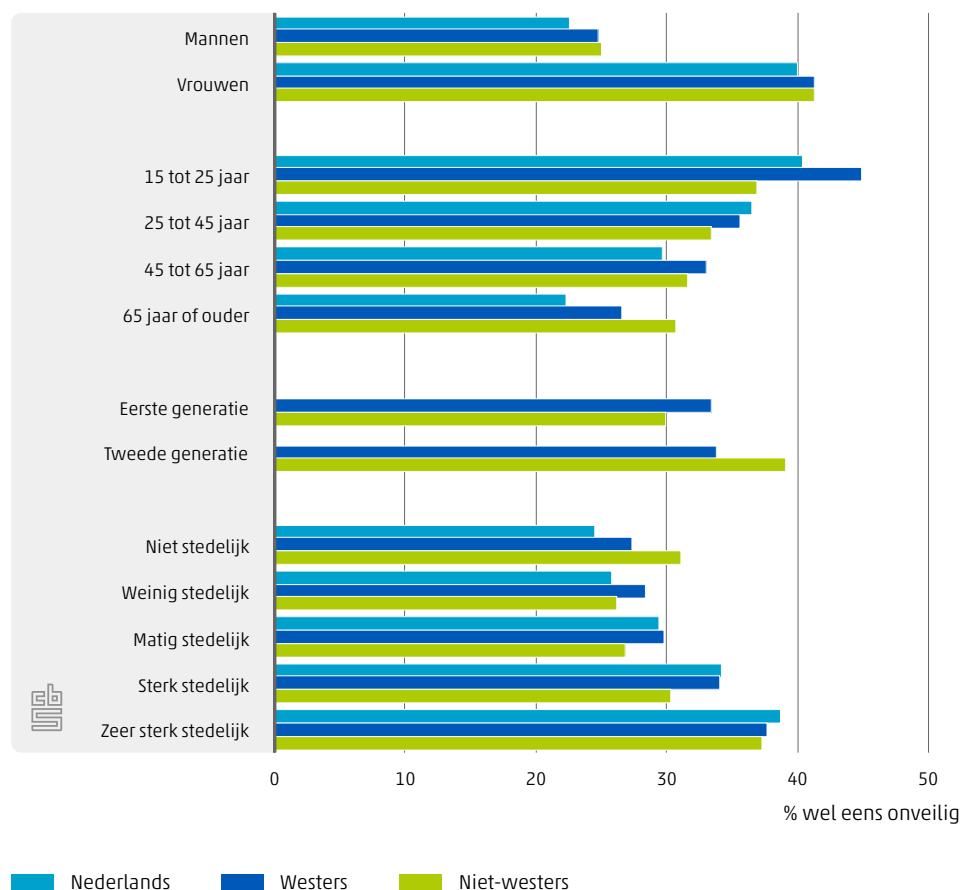
Verder voelen meer inwoners van zeer sterk stedelijke gebieden zich wel eens onveilig dan mensen die in niet-stedelijke gebieden wonen. Dit geldt zowel voor mensen met een Nederlandse als met een westerse achtergrond. Zo geeft van de mensen met een Nederlandse achtergrond die in sterk stedelijke gebieden wonen 39 procent aan zich wel eens onveilig gevoeld te hebben, terwijl dit in niet-stedelijke gebieden 25 procent is.

De verschillen in gevoelens van onveiligheid van mensen met een niet-westerse achtergrond zijn minder afhankelijk van of ze al dan niet in een stedelijk gebied wonen. Dit komt ook

door de grote marge voor het aantal mensen met een niet-westerse achtergrond dat niet in een stedelijk gebied woont; dat aantal is relatief klein (zie ook hoofdstuk 1) waardoor de marge relatief groot is.

Echter, voor mensen met een niet-westerse achtergrond zijn er wel significante verschillen. Meer mensen van de tweede generatie voelen zich wel eens onveilig (39 procent) tegen 30 procent van de eerste generatie.

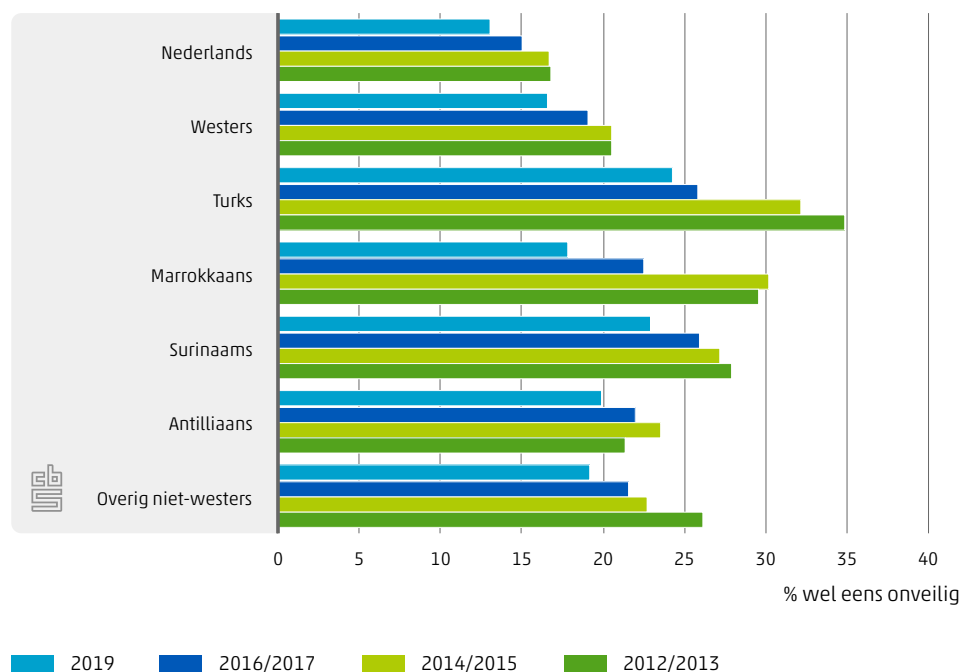
4.10 Onveiligheidsbeleving in het algemeen, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2019

Minder mensen zonder migratieachtergrond voelen zich wel eens onveilig in eigen buurt

Ook bij onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt is te zien dat mensen met een Nederlandse achtergrond het minst vaak aangeven zich wel eens onveilig te voelen. Van deze groep geeft 13 procent aan zich wel eens onveilig gevoeld te hebben in de eigen buurt. Dit percentage is lager dan bij mensen met een Turkse, Surinaamse, Antilliaanse of Marokkaanse achtergrond (respectievelijk 24 procent, 23 procent, 20 procent en 18 procent). In het algemeen nemen ook de gevoelens van onveiligheid in de eigen buurt af door de tijd heen. Zo voelde in 2012/2013 17 procent van de mensen zonder migratieachtergrond zich wel eens onveilig in de eigen buurt, tegen 13 procent in 2019. Ook mensen met een Marokkaanse, Turkse en Surinaamse achtergrond geven in 2019 significant minder vaak aan zich wel eens onveilig gevoeld te hebben dan in 2012/2013.

4.11 Onveiligheidsbeleving in eigen buurt, naar achtergrond

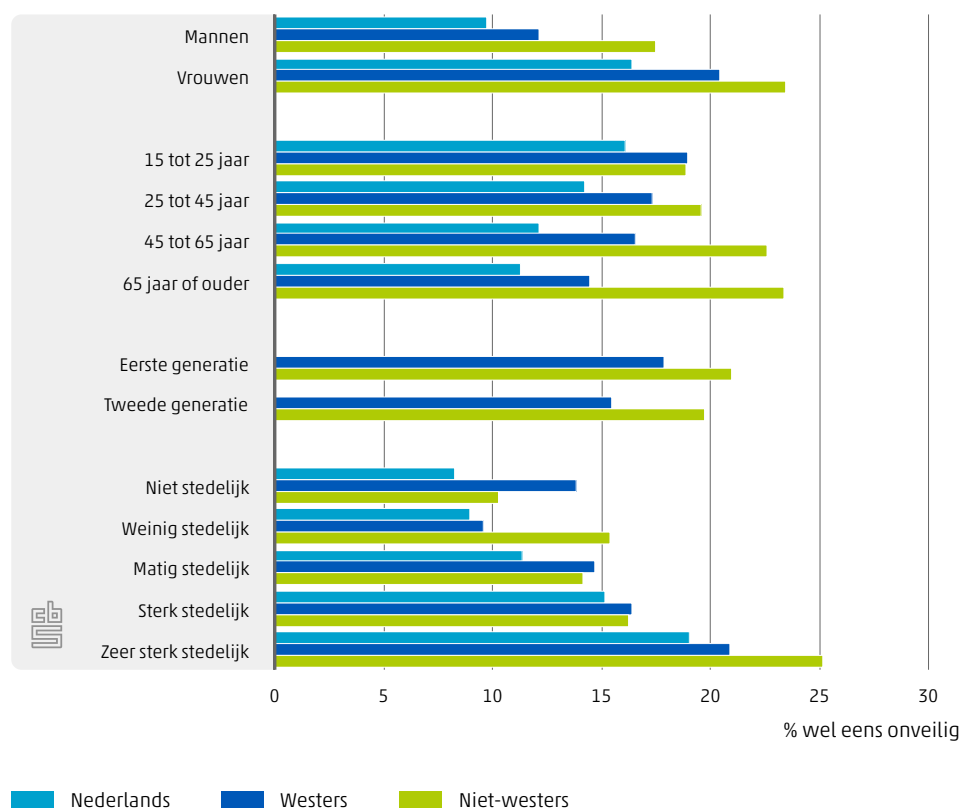
Net als bij algemene gevoelens van onveiligheid voelen meer vrouwen zich in hun eigen buurt wel eens onveilig dan mannen. Zo voelt 16 procent van de vrouwen met een Nederlandse achtergrond zich wel eens onveilig in de eigen buurt tegen 10 procent bij de mannen. Ook bij mensen met een migratieachtergrond voelen meer vrouwen zich wel eens onveilig in hun eigen buurt dan mannen.

Net als bij de algemene gevoelens van onveiligheid, voelen meer inwoners van zeer stedelijke gebieden zich wel eens onveilig in hun eigen buurt dan inwoners van niet-stedelijke gebieden. Waar bij mensen met een Nederlandse achtergrond die in zeer sterk stedelijke gebieden wonen 19 procent zich wel eens onveilig voelt in de eigen buurt, is dit in niet stedelijke gebieden 8 procent. Bij mensen met een westerse migratieachtergrond is dit respectievelijk 21 procent en 14 procent en bij mensen met een niet-westerse migratieachtergrond is dit 25 procent en 10 procent.

De invloed van leeftijd op gevoelens van onveiligheid in de eigen buurt is kleiner dan op algemene gevoelens van onveiligheid. Voor jongeren (15 tot 25 jaar) zonder migratieachtergrond zien we bijvoorbeeld dat 16 procent zich wel eens onveilig voelt tegenover 11 procent van de 65-plussers, een verschil van 5 procentpunt. Bij gevoelens van algemene onveiligheid was dit verschil tussen jongeren en ouderen 18 procentpunt. Bij mensen met een migratieachtergrond zijn de verschillen tussen de leeftijdsgroepen marginaal.³⁾ Ook wat betreft generaties zijn er geen significante verschillen wat betreft gevoelens van onveiligheid in de eigen buurt.

³⁾ Ook vanwege de grotere marges.

4.12 Onveiligheidsbeleving in eigen buurt, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2019

5 Gezondheid

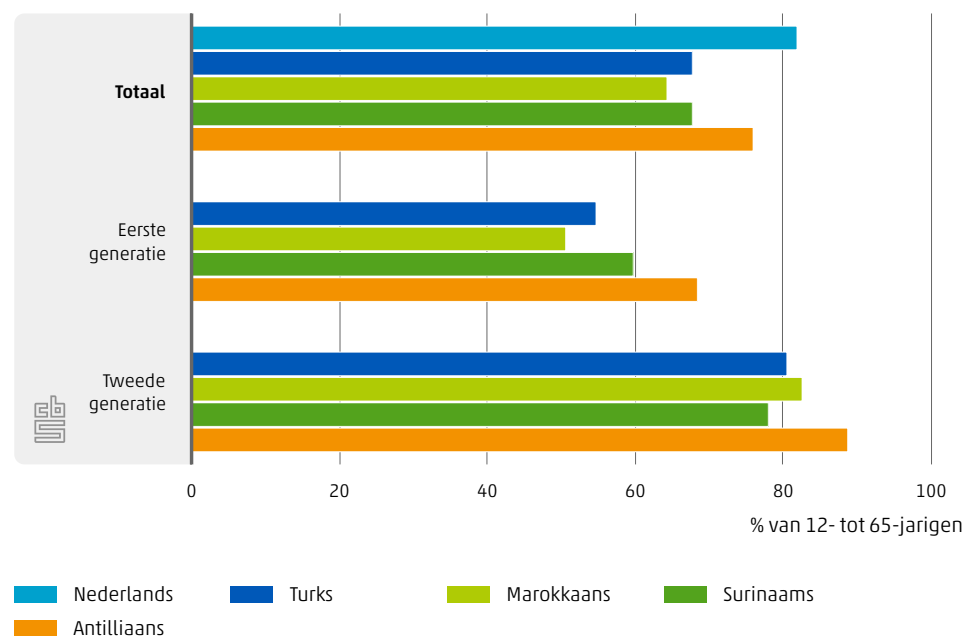
De gezondheid van mensen met een Nederlandse achtergrond is doorgaans beter dan die van degenen met een niet-westerse achtergrond. Mensen met een niet-westerse achtergrond hebben hogere zorgkosten en ervaren hun eigen gezondheid minder vaak als (zeer) goed. Dit hoofdstuk beschrijft verschillen in gezondheidsbeleving, rookgedrag, obesitas, zorgkosten en medicijngebruik naar migratieachtergrond.

Gezondheidsbeleving bij niet-westerse achtergrond minder goed

Mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond ervaren hun gezondheid minder vaak als (zeer) goed dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Dit geldt het sterkst voor mensen met een Marokkaanse, Turkse en Surinaamse achtergrond. In de leeftijdsgroep van 12 tot 65¹⁾ jaar ervaart ongeveer twee derde van deze groepen de eigen gezondheid als (zeer) goed, tegen 82 procent van de Nederlanders. Dit is opmerkelijk omdat mensen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond gemiddeld jonger zijn dan mensen met een Nederlandse achtergrond en jonge mensen gemiddeld positiever zijn over hun gezondheid dan ouderen.

Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen van de eerste generatie ervaren de eigen gezondheid duidelijk minder vaak als (zeer) goed dan de tweede generatie. Hier speelt uiteraard mee dat de tweede generatie, geboren in Nederland, aanzienlijk jonger is dan de eerste generatie. Bij Marokkanen en Turken is het verschil tussen de generaties het grootst.

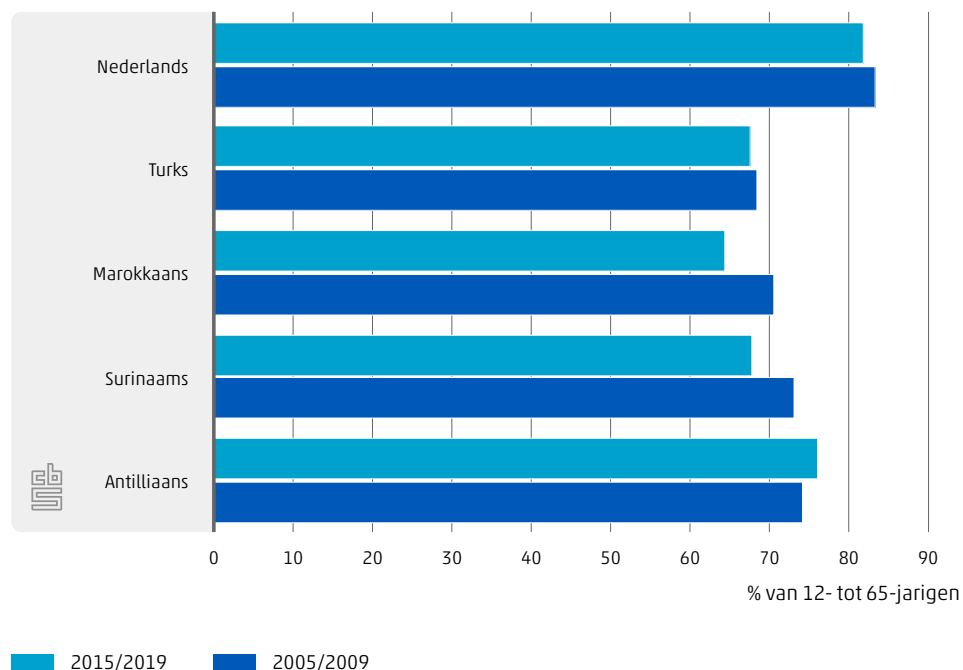
5.1 Als (zeer) goed ervaren gezondheid, naar achtergrond en generatie, 2015/2019

¹⁾ Er zijn te weinig cijfers beschikbaar om betrouwbare analyses te kunnen doen voor 65-plussers.

Mensen met een Nederlandse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond ervaren hun gezondheid in 2015/2019 minder vaak als (zeer) goed dan in 2005/2009. Voor Antillianen en Turken is het aandeel mensen met een als (zeer) goed ervaren gezondheid in de periode 2015/2019 niet significant anders dan in 2005/2009.

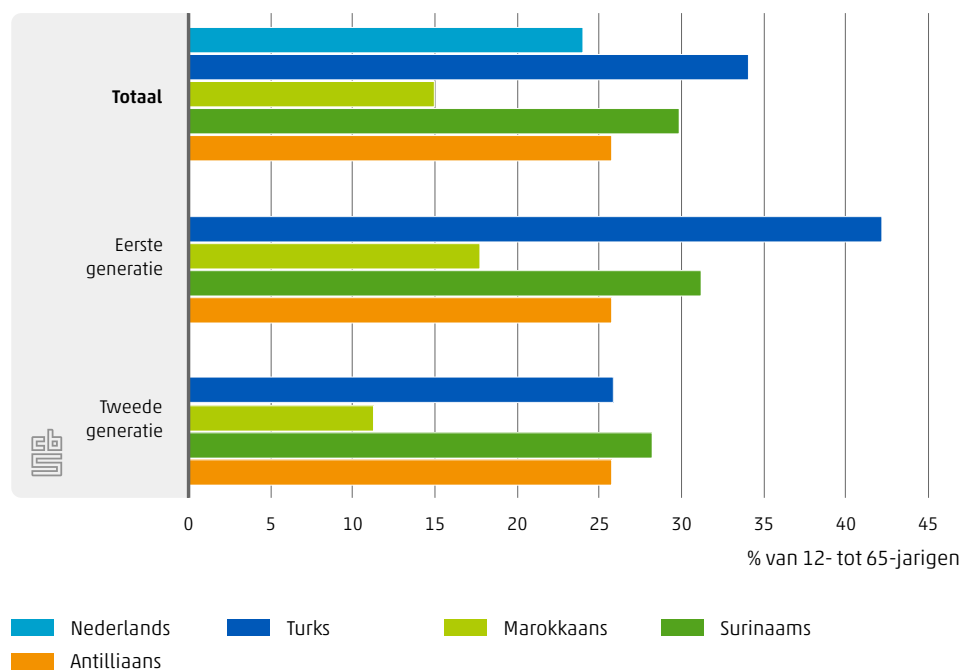
5.2 Als (zeer) goed ervaren gezondheid, naar achtergrond

Eerste generatie met Turkse achtergrond rookt vaakst

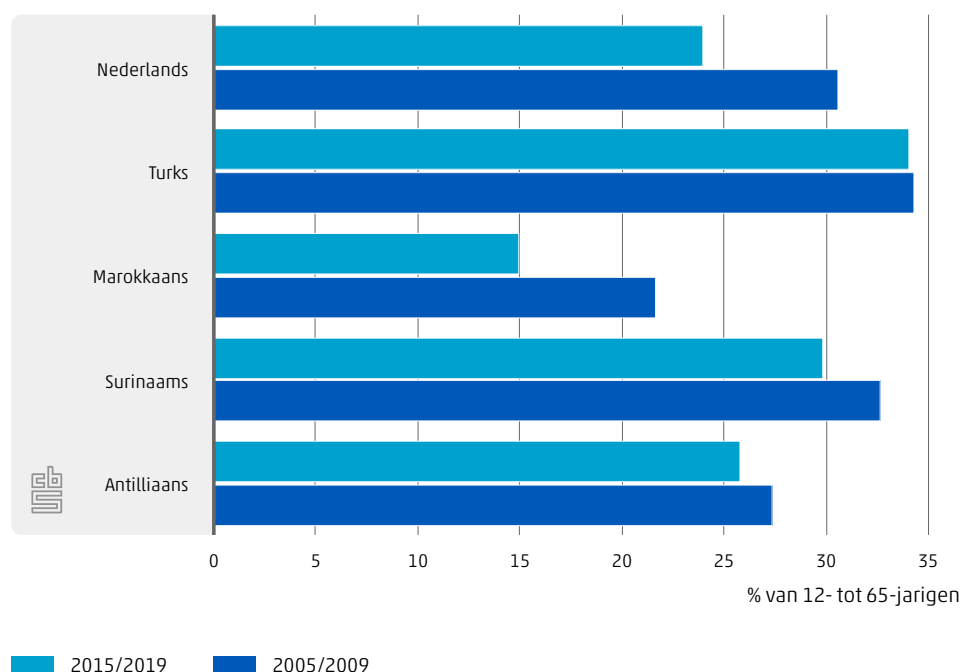
Mensen met een Marokkaanse achtergrond rookten in de periode 2015–2019 duidelijk minder vaak (15 procent) dan mensen met een Nederlandse achtergrond (24 procent). De groep met Turkse achtergrond rookte met 34 procent juist relatief vaak. Van de Surinamers rookte 30 procent. Mensen met een Antilliaanse achtergrond verschillen op het gebied van roken (26 procent) niet van mensen met een Nederlandse achtergrond. Marokkanen en Turken van de eerste generatie roken vaker dan de tweede generatie. Bij Surinamers en Antillianen verschilt het aandeel rokers niet tussen de generaties.

5.3 Rokers, naar achtergrond en generatie, 2015/2019

In de periode 2015–2019 rookten minder mensen dan in de periode 2005–2009. Deze daling is zowel bij mensen met een Nederlandse achtergrond zichtbaar als bij mensen met een Marokkaanse of Surinaamse achtergrond. Alleen bij de groep met Antilliaanse en Turkse achtergrond was de daling niet significant.

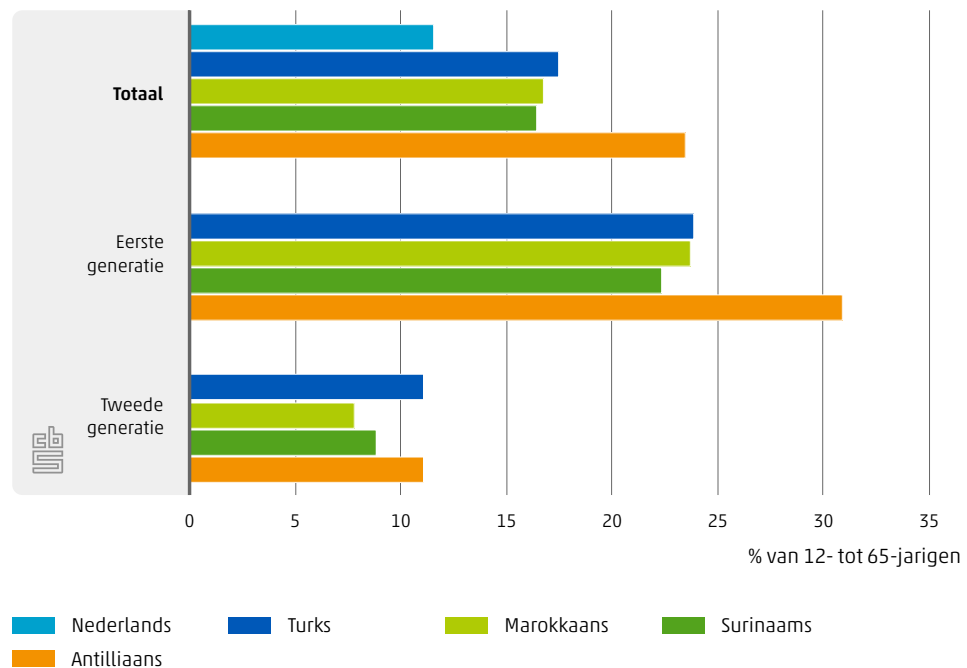
5.4 Rokers, naar achtergrond

24 procent Antilianen heeft ernstig overgewicht

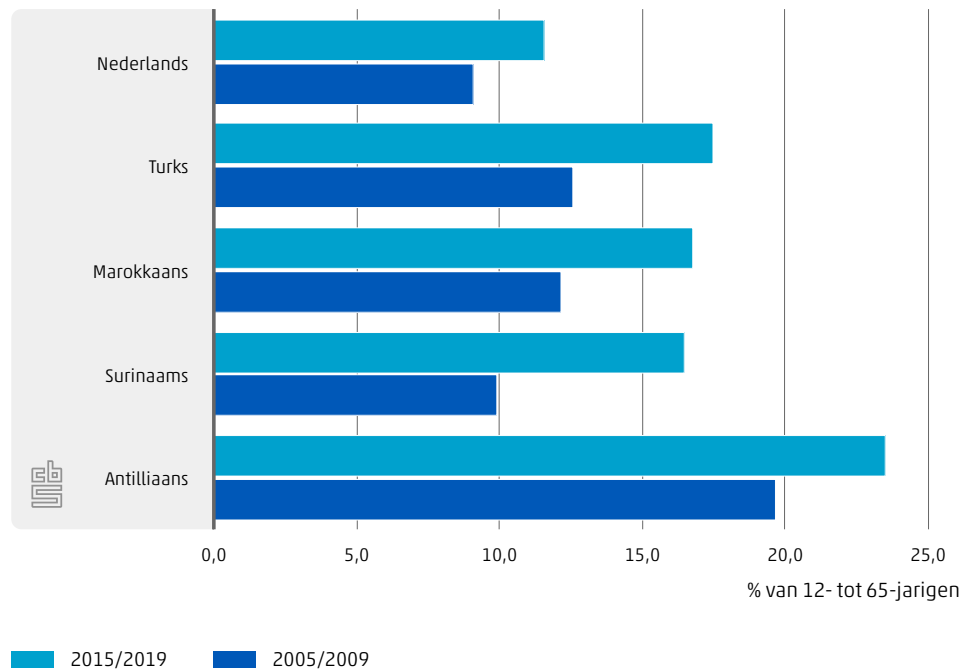
Mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond hebben vaker ernstig overgewicht (obesitas) dan mensen zonder migratieachtergrond. Van de mensen met een Antilliaanse achtergrond is 24 procent obees, tegen 12 procent bij degenen met een Nederlandse achtergrond. Het hebben van obesitas brengt meerdere gezondheidsrisico's met zich mee (bijvoorbeeld diabetes en hart- en vaatziekten). Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen van de eerste generatie kampen beduidend vaker met obesitas dan de tweede generatie. Hierbij speelt mee dat de eerste generatie gemiddeld ouder is en ouderen over het algemeen vaker ernstig overgewicht hebben dan jongeren.

5.5 Obesitas, naar achtergrond en generatie, 2015/2019

Tussen 2005/2009 en 2015/2019 steeg het aandeel mensen van 12 tot 65 jaar met obesitas. Dat gold zowel voor mensen met als zonder migratieachtergrond.

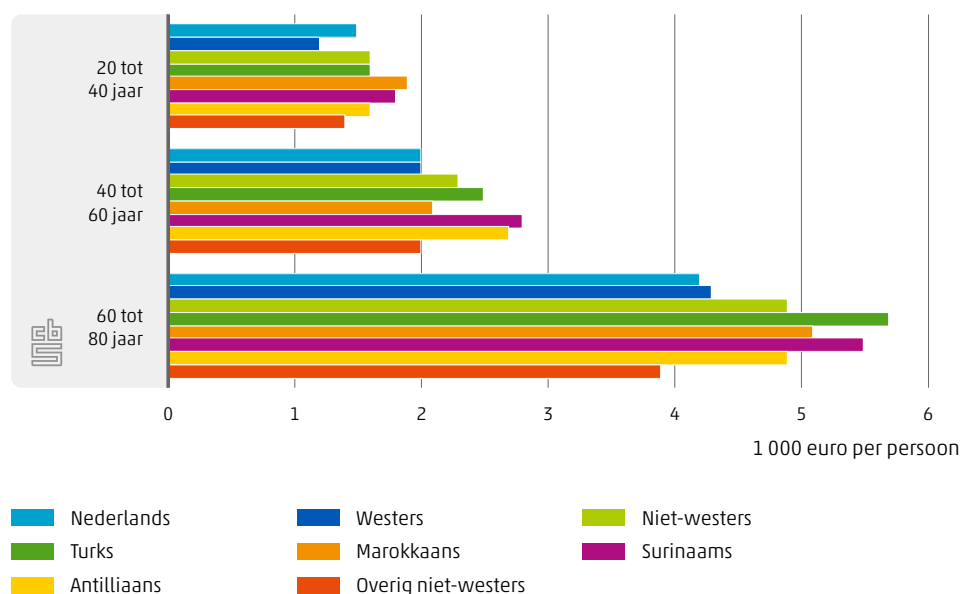
5.6 Obesitas, naar achtergrond

Tot 65 jaar hogere zorgkosten bij niet-westerse achtergrond

Met het toenemen van de leeftijd neemt de gezondheid af en stijgen de zorgkosten. Dit geldt zowel voor mensen met als zonder migratieachtergrond. Voor iedere leeftijdsgroep zijn de zorgkosten van mensen met een niet-westerse achtergrond in 2017 hoger dan van mensen met een Nederlandse of andere westerse achtergrond. Meer specifiek zijn de zorgkosten van mensen met een Antilliaanse, Marokkaanse, Surinaamse en Turkse achtergrond hoger dan die van degenen met een Nederlandse achtergrond. Dit is in lijn met het gegeven dat mensen met een migratieachtergrond de gezondheid als slechter ervaren dan degenen zonder migratieachtergrond (zie eerder dit hoofdstuk). Van de mensen met een niet-westerse achtergrond hebben alleen mensen in de groep overig niet-westers zorgkosten die gelijk of lager zijn die van mensen met een Nederlandse achtergrond.

5.7 Gemiddelde zorgkosten basisverzekering, naar achtergrond en leeftijd, 2017*

Bron: CBS, Vektis.

Een moeilijkheid bij de vergelijking van groepen met en zonder migratieachtergrond is dat de groepen aanmerkelijk verschillen in leeftijdsopbouw. Zo zijn er op dit moment bijvoorbeeld nog relatief weinig ouderen met een migratieachtergrond, terwijl ouderen juist de hoogste zorgkosten hebben. Als voor de leeftijd tot 65 jaar wordt gecorrigeerd voor leeftijdsverschillen (door standaardisatie naar de leeftijdsopbouw van de Nederlandse bevolking) kunnen groepen worden vergeleken zonder dat leeftijd een rol speelt. De zorgkosten van mensen met een niet-westerse achtergrond blijken in 2017 dan 15 procent hoger dan voor mensen met een Nederlandse achtergrond. Voor mensen met een Surinaamse, Turkse of Antilliaanse achtergrond zijn de zorgkosten ongeveer een kwart hoger dan voor mensen met een Nederlandse achtergrond; voor mensen met een Marokkaanse achtergrond liggen de zorgkosten 16 procent hoger. Mensen met een overig niet-westerse achtergrond hebben zorgkosten die gelijk zijn aan die van mensen met een Nederlandse achtergrond. Voor mensen met een andere westerse achtergrond geldt dat de zorgkosten 7 procent lager liggen dan van mensen met een Nederlandse achtergrond. In alle groepen zijn de zorgkosten voor vrouwen tot 65 jaar hoger dan voor mannen, voor een belangrijk deel vanwege kosten rondom zwangerschap en bevalling. Bij vergelijking van de groepen met een migratieachtergrond onderling blijken de verschillen in zorgkosten tussen mannen echter groter dan tussen vrouwen. Zo liggen de zorgkosten van mannen met een Surinaamse achtergrond 36 procent hoger dan die van mannen met een Nederlandse achtergrond en die van Turkse en Antilliaanse mannen 30 procent hoger. Bij vrouwen zijn de zorgkosten van Turkse vrouwen het hoogst: 24 procent hoger dan die van Nederlandse vrouwen. Het vergelijken van zorgkosten over jaren heen is niet goed mogelijk omdat de kosten onder meer afhangen van de samenstelling van het basispakket.

Hoogste kosten specialistische ggz-zorg voor mannen met Antilliaanse achtergrond

De vier soorten zorg waarvoor tot 65 jaar de meeste kosten worden gemaakt zijn ziekenhuiszorg, gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg (ggz), geneesmiddelen en huisartsenzorg. Kosten voor ziekenhuiszorg en huisartsenzorg zijn voor mensen met een niet-westerse achtergrond 6 procent hoger dan voor mensen met een Nederlandse achtergrond (na standaardisatie naar leeftijd van de Nederlandse bevolking tot 65 jaar). Voor gespecialiseerde ggz en geneesmiddelen zijn de verschillen groter.

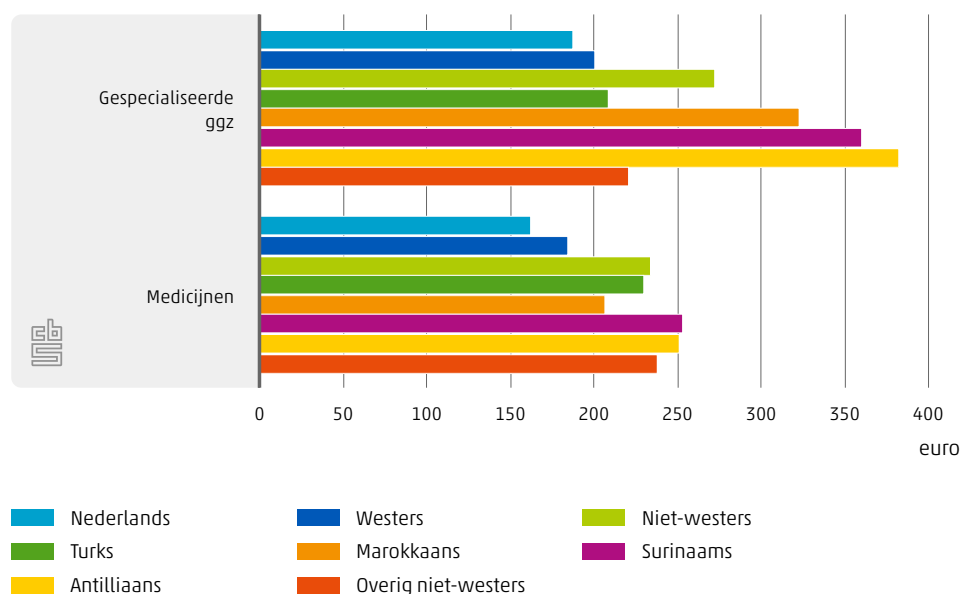
Bij niet-westerse mannen zijn de gestandaardiseerde kosten voor gespecialiseerde ggz 45 procent hoger dan voor mannen met een Nederlandse achtergrond. Voor Antilliaanse mannen waren in 2017 de gemiddelde kosten per persoon voor gespecialiseerde ggz met 383 euro het dubbele van de kosten van mannen met een Nederlandse achtergrond (188 euro). Ook voor Surinaamse en Marokkaanse mannen waren ggz-kosten respectievelijk met 361 euro en 323 euro per persoon relatief hoog. Voor mannen met een Turkse of overig niet-westerse achtergrond lagen de kosten respectievelijk 11 procent en 18 procent hoger dan voor mannen met een Nederlandse achtergrond. Bij de vrouwen zijn de gemiddelde kosten voor specialistische ggz-zorg in de totale groep met een niet-westerse achtergrond lager dan bij vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond hebben wel hogere kosten, respectievelijk 21 procent en 14 procent hoger dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond.

Bij de gestandaardiseerde kosten voor geneesmiddelen zijn de verschillen tussen de niet-westerse groepen onderling minder groot, maar zowel bij mannen als bij vrouwen tussen 27 en 56 procent hoger dan bij Nederlandse mannen en vrouwen. Mannen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond hadden met gemiddeld ruim 250 euro de hoogste medicijnkosten, bij mannen met een Nederlandse achtergrond was dat 163 euro.

Bij vrouwen hadden vrouwen van Turkse komaf met 261 euro de hoogste kosten voor geneesmiddelen, tegen 178 euro voor Nederlandse vrouwen.

De gemiddelde zorgkosten per persoon zijn over jaren heen niet goed te vergelijken. In de ggz is in recente jaren veel veranderd in de indeling (van eerste/tweedelijns naar basis/gespecialiseerde ggz) en de verzekerde populatie (ggz tot 18 jaar is overgeheveld naar gemeentes). Bij de geneesmiddelen worden de gemiddelde kosten per persoon sterk beïnvloed door de samenstelling van het verzekerd pakket, de prijzen van geneesmiddelen en de overheveling van specifieke dure geneesmiddelen naar de ziekenhuiszorg.

5.8 Gemiddelde zorgkosten mannen tot 65 jaar (gestandaardiseerd), naar achtergrond, 2017*

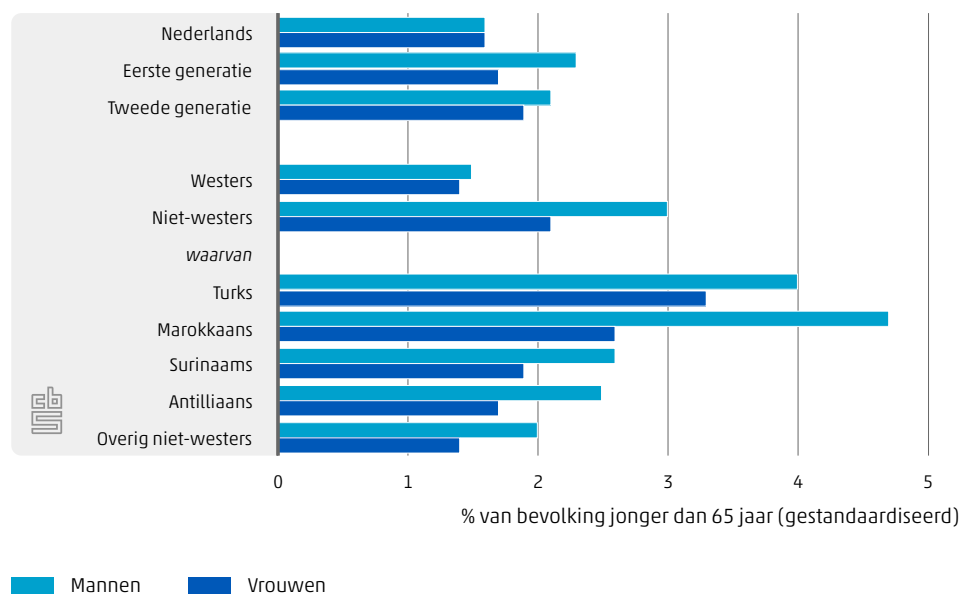

Bron: CBS, Vektis.

Mannen met Marokkaanse achtergrond kregen vaakst antipsychotica verstrekt

Mannen en vrouwen tot 65 jaar met een niet-westerse migratieachtergrond kregen in 2018 vaker een antipsychoticum verstrekt dan mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Als wordt gestandaardiseerd naar de leeftijdsopbouw van de Nederlandse bevolking in die leeftijd, dan blijkt dat 4,7 procent van de Marokkaanse mannen een antipsychoticum kreeg; bijna driemaal zo veel als mannen met een Nederlandse achtergrond. Voor mannen met een Turkse achtergrond was dat aandeel met 4 procent iets lager, maar nog steeds beduidend hoger dan bij mannen met een Nederlandse achtergrond. Ook vrouwen van Marokkaanse en Turkse komaf kregen, in vergelijking met Nederlandse vrouwen (1,6 procent), relatief vaak antipsychotica (respectievelijk 2,6 en 3,3 procent). Niet-westerse mannen kregen anderhalf keer vaker antipsychotica dan niet-westerse vrouwen. Bij Marokkanen was het verschil tussen mannen en vrouwen het grootst: bijna tweemaal zoveel mannen als vrouwen kregen antipsychotica. Bij mensen met een Nederlandse of een andere westerse achtergrond zijn er nauwelijks verschillen tussen mannen en vrouwen voor wat betreft het aandeel met antipsychotica. Verschillen tussen mannen en vrouwen zijn bij de tweede generatie kleiner dan bij de eerste generatie: bij mannen was het aandeel met antipsychotica in de tweede generatie lager, bij vrouwen hoger. Voor mannen en vrouwen samen was er geen verschil tussen de eerste en tweede generatie.

5.9 Mannen en vrouwen met antipsychotica, naar achtergrond, 2018*

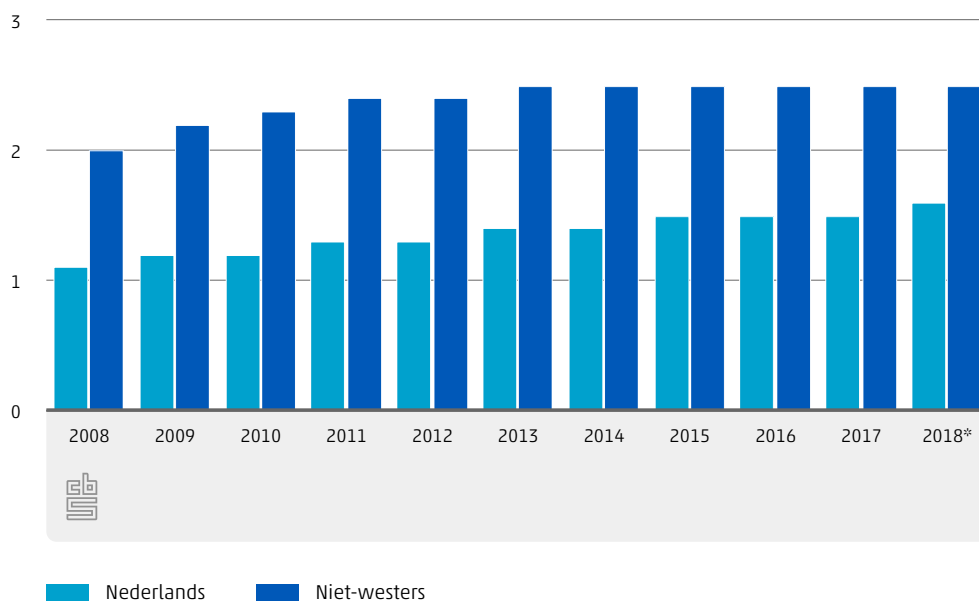

Bron: CBS, Zorginstituut Nederland.

In vergelijking met tien jaar eerder is het aandeel mensen van 0 tot 65 jaar dat een antipsychoticum verstrekt kreeg in alle bevolkingsgroepen gestegen. Doordat de relatieve stijging groter was bij mensen met een Nederlandse achtergrond (37 procent) dan bij mensen met een niet-westerse migratieachtergrond (24 procent) zijn de verschillen tussen groepen licht gedaald. Bij mensen met een eerste generatie migratieachtergrond is de laatste vijf jaar geen verdere stijging meer te zien, zelfs een lichte afname. Bij mensen met een tweede generatie migratieachtergrond is er, net als bij mensen met een Nederlandse achtergrond, een continue stijging over de afgelopen tien jaar. Bij de Marokkaanse mannen, die de middelen het vaakst verstrekt krijgen, trad er vanaf 2008 een stijging op maar is de laatste jaren weer een lichte daling te zien.

5.10 Mensen met antipsychotica, naar achtergrond

% van bevolking jonger dan 65 jaar (gestandaardiseerd)

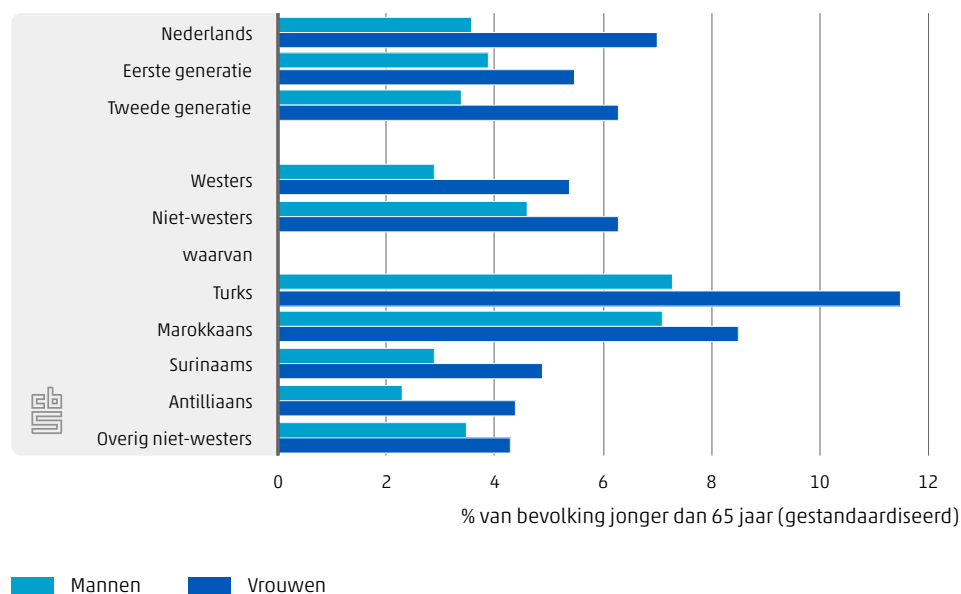

Bron: CBS, Zorginstituut Nederland.

Turkse vrouwen krijgen vaakst antidepressiva verstrekt

Vrouwen tot 65 jaar kregen vaker antidepressiva verstrekt dan mannen, ongeacht de migratieachtergrond. Van de Nederlandse vrouwen kreeg 7 procent in 2018 een antidepressivum, bijna tweemaal zo vaak als de mannen (3,6 procent). Gestandaardiseerd voor de leeftijdsopbouw van de totale bevolking tot 65 jaar was het aandeel mensen dat een antidepressivum kreeg verstrekt het hoogst onder Turkse vrouwen: 11,5 procent. Behalve de vrouwen met een Turkse achtergrond kregen ook vrouwen met een Marokkaanse achtergrond vaker antidepressiva (8,5 procent) dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond (7 procent). Vrouwen met een Surinaamse achtergrond en Antilliaanse achtergrond kregen minder vaak antidepressiva dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond (respectievelijk 4,9 procent en 4,4 procent). Ook vrouwen met een andere niet-westerse migratieachtergrond kregen minder vaak antidepressiva dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond net als vrouwen met andere westerse achtergrond. Bij mannen lag het aandeel dat antidepressiva kreeg lager dan bij vrouwen, maar de verschillen tussen de migratiegroepen zijn ongeveer hetzelfde als bij vrouwen. Voor mannen en vrouwen samen geldt dat er nauwelijks verschil was tussen de eerste en tweede generatie. Bij de tweede generatie zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen groter dan in de eerste generatie, en lijken daarmee meer op de verschillen in de groep met een Nederlandse of andere westerse achtergrond.

5.11 Mannen en vrouwen met antidepressiva, naar achtergrond, 2018*

Bron: CBS, Zorginstituut Nederland.

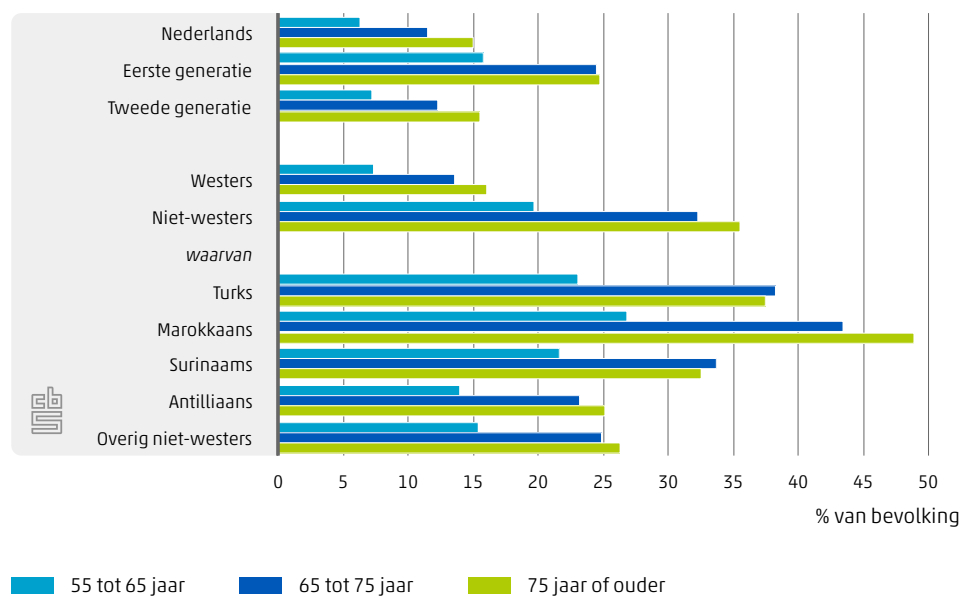
In de laatste tien jaar is er onder de mensen met een Nederlandse achtergrond een stijging geweest van 10 procent in het aandeel mensen dat een antidepressivum kreeg verstrekt. Bij mannen en vrouwen met een eerste generatie migratieachtergrond daalt het aandeel al enkele jaren, bij mensen van de tweede generatie is het nagenoeg stabiel. Bij Turkse vrouwen, die zowel tien jaar geleden als in 2018 het vaakst antidepressiva krijgen, is er de laatste zeven jaar een continue afname geweest van in totaal 15 procent.

Op oudere leeftijd kregen mensen met Marokkaanse achtergrond vaakst diabetesmiddelen verstrekt

Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond kregen iets vaker een diabetesmiddel (insuline of een ander bloedglucoseverlagend middel) dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Dat is opvallend omdat mensen met een Nederlandse achtergrond gemiddeld ouder zijn en ouderen vaker lijden aan (ouderdoms-)diabetes. Voor alle leeftijden samen kregen mensen met een Surinaamse afkomst met 9 procent het vaakst diabetesmiddelen. Maar, als de migratiegroepen worden vergeleken binnen de hoogste drie leeftijdsgroepen waar diabetes het meeste voorkomt (50 tot 65 jaar, 65 jaar tot 75 jaar en 75 jaar of ouder) dan kregen mensen met een Marokkaanse achtergrond het vaakst middelen tegen suikerziekte verstrekt. Omdat mensen met een Surinaamse achtergrond gemiddeld ouder zijn dan die met een Marokkaanse achtergrond, kreeg de totale groep met een Surinaamse achtergrond relatief toch vaker een diabetesmiddel. Mensen met een tweede generatie migratieachtergrond hebben, per leeftijdsgroep, ongeveer net zo vaak diabetesmiddelen als mensen met een Nederlandse achtergrond. Mensen met een eerste generatie migratieachtergrond kregen deze middelen vaker.

De laatste jaren is in de hoge leeftijdsgroepen het aandeel mensen met een Nederlandse achtergrond dat diabetesmiddelen krijgt licht aan het dalen. In de groep met een niet-westerse migratieachtergrond is het beeld divers: een daling bij alle groepen in de leeftijd 55-65 jaar, een gemengd beeld bij 65-75 jaar, en in de hoogste leeftijdsgroep een stijging tot een afvlakking.

5.12 Mensen met diabetesmiddelen, naar achtergrond en leeftijd, 2018*

Bron: CBS, Zorginstituut Nederland.

6 Sociale en maatschappelijke participatie

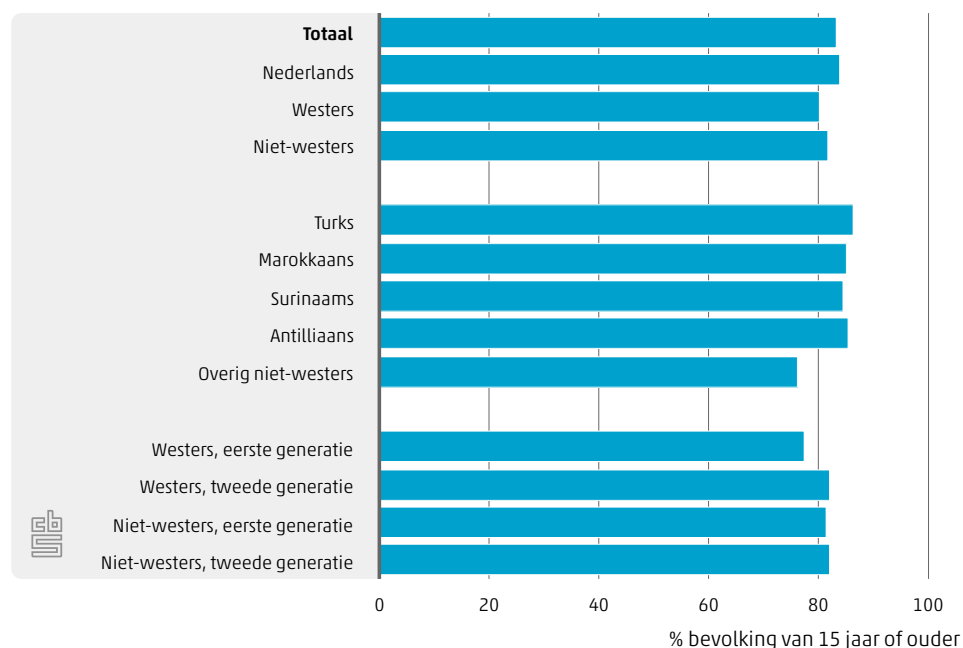
Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn vaker actief als vrijwilliger of in het verenigingsleven dan mensen met een migratieachtergrond. Verschillen in contacten met vrienden, familie en burens zijn minder groot. Dit hoofdstuk kijkt naar de overeenkomsten en verschillen tussen herkomstgroepen wat betreft sociale en maatschappelijke participatie: sociale contacten met familie, vrienden en burens, het verlenen van informele hulp, de inzet als vrijwilliger en deelname aan het verenigingsleven. Ook is bekeken of de sociale en maatschappelijke participatie is veranderd tussen 2012–2015 en 2016–2019.

Meer contact met familie bij grootste niet-westerse migrantengroepen

Aan de Nederlandse bevolking van 15 jaar of ouder is in het onderzoek Sociale samenhang en Welzijn gevraagd hoe vaak ze contact hebben met (1) familie of gezinsleden die niet bij hen in huis wonen; (2) vrienden, vriendinnen of echt goede kennissen; (3) burens. Dit contact bestaat uit zowel persoonlijke ontmoetingen, telefonische of schriftelijke contacten als contact via e-mail, sms, chat of berichtjes. Mensen met een Nederlandse achtergrond hadden met 84 procent iets vaker wekelijks contact met familie dan personen met een westerse (80 procent) of niet-westerse migratieachtergrond (82 procent). Ook gecorrigeerd voor leeftijdsopbouw, man/vrouw-verdeling en opleidingsniveau blijven deze verschillen bestaan. Mensen met een Surinaamse, Marokkaanse, Turkse of Antilliaanse achtergrond hebben met zo'n 85 procent beduidend vaker wekelijks contact met familie dan mensen met een overig niet-westerse achtergrond (76 procent).

Wekelijks familiecontact verschilt ook tussen generaties. Ruim driekwart van de westerse eerste generatie heeft ten minste iedere week contact met de familie; bij de tweede generatie of mensen met een niet-westerse achtergrond (ongeacht generatie) is dat ongeveer 5 procentpunten hoger.

6.1 Wekelijks contact met familie, naar achtergrond, 2012/2019

De frequenties van de sociale contacten met familie zijn tussen 2016 en 2019 vrijwel stabiel gebleven ten opzichte van de periode 2012 tot en met 2015. Bij zowel de groep met een Nederlandse als niet-westerse achtergrond zijn de familiale contacten met 1 procentpunt gedaald, terwijl die bij de groep met een westerse achtergrond met ruim 2 procentpunten zijn toegenomen. Deze stijging is met bijna 5 procentpunten volledig toe te schrijven aan de eerste generatie westerse migranten. Bij de niet-westerse groepen is de daling met bijna 5 procentpunten het scherpst onder de groep met een Surinaamse achtergrond, terwijl bij mensen met een Antilliaanse achtergrond de contacten met hun familie met 3 procentpunten zijn gestegen.

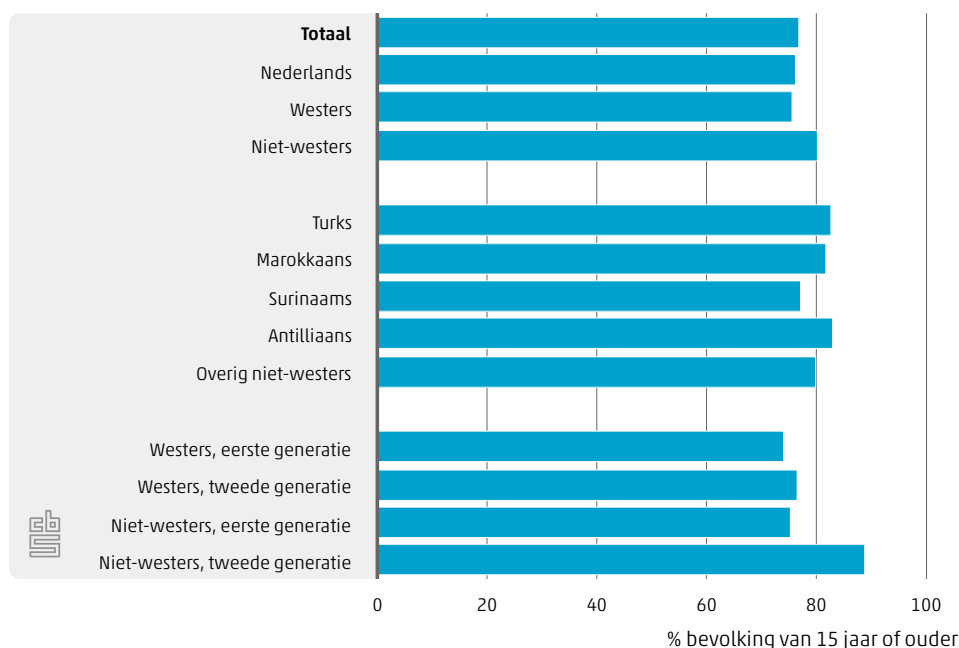
Vooraf tweede generatie met niet-westerse achtergrond heeft vaak vriendencontact

Van de groep met een niet-westerse achtergrond heeft 80 procent op weekbasis contact met vrienden. Dit is vaker dan de groep met een westerse of Nederlandse achtergrond van wie ongeveer 75 procent wekelijks contact heeft met vrienden. Gecorrigeerd voor leeftijdsopbouw, man/vrouw-verdeling en opleidingsniveau verdwijnen deze verschillen voor vriendencontact. Dit komt voornamelijk door de leeftijdsverschillen tussen de groepen. Jongeren hebben vaker contact met vrienden en mensen met een niet-westerse achtergrond zijn gemiddeld jonger. Het wekelijkse vriendencontact varieert van 80 tot 83 procent bij mensen met een niet-westerse achtergrond, alleen degenen met een Surinaamse achtergrond zien, schrijven of spreken hun vrienden iets minder vaak (77 procent). Ook deze verschillen verdwijnen na correctie voor de leeftijdsopbouw.

Bijna 9 op de 10 mensen van de tweede generatie met een niet-westerse achtergrond zien of spreken hun vrienden één keer per week of vaker; van de andere groepen is dat zo'n driekwart. Vooral de correctie voor leeftijd maakt de verschillen beduidend kleiner: het

vriendencontact neemt bij de eerste generatie toe tot zo'n 77 procent en neemt bij de tweede generatie af tot zo'n 80 procent.

6.2 Wekelijks contact met vrienden, naar achtergrond, 2012/2019

Bij de contacten met vrienden en goede bekenden zijn er nauwelijks veranderingen te zien tussen 2012–2015 en 2016–2019. Dat geldt voor alle onderscheiden groepen.

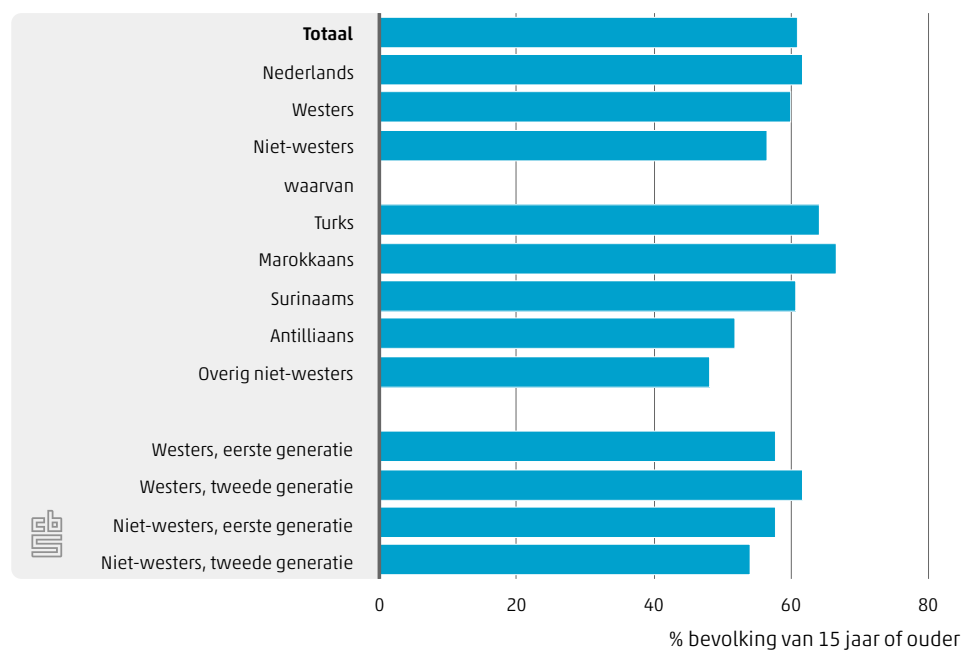
Marokkaanse en Turkse achtergrond vaakst burenccontact

Mensen met een niet-westerse achtergrond hebben minder vaak wekelijks contact met burens (57 procent) dan mensen met een Nederlandse of westerse achtergrond (respectievelijk 62 en 60 procent). Gecorrigeerd voor leeftijdsopbouw, man/vrouw-verdeling en opleidingsniveau verdwijnen de verschillen voor burenccontact. Dit komt door de leeftijdsverschillen tussen de groepen. Jongeren hebben vaker contact met vrienden en minder vaak met burens, en mensen met een niet-westerse achtergrond zijn gemiddeld jonger.

Het aandeel mensen met een Marokkaanse achtergrond dat wekelijks contact heeft met burens is met 67 procent het hoogst, gevolgd door de Turkse (64 procent), Surinaamse (61 procent), Antilliaanse (52 procent) en de overig niet-westerse groep (48 procent). Ook na correctie voor bevolkingssopbouw en opleidingsniveau blijven deze verschillen in stand. Dit betekent dat mensen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond frequenter wekelijks contact hebben met hun burens dan mensen met een Nederlandse achtergrond.

Dat de groep met een niet-westerse achtergrond als geheel minder vaak contact met hun burens heeft, is vooral toe te schrijven aan de tweede generatie: daar geeft 54 procent aan minstens wekelijks contact met de burens te hebben, tegen 58 procent bij de eerste generatie. Bij de westerse groep is het verschil andersom: de tweede generatie heeft met 62 procent vaker contact met hun burens dan de eerste generatie (58 procent).

6.3 Wekelijks contact met buren, naar achtergrond, 2012/2019

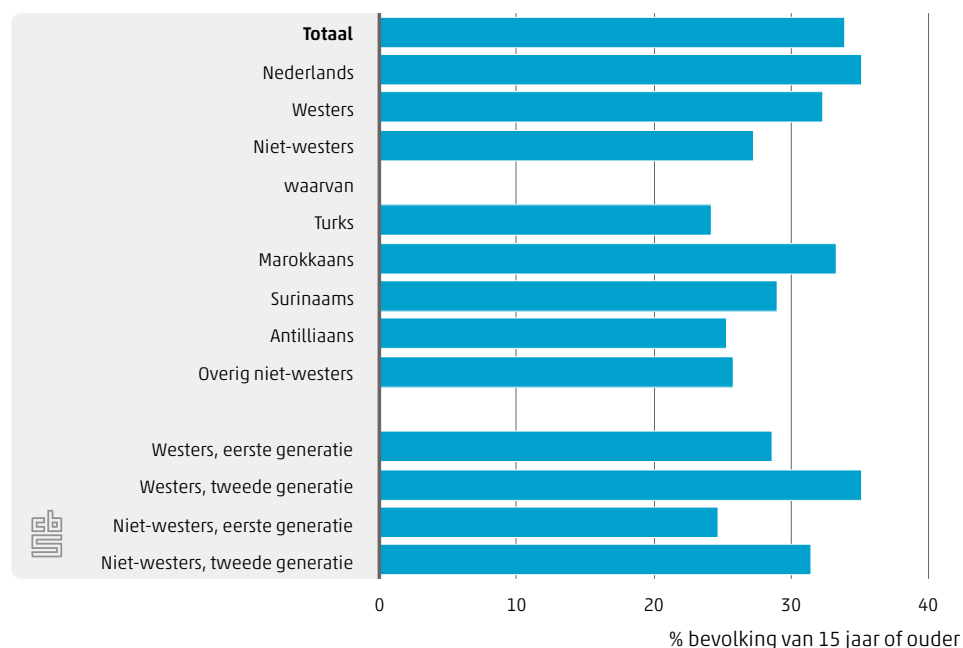

Het burenccontact van de Nederlandse bevolking is tussen 2012–2015 en 2016–2019 gedaald met bijna 4 procentpunten. Bij mensen met een westerse of niet-westerse achtergrond nam het contact met buren met ruim 5 procentpunten af. Tussen de vijf onderscheiden niet-westerse groepen is er weinig verschil in de afname van het burenccontact. Bij mensen met een westerse achtergrond is de daling met 8 procentpunten forser onder de tweede generatie dan onder de eerste generatie (–2 procentpunten).

Marokkanen geven vaak informele hulp aan anderen

Ongeveer een derde van de mensen met een Nederlandse of westerse achtergrond heeft in een periode van vier weken minstens één keer informele hulp gegeven. Informele hulp is onbetaalde hulp die buiten organisaties om in de vrije tijd gegeven wordt aan anderen buiten het eigen huishouden. Bij de mensen met een niet-westerse achtergrond is dat 27 procent. Een kwart van de mensen met een Turkse, Antilliaanse of overige niet-westerse achtergrond geeft informele hulp. Dat is minder vaak dan diegenen met een Marokkaanse (33 procent) of Surinaamse achtergrond (29 procent). De tweede generatie (zowel westers als niet-westers) verleent beduidend vaker informele hulp dan de eerste generatie. De correctie (voor geslacht, leeftijd en opleiding) doet hier heel weinig aan af.

6.4 Informele hulp geven, naar achtergrond, 2012/2019

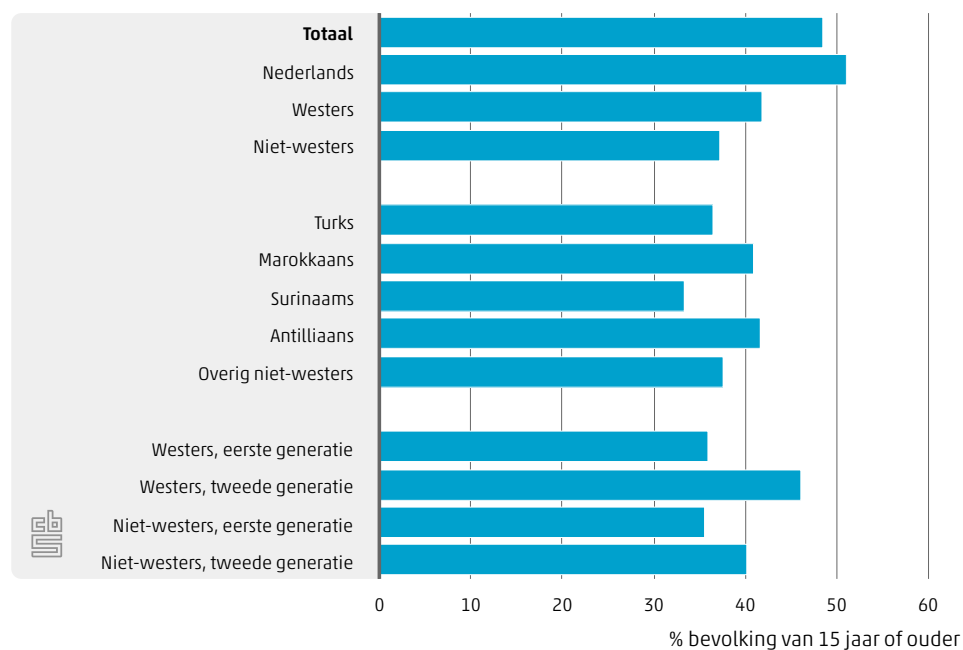

Het geven van hulp aan anderen is sinds 2012 nauwelijks veranderd. Er zijn ook weinig verschuivingen zichtbaar tussen de mensen met een Nederlandse, westerse of niet-westerse achtergrond. Wel is de toename van het geven van hulp aan anderen bij zowel mensen met een Turkse als Antilliaanse achtergrond met 4 procentpunten bovengemiddeld.

Minst vrijwilligerswerk bij Surinaamse achtergrond

Wie vrijwilligerswerk doet komt in contact met anderen waardoor sociale netwerken kunnen ontstaan die van belang zijn voor de sociale samenhang. Niet-beroepsmatig participeren in georganiseerd verband heeft dus, naast een maatschappelijke, ook een sociale functie. Bijna de helft van de bevolking verricht minstens één keer per jaar vrijwilligerswerk voor een organisatie zoals de school, sportclub, verzorging of religieuze organisatie (49 procent). Mensen met een Nederlandse achtergrond doen dit met 51 procent aanzienlijk vaker dan mensen met een westerse (42 procent) of niet-westerse migratieachtergrond (37 procent). Dit verandert niet na correctie voor leeftijd, opleidingsniveau en geslacht. Van de niet-westerse groepen zijn ruim 4 op de 10 mensen met een Marokkaanse of Antilliaanse achtergrond actief als vrijwilliger. Dat is vaker dan mensen met een Surinaamse (33 procent), Turkse (37 procent) of overige niet-westerse achtergrond (38 procent). Van de eerste generatie, zowel westers als niet-westers, doet 35 procent vrijwilligerswerk. Bij de tweede generatie is het aandeel vrijwilligers van zowel de niet-westerse (40 procent) als westerse groep (46 procent) een stuk hoger.

6.5 Vrijwilligerswerk, naar achtergrond, 2012/2019

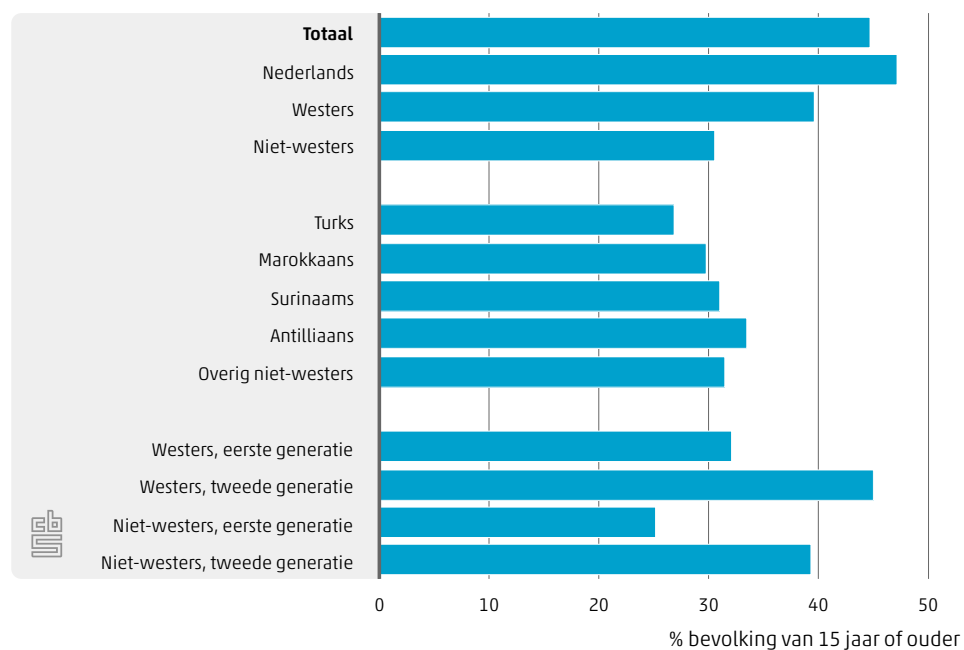

Het aandeel dat vrijwilligerswerk doet is tussen 2012–2015 en 2016–2019 nauwelijks veranderd. De verschuivingen bij de drie groepen—Nederlands, westers en niet-westers—laten weinig verschillen zien. Ook mensen van de eerste of tweede generatie (zowel westers als niet-westers) verschillen niet in de ontwikkeling van het aandeel vrijwilligers.

Deelname aan verenigingsleven vooral bij niet-westerse groep laag

Deelname aan verenigingsleven is ook een indicator voor betrokkenheid bij de samenleving. Van de Nederlandse bevolking neemt 45 procent minstens één keer per maand deel aan activiteiten van verenigingen. Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn hierin met 47 procent actiever dan mensen met een westerse (40 procent) en vooral niet-westerse migratieachtergrond (31 procent). Dat beeld verandert nauwelijks wanneer de drie groepen niet zouden verschillen in man/vrouw-verdeling, leeftijdsopbouw en opleidingsniveau. Van de vijf onderscheiden niet-westerse groepen zijn mensen met een Turkse achtergrond iets minder actief in verenigingen dan mensen van de andere niet-westerse groepen. Vooral de eerste generatie met een niet-westerse achtergrond is relatief weinig betrokken bij het verenigingsleven.

6.6 Verenigingsactiviteiten, naar achtergrond, 2012/2019

De deelname aan het verenigingsleven is tussen 2012–2015 en 2016–2019 iets gedaald onder de groep met een westerse achtergrond, terwijl deze bij mensen met een Nederlandse of niet-westerse achtergrond gemiddeld genomen vrijwel gelijk bleef. De sterkste daling, met 4 procentpunten, geldt voor mensen met een Surinaamse achtergrond. Ook is deelname aan verenigingsactiviteiten sterker gedaald onder de tweede generatie dan onder de eerste generatie.

7 De transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt

7.1 Inleiding

Iemands opleiding is van groot belang voor zijn of haar perspectieven op de arbeidsmarkt. Zo hebben mensen met een hoger opleidingsniveau meer werkzekerheid en hogere inkomens (CBS, 2019). De vier grootste niet-westerse groepen in Nederland hebben in het onderwijs nog steeds een achterstand ten opzichte van mensen met een Nederlandse achtergrond, maar die achterstand wordt langzaam maar zeker ingelopen. Deze inhaalslag onder Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders komt voornamelijk op het conto van de tweede generatie, die beduidend hoger opgeleid is dan de eerste (SCP, 2016). Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in verbeterde scores op de basisschooleindtoets in de periode 2007/'08-2015/'16 (SCP, 2016). Ook het gemiddelde onderwijsniveau in het voortgezet onderwijs nam toe (SCP, 2016). Dit betekent dat de uitgangspositie van jongeren met een migratieachtergrond beter wordt als zij de arbeidsmarkt betreden. Van de 25- tot 45-jarige tweede generatie met een Antilliaanse achtergrond had in 2018 al 40 procent een hbo- of wo-diploma, bijna even veel als van de leeftijdsgenoten zonder migratieachtergrond. De tweede generatie met een Surinaamse (33 procent) en vooral een Turkse of Marokkaanse achtergrond (respectievelijk 25 en 27 procent) had nog wel een achterstand. Bij alle vier deze niet-westerse groepen is het aandeel dat het onderwijs zonder startkwalificatie verlaat echter nog steeds hoger dan bij leeftijdsgenoten zonder migratieachtergrond (CBS, 2018, 2020).

Het is onduidelijk in hoeverre de tweede generatie de verbeterde positie in het onderwijs ook verzilvert op de arbeidsmarkt. In de afgelopen decennia is de arbeidsmarktpositie van mensen met een niet-westerse achtergrond—de eerste en de tweede generatie samen—ten opzichte van die van mensen met een Nederlandse achtergrond slechts mondjesmaat verbeterd. De verschillen in netto arbeidsparticipatie, werkloosheid en inkomen blijven bestaan en vooral de toegang tot (vast) werk is een hardnekkig knelpunt (Bokšić et al., 2019; SCP, 2016). Het is echter belangrijk om onderscheid te maken tussen de eerste en de tweede generatie omdat de sociaaleconomische positie van de tweede generatie doorgaans gunstiger is. Zo is het besteedbaar inkomen van de tweede generatie met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond hoger dan dat van hun leeftijdsgenoten van de eerste generatie (zie ook hoofdstuk 3).

Het Nederlandse integratiebeleid streeft naar gelijke posities van groepen met en zonder een Nederlandse achtergrond, onder andere in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Aangezien het streven naar gelijke posities op de arbeidsmarkt niet realistisch is zo lang groepen met een migratieachtergrond qua opleiding minder goed zijn toegerust, streeft het beleid naar het tussendoel van evenredigheid (Bokšić et al., 2019). Van evenredige posities op de arbeidsmarkt is sprake als mensen met een migratieachtergrond eenzelfde positie innemen als vergelijkbare mensen met een Nederlandse achtergrond. Voor wat betreft het opleidingsniveau betekent dit dat mensen met een migratieachtergrond een

arbeidsmarktpositie verwerven die gelijk is aan die van mensen zonder migratieachtergrond met een vergelijkbare opleiding.

In dit artikel staat de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt centraal. Het beschrijft de arbeidspositie van tweede generatie mannen en vrouwen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond in de eerste jaren nadat zij het onderwijs hebben verlaten met een mbo-, hbo- of wo-diploma. Deze wordt vergeleken met die van mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond die met een diploma van hetzelfde niveau het onderwijs verlieten. Er is voor gekozen alleen naar de tweede generatie te kijken omdat zij, anders dan degenen van de eerste generatie, in Nederland zijn geboren en doorgaans hun onderwijsloopbaan in Nederland hebben doorlopen.

De positie op de arbeidsmarkt wordt beschreven aan de hand van de netto arbeidsparticipatie, het type dienstverband en het uurloon. Aangezien de start op de arbeidsmarkt veelal begint in de flexibele schil wordt ook onderzocht hoe vaak mannen en vrouwen van de tweede generatie vanuit een positie met betaald werk weer terugvallen in een positie zonder betaald werk en hoe die kans zich verhoudt tot die van mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond en hetzelfde opleidingsniveau.

7.2 Eerder onderzoek

Er zijn in de afgelopen jaren meerdere onderzoeken gedaan naar de arbeidsmarktpositie van groepen met een migratieachtergrond. In de meeste gevallen wordt daarbij specifiek gekeken naar personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond omdat deze groepen al geruime tijd in Nederland zijn en een relatief omvangrijke tweede generatie hebben die zich inmiddels voor een belangrijk deel op de arbeidsmarkt begeeft. Uit de onderzoeken komt naar voren dat deze vier groepen worden gekenmerkt door een lagere netto arbeidsparticipatie, een hogere werkloosheid, meer flexibele arbeidsovereenkomsten en lagere uurlonen dan van mensen zonder migratieachtergrond (CPB, 2019; Atlas voor Gemeenten, 2018; SCP, 2016). Deze achterstanden zijn gedurende de laatste twintig jaar nauwelijks afgenomen (SCP, 2016). Wel zijn er schommelingen met de conjunctuur. Zo stijgt de werkloosheid van mensen met een niet-westerse migratieachtergrond relatief hard tijdens recessies en neemt deze in economisch betere tijden ook weer sneller af (CBS, 2019). Het feit dat mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond gemiddeld genomen lager zijn opgeleid verklaart slechts gedeeltelijk de verschillen in arbeidsmarktkomsten. Zo blijkt dat ongeveer de helft van de inkomensachterstand van deze groepen is terug te voeren op verschillen in opleidingsniveau, al verschilt dit aandeel tussen de groepen en tussen mannen en vrouwen (CPB, 2019).

Enkele recente studies onderzochten specifiek de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt en vergeleken de uitkomsten van groepen met een migratieachtergrond met die van mensen zonder migratieachtergrond met een vergelijkbaar diplomaniveau. De verschillen tussen groepen naar arbeidsmarktpositie blijken al direct na uitstroom uit het onderwijs te ontstaan. Een recente studie naar de overgang van het mbo naar de arbeidsmarkt op basis van registerdata van het CBS toonde aan dat de netto arbeidsparticipatie onder niet-westerse migrantengroepen een jaar na afstuderen al aanzienlijk lager is dan van personen zonder migratieachtergrond (SEO, 2020). De verschillen waren groter bij lagere mbo-niveaus en groter bij de beroepsopleidende leerweg (bol) dan bij de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Bij het bol-traject volgt de student onderwijs hoofdzakelijk op school en loopt daarnaast één of meerdere stages bij een bedrijf of organisatie. Bij het bbl-traject heeft de

student een arbeidsovereenkomst met een werkgever en gaat daarnaast meestal een dag in de week naar school. Binnen het bbl-traject is er dus al een sterkere binding met de arbeidsmarkt. Ook kwam naar voren dat mbo'ers met een niet-westerse migratieachtergrond vaker onzekere contracten hadden en banen met routinematig werk. Tien jaar na afstuderen waren de achterstanden bij de meeste niet-westerse groepen kleiner geworden, maar bij Marokkaanse mannen juist groter (SEO, 2020). De studie van SEO (2020) onderzocht niet specifiek de arbeidsmarktsituatie van de tweede generatie en jongeren die weer terugkeerden naar het onderwijs werden beschouwd als niet-participerend op de arbeidsmarkt. Een eerdere studie van het ROA (2016) op basis van twee enquêtes (de RVE-Monitor en de HBO-Monitor) richtte zich wel specifiek op de tweede generatie en onderzocht de positie op de arbeidsmarkt van zowel mbo'ers als hbo'ers anderhalf jaar na afstuderen. Deze studie laat zien dat niet alleen bij het mbo (bol), maar in mindere mate ook bij hbo-afgestudeerden de werkloosheid hoger is bij de groep met een niet-westerse achtergrond. Daarnaast bleken de arbeidsvoorwaarden van werkenden met een niet-westerse achtergrond minder gunstig te zijn (ROA, 2016). De studie maakte echter niet of nauwelijks onderscheid tussen de verschillende niet-westerse groepen.

Dit artikel voegt in meerdere opzichten iets toe aan de kennis die is opgedaan uit eerdere studies naar de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt bij migrantengroepen. Ten eerste gaat de aandacht in dit artikel specifiek uit naar de tweede generatie van de vier grootste niet-westerse groepen in Nederland. Een belangrijk onderscheid binnen de tweede generatie is het aantal in het buitenland geboren ouders. Doorgaans is de sociaaleconomische integratie van mensen met een in het buitenland geboren ouder en een in Nederland geboren ouder verder gevorderd dan die van mensen met twee in het buitenland geboren ouders (CBS, 2012). Dit artikel probeert recht te doen aan dit onderscheid waar het aantal waarnemingen dat toelaat. Ten tweede wordt ook naar starters op de arbeidsmarkt met een wo-diploma gekeken. Ten derde wordt rekening gehouden met het turbulente karakter van starten op de arbeidsmarkt door niet alleen te kijken naar posities op een bepaald moment in de tijd, maar ook naar de kans om gedurende een bepaalde periode een transitie door te maken: het beginnen of het stoppen met betaald werk.

Eerdere studies hebben laten zien dat achterstanden van minderheden op de arbeidsmarkt slechts gedeeltelijk kunnen worden verklaard door waarneembare kenmerken zoals de leeftijd, de studierichting, de sociaaleconomische status van de ouders, de thuissituatie bij afstuderen, de werkervaring en de woonregio (SEO, 2020; SCP, 2016). Ook als hiermee rekening wordt gehouden resteert er een significante achterstand op de arbeidsmarkt voor mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond. Dit onverklaarde deel van de achterstand betreft factoren die in de onderzoeken niet (kunnen) worden gemeten. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om verschillen in de oriëntatie ten aanzien van werk en gezinsleven, het sociale netwerk, sollicitatievaardigheden en soft skills zoals samenwerken, communiceren en werkhouding (SCP, 2016). Deze verschillen kunnen gedeeltelijk voortkomen uit verschillen in sociaal en cultureel kapitaal. Daarom wordt in deze studie waar dat mogelijk is binnen de tweede generatie onderscheid gemaakt tussen mensen met twee in het buitenland geboren ouders en mensen met een in het buitenland en een in Nederland geboren ouder.

Daarnaast kan ook discriminatie op de arbeidsmarkt een rol spelen, zeker bij het zoeken naar een baan en tijdens de studie bij het vinden van een stageplaats. Veldexperimenten hebben aangetoond dat werkgevers, recruiters en uitzendbureaus cv's en sollicitatiebrieven van sollicitanten met een niet-westerse migratieachtergrond minder vaak inzien dan die van identieke personen met een Nederlandse achtergrond en er minder vaak op reageren (SCP, 2010, 2012; Panteia, 2015, 2019).

Deze studie is echter vooral beschrijvend van karakter en heeft niet tot doel om de verschillen in arbeidsmarktpositie tussen de groepen volledig te verklaren. Wel wordt rekening gehouden met enkele kenmerken van de onderwijsverlaters zelf waarvan bekend is dat deze erop van invloed kunnen zijn: de leeftijd, het jaar van uitstroom uit het onderwijs, de studierichting, het type leerweg (bij mbo) en de woonregio. Indien in dit artikel percentages worden genoemd om verschillen tussen groepen aan te geven zijn de verschillen statistisch significant, ook als wordt gecontroleerd voor de genoemde achtergrondkenmerken.

7.3 Onderzoeksoopzet

De gegevens die aan de analyses ten grondslag liggen zijn afkomstig van een koppeling tussen de Basisregistratie Personen (BRP), de Eéncijferbestanden van het onderwijs (DUO/CBS) en het Stelsel van Sociaal-Statistische Bestanden (SSB) van het CBS (Bakker et al., 2014). De onderzoekspopulatie bestaat uit alle personen van 17 jaar of ouder die gedurende de studie jaren 2007/'08 t/m 2013/'14 het voltijd bekostigd onderwijs (inclusief het bbl-traject in het mbo) verlieten¹⁾ en bij uitstroom uit het onderwijs in het bezit waren van een diploma van een van de volgende niveaus:

- Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo), niveaus 2 t/m 4. Binnen het mbo worden het bol-traject en het bbl-traject van elkaar onderscheiden. Schoolverlaters met een diploma van een mbo-entreeopleiding worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten omdat zij geen startkwalificatie hebben behaald. Ook personen die een mbo bol-deeltijdopleiding volgden en mbo extranei zijn niet in het onderzoek opgenomen.
- Het hoger onderwijs: het hoger beroepsonderwijs (hbo) en het wetenschappelijk onderwijs (wo), exclusief internationale studenten. Binnen het hbo worden personen met een diploma hbo-associate degree en hbo-master buiten beschouwing gelaten omdat dit te kleine groepen zijn. Dat betekent dat uitsluitend naar hbo-bachelors wordt gekeken. Binnen het wo wordt gekeken naar personen met een wo-masterdiploma. Degenen met een wo-bachelordiploma worden buiten beschouwing gelaten omdat zij vaak weer terugkeren naar het onderwijs (Pleijers en Hartgers, 2019). Personen met een wo-vervolgopleiding zoals PhD of post-doc worden buiten het onderzoek gelaten vanwege te kleine aantallen.

Van deze groep wordt in dit artikel de arbeidsmarktpositie één en drie jaar na het verlaten van het onderwijs beschreven. Degenen die gedurende de drie jaar na het verlaten van het onderwijs (tijdelijk) niet meer in de BRP geregistreerd waren of waren teruggekeerd naar het voltijd bekostigd onderwijs zijn niet in de analyses betrokken. Dat laatste gebeurde vaker onder mensen met een tweede generatie migratieachtergrond dan onder mensen met een Nederlandse achtergrond. Van degenen met een Nederlandse achtergrond was drie jaar na uitstroom 13 procent teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs. Bij de tweede generatie varieerde dat aandeel van 18 procent (Turkse achtergrond) tot 21 procent (Antilliaanse achtergrond). Deze mensen zijn dus niet opgenomen in de onderzoekspopulatie.

¹⁾ Mensen die op 1 oktober van een bepaald jaar een inschrijving hadden in het voltijd bekostigd onderwijs en op 1 oktober van het jaar erop niet meer, worden aangemerkt als onderwijsverlaters in het desbetreffende studiejaar.

Onderzoekspopulatie

Arbeidsmarktpositie een en drie jaar na verlaten onderwijs

Ruim 700 duizend personen, waarvan

- bijna 13 duizend mensen met een tweede generatie Turkse achtergrond;
- bijna 11 duizend mensen met een tweede generatie Marokkaanse achtergrond;
- bijna 12 duizend mensen met een tweede generatie Surinaamse achtergrond;
- bijna 4 duizend mensen met een tweede generatie Antilliaanse achtergrond;
- 663 duizend mensen met een Nederlandse achtergrond.

Een belangrijk onderscheid tussen deze vier groepen is het aantal in het buitenland geboren ouders. Onder de eerste generatie met een Antilliaanse en in mindere mate Surinaamse achtergrond is het gebruikelijker om een relatie aan te gaan met een partner met een Nederlandse achtergrond dan onder degenen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond (CBS Statline, 2020). Hierdoor heeft meer dan twee derde van de tweede generatie met een Antilliaanse achtergrond een in het buitenland en een in Nederland geboren ouder. Bij de tweede generatie met een Surinaamse achtergrond is dat bijna een derde. Bij de tweede generatie met een Turkse of Marokkaanse achtergrond heeft de overgrote meerderheid twee in het buitenland geboren ouders. Slechts 7 procent heeft een in Nederland geboren ouder.

Arbeidsmarktpositie tien jaar na verlaten onderwijs

Mensen die gedurende het studiejaar 2006/'07 het onderwijs verlieten met een hbo- of wo-diploma. Dit waren:

- bijna 40 duizend mensen met een Nederlandse achtergrond;
- ruim 500 mensen met een tweede generatie Turkse achtergrond;
- ruim 400 mensen met een Marokkaanse achtergrond;
- ruim 600 mensen met een Surinaamse achtergrond;
- ruim 200 mensen met een Antilliaanse achtergrond.

Indicatoren arbeidsmarktpositie

De arbeidsmarktpositie wordt beschreven aan de hand van drie indicatoren: de netto arbeidsdeelname, het type arbeidsovereenkomst en het uurloon. Bij de netto arbeidsdeelname wordt gekeken naar het aandeel mensen dat betaald werk heeft. Dit kan betaald werk zijn dat als zelfstandige of werknemer wordt verricht, ongeacht het aantal uren dat daaraan wordt besteed of de hoogte van het inkomen dat ermee wordt verdiend. Het kan gaan om een voltijd baan, maar ook om kleine baantjes. Degenen zonder betaald werk kunnen werkloos zijn of zich hebben teruggetrokken van de arbeidsmarkt (zij zijn niet teruggekeerd naar het onderwijs, want die groep is buiten beschouwing gelaten). Bij het type arbeidsovereenkomst wordt onderscheid gemaakt tussen vier mogelijke posities: (1) werknemers (in loondienst) met een vast contract, (2) werknemers (in loondienst) met een flexibel contract, (3) zelfstandigen en (4) mensen die betaald werk verrichten als werknemer en als zelfstandige. Werknemers met een vast contract zijn voornamelijk werknemers met een contract voor onbepaalde tijd. Werknemers met een flexcontract zijn voornamelijk

oproepkrachten, uitzendkrachten en werknemers met een contract voor bepaalde tijd.²⁾ Het uurloon betreft het gemiddelde bruto uurloon van werknemers. De analyses van de uurlonen hebben dus geen betrekking op zelfstandigen. Het gemiddelde uurloon van werknemers is berekend door de som van de lonen te delen door de som van de bijbehorende arbeidsduur.³⁾

7.4 Uitkomsten

Diplomaniveau van onderwijsverlaters

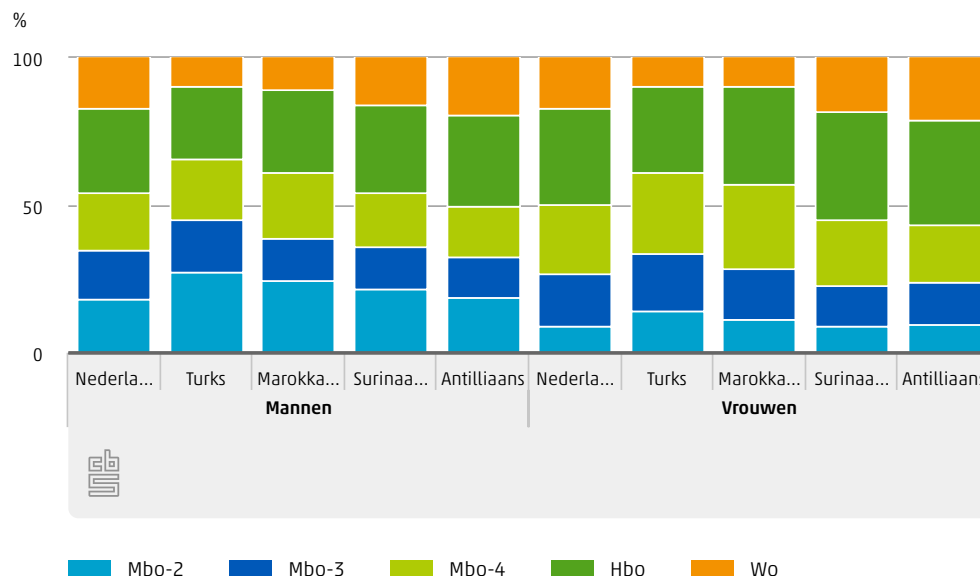
Mannen en vrouwen met Turkse of Marokkaanse achtergrond met lager diploma naar arbeidsmarkt

Het diploma waarmee tweede generatie onderwijsverlaters met een Turkse of Marokkaanse achtergrond de arbeidsmarkt betreden is gemiddeld genomen lager dan dat van mensen met een Nederlandse achtergrond (zie figuur 7.4.1 en voor het volledige overzicht tabel B7.1 in de bijlage). Dit geldt voor zowel de mannen als de vrouwen. Van de mannen met een Nederlandse achtergrond had 46 procent een hbo- of wo-diploma. Van de mannen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond was dit respectievelijk 34 en 39 procent. Van de vrouwen met een Nederlandse achtergrond had 49 procent een diploma van hbo- of wo-niveau, tegenover 39 procent van de vrouwen met een Turkse achtergrond en 43 procent van de vrouwen met een Marokkaanse achtergrond. Onderwijsverlaters van de tweede generatie met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond hebben juist iets vaker een hbo- of wo-diploma op zak dan degenen met een Nederlandse achtergrond. Dit geldt vooral voor vrouwen. Van de vrouwen met een Surinaamse achtergrond had 55 procent een hbo- of wo-diploma bij het verlaten van het onderwijs, van de vrouwen met een Antilliaanse achtergrond zelfs 57 procent. Binnen de tweede generatie hebben degenen met een in Nederland geboren ouder wat vaker een hoog opleidingsniveau dan degenen met twee in het buitenland geboren ouders.

2) De afbakening van het soort dienstverband (vast of flexibel contract) in de Polisadministratie wijkt af van die van het type arbeidsrelatie dat gebaseerd is op de Enquête Beroepsbevolking (EBB).

3) Het brutoloon is exclusief overwerkloon en bijzondere beloningen (zoals vakantiegeld en dertiende maand), maar inclusief de fiscale waarde van niet in geld uitgekeerde belaste vergoedingen. De arbeidsduur betreft het aantal betaalde uren exclusief overwerkuren en verlofuren in verband met vakantie en algemeen erkende feestdagen. Adv-uren behoren niet tot de betaalde uren, dus vallen buiten de berekening.

7.4.1 Diplomaniveau van onderwijsverlaters¹⁾, naar achtergrond, 2007/08-2013/14

¹⁾ Drie jaar na verlaten onderwijs nog ingeschreven in de BRP en (nog) niet teruggekeerd in onderwijs.

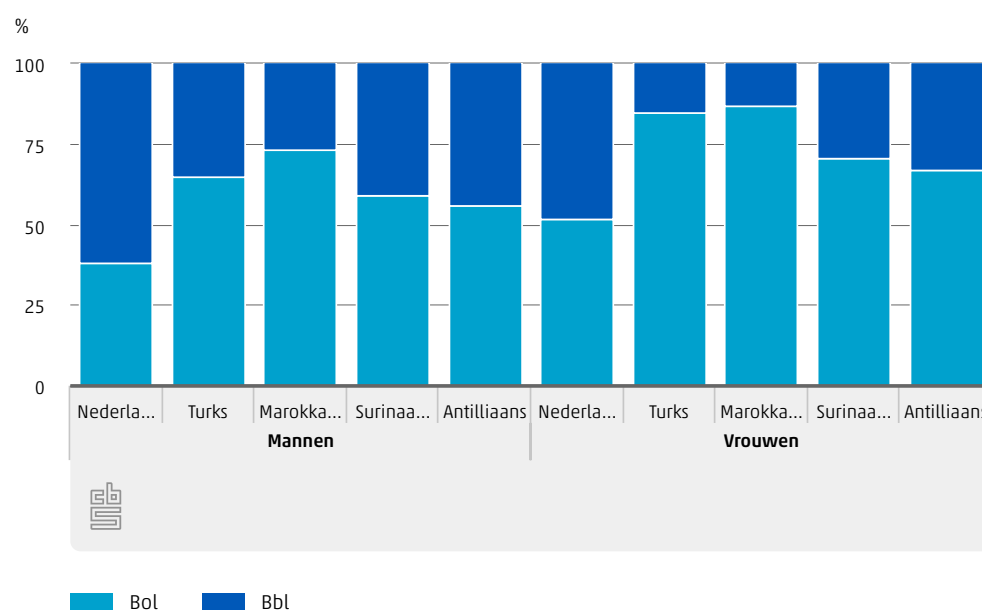
Ook binnen het mbo is het van belang onderscheid te maken naar niveau en type leerweg omdat er wat dat betreft duidelijke verschillen zijn tussen de groepen. Mannen en vrouwen van de tweede generatie van alle vier de onderzochte groepen met een niet-westerse achtergrond hebben vaker dan mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond een diploma van een lager mbo-niveau. Van de mannen met een Nederlandse achtergrond met een mbo-diploma had 51 procent een diploma van mbo-2-niveau. Bij mbo-gediplomeerde mannen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond had respectievelijk 71 en 69 procent een mbo-2-diploma. Ook mannen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond hadden vaker dan mannen met een Nederlandse achtergrond een mbo-2-diploma. Bij mbo-gediplomeerde vrouwen zijn de verschillen tussen de groepen wat minder groot, maar zijn eveneens alle vier de niet-westerse groepen oververtegenwoordigd in mbo-2. Voor de Antilliaanse en in mindere mate Surinaamse tweede generatie geldt dus dat zij enerzijds relatief vaak de arbeidsmarkt op gaan met een diploma uit het hoger onderwijs, maar anderzijds binnen het mbo vaker een lager diplomaniveau hebben.

Jongeren met migratieachtergrond vaker studierichting en leerweg met lagere kansen op arbeidsmarkt

Niet alleen het diplomaniveau, maar ook de studierichting kan van invloed zijn op de kansen op de arbeidsmarkt. In het algemeen is de kans om snel na afstuderen betaald werk te hebben het grootst bij opleidingen in de richting van techniek, gezondheidszorg en onderwijs. Zo had slechts 5 procent van de mbo-gediplomeerden in de richting techniek of gezondheidszorg een jaar na het verlaten van het onderwijs nog geen werk. Bij de richting recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening hadden naar verhouding ruim twee maal zo veel afgestudeerde mbo'ers na een jaar nog geen betaald werk (11 procent). Ook bij afgestudeerden uit het hoger onderwijs is de kans op betaald werk het grootst bij de technische studies en de gezondheidszorg. Jongeren met een migratieachtergrond volgen wat vaker dan jongeren met een Nederlandse achtergrond studierichtingen met minder kans op betaald werk na het verlaten van het onderwijs. Zo kozen mannen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond minder vaak voor een technische studie dan mannen met een

Nederlandse achtergrond en vaker voor een studie in de richting economie, recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening. Dit geldt eveneens voor mannen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond, maar in minder sterke mate. Bij vrouwen met een mbo-diploma zijn er minder duidelijke verschillen in de gekozen studierichting. Hoogopgeleide vrouwen met een migratieachtergrond volgden minder vaak een studie in de gezondheidszorg en wat vaker recht, economie en gedragswetenschappen. Daarnaast valt op dat mannen en vrouwen van alle vier de niet-westerse groepen binnen het mbo aanzienlijk vaker het bol-traject hebben gevolgd dan mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond, die vaker het bbl-traject volgden. Mannen en vrouwen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond volgen het vaakst het bol-traject. Dit is van belang omdat bbl'ers al voordat zij het onderwijs verlaten een binding hebben met de arbeidsmarkt: zij combineren leren met werken bij een leerbedrijf of hadden al betaald werk voordat zij met de opleiding begonnen. In de jaren na uitstroom uit het onderwijs hebben bbl'ers dan ook vaker betaald werk dan bol'ers (Pleijers en Hartgers, 2019). Het bbl-traject wordt relatief veel gevolgd door mannen, ouderen, en in de studierichtingen recht, economie, techniek en bouw. Ook als met de gevolgde studierichting rekening wordt gehouden, is het zo dat mannen met een migratieachtergrond vaker het bbl-traject volgen. In de onderzochte periode 2007/'08 tot en met 2013/'14 nam het aandeel van het bbl-traject af ten opzichte van het aandeel van het bol-traject.

7.4.2 Gevolgde leerweg van mbo-gediplomeerden (mbo-2-4)¹⁾, naar achtergrond, 2007/'08-2013/'14

¹⁾ Drie jaar na verlaten onderwijs nog ingeschreven in BRP en (nog) niet teruggekeerd in onderwijs.

Niet alle arbeidsmarktuitskomsten van de vier grootste groepen met een niet-westerse achtergrond in combinatie met alle onderzochte diplomaniveaus kunnen hier worden beschreven. Daarom is ervoor gekozen om de arbeidsmarktuitskomsten van mensen met een mbo-3-diploma (bol en bbl) of mbo-4-diploma (bbl) in de tekst buiten beschouwing te laten.⁴⁾

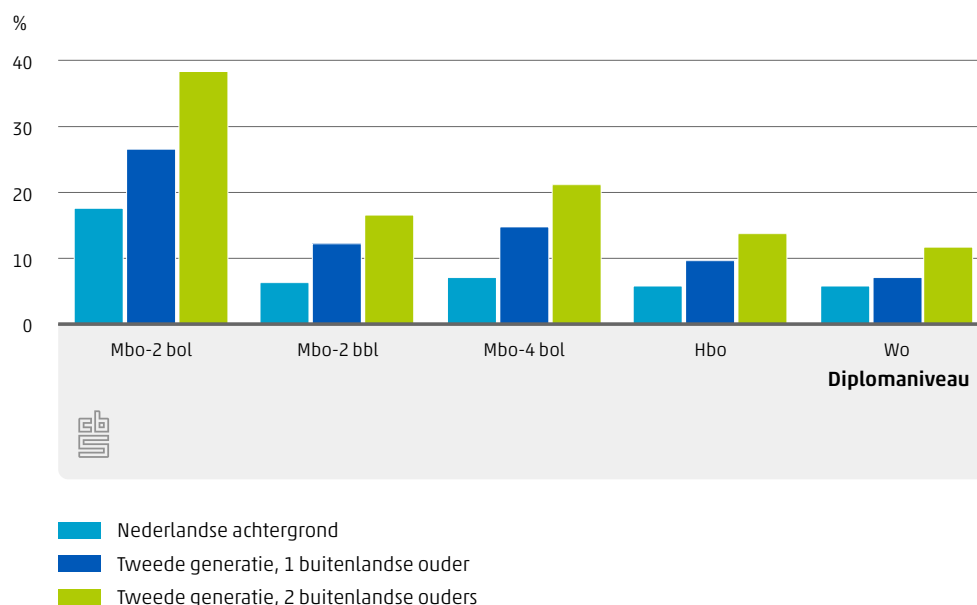
⁴⁾ De uitkomsten van personen met een mbo-3-diploma zijn buiten beschouwing gelaten omdat deze veelal liggen tussen die van personen met een mbo-2-diploma en personen met een mbo-4-diploma. De uitkomsten van personen met een mbo-4-bbl-diploma zijn buiten beschouwing gelaten omdat relatief weinig personen van de tweede generatie een dergelijk diploma hebben behaald.

Netto arbeidsdeelname een jaar na uitstroom uit het onderwijs

Netto arbeidsdeelname laagst bij personen met twee in buitenland geboren ouders

De netto arbeidsdeelname van de tweede generatie van de vier onderzochte niet-westerse groepen ligt lager dan die van mensen met een Nederlandse achtergrond met hetzelfde onderwijsdiploma. Binnen de tweede generatie is de netto arbeidsdeelname hoger onder degenen met een in Nederland geboren ouder. De lagere netto arbeidsdeelname binnen de tweede generatie geldt voor alle onderzochte opleidingsniveaus, maar de achterstand is kleiner bij de hogere opleidingsniveaus. Binnen het mbo is de achterstand kleiner bij degenen die het bbl-traject volgden. De grootste verschillen zijn zichtbaar bij onderwijsverlaters die met een mbo-2-diploma via het bol-traject de arbeidsmarkt betraden. Van degenen met een Nederlandse achtergrond had 18 procent na een jaar geen betaald werk. Bij onderwijsverlaters van de tweede generatie met een in het buitenland geboren ouder was dat 27 procent, bij degenen met twee in het buitenland geboren ouders 39 procent.

7.4.3 Geen betaald werk 1 jaar na uitstroom uit onderwijs¹⁾, naar achtergrond, 2007/'08-2013/'14

¹⁾ Drie jaar na verlaten onderwijs nog ingeschreven in BRP en (nog) niet teruggekeerd in onderwijs.

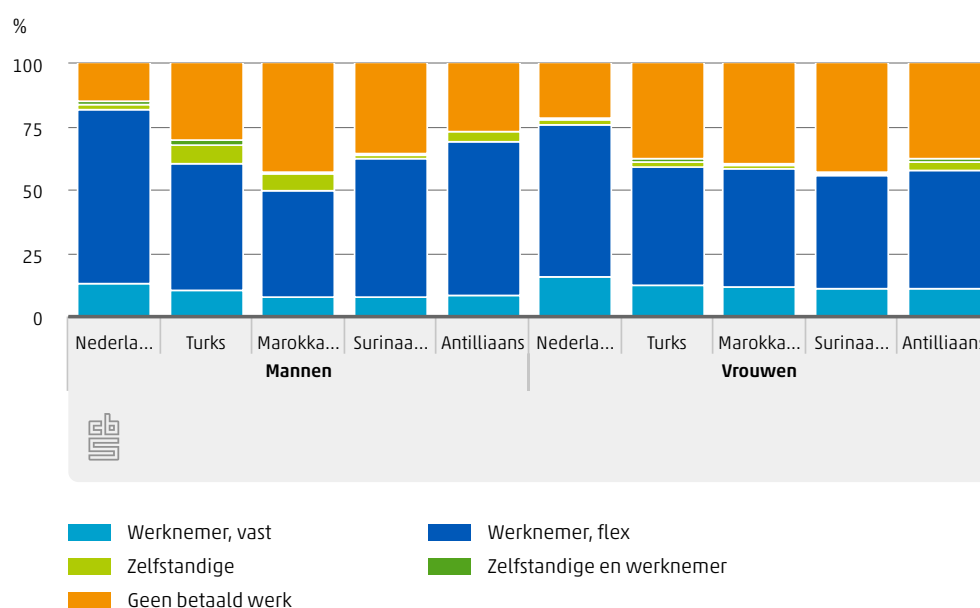
Mbo-gediplomeerde mannen met Marokkaanse achtergrond minst vaak betaald werk

Bij mannen met een mbo-diploma zijn ook de onderlinge verschillen tussen de groepen met een niet-westerse achtergrond groot. Van de mannen met een Antilliaanse achtergrond met een mbo-2-diploma via het bol-traject had 27 procent geen betaald werk, van de mannen met een Marokkaanse achtergrond 43 procent. De netto arbeidsparticipatie van mannen met een Turkse of Surinaamse achtergrond lag er tussenin. Bij de hogere mbo-niveaus en bij degenen die het bbl-traject volgden zijn de verschillen tussen de migrantengroepen kleiner, maar is de netto arbeidsdeelname van mannen met een Marokkaanse achtergrond eveneens lager dan die van de andere drie groepen.

Mannen met een mbo-2-diploma uit het bol-traject hebben in de eerste jaren na het verlaten van het onderwijs niet vaak een vast contract als werknemer. Een jaar na uitstroom uit het onderwijs had 16 procent van de werkende mannen met een Nederlandse achtergrond een vast contract als werknemer. Mannen met een tweede generatie migratieachtergrond hadden naar verhouding even vaak een vast contract als mannen met een Nederlandse achtergrond. Opvallend is dat mannen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond relatief weinig met een flexibel contract als werknemer werken en relatief vaak als zelfstandige. Van de werkende mannen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond werkte een jaar na het verlaten van het onderwijs 13 procent als zelfstandige. Van de werkende mannen met een Nederlandse achtergrond was dit slechts 4 procent.

Bij vrouwen met een mbo-2-diploma via het bol-traject varieert de achterstand in netto arbeidsdeelname minder sterk tussen de vier groepen met een niet-westerse achtergrond. Van de vrouwen met een Turkse of Antilliaanse achtergrond heeft 37 procent een jaar na uitstroom uit het onderwijs geen betaald werk. Bij vrouwen met een Surinaamse achtergrond is dit aandeel het hoogst: 43 procent. Van de vrouwen met een Nederlandse achtergrond met datzelfde diploma had 21 procent geen betaald werk. Het type arbeidsrelatie dat werkende vrouwen van de tweede generatie hebben een jaar na het verlaten van het onderwijs wijkt niet af van dat van werkende vrouwen met een Nederlandse achtergrond.

7.4.4 Arbeidspositie mbo-2-gediplomeerden (bol)¹⁾, 1 jaar na uitstroom uit onderwijs, naar achtergrond, 2007/'08-2013/'14

¹⁾ Drie jaar na verlaten onderwijs nog ingeschreven in BRP en (nog) niet teruggekeerd in onderwijs.

Bij mannen met een hoger mbo-diploma en bij degenen die via het bbl-traject een mbo-diploma behaalden is het beeld vergelijkbaar met dat van mannen met een mbo-2-diploma (bol): degenen met een Marokkaanse achtergrond hebben in de eerste jaren na het verlaten van het onderwijs minder vaak betaald werk dan mannen met een Turkse, Surinaams of Antilliaanse achtergrond. Mannen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond gaan daarnaast relatief vaak als zelfstandige aan de slag.

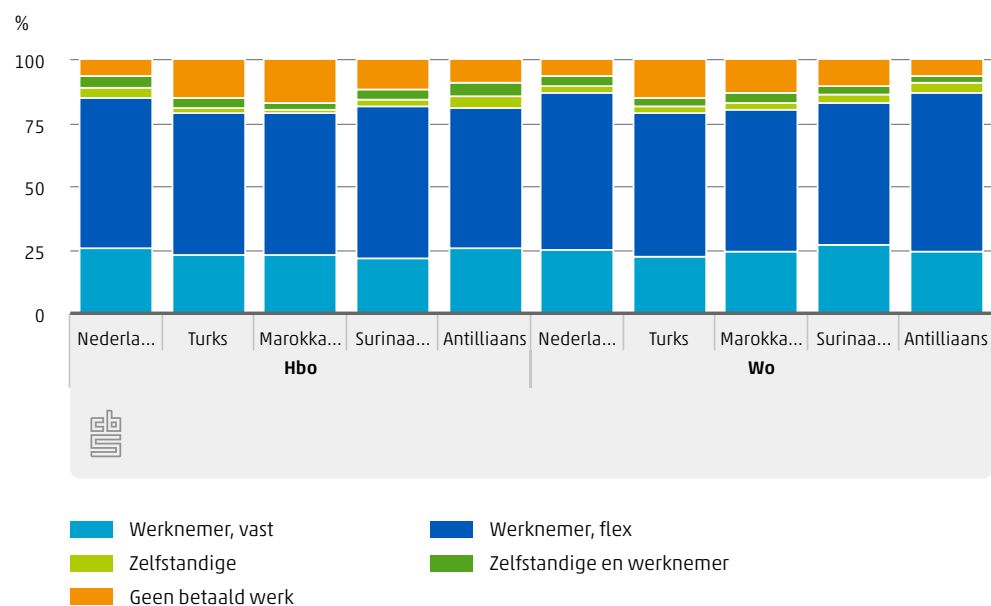
Bij vrouwen valt op dat degenen met een Antilliaanse achtergrond en in mindere mate degenen met een Surinaamse achtergrond een kleinere achterstand in arbeidsdeelname hebben naarmate het opleidingsniveau hoger is. Dit geldt ook binnen het mbo. Van de

vrouwen met een Antilliaanse achtergrond met een mbo-4-diploma (bol) had 14 procent een jaar na het verlaten van het onderwijs geen betaald werk. Bij vrouwen met een Turkse (21 procent) of een Marokkaanse achtergrond (23 procent) lag het aandeel dat geen betaald werk had duidelijk hoger.

Relatief hoge arbeidsmarktaandeelname bij hoogopgeleide vrouwen van Antilliaanse afkomst

De relatief hoge arbeidsdeelname van vrouwen met een Antilliaanse en in minder mate Surinaamse achtergrond is het duidelijkst zichtbaar bij gediplomeerden uit het hoger onderwijs. Van de vrouwen met een Antilliaanse achtergrond en een wo-diploma had 6 procent een jaar na uitstroom uit het onderwijs geen betaald werk, even vaak als vrouwen met een Nederlandse achtergrond. De netto arbeidsdeelname van vrouwen met een Surinaamse achtergrond was iets lager (10 procent zonder betaald werk), maar hoger dan bij vrouwen met een Marokkaanse (13 procent geen betaald werk) of Turkse (15 procent geen betaald werk) achtergrond. Bij vrouwen met een hbo-diploma lag de netto arbeidsdeelname van degenen met een Antilliaanse achtergrond en van degenen met een Surinaamse achtergrond iets lager dan die van vrouwen met een Nederlandse achtergrond, maar hoger dan die van vrouwen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Van de vrouwen met betaald werk varieert het type arbeidsrelatie nauwelijks naar migratieachtergrond. Hoogopgeleide vrouwen van de tweede generatie hebben naar verhouding net zo vaak een vast contract als werknemer als hoogopgeleide vrouwen met een Nederlandse achtergrond.

7.4.5 Arbeidspositie vrouwen met diploma uit hoger onderwijs¹⁾, 1 jaar na uitstroom uit onderwijs, naar achtergrond, 2007/'08-2013/'14

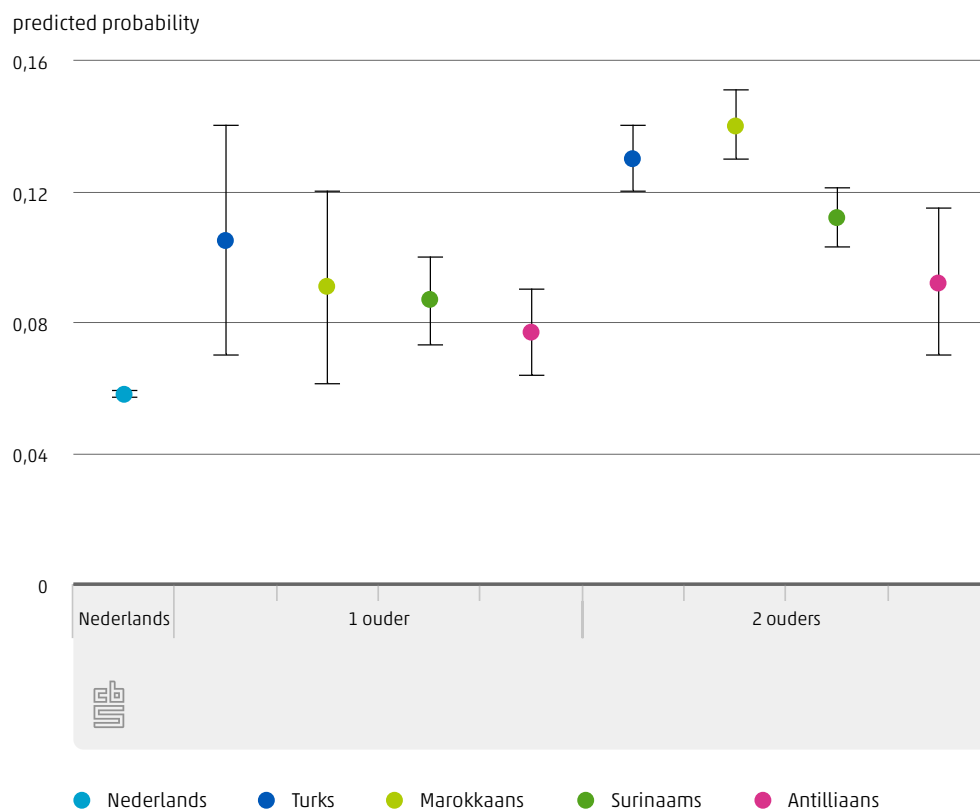
¹⁾ Drie jaar na verlaten onderwijs nog ingeschreven in BRP en (nog) niet teruggekeerd in onderwijs.

Bij mannen met een diploma uit het hoger onderwijs verschilt de netto arbeidsdeelname een jaar na uitstroom uit het onderwijs nauwelijks tussen de vier groepen met een niet-westerse achtergrond onderling. Wel hebben alle vier de groepen een betrekkelijk kleine, maar significante achterstand op hoogopgeleide mannen met een Nederlandse achtergrond. Wo-gediplomeerde mannen van de tweede generatie met betaald werk hebben even vaak een vast contract als mannen met een Nederlandse achtergrond met een wo-diploma. Bij mannen met een hbo-diploma is dat niet zo. Hbo-gediplomeerde mannen met een

Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond werken naar verhouding wat vaker met een flexibel contract dan mannen met een Nederlandse achtergrond en hetzelfde diploma.

Binnen de tweede generatie verschilt de netto arbeidsparticipatie naar het aantal in het buitenland geboren ouders. Voor hoogopgeleide onderwijsverlaters is de kans geschat dat zij een jaar na uitstroom geen betaald werk hebben, rekening houdend met het jaar van uitstroom uit het onderwijs, de leeftijd bij afstuderen, het geslacht, het diplomaniveau (hbo of wo), de studierichting en de woonregio (figuur 7.4.2.4). Hieruit blijkt dat van de tweede generatie met een Marokkaanse of Surinaamse achtergrond degenen met één in het buitenland geboren ouder vaker betaald werk hebben dan degenen met twee in het buitenland geboren ouders. Bij de tweede generatie met een Turkse of Antilliaanse achtergrond lijkt dit ook het geval te zijn, maar zijn de verschillen statistisch niet significant. Bij de tweede generatie met een Turkse achtergrond en één in het buitenland geboren ouder is de onzekerheidsmarge zo groot omdat het aantal waarnemingen binnen die groep gering is. Voor alle vier de groepen geldt dat ook degenen met één in het buitenland geboren ouder minder vaak betaald werk hebben dan mensen met twee in Nederland geboren ouders.

7.4.6 Hoogopgeleiden zonder betaald werk, 1 jaar na uitstroom uit het onderwijs, naar migratieachtergrond en het aantal in het buitenland geboren ouders

De haken geven het 95%-betrouwbaarheidsinterval aan.

In de periode 2007/'08 - 2013/'14 uitgestroomd uit het bekostigd onderwijs en drie jaar na uitstroom nog ingeschreven in de BRP en (nog) niet teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs.

Controlevariabelen: jaar van uitstroom, hbo of wo, leeftijd bij afstuderen, geslacht, studierichting en woonregio (zie tabel B7.2 in bijlage).

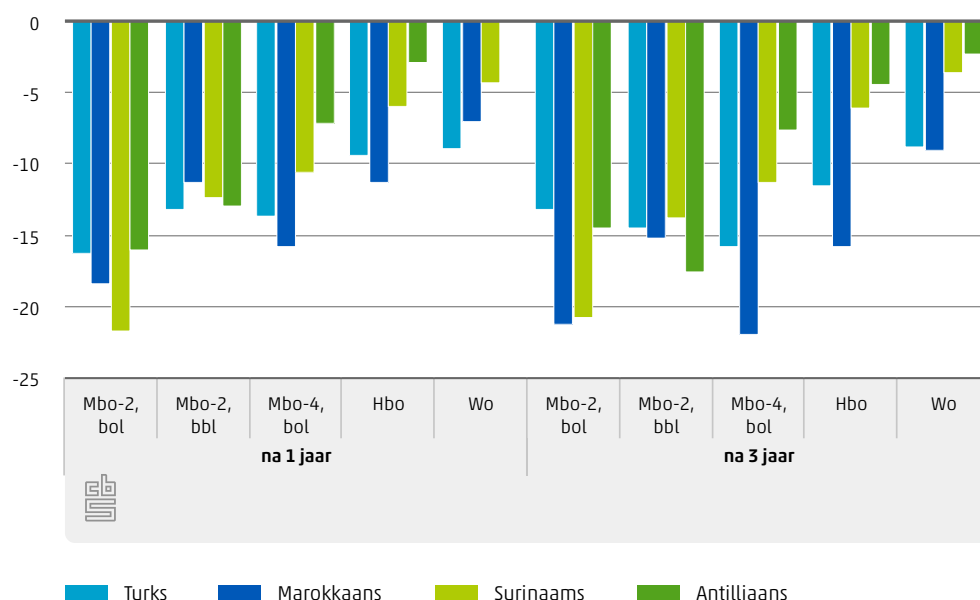
Verandering arbeidsdeelname tussen 1 en 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs

Bij vrouwen nam achterstand in arbeidsdeelname vaker toe dan af

Hoe ontwikkelt zich de achterstand in netto arbeidsdeelname van de tweede generatie ten opzichte van die van mensen met een Nederlandse achtergrond in de periode tussen een en drie jaar na het verlaten van het onderwijs? Bij vrouwen is er slechts bij enkele diplomaniveaus sprake van dat de achterstand van de tweede generatie op degenen met een Nederlandse achtergrond afneemt. De achterstand in netto arbeidsdeelname uitgedrukt in procentpunten nam in slechts 7 van de 32 onderzochte combinaties van diplomaniveau en migrantengroep af. Vaker werden de verschillen juist groter. Zo lag de netto arbeidsdeelname van hbo-gediplomeerde vrouwen met een Marokkaanse achtergrond een jaar na uitstroom uit het onderwijs 11 procentpunten onder die van vrouwen met een Nederlandse achtergrond, twee jaar later was het verschil 15 procentpunten.

7.4.7 Netto arbeidsdeelname van tweede generatie vrouwen¹⁾

%-punt achterstand t.o.v. Nederlandse achtergrond

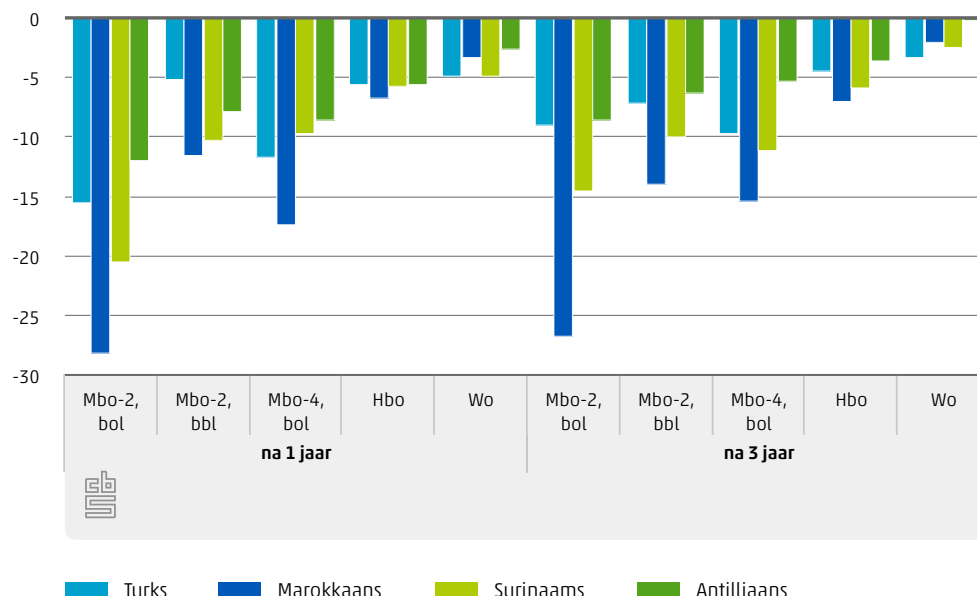
¹⁾ Drie jaar na verlaten onderwijs nog ingeschreven in BRP en (nog) niet teruggekeerd in onderwijs.

Achterstand in arbeidsdeelname bij mannen na 3 jaar wat kleiner geworden

Bij mannen is er wat meer sprake van convergentie. De verschillen namen in de meeste (22 van de 32) combinaties van migrantengroep en diplomaniveau af. De achterstanden van migrantengroepen werden vooral kleiner bij mannen die een mbo-diploma behaalden via het bol-traject en bij mannen met een wo-diploma. Zo hadden mannen met een Antilliaanse achtergrond en een wo-diploma drie jaar na het verlaten van het onderwijs even vaak betaald werk als mannen met een Nederlandse achtergrond met een wo-diploma. Desondanks hadden mannen van de tweede generatie ook drie jaar na het verlaten van het onderwijs nog steeds aanzienlijk minder vaak betaald werk dan mannen met een Nederlandse achtergrond, vooral bij mannen met een mbo-diploma. Daarnaast nam de achterstand in arbeidsdeelname onder mannen die een mbo-diploma via het bbl-traject behaalden voor de migrantengroepen vaker toe dan af.

7.4.8 Netto arbeidsdeelname van tweede generatie mannen¹⁾

%-punt achterstand t.o.v. Nederlandse achtergrond

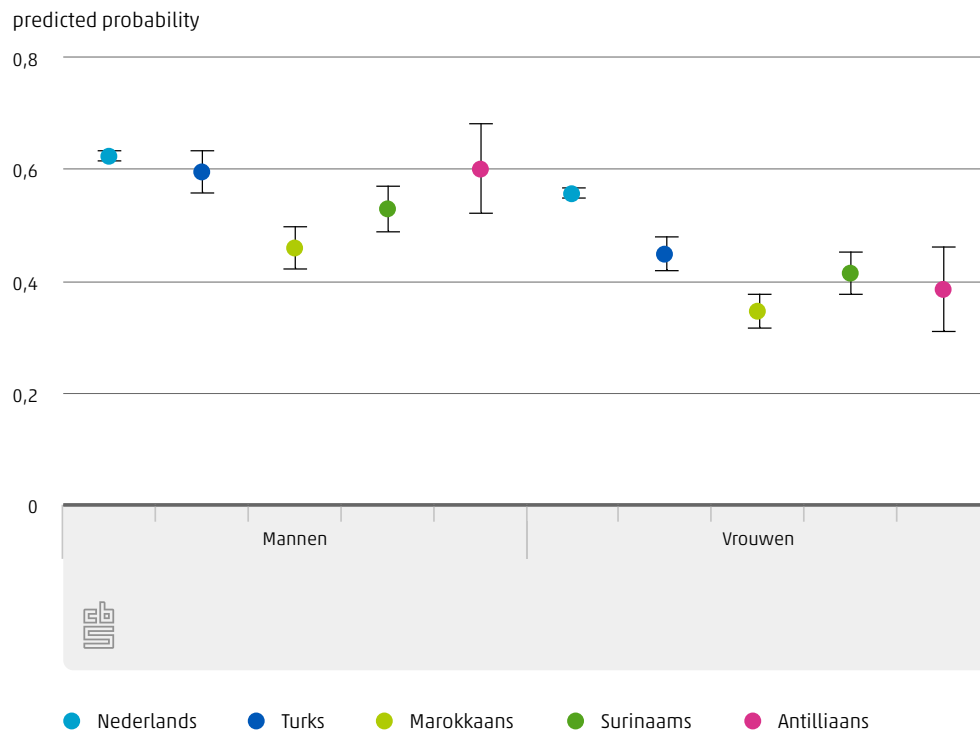
¹⁾ Drie jaar na verlaten onderwijs nog ingeschreven in BRP en (nog) niet teruggekeerd in onderwijs.

De ontwikkeling van de verschillen in netto arbeidsdeelname tussen de tweede generatie en de groep met een Nederlandse achtergrond tussen een en drie jaar na uitstroom uit het onderwijs uitgedrukt in procentpunten geeft onvoldoende inzicht in de kans dat individuen uit de verschillende groepen in die periode beginnen of juist (vrijwillig of onvrijwillig) stoppen met betaald werk. De ingelopen achterstand in procentpunten betekent niet noodzakelijk dat de individuele kans om een transitie te maken naar betaald werk of betaald werk te behouden groter is voor de tweede generatie. Dat heeft te maken met de omvang van de groep die de mogelijkheid heeft om een dergelijke transitie te maken. Daarom is ook op individueel niveau onderzocht wat de kans is dat mensen uit verschillende groepen de transitie maken van geen betaald werk naar betaald werk en van betaald werk naar geen betaald werk.

Tweede generatie vrouwen maken minder vaak transitie naar betaald werk

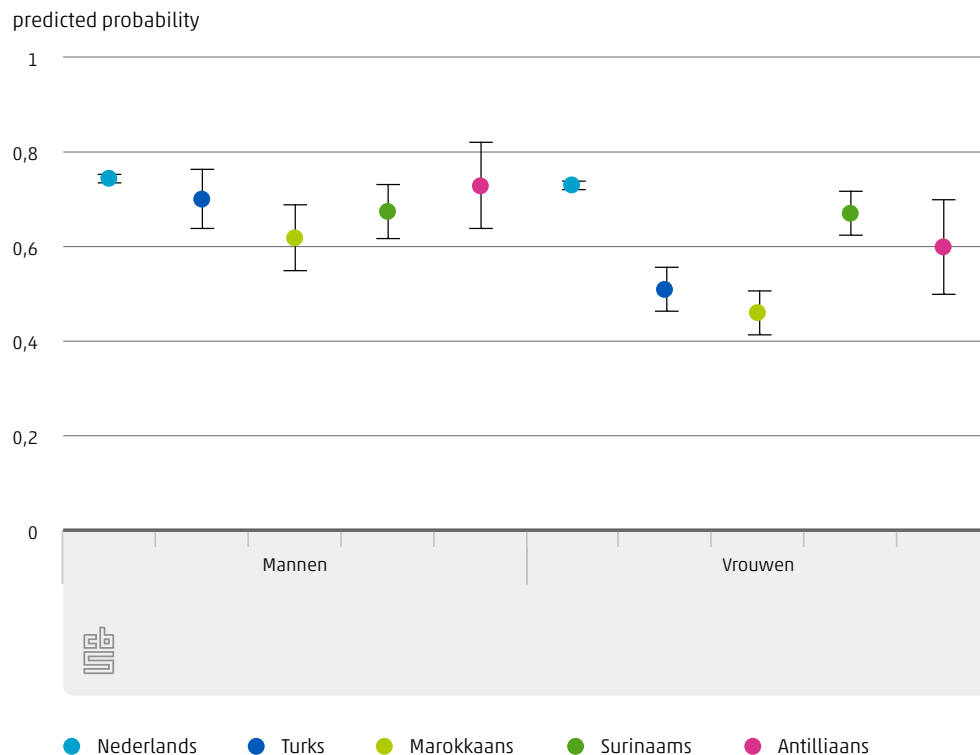
Allereerst is gekeken naar de transitie naar betaald werk 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs van mbo'ers die na 1 jaar geen betaald werk hadden. Met behulp van een logistisch regressiemodel is de kans geschat dat mbo'ers deze transitie maken, waarbij is gecontroleerd voor het jaar van uitstroom, het diplomaniveau, de leerweg, de studierichting en de woonregio. Van de mannen met een Nederlandse achtergrond zonder betaald werk een jaar na uitstroom had iets meer dan 60 procent drie jaar na uitstroom wel betaald werk. Mannen met een Antilliaanse of Turkse achtergrond maakten net zo vaak de transitie naar betaald werk. Dat gold niet voor mannen met een Marokkaanse of Surinaamse achtergrond: zij maakten minder vaak dan mannen met een Nederlandse achtergrond de overgang naar betaald werk. Van de mbo-gediplomeerde vrouwen zonder betaald werk na een jaar maakte iets minder dan 60 procent de transitie naar betaald werk. Dit aandeel lag bij vrouwen van alle vier de groepen met een niet-westerse achtergrond lager. Zo maakte ongeveer 35 procent van de vrouwen met een Marokkaanse achtergrond de overgang naar betaald werk tussen een en drie jaar na uitstroom uit het onderwijs.

7.4.9 Mbo-gediplomeerden: transitie naar betaald werk tussen 1 en 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs

Bij mannen en vrouwen met een diploma uit het hoger onderwijs is het beeld hetzelfde. Mannen met een Surinaamse of Marokkaanse achtergrond maken relatief weinig de transitie naar betaald werk als zij een jaar na uitstroom uit het onderwijs geen betaald werk hadden. Bij vrouwen geldt dit voor alle vier de niet-westerse groepen, maar vooral voor vrouwen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond: indien zij een jaar na uitstroom uit het onderwijs geen betaald werk hebben, is de kans dat zij twee jaar later wel betaald werk hebben duidelijk kleiner dan bij vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Bij hoogopgeleide vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond is de kans dat zij tussen een en drie jaar na uitstroom uit het onderwijs de transitie maken naar betaald werk groter dan bij hoogopgeleide vrouwen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Dit gold niet voor vrouwen met een mbo-diploma. Dit betekent dat het effect van een hoger diplomaniveau op de kans op een transitie naar betaald werk bij vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond relatief groot is. Hoogopgeleide vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond bleken een jaar na uitstroom eveneens al betrekkelijk vaak betaald werk te hebben.

7.4.10 Hbo- en wo-gediplomeerden: transitie naar betaald werk tussen 1 en 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs

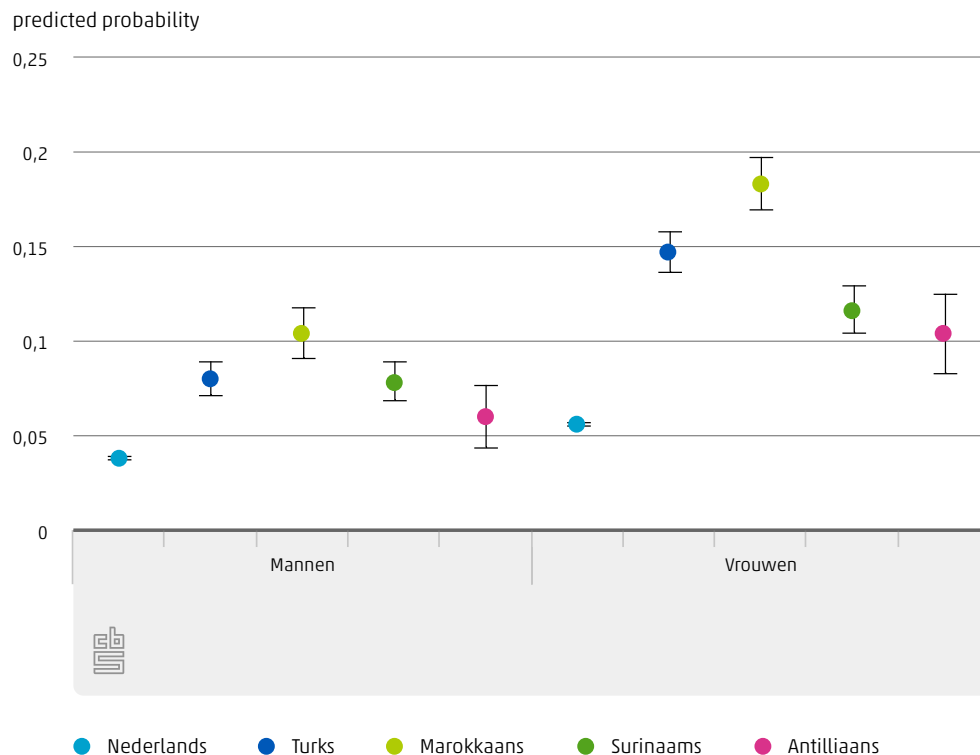

In de periode 2007/'08 - 2013/'14 uitgestroomd uit het bekostigd onderwijs, een jaar na uitstroom geen betaald werk en drie jaar na uitstroom nog ingeschreven in de BRP en (nog) niet teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs. Controlevariabelen: jaar van uitstroom, hbo/wo, studierichting, woonregio (zie tabel B7.4 in bijlage).

Tweede generatie maakt vaker transitie naar geen betaald werk

Om te bepalen of mbo'ers van de tweede generatie vaker of minder vaak dan mbo'ers met een Nederlandse achtergrond (vrijwillig of onvrijwillig) stoppen met werken in de periode tussen een en drie jaar na uitstroom uit het onderwijs, is voor mannen en vrouwen met een mbo-diploma en met betaald werk een jaar na uitstroom met behulp van een logistische regressiemodel de kans geschat dat zij twee jaar later geen betaald werk meer hadden. In het model is gecontroleerd voor de leeftijd, het jaar van uitstroom uit het onderwijs, het type arbeidsrelatie een jaar na uitstroom, het mbo-niveau, het type leerweg van de opleiding, de studierichting en de woonregio. Hieruit blijkt dat tweede generatie mannen en vrouwen van alle vier de groepen met een niet-westerse achtergrond vaker dan mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond (vrijwillig of onvrijwillig) stoppen met betaald werk. Bij vrouwen zijn de verschillen tussen enerzijds de groepen met een migratieachtergrond en anderzijds degenen met een Nederlandse achtergrond groter dan bij mannen. Bij vrouwen met een mbo-diploma maken vrouwen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond het vaakst de transitie van betaald werk naar geen betaald werk. Bij vrouwen met een Marokkaanse achtergrond is die kans drie maal zo groot als bij vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Ook bij mannen met een mbo-diploma maken degenen met een Marokkaanse achtergrond het vaakst de transitie naar geen betaald werk.

7.4.11 Mbo-gediplomeerden: transitie naar geen betaald werk tussen 1 en 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs

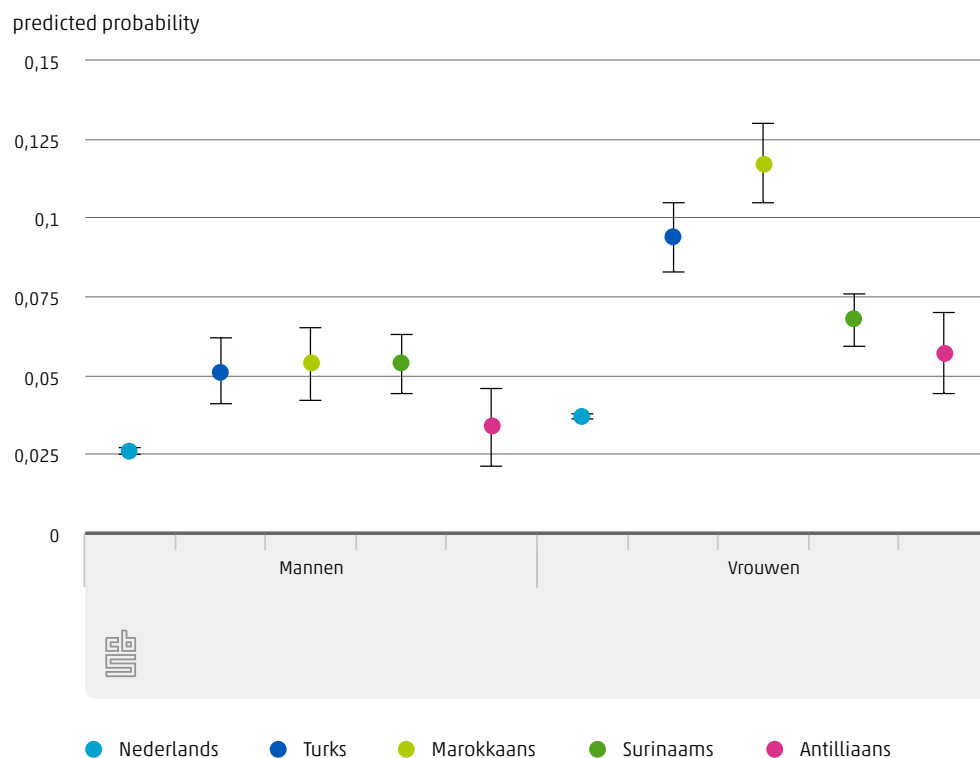

De haken geven het 95%-betrouwbaarheidsinterval aan.

In de periode 2007/'08 - 2013/'14 uitgestroomd uit het bekostigd onderwijs, een jaar na uitstroom betaald werk en drie jaar na uitstroom nog ingeschreven in de BRP en (nog) niet teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs. Controlevariabelen: jaar van uitstroom, mbo-niveau, mbo-leerweg, studierichting, woonregio (zie tabel B7.5 in bijlage).

Voor mannen en vrouwen met een diploma uit het hoger onderwijs is een vergelijkbaar model geschat. Hieruit blijkt dat mannen met een Antilliaanse achtergrond net zo vaak als mannen met een Nederlandse achtergrond (vrijwillig of onvrijwillig) stoppen met betaald werk tussen een en drie jaar na uitstroom uit het hoger onderwijs. Hoogopgeleide mannen met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond maken wel wat vaker de transitie naar geen betaald werk, al komt dat ook bij hen niet zo vaak voor (5 procent). Bij hoogopgeleide vrouwen geldt net als bij vrouwen met een mbo-diploma dat degenen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond aanzienlijk vaker de transitie maken naar geen betaald werk. Bij vrouwen met een Marokkaanse achtergrond is die kans drie maal zo groot als bij vrouwen met een Nederlandse achtergrond, net als bij vrouwen met een mbo-diploma. Hoogopgeleide vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond maken ook wat vaker dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond de transitie naar geen betaald werk.

7.4.12 Hbo- en wo-gediplomeerden: transitie naar geen betaald werk tussen 1 en 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs

De haken geven het 95%-betrouwbaarheidsinterval aan.

In de periode 2007/'08 - 2013/'14 uitgestroomd uit het bekostigd onderwijs, een jaar na uitstroom betaald werk en drie jaar na uitstroom nog ingeschreven in de BRP en (nog) niet teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs. Controlevariabelen: jaar van uitstroom, hbo/wo, studierichting, woonregio (zie tabel B7.6 in bijlage).

Uurloon 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs

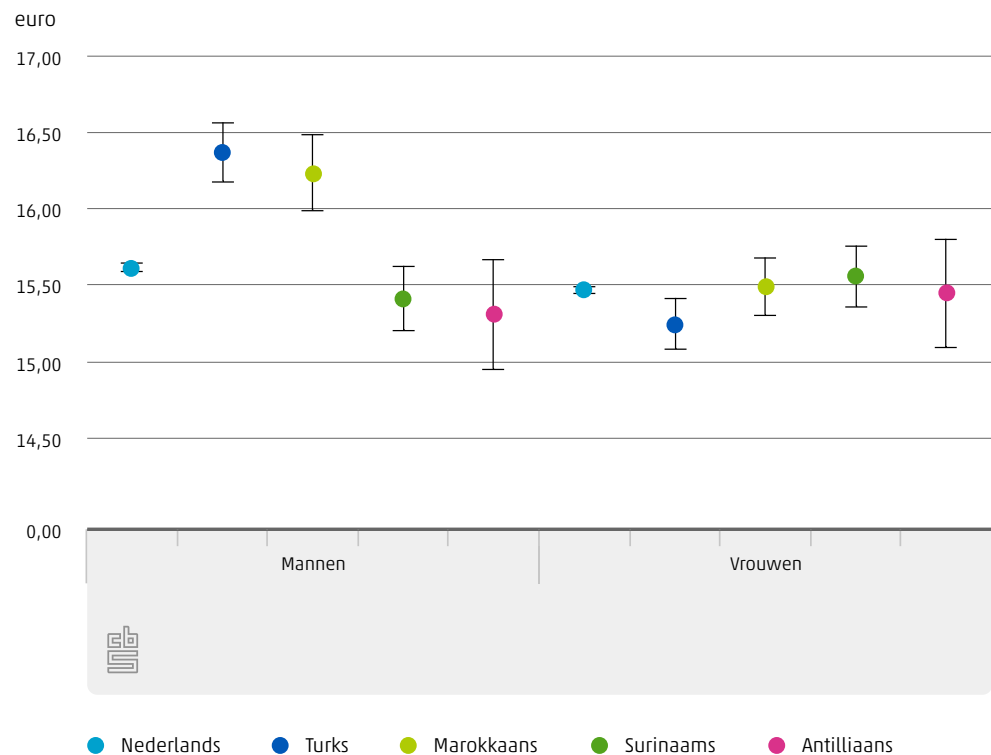
Uurloon Marokkaanse of Turkse mannen met mbo-diploma wat hoger, van Surinaamse vrouwen wat lager

Een andere indicator voor de positie op de arbeidsmarkt is het loon dat mensen per gewerkt uur verdienen. Met behulp van een regressieanalyse is voor werknemers drie jaar na uitstroom uit het onderwijs onderzocht of het uurloon van mannen en vrouwen van de tweede generatie afwijkt van dat van mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Voor mannen en vrouwen en voor het mbo en het hoger onderwijs zijn aparte modellen geschat. In deze modellen is gecontroleerd voor het jaar van uitstroom uit het onderwijs, de leeftijd, het diplomaniveau, de studierichting en de woonregio. Binnen het mbo is tevens gecontroleerd voor het type leerweg (bol of bbl). Er is niet gecontroleerd voor baankenmerken, dus verschillen in uurloon kunnen voortkomen uit verschillen in eigenschappen van de baan en de sector waarin gewerkt wordt.

Uit de analyse blijkt dat mbo-gediplomeerde mannen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond een wat hoger uurloon hebben dan mbo-gediplomeerde mannen met een Nederlandse achtergrond. Tweede generatie mannen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond en een mbo-diploma hebben dus enerzijds minder vaak betaald werk, maar als zij werknemer zijn verdienen zij per uur wel wat meer. De verschillen zijn het grootst bij het laagste onderzochte mbo-niveau. Zo lag het doorsnee (mediane) uurloon van mannen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond en een mbo-2 diploma (bol) drie jaar na het verlaten

van het onderwijs op 13 euro, 1 euro meer dan dat van mannen met een Nederlandse achtergrond. Het uurloon van mbo-gediplomeerde mannen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond wijkt niet significant af van dat van mannen met een Nederlandse achtergrond. Onder mannelijke werknemers met een hbo- of wo-diploma verdienen degenen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond niet meer dan degenen met een Nederlandse achtergrond. Hoogopgeleide mannen met een Surinaamse achtergrond verdienen gemiddeld ongeveer 80 cent per uur minder dan hoogopgeleide mannen met een Nederlandse achtergrond.

7.4.13 Mbo-gediplomeerden: uurloon in euro's van werknemers 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs

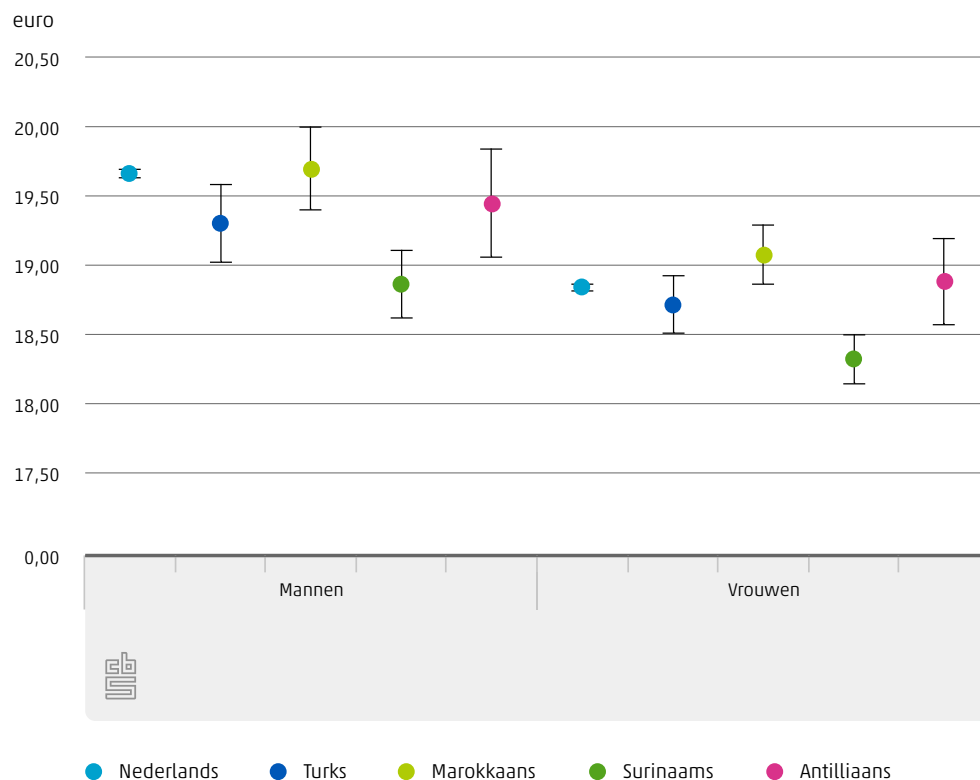
De haken geven het 95%-betrouwbaarheidsinterval aan.

In de periode 2007/'08 - 2013/'14 uitgestroomd uit het bekostigd onderwijs en drie jaar na uitstroom nog ingeschreven in de BRP en (nog) niet teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs.

Controlevariabelen: jaar van uitstroom, mbo-niveau, mbo-leerweg, studierichting, woonregio (zie tabel B7.7 in bijlage).

Het uurloon van vrouwelijke werknemers van de tweede generatie met een mbo-diploma wijkt nauwelijks af van dat van degenen met een Nederlandse achtergrond. Dat geldt voor alle vier de niet-westerse groepen. Hoogopgeleide vrouwen met een Turkse, Marokkaanse of Antilliaanse achtergrond verdienen eveneens een uurloon dat gelijk is aan dat van hoogopgeleide vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Net als hoogopgeleide mannen met een Surinaamse achtergrond verdienen ook hoogopgeleide vrouwen met een Surinaamse achtergrond relatief wat minder. Het verschil met hoogopgeleide vrouwen met een Nederlandse achtergrond bedraagt ongeveer 50 cent. Over de hele linie hebben vrouwelijke werknemers een lager uurloon dan mannen.

7.4.14 Hbo- en wo-gediplomeerden: uurloon in euro's van werknemers 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs

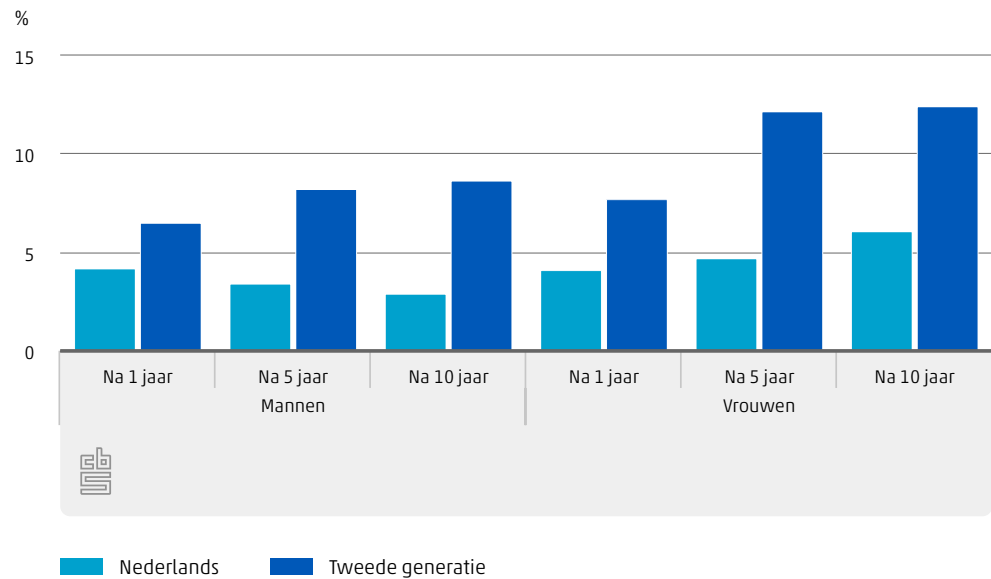
De haken geven het 95%-betrouwbaarheidsinterval aan.
 In de periode 2007/'08 - 2013/'14 uitgestroomd uit het bekostigd onderwijs en drie jaar na uitstroom nog ingeschreven in de BRP en (nog) niet teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs.
 Controlevariabelen: jaar van uitstroom, hbo/wo, studierichting, woonregio (zie tabel B7.8 in bijlage).

Arbeidssituatie hoogopgeleiden tien jaar na uitstroom uit onderwijs

Achterstand van tweede generatie in arbeidsdeelname na tien jaar groter

Ten slotte wordt bekeken hoe de arbeidssituatie van de tweede generatie is tien jaar na uitstroom uit het onderwijs. Deze informatie was ten tijde van het samenstellen van het databestand alleen beschikbaar voor mensen die tijdens het studiejaar 2006/'07 het bekostigd onderwijs verlieten met een hbo- of wo-diploma. Tien jaar na uitstroom uit het onderwijs is de netto arbeidsparticipatie van hoogopgeleide mannen en vrouwen van de tweede generatie verder onder die van mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond komen te liggen dan vlak na het verlaten van de schoolbanken. Bij hoogopgeleide mannen met een Nederlandse achtergrond lag het aandeel zonder betaald werk tien jaar na uitstroom uit het onderwijs wat lager (3 procent) dan een jaar na uitstroom (4 procent). Bij hoogopgeleide mannen van de tweede generatie nam de netto arbeidsparticipatie juist af naarmate de uitstroom uit het onderwijs langer geleden is: een jaar na uitstroom had 6 procent geen betaald werk, tien jaar na uitstroom was dat 9 procent. Bij hoogopgeleide vrouwen nam het aandeel zonder werk in de jaren na het verlaten van het onderwijs in alle groepen toe, maar sterker bij de vrouwen van de tweede generatie. Het aandeel zonder betaald werk nam bij vrouwen van de tweede generatie vooral toe tussen een en vijf jaar na het verlaten van het onderwijs. Na tien jaar had 12 procent van hen geen betaald werk, tegenover 6 procent van de vrouwen met een Nederlandse achtergrond.

7.4.15 Hbo- of wo-geëdiplomeerden¹⁾ zonder betaald werk, 1, 5 en 10 jaar na uitstroom uit onderwijs, naar achtergrond

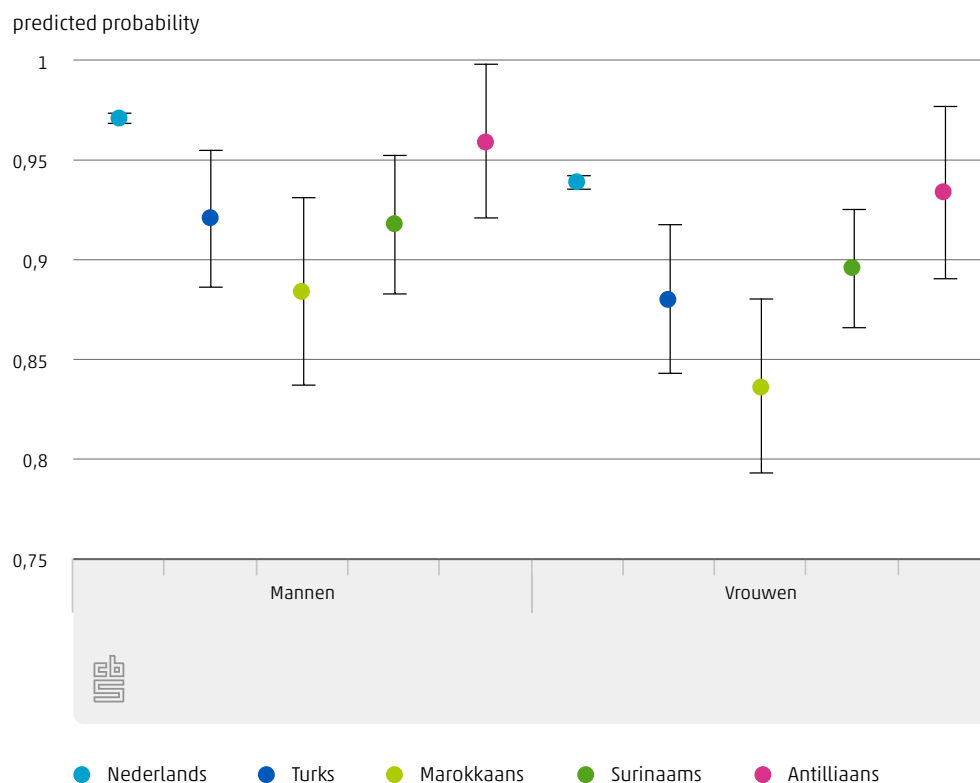

¹⁾ In 2006/'07 uitgestroomd uit het bekostigd onderwijs en tien jaar na verlaten onderwijs nog ingeschreven in BRP en (nog) niet teruggekeerd in onderwijs.

Arbeidsdeelname hoogopgeleiden met Antilliaanse achtergrond gelijk aan hoogopgeleiden met Nederlandse achtergrond

Om te beoordelen of de netto arbeidsparticipatie van de tweede generatie van de vier groepen met een niet-westerse achtergrond ook significant afwijkt van die van mensen met een Nederlandse achtergrond is voor mannen en vrouwen apart een logistisch regressiemodel geschat met als afhankelijke variabele het wel (1) of niet (0) hebben van betaald werk tien jaar na uitstroom uit het onderwijs. In dit model wordt gecontroleerd voor de leeftijd, het diplomaniveau (hbo of wo), de studierichting en de woonregio. Het blijkt dat mannen en vrouwen van de tweede generatie met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond ook tien jaar nadat zij met een hbo- of wo-diploma het onderwijs verlieten nog altijd significant minder vaak betaald werk hebben dan mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond. De arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen met een Antilliaanse achtergrond verschilt na tien jaar niet significant van die van mannen met een Nederlandse achtergrond.

7.4.16 Hbo- en wo-gediplomeerden met betaald werk 10 jaar na uitstroom uit het onderwijs

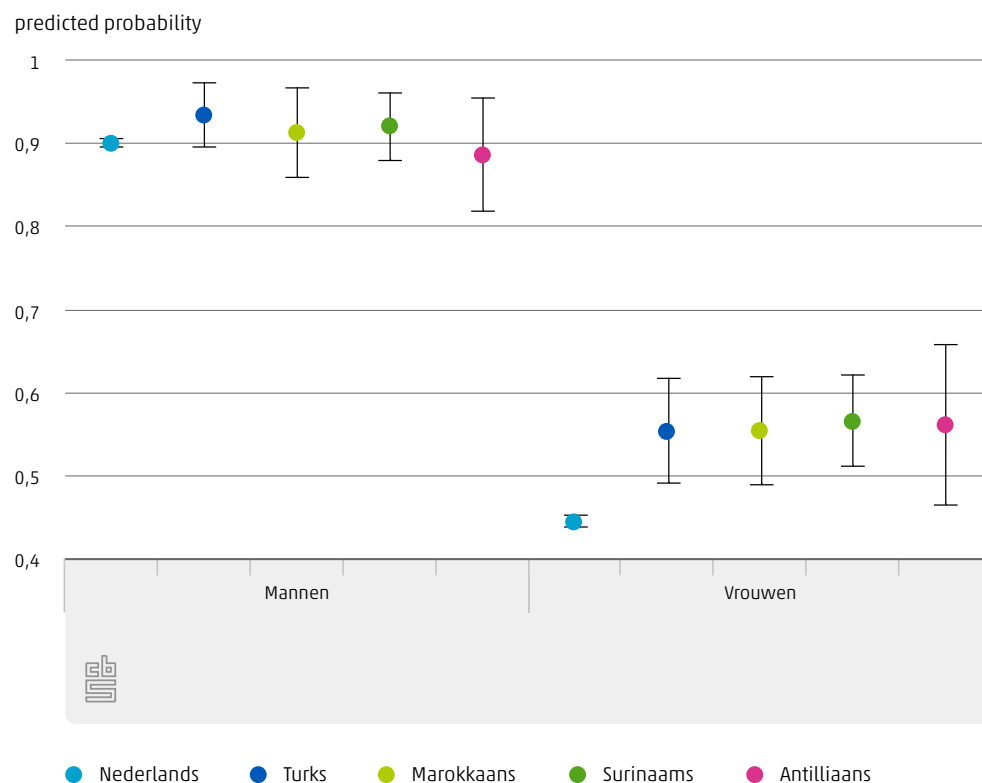

De haken geven het 95%-betrouwbaarheidsinterval aan.
 In 2006/'07 uitgestroomd uit het onderwijs en tien jaar na uitstroom nog ingeschreven in de BRP en (nog) niet teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs. Controlevariabelen: leeftijd, hbo/wo, opleidingsrichting en woonregio (zie tabel B7.9 in bijlage).

Vrouwen van de tweede generatie werken relatief vaak voltijd

Van de hoogopgeleiden die tien jaar na uitstroom uit het onderwijs betaald werk hebben, heeft bijna twee derde een vast contract als werknemer. Dat geldt voor zowel mannen als vrouwen. Bij mannen wijkt het aandeel met een vast contract als werknemer bij de vier onderzochte migrantengroepen niet significant af van dat van degenen met een Nederlandse achtergrond. Bij vrouwen zijn er wel significante verschillen tussen de groepen. Vrouwen met een Marokkaanse achtergrond hebben relatief wat vaker dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond een vast contract als werknemer en vrouwen met een Surinaamse achtergrond juist wat minder vaak. Bij hoogopgeleide vrouwen valt bovendien op dat degenen met een tweede generatie migratieachtergrond vaker dan degenen met een Nederlandse achtergrond voltijd (35 uur of meer) werken. Bij alle vier de groepen met een migratieachtergrond werkt tien jaar na uitstroom uit het onderwijs 55 tot 60 procent van de hoogopgeleide vrouwelijke werknemers voltijd. Bij vrouwelijke werknemers met een Nederlandse achtergrond is dat significant minder: 45 procent. Bij mannen is voltijd werken even gebruikelijk bij alle vijf de groepen.

7.4.17 Hbo- en wo-gediplomeerde werknemers: aandeel dat voltijd (35 uur per week of meer) werkt 10 jaar na uitstroom uit het onderwijs

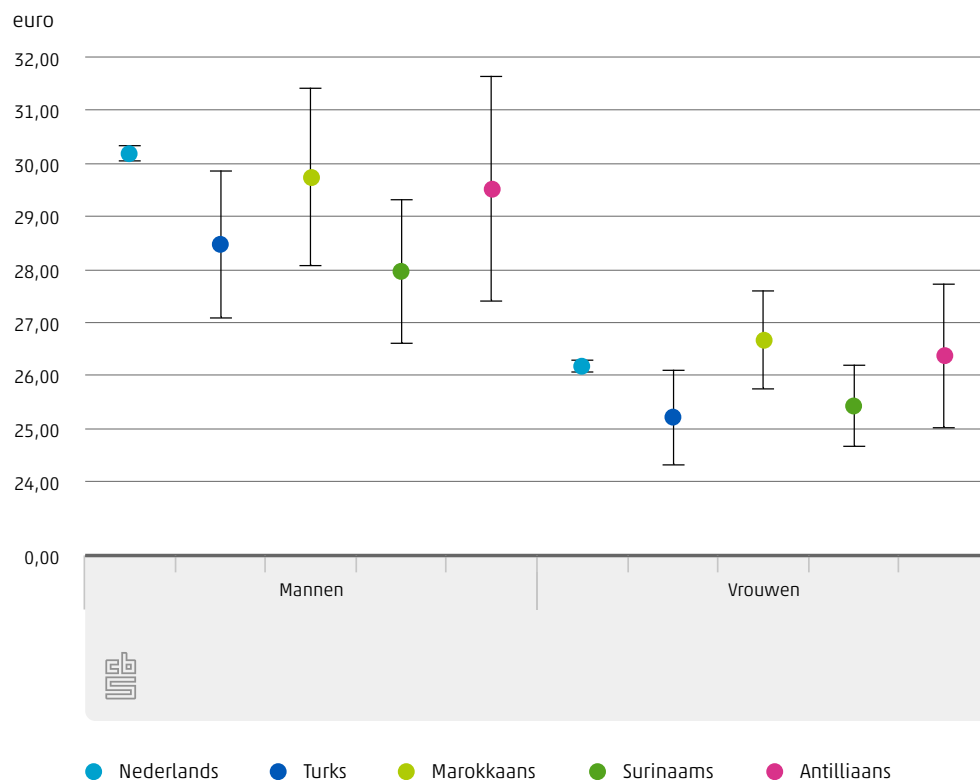
De haken geven het 95%-betrouwbaarheidsinterval aan.

In 2006/'07 uitgestroomd uit het onderwijs en tien jaar na uitstroom betaald werk als werknemer, nog ingeschreven in de BRP en (nog) niet teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs (zie tabel B7.10 in bijlage).

Geringe verschillen in uurloon

Wat betreft het loon dat hoogopgeleide werknemers per uur verdienen is er geen significant verschil tussen enerzijds mannen en vrouwen met een Marokkaanse of Antilliaanse achtergrond en anderzijds mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Mannen en vrouwen met een Turkse of Surinaamse achtergrond verdienen wel een wat lager uurloon dan degenen met een Nederlandse achtergrond.

7.4.18 Hbo- en wo-gediplomeerden: uurloon in euro's van werknemers 10 jaar na uitstroom uit het onderwijs

De haken geven het 95%-betrouwbaarheidsinterval aan.

In 2006/'07 uitgestroomd uit het onderwijs en tien jaar na uitstroom betaald werk als werknemer, nog ingeschreven in de BRP en (nog) niet teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs (zie tabel B7.11 in bijlage).

Conclusie

De transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt verloopt voor de tweede generatie van de vier grootste groepen in Nederland met een niet-westerse achtergrond gemiddeld genomen minder gunstig dan voor mensen met een Nederlandse achtergrond, ook als zij met een diploma van hetzelfde niveau de arbeidsmarkt betraden. Dit komt voornamelijk tot uiting in een lagere netto arbeidsdeelname bij de tweede generatie, vooral bij degenen met twee in het buitenland geboren ouders. Niet alleen vinden personen van de tweede generatie minder vaak betaald werk dan mensen met een Nederlandse achtergrond, als zij betaald werk hebben maken zij bovendien vaker de transitie naar een positie zonder betaald werk. Dit zorgt ervoor dat de achterstanden in netto arbeidsdeelname die een jaar na uitstroom uit het onderwijs zijn ontstaan, in de jaren erna bij mannen slechts mondjesmaat worden ingelopen en bij vrouwen vaker groter dan kleiner worden.

De achterstanden van de tweede generatie in arbeidsdeelname variëren wel sterk naar diplomaniveau en migratieachtergrond. De achterstanden zijn doorgaans kleiner naarmate het opleidingsniveau hoger is. Binnen het mbo zijn de achterstanden van groepen met een migratieachtergrond kleiner als het bbl-traject is gevolgd. Daarnaast valt onder mbo-gediplomeerde mannen op dat degenen met een Marokkaanse achtergrond de grootste achterstand hebben in netto arbeidsdeelname, terwijl hoogopgeleide vrouwen met een Antilliaanse achtergrond een jaar na uitstroom uit het onderwijs even vaak betaald werk hebben als hoogopgeleide vrouwen met een Nederlandse achtergrond.

Een klein deel van de achterstand in arbeidsdeelname van de tweede generatie zou ingelopen kunnen worden als zij net zo vaak als mensen zonder migratieachtergrond zouden kiezen voor een studierichting met de hoogste kansen op betaald werk, zoals een technische opleiding of een opleiding die voorbereidt op werk in de gezondheidszorg. Mannen en vrouwen van de tweede generatie –en dan vooral degenen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond –volgden minder vaak dan mannen en vrouwen zonder migratieachtergrond een dergelijke studierichting. De in dit artikel beschreven verschillen in arbeidsdeelname zijn echter ook statistisch significant als met de studierichting rekening wordt gehouden. Het type arbeidsrelatie dat mensen met betaald werk hebben varieert nauwelijks naar migratieachtergrond. Als mannen en vrouwen van de tweede generatie betaald werk hebben, verschilt het aandeel met een vast contract als werknemer niet of nauwelijks van dat van mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Dit geldt voor vrijwel alle diplomaniveaus en zowel kortere als langere tijd na het verlaten van het onderwijs. Wel valt op dat mannen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond en een mbo-diploma relatief vaak werkzaam zijn als zelfstandige. Ook het uurloon dat werknemers drie jaar na het verlaten van het onderwijs hebben verschilt niet veel naar migratieachtergrond. Onder mannen met een mbo-diploma verdienen degenen met een tweede generatie Turkse of Marokkaanse achtergrond zelfs wat meer per uur dan degenen met een Nederlandse achtergrond. Vrouwen met een Surinaamse achtergrond hebben daarentegen een wat lager uurloon dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond en een vergelijkbaar diploma. Voor hoogopgeleide onderwijsverlaters is de arbeidssituatie na tien jaar onderzocht. Hieruit komt naar voren dat de achterstand van de tweede generatie in netto arbeidsparticipatie in de tien jaar na uitstroom uit het onderwijs groter wordt. Ook dan zijn er echter duidelijke verschillen tussen de groepen met een migratieachtergrond: hoogopgeleide mannen en vrouwen met een Marokkaanse, Turkse of Surinaamse achtergrond hebben significant minder vaak betaald werk dan degenen met een Nederlandse achtergrond, maar dat geldt niet voor mannen en vrouwen met een Antilliaanse achtergrond. De relatief lage netto arbeidsdeelname van vrouwen van de tweede generatie verdient echter wel een nuancering: vrouwen van alle vier de onderzochte migrantengroepen werken, als zij betaald werk hebben, vaker dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond voltijd. Na tien jaar verdienen mannen en vrouwen met een Turkse of Surinaamse achtergrond gemiddeld een wat lager uurloon dan mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond.

7.5 Literatuur

Atlas voor gemeenten (2018). *Kansen bekeken*. Utrecht: Atlas voor gemeenten.

Bokšić, S., Verweij, A. & Roscam Abbing, M. (2019). *De kloof wordt kleiner, behalve op de arbeidsmarkt*. ESB, 104 (4775), 4 juli 2019.

CBS (2012). *Jaarrapport Integratie*. Den Haag / Heerlen / Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2018). *Jaarrapport Integratie*. Den Haag / Heerlen / Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2019). *Kernindicatoren integratie 2019*. Den Haag / Heerlen / Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CPB (2019). *Inkomensongelijkheid naar migratieachtergrond*. CPB Policy Brief, juni 2019. Den Haag: Centraal Planbureau.

CBS Statline (2020). [*Huwenden; partnerkeuze van personen met migratieachtergrond*](#), geraadpleegd op 12-08-2020.

Panteia (2015). *Discriminatie in de wervings- en selectiefase: resultaten van 'virtuele' praktijktests*. Zoetermeer: Panteia.

Panteia (2019). *Herhaling virtuele praktijktests arbeidsmarktdiscriminatie: eindrapportage*. Zoetermeer: Panteia.

Pleijers, A. en Hartgers, M. (2019). De kenmerken van schoolverlaters en hun arbeidspositie vijf jaar later. *Statistische Trends*. Den Haag / Heerlen /Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

ROA (2016). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2015*. ROA-R-2016/2. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.

SCP (2010). *Liever Mark dan Mohammed? Onderzoek naar arbeidsmarktdiscriminatie van niet-westerse migranten via praktijktests*. Andriessen, I., Nievers, E., Faulk, F. en Dagevos, J. (red.). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

SCP (2012). *Op achterstand: discriminatie van niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt*. Andriessen, I., Nievers, E. en Dagevos, J. (red.). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

SCP (2016). *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken*. Huijnk, W. en Andriessen, I. (red.). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

SEO (2020). *De overgang van het mbo naar de arbeidsmarkt: de positie van jongeren met een migratieachtergrond belicht*. Bisschop, P., Zwetsloot, J. Ter Weel, B. en Van Kesteren, J. (red.). Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.

8 De rol van gezin, opleiding en migratieachtergrond bij veroordeelde jongvolwassenen

Ondanks dat de geregistreeerde criminaliteit in zijn geheel afneemt, blijven mensen met een migratieachtergrond hierin oververtegenwoordigd. Dit hoofdstuk beschrijft in hoeverre deze oververtegenwoordiging kan worden verklaard door verschillen in achtergrondkenmerken tijdens de jeugd. Wat is de invloed van gezins- en ouderlijke structuur, het crimineel verleden van de ouders, sociaaleconomische positie, individuele ontwikkeling en buurtkenmerken? De focus ligt op cijfers over veroordelingen van jongvolwassenen met een tweede generatie migratieachtergrond.

8.1 Inleiding

De oververtegenwoordiging van jonge mensen met een migratieachtergrond in de criminaliteitsstatistieken wordt in maatschappelijke debatten en in de criminologische literatuur vaak in verband gebracht met een (onvoldoende) integratie in de Nederlandse samenleving (Blokland et al. 2010). Ook al laten cijfers zien dat de geregistreeerde criminaliteit van alle groepen jongvolwassenen, met en zonder migratieachtergrond, al enige jaren afneemt (zie ook hoofdstuk 4 van dit rapport), de oververtegenwoordiging van vooral jongvolwassenen met een migratieachtergrond blijft vooralsnog overeind en neemt nauwelijks af. Huijnk en Kessels (2016) toonden wel aan dat voor alle groepen met een migratieachtergrond sprake is van toenemende evenredigheid. Ze lieten zien dat de verklaringskracht van sociaaleconomische en demografische achtergrondkenmerken toeneemt. Oftewel, de invloed van groepsspecifieke kenmerken is voor de afzonderlijke herkomstgroepen, ook voor de tweede generatie, in de loop van de tijd kleiner geworden (Huijnk en Kessels, 2016, p. 182). Ruim twee derde van het verschil in het aandeel verdachten tussen mensen met een Nederlandse achtergrond en de totale groep met een niet-westerse migratieachtergrond kon worden verklaard door verschillen in achtergrondkenmerken. Bij Turkse Nederlanders was er min of meer geen verschil meer met mensen met een Nederlandse achtergrond. Voor de groep 'overig niet-westerse migranten' gold zelfs dat ze minder vaak verdachte van criminaliteit waren dan gemiddeld, als rekening werd gehouden met achtergrondkenmerken. Bij de Marokkaans-Nederlandse en vooral bij de Antilliaans-Nederlandse groep werd ook een deel verklaard door achtergrondkenmerken, maar bleef relatief het meest onverklaard (Huijnk en Kessels, 2016).

8.2 Mogelijke verklaringen voor verschillen

In de criminologische literatuur worden verschillende verklaringen gegeven die kunnen leiden tot verschillen in betrokkenheid bij criminaliteit. Daarbij wordt vaak gewezen op vijf verschillende invloeden: (1) gezins- en ouderlijke structuur, (2) crimineel verleden van de ouders, (3) sociaaleconomische positie, (4) individuele verschillen en (5) buurtkenmerken. Een stabiele gezinsstructuur is goed voor de ontwikkeling van kinderen. Er is veel literatuur over de samenhang tussen het opgroeien in een eenoudergezin en de verhoogde kans op gedragsproblematiek van betrokken kinderen (Van der Laan en Weijters, 2015; Astone e.a., 1999; Echenheim, 2019). Op gebied van gezins- en ouderlijke structuur gaat daarbij veel aandacht uit naar de zogenaamde *broken home theory* (Echenheim, 2019). Jongeren die opgroeien in eenoudergezinnen hebben een verhoogde kans om crimineel gedrag te vertonen. Hierin speelt niet alleen het ontbreken van een warme band met en tussen ouders een belangrijke rol, maar ook simpelweg omdat binnen gebroken gezinnen letterlijk één ouder minder aanwezig is om de opvoedtaken en sociale controle over kinderen op zich te nemen (Dykstra en De Valk, 2007).

Specifiek voor jongeren met een migratieachtergrond wordt 'culturele dissonantie' vaak genoemd in relatie tot probleem- of zelfs crimineel gedrag. Culturele dissonantie is het effect op het gedrag van opgroeiende jongeren die in twee (sterk) verschillende culturen leven. Dit zou het gedrag van jeugd met een tweede generatie migratieachtergrond beïnvloeden, omdat zij mogelijk tussen twee culturele invloeden komen te staan. Zij groeien op binnen de 'heersende' cultuur in een land en op school, terwijl de culturele normen en waarden in het gezin vaak nog in het teken staan van het oorspronkelijke land van herkomst (Lahlah, 2013; zie ook Jennissen, 2015). Dit kan leiden tot botsende normensystemen, en mogelijk tot identiteitsproblemen en conflicten tussen ouders en kinderen, maar ook problematisch gedrag buiten het eigen gezin. Zeker als de cultuur binnen het gezin meer afwijkt van de 'dominante' cultuur buiten het gezin. Jennissen (2015) verwoordt het zo: 'Door de co-existentie van twee verschillende normen-en-waardensystemen binnen één persoon wordt het betreffende individu gewezen op de relativiteit van beide systemen. Dit maakt het verleidelijk een van deze of beide systemen te laten varen als dit in materieel of psychisch opzicht voordeel oplevert.'

Daarnaast kan ook deviant gedrag van de ouders een rol spelen in de verklaring van delinquent gedrag van jongeren. Kinderen observeren en leren direct van hun ouders en nemen hun gedrag, normen en waarden ook vaak over. Zo hebben kinderen van criminele ouders bijvoorbeeld een verhoogd risico om zelf ook de criminaliteit in te gaan (Van de Weijer en Spapens, 2019; Echenheim, 2019; Van Gaalen en Besjes, 2018). Zeker wanneer zij onderdeel uitmaken van een gesloten deviante subcultuur (Van de Weijer en Spapens, 2019). In onderzoek naar de verschillen in crimineel gedrag tussen herkomstgroepen toonde Lahlah (2013) aan in een studie waarin ze 15- tot 18-jarigen met een Nederlandse en Nederlands-Marokkaanse achtergrond vergeleek, dat het getuige zijn van geweld tussen ouders bijdroeg aan een verhoogde kans dat jeugdigen uit deze groep zelf gewelddadige delicten begingen. Overigens zou de intergenerationele overdracht op gebied van crimineel gedrag het sterkst zijn voor ernstigere, gewelddadigere vormen van criminaliteit en bij lichtere vergrijpen minder sterk spelen (Echenheim, 2019).

(Ouderlijke) materiële hulpbronnen zijn ook belangrijk. Verschillende onderzoeken laten zien dat sociaaleconomische status een belangrijke voorspeller is voor crimineel gedrag (Bovenkerk en Fokkema, 2019; Huijnk en Kessels, 2016; Blokland e.a., 2010; Hoeve e.a., 2011). Voor de jongeren zelf leiden ongunstigere economische mogelijkheden ertoe dat het moeilijker wordt om (materiële) doelen te verwezenlijken (Hoeve e.a., 2011). Om deze doelen toch te verwezenlijken zou dan sneller over worden gegaan tot crimineel gedrag. Een lagere sociaaleconomische positie hangt ook samen met een lagere participatie van de ouders op de arbeidsmarkt (vaker werkloos) en in de samenleving (minder sociale contacten met mensen van buiten de eigen groep, gebrekkige integratie), maar ook met relatief krap behuist wonen.

Het is bekend dat personen met een migratieachtergrond een overwegend ongunstigere sociaaleconomische positie hebben dan personen met een Nederlandse achtergrond (CBS, 2020). De hogere criminaliteit onder de jeugd van bepaalde groepen met een migratieachtergrond komt volgens deze verklaringen ook omdat de ongunstige condities en posities op deze en andere terreinen, zoals de eigen onderwijs carrière en het eigen vooruitzicht op de woning- of arbeidsmarkt (Huijnk en Kessels, 2016).

Andere verklaringen wijzen op mogelijke individuele verschillen in hulpbronnen en persoonlijkheid tussen jongvolwassenen. Zo hangt het eigen opleidingsniveau sterk negatief samen met de kans misdrijven te begaan (Blom e.a., 2005; Bovenkerk en Fokkema, 2019), omdat het volgen van een opleiding op (hoog) niveau het menselijk kapitaal en de kans op succes op de arbeidsmarkt vergroot. De noodzaak tot criminaliteit wordt daarmee lager en bovendien worden de relatieve 'kosten' om delicten te plegen hoger omdat mensen meer te verliezen hebben (Van der Laan en Weijters, 2015). Verder overtreden jonge mannen vaker de wet dan jonge vrouwen.

In de literatuur wordt tot slot ook gewezen op effecten van de buurt op deviant gedrag. Zo vindt binnen een wijk vaak een clustering plaats van huishoudens met vergelijkbare sociaaleconomische posities (Blom e.a., 2005). Daardoor ontstaan specifieke plaatsen met een gemiddeld hoge werkloosheid en lagere huishoudinkomens, zaken die crimineel gedrag positief beïnvloeden. Bovendien zou er een hogere aanwezigheid van politie zijn in dergelijke achterstandswijken, waardoor de pakkans van jongeren met deviant gedrag hoger is, al wordt juist ook gevonden dat de aangiftebereidheid in deze wijken weer lager is, wat de pakkans verkleint (Goudriaan, Nieuwbeerta en Wittebrood, 2005). Maar ook de aanwezige straatcultuur in achterstandswijken leidt tot een grotere kans op deviant gedrag. Zo zijn er meer antisociale rolmodellen in deze buurten, waardoor jongeren een grotere kans hebben om deviant gedrag van deze rolmodellen over te nemen (Blokland e.a., 2010).

Onder jongeren met een migratieachtergrond is de rol van de aanwezige straatcultuur mogelijk nog krachtiger, omdat deze zou leiden tot een hogere maat van culturele dissonantie (Jennissen, 2017). Behalve de heersende cultuur van het land van verblijf en de culturele waarden in het gezin, hebben jongeren met een tweede generatie migratieachtergrond ook te maken met de straatcultuur. Hierdoor leven zij niet tussen twee, maar zelfs drie culturen in. Buurteffecten zijn echter meestal niet erg groot, omdat veel van de mogelijke invloeden op buurtniveau feitelijk al worden gemeten op gezinsniveau.

8.3 Deze studie

Dit hoofdstuk bouwt voort op de bestaande analyses op gebied van criminaliteit en verdiept deze op drie manieren. Allereerst richt deze studie zich op personen die daadwerkelijk veroordeeld zijn door de rechter of het Openbaar Ministerie.¹⁾ Dat is anders dan in de meeste voorgaande studies waarbij zelf-gerapporteerd gedrag (bijv. Lahlah, 2013) of verdachtenregistraties (bijv. Huijnk en Kessels, 2016) werden gebruikt. In het geval van uitspraak door de rechter gaat het om schuldigverklaringen met of zonder straf. Bij schuldigverklaringen door het Openbaar Ministerie gaat het in dit onderzoek om mensen die een strafbeschikking, voorwaardelijk sepot of transactie hebben opgelegd gekregen. Ten tweede wordt de analyse op inhoudelijk vlak verdiept. Met regressieanalyse onderzoeken we welke factoren samenhangen met crimineel gedrag en in hoeverre deze factoren ertoe leiden dat de geschatte kansen op een veroordeling na correctie kleiner worden voor de verschillende groepen met een migratieachtergrond. Ook wordt met decompositieanalyse bepaald wat de bijdrage is van specifieke achtergrondkenmerken in het verklaren van verschillen tussen deze groepen. Bij de regressie- en decompositieanalyses wordt gekeken naar de vijf eerdergenoemde factoren: gezins- en ouderlijke structuur, crimineel verleden van de ouders, materiële welvaart en participatie van de ouders, individuele ontwikkeling en woonkenmerken.

De leefsituatie van de gezinnen waarin veel tweede generatie jongvolwassenen opgroeien is mogelijk deels moeilijk vergelijkbaar met die van de gemiddelde jongvolwassene met een Nederlandse achtergrond. Met name de niet-westerse groep heeft vooral sociaaleconomisch en sociaalgeografisch gezien vrij selectieve kenmerken waar in regressiemodellen natuurlijk grotendeels rekening mee wordt gehouden. Aanvullend, als robuustheidsanalyse, worden zogenaamde matchingtechnieken toegepast om de jongvolwassenen met een migratieachtergrond met die leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond te vergelijken, die exact dezelfde sociaaldemografische, sociaalgeografische en sociaaleconomische kenmerken van de ouders, het gezin, de woonomgeving en opleiding hebben. Zij verschillen in achtergrondkenmerken dus alleen nog van elkaar wat betreft hun migratieachtergrond. Deze analyse is steeds apart uitgevoerd per herkomstgroep. Tot slot richten veel eerdere onderzoeken zich vooral op persoonskenmerken die gelden ten tijde van het plegen van een misdrijf. Hierdoor blijft het effect van invloeden uit de jeugd vaak onderbelicht. Daarom richt deze studie zich zoveel als mogelijk op de invloed van achtergrondkenmerken die golden op het moment dat de personen uit de onderzoekspopulatie 15 jaar oud waren. Daarbij wordt specifiek gekeken naar de tweede generatie, omdat zij in tegenstelling tot de eerste generatie in Nederland zijn geboren, opgegroeid en onderwijs hebben genoten. Daarbij ligt de focus niet alleen op de tweede generatie van de vier grootste niet-westerse groepen in Nederland (mensen met een met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse migratieachtergrond), maar ook op andere groepen met een tweede generatie van voldoende omvang. In dit onderzoek is daarbij gekozen voor de tweede generatie met een Chinese, Poolse, Belgische en Indonesische migratieachtergrond.

In de regressieanalyses wordt een leeftijdsafbakening van 18 tot 22 jaar gehanteerd. Uit de criminologische literatuur blijkt dat het voorkomen van crimineel gedrag min of meer over de hele wereld piekt in die leeftijdsgroep (Hirschi en Laub, 2002). Deze leeftijdsafbakening

1) Zie ook het kader 'Geregistreerde verdachten en schuldig verklaarden' in hoofdstuk 4 van het Monitordeel over het proces van het moment dat iemand als verdachte bij de politie is geregistreerd tot de veroordeling door de rechter.

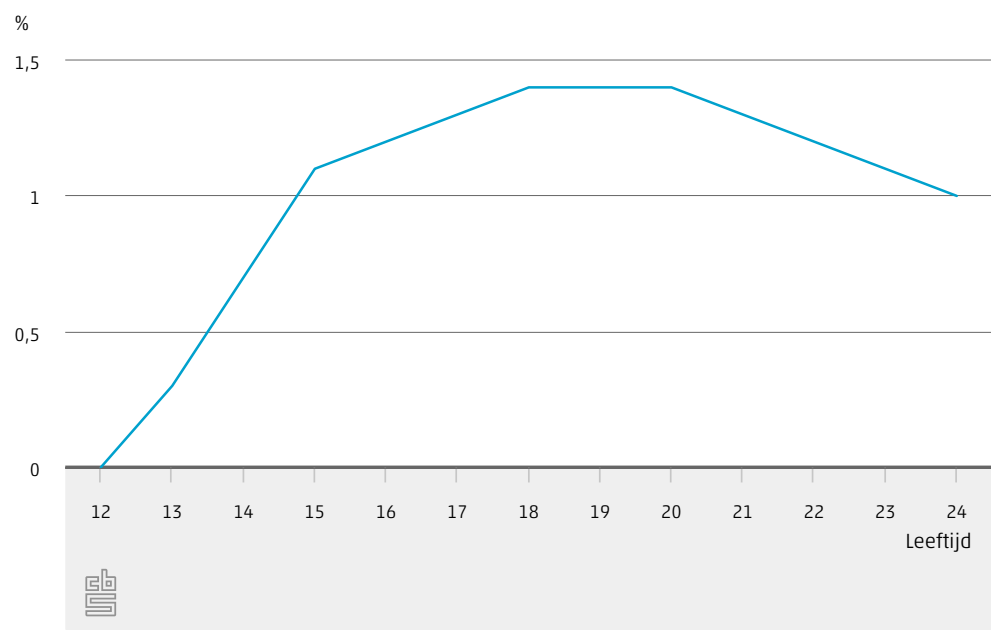
wordt dan ook gehanteerd omdat kinderen tot 18 jaar vallen onder het jeugdstrafrecht,²⁾ en omdat er vooral een hoog aandeel veroordelingen te zien is in de leeftijdsgroep 18 tot 22 jaar. De meeste achtergrondgegevens uit de jeugd zijn pas relatief recent beschikbaar voor het CBS. Dit betekent dat dit onderzoek zich beperkt tot jongvolwassenen geboren in de periode 1994 tot en met 1997. Om de cijfers voor het hele artikel consistent te houden, zijn deze geboortejaren ook gehanteerd voor de beschrijvende analyses over veroordelingen naar leeftijd.

8.4 Veroordelingen naar leeftijd

Meeste veroordelingen bij 17- tot 21-jarigen

Er is een duidelijke leeftijdspiek te zien in het moment waarop jongeren veroordeeld worden voor een misdrijf. Voor bijvoorbeeld 12- of 13-jarigen is de kans om veroordeeld te worden voor een misdrijf klein. Maar in de vroege tienerjaren loopt de kans om veroordeeld te worden op. De meeste veroordelingen vinden plaats wanneer jongeren tussen de 17 en 21 jaar oud zijn. De kans om veroordeeld te worden neemt vervolgens weer af naarmate men ouder wordt.

8.4.1 Aandeel veroordeelden in geboortecohorten 1994-1997, naar leeftijd

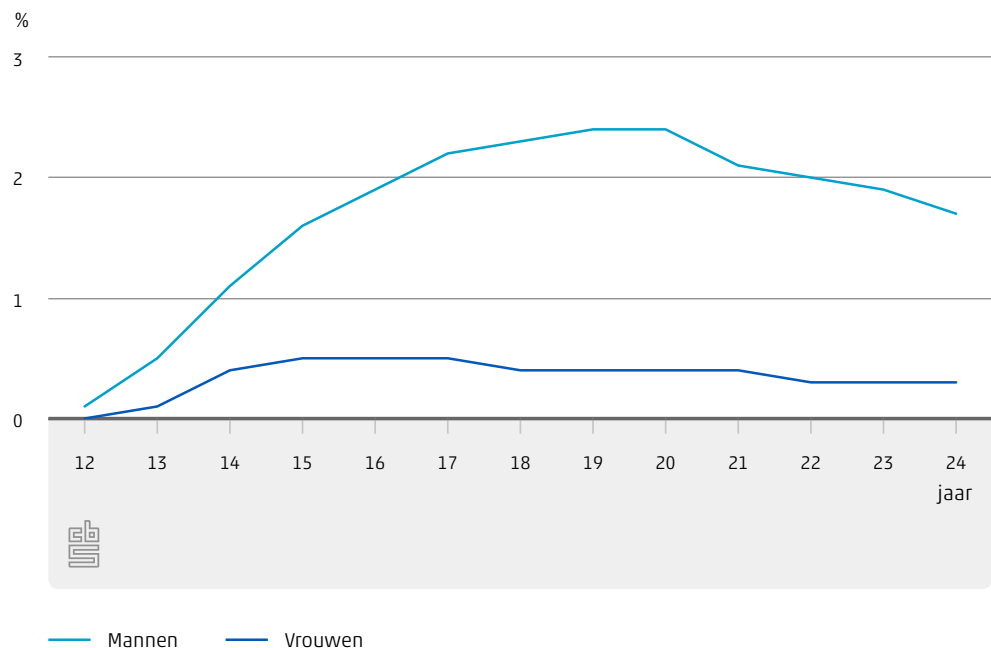

²⁾ Kinderen tot 12 jaar kunnen geen veroordeling of boete krijgen, terwijl kinderen van 12 tot 18 jaar vallen onder het jeugdstrafrecht (Rijksoverheid, 2020).

Jonge mannen veel vaker veroordeeld dan vrouwen

Er zijn grote verschillen in de kans om veroordeeld te worden tussen jongens/mannen en meisjes/vrouwen. Daarom worden in dit hoofdstuk jongens en meisjes apart bestudeerd. Jongens worden vaker veroordeeld dan meisjes. Op 12-jarige leeftijd is dit voor beide groepen nog nagenoeg nihil, maar vanaf 13 jaar loopt het verschil tussen jongens en meisjes steeds sterker op. Onder meisjes/vrouwen is dit patroon veel minder sterk. Opvallend genoeg ligt de piek in veroordelingen onder meisjes met 0,5 procent op ongeveer 15-16 jaar. Daarna daalt het aandeel meisjes/vrouwen gestaag tot 0,3 procent op 24-jarige leeftijd. Voor mannen ligt de piek wat later dan voor vrouwen. Zij zijn het vaakst veroordeeld wanneer zij tussen de 17 en 21 jaar oud zijn.

8.4.2 Aandeel veroordeelden in geboortecohorten 1994-1997, naar leeftijd

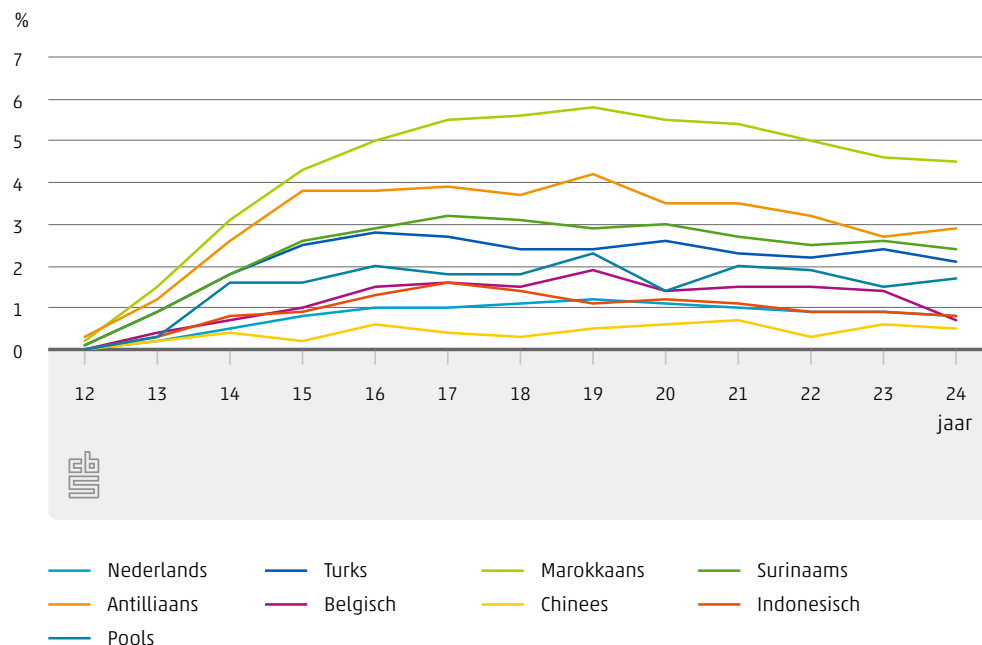

Zelfde patroon leeftijd en veroordelingen voor herkomstgroeperingen

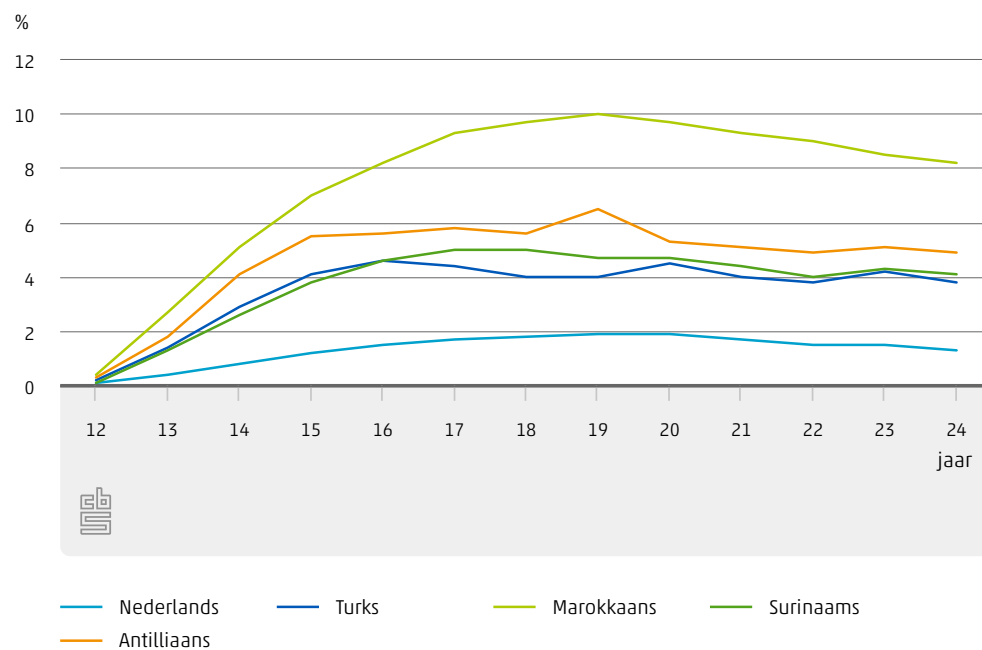
Zoals we in figuur 8.4.3 kunnen zien, is de leeftijd waarop jongeren veroordeeld worden relatief gelijk verdeeld tussen de groepen. Voor alle groepen zien we de kans om veroordeeld te worden oplopen in de tienerjaren.³⁾ De piek wat betreft de kans om veroordeeld te worden ligt in het algemeen aan het einde van de tienerjaren tot begin twintig. De leeftijdspiek voor jongeren met een Antilliaanse achtergrond begint vrij vroeg, net als voor degenen met een Turkse achtergrond.

³⁾ Voor sommige herkomstgroepen, bijvoorbeeld Chinezen, zijn de aantallen veroordelingen per levensjaar klein. Hierdoor ontstaat een relatief instabiel patroon.

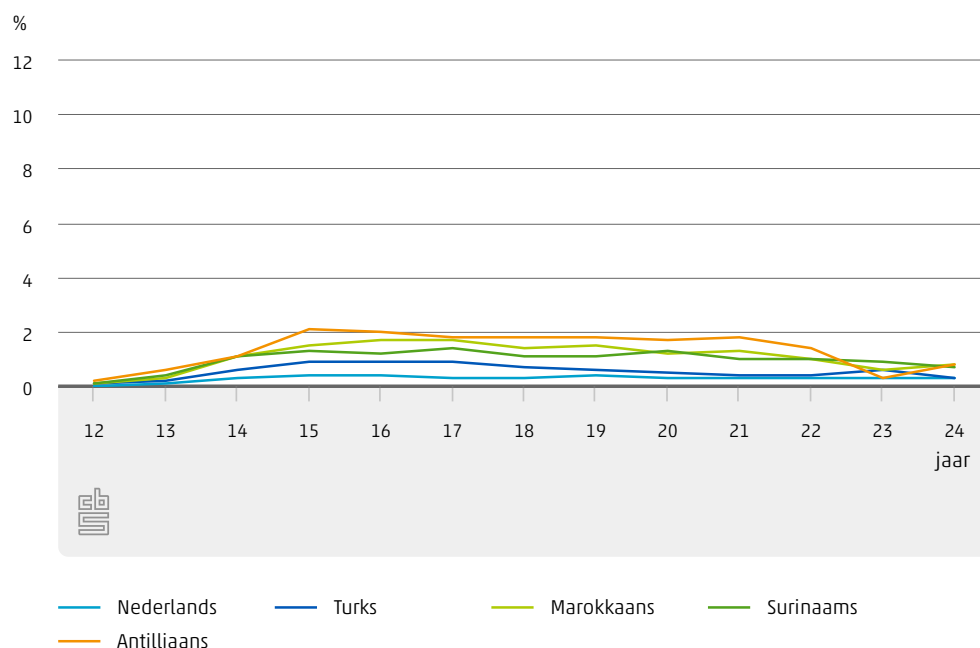
8.4.3 Aandeel veroordeelden in geboortecohorten 1994-1997, naar achtergrond en leeftijd

8.4.4 Aandeel veroordeelde mannen in geboortecohorten 1994-1997, naar achtergrond en leeftijd

8.4.5 Aandeel veroordeelde vrouwen in geboortecohorten 1994-1997, naar achtergrond en leeftijd

Bij het apart bekijken van de age-crime curve van mannen en vrouwen met een Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse of Surinaamse achtergrond⁴⁾, valt op dat bij de jongens/mannen met een Marokkaanse achtergrond het vaakst veroordeeld worden voor een misdrijf. Bij de meisjes/vrouwen zijn dit degenen met een Antilliaanse achtergrond. Voor alle groepen is een vergelijkbaar leeftijds patroon te zien in de zin dat het percentage veroordeelden oploopt in de tienerjaren om vervolgens vanaf ongeveer 20 jaar weer af te nemen.

Op basis van bovenstaande is duidelijk dat er een relatie is tussen leeftijd en het moment waarop jongeren veroordeeld worden voor een misdrijf. De leeftijdspiek van veroordelingen begint halverwege de tienerjaren en duurt tot begin 20, ongeacht de (migratie)achtergrond. Ook is duidelijk dat er een relatie is tussen migratieachtergrond en de kans om veroordeeld te worden. Jongeren met een Antilliaanse, Marokkaanse, Surinaamse, Turkse en in veel mindere mate met een Poolse en Belgische achtergrond hebben een hoger aandeel veroordeelden dan jongeren met een Nederlandse achtergrond.

8.5 Regressieanalyses

Afhankelijke variabelen

In dit hoofdstuk wordt onder criminaliteit verstaan: het schuldig bevonden worden aan een misdrijf door een rechter of het Openbaar Ministerie. In het geval van uitspraak door de rechter gaat het om schuldigverklaringen met of zonder straf. Onder schuldigverklaringen door het Openbaar Ministerie worden mensen verstaan die een strafbeschikking,

⁴⁾ Het was gezien de grootte van de groepen niet mogelijk om deze analyses voor alle migrantengroepen afzonderlijk te doen.

voorwaardelijk sepot of transactie hebben opgelegd gekregen. Het CBS heeft gegevens van de rechtbank en het Openbaar Ministerie vanaf 2001.

In dit onderzoek staan de factoren die samenhangen met veroordelingen centraal. Daarbij is in eerste instantie gekeken naar jongvolwassenen die minimaal één keer zijn veroordeeld in de periode dat zij 18 tot en met 22 jaar waren. Voor de geboortecohorten 1994 tot en met 1997 hebben de veroordelingscijfers dus betrekking op de periode 2012 tot en met 2018.⁵⁾ Naast minimaal één veroordeling is ook recidive onderzocht, dus dat er sprake is van meer dan één veroordeling. Onder recidivisten worden alle personen verstaan die in de periode dat zij 18 tot en met 22 jaar oud waren meer dan eens veroordeeld zijn voor een misdrijf. Ook is onderzocht in hoeverre verklarende factoren verschillen voor twee type misdrijven: vermogensmisdrijven en geweldsmisdrijven. Onder vermogensmisdrijven worden alle vormen van diefstal en inbraak verstaan.⁶⁾ Geweldsmisdrijven betreffen onder meer mishandeling, bedreiging, moord en zedenmisdrijven.⁷⁾ De analyses worden apart uitgevoerd voor mannen en vrouwen. Omdat vrouwen sterk ondervertegenwoordigd zijn in de veroordelingscijfers, is voor vrouwen alleen de kans dat ze ten minste eenmaal veroordeeld waren in de periode dat zij 18 tot 22 jaar oud zijn, onderzocht. De overige analyses betreffen dus alleen mannen.

Jongvolwassen mannen met Marokkaanse achtergrond naar verhouding vaakst veroordeeld

Voor alle groepen geldt dat mannen vaker zijn veroordeeld voor een misdrijf dan vrouwen. Jongvolwassen mannen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond zijn van alle onderzochte groepen het vaakst veroordeeld voor een misdrijf: 26,7 procent.

Ook mannen met een tweede generatie Turkse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond zijn met 14 tot 17 procent relatief vaak veroordeeld. Mannen met een tweede generatie Chinese migratieachtergrond zijn het minst vaak veroordeeld (3,0 procent).

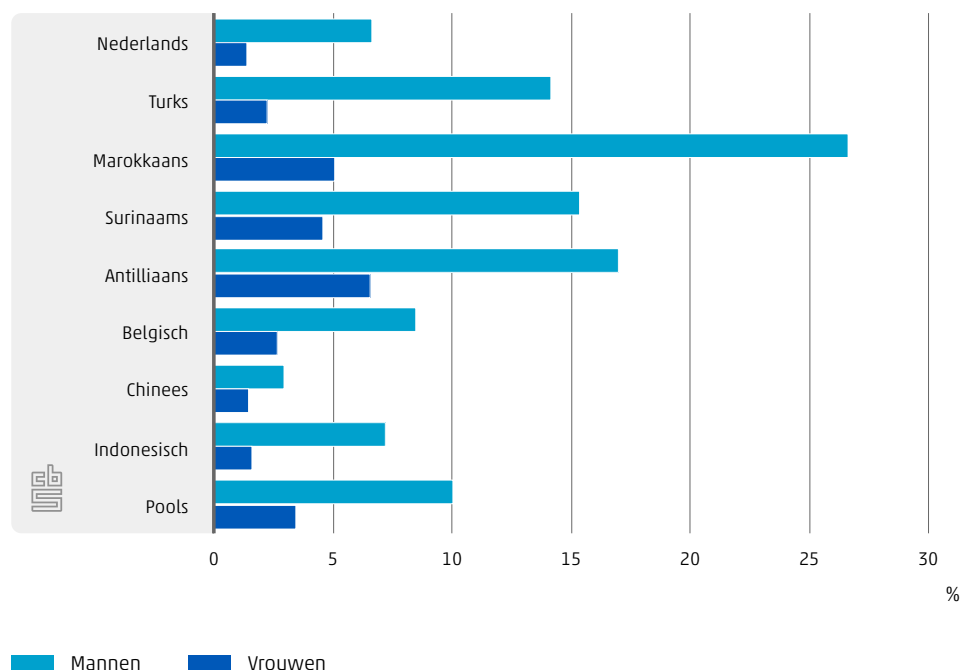
Onder jongvolwassen vrouwen is de tweede generatie Antillianen het vaakst veroordeeld: 6,6 procent. Ook onder vrouwen met een tweede generatie Marokkaanse of Surinaamse migratieachtergrond ligt dit met respectievelijk 5,1 en 4,6 procent relatief hoog. Onder de overige onderzochte groepen ligt het percentage veroordeelde vrouwen tussen de 1,5 en 3,5 procent.

5) Jongvolwassenen uit geboortjaar 1997 konden alleen worden geanalyseerd voor leeftijd 18-21 jaar. Zij komen dus één verslagjaar minder in de analyses voor. Dit komt omdat de gegevens van 2019 – het jaar waarin zij 22 jaar zouden worden – op het moment van schrijven nog niet beschikbaar waren.

6) Ook verduistering, bedrog, valsheidsmisdrijven, afpersing, bankbreuk en witwassen vallen onder vermogensmisdrijven.

7) Ook stalking, doodslag, gijzeling en mensenhandel vallen onder geweldsmisdrijven.

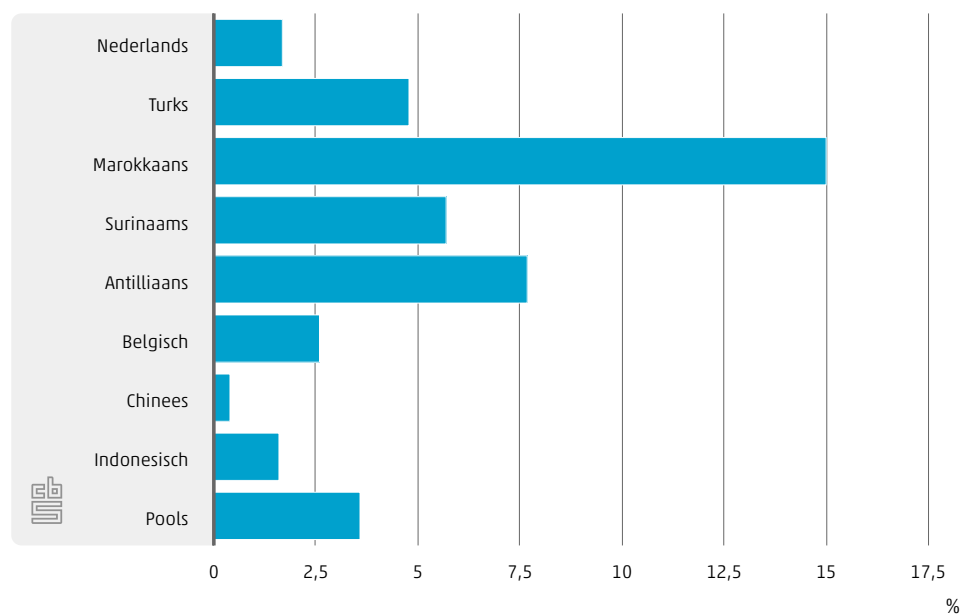
8.5.1 Aandeel veroordeelden 18-22 jaar, naar achtergrond

Voor recidivisten wordt min of meer hetzelfde beeld gezien als voor veroordeelden. Net als bij de veroordeelden komen recidivisten het vaakst voor bij jongvolwassenen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond: 15,0 procent is recidivist.

Ook jongvolwassen mannen met een tweede generatie Antilliaanse migratieachtergrond zijn relatief vaak meerdere keren veroordeeld. Het aandeel recidivisten onder de tweede generatie Chinezen is nagenoeg nihil.

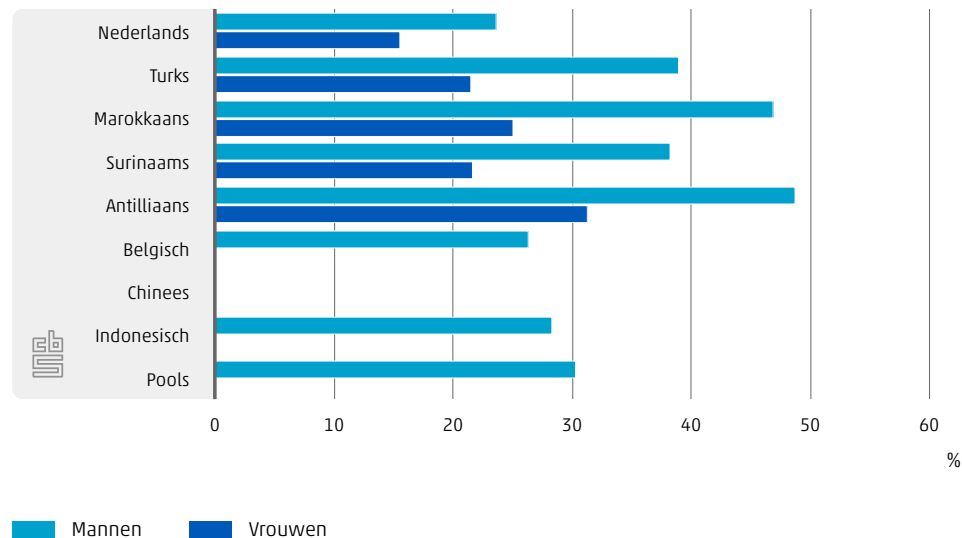
8.5.2 Aandeel mannelijke recidivisten 18-22 jaar, naar achtergrond

Aanzienlijk deel jongvolwassen veroordeelden ook als minderjarige veroordeeld

Een aanzienlijk deel van de veroordeelde jongvolwassenen van 18 tot en met 22 jaar blijkt ook als minderjarige al eens veroordeeld te zijn geweest. Dat geldt vooral voor mannen en in veel mindere mate voor vrouwen. Bijna de helft van de veroordeelde jongvolwassen mannen met een tweede generatie Marokkaanse of Antilliaanse migratieachtergrond is ook als minderjarige al eens veroordeeld. Voor jongvolwassen mannen met een tweede generatie Surinaamse of Turkse migratieachtergrond is dit met 38 à 39 procent ook aanzienlijk.

8.5.3 Aandeel veroordeelden (18-22 jaar) dat ook als minderjarige is veroordeeld¹⁾, naar achtergrond en geslacht

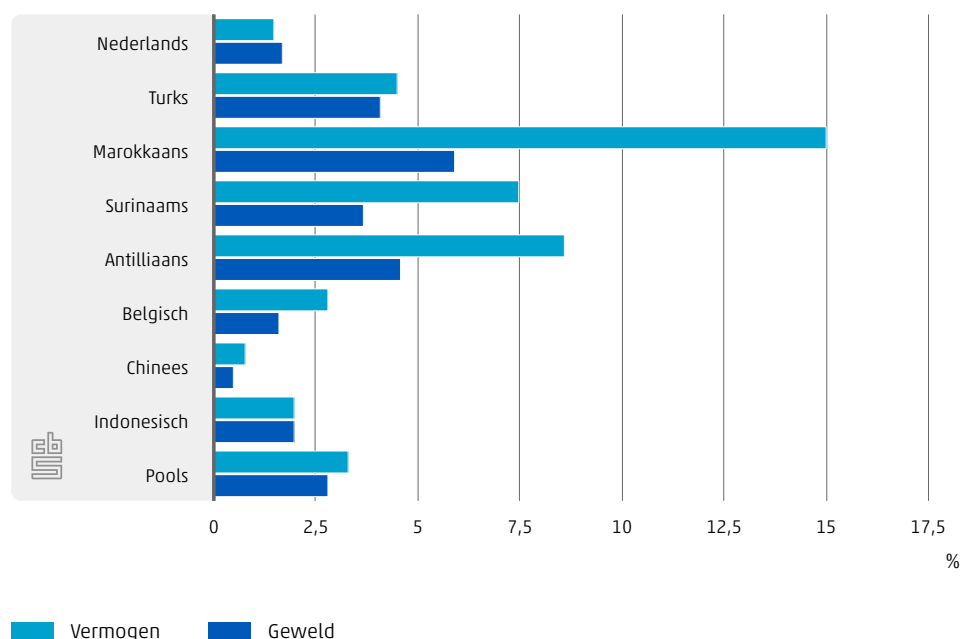
¹⁾ Voor mannen met een tweede generatie Chinese migratieachtergrond en vrouwen met een tweede generatie Chinese, Poolse, Belgische en Indonesische migratieachtergrond zijn de aantallen te klein voor publicatie.

Veroordelingen voor vermogensdelicten komen het vaakst voor

Veroordelingen op gebied van vermogensmisdrijven komen in de onderzoekspopulatie het vaakst voor. Voor vermogensmisdrijven zijn jongvolwassen mannen met een tweede generatie Marokkaanse (15,0 procent) of Antilliaanse (8,6 procent) migratieachtergrond relatief vaak veroordeeld. Maar ook tweede generatie Surinamers worden met 7,5 procent hiervoor relatief vaak veroordeeld. Onder jongvolwassen mannen met een Nederlandse achtergrond komen vermogensdelicten juist relatief weinig voor. Net als mannen met een tweede generatie Indonesische migratieachtergrond werd ongeveer 2 procent van de 18- tot en met 22-jarigen veroordeeld voor een vermogensmisdrijf.

Naast vermogensmisdrijven komen veroordelingen op gebied van geweldpleging ook relatief vaak voor. Hoewel ook voor deze soort veroordeling het aandeel jongvolwassen mannen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond het hoogst is, is het verschil met de andere groepen minder groot; zij zijn met 5,9 procent iets vaker veroordeeld voor geweldsmisdrijven als de tweede generatie Antillianen (4,6 procent). Opvallend is dat voor de groepen met een westerse of Nederlandse achtergrond het verschil in aandeel veroordeelden voor geweldsmisdrijven en vermogensmisdrijven kleiner is dan voor de meeste niet-westerse groepen.

8.5.4 Aandeel mannelijke veroordeelden (18-22 jaar), naar achtergrond en type delict

Onafhankelijke variabelen

In lijn met de theorie zijn de onafhankelijke variabelen in vijf verschillende categorieën verdeeld. Het gaat hierbij om variabelen op het gebied van (1) gezins- en ouderlijke structuur, (2) crimineel verleden van de ouders, (3) materiële welvaart en participatie van de ouders, (4) individuele ontwikkeling en (5) woonomgeving. Hieronder wordt per categorie ingegaan op de onafhankelijke variabelen die in de analyses worden opgenomen en wordt per (migratie)achtergrond beschreven welke positie zij gemiddeld innemen.

Sociale context van opgroeien

Om zoveel mogelijk rekening te houden met de sociale context waarin de jongvolwassenen opgroeiden, zijn de desbetreffende factoren waar mogelijk gemeten in het jaar dat de personen 15 jaar oud waren. Dit is een in sociaalwetenschappelijk onderzoek een veelgebruikte leeftijd waarop effecten uit de jeugd worden gemeten (zie bijvoorbeeld Dykstra e.a., 2005). In het geval van ouders die zelf ook veroordeeld zijn geweest voor een misdrijf is gekeken naar de periode dat de persoon 4 tot 18 jaar oud was. De gegevens over ouders met betalingsproblemen die minimaal 6 maanden duurden zijn beschikbaar vanaf 2011. Daarom is voor deze variabele 2011 tot aan het moment dat de persoon 18 jaar oud is geworden gekozen.

Gezins- en ouderlijke structuur

Het model houdt er rekening mee of ouders bij elkaar woonden en met het aantal thuiswonende kinderen toen de jongvolwassenen 15 jaar oud waren. Ook is in het model meegenomen of de vader in de officiële registraties onbekend is en het al dan niet hebben van een ouder met een Nederlandse achtergrond. Als er geen officieel erkende vader is zou

dit kunnen wijzen op een minder gunstige thuissituatie voor opgroeiende kinderen. Het hebben van één ouder zonder migratieachtergrond zou binnen de verschillende groepen met een migratieachtergrond een verlaagd effect van culturele dissonantie op gedragsproblemen en daarmee crimineel gedrag kunnen betekenen. De meeste jongeren uit de onderzoekspopulatie groeiden op in een 'intact' gezin (77 procent), dat wil zeggen, hun (biologische) vader en moeder waren allebei aanwezig in hetzelfde huishouden. Jongvolwassenen met een tweede generatie Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond groeiden relatief vaak op in een gezin met alleen de moeder. Hieraan gerelateerd is te zien dat de vader van deze jongeren relatief vaak onbekend is in de registraties. Vooral bij tweede generatie jongeren met een Antilliaanse migratieachtergrond komt dit met 20 procent relatief vaak voor.

Ongeveer de helft van de jongvolwassenen uit de onderzoekspopulatie groeiden op in huishoudens met twee kinderen, dus met één broer of zus. Jongeren met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond vormen hierop een uitzondering; zij groeiden vaker op in huishoudens met meer thuiswonende kinderen en 42 procent groeide zelfs op in gezin bestaande uit vier of meer thuiswonende kinderen. Jongvolwassenen met een tweede generatie Poolse migratieachtergrond groeiden het vaakst op in huishoudens met relatief weinig thuiswonende kinderen.

Van de jongvolwassenen met een tweede generatie migratieachtergrond hebben vooral de tweede generatie Belgen relatief vaak een ouder met een Nederlandse achtergrond: 84 procent. Ook jongvolwassenen met een tweede generatie Indonesische of Poolse migratieachtergrond hebben vaak een ouder met een Nederlandse achtergrond. De tweede generatie met een niet-westerse migratieachtergrond uit de onderzoekspopulatie heeft juist vaak twee ouders met een migratieachtergrond. Onder de tweede generatie Turken, Marokkanen en Chinezen heeft 93 à 94 procent geen ouder met een Nederlandse achtergrond. Tweede generatie Surinamers (28 procent) en Antillianen (51 procent) hebben wel relatief vaak een ouder met een Nederlandse achtergrond.

8.5.5 Kenmerken gezins- en ouderlijke structuur, naar achtergrond, geboortecohort 1994-1997

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Belgisch	Chinees	Indonesisch	Pools
Ouderlijke structuur¹⁾	%								
Ingeschreven bij juridische ouders	78	75	77	46	44	68	74	71	64
Ingeschreven bij alleen moeder	12	21	19	43	43	18	17	18	22
Ingeschreven bij alleen vader	2	1	1	3	3	3	1	3	4
Ingeschreven bij moeder en partner	7	2	2	7	9	9	7	6	9
Ingeschreven bij vader en partner	1	1	1	1	1	2	1	1	1
Vader is onbekend	1	1	1	12	20	2	7	2	2
Aantal thuiswonende kinderen in huishouden¹⁾									
1 kind	13	14	8	21	21	18	14	24	31
2 kinderen	52	41	20	47	46	51	50	53	52
3 kinderen	26	32	29	23	23	23	27	18	14
4 of meer kinderen	9	13	42	8	10	7	8	5	3

8.5.5 Kenmerken gezins- en ouderlijke structuur, naar achtergrond, geboortecohort 1994-1997 (vervolg)

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Belgisch	Chinees	Indonesisch	Pools
Minstens 1 ouder met Nederlandse achtergrond	99	6	7	28	51	84	7	73	77
Vader of moeder is ooit veroordeeld voor misdrijf door rechter of OM ²⁾	9	29	22	31	28	14	33	11	20

Bron: CBS

¹⁾ t = leeftijd 15 jaar.

²⁾ t = 2001 tot leeftijd 18 jaar.

Crimineel verleden van de ouders

Bij het crimineel verleden van de ouders wordt net als bij de afhankelijke variabele uitgegaan van veroordelingen door de rechter en het Openbaar Ministerie. Omdat dit onderzoek zich richt op de effecten van de leefsituatie waarin jongvolwassenen opgroeiden, is in deze studie alleen het crimineel verleden van de ouders opgenomen tot het moment dat de jongeren uit de onderzoekspopulatie 18 jaar oud waren.

Binnen de onderzoekspopulatie zijn ouders van jongvolwassenen met een tweede generatie Chinese migratieachtergrond het vaakst veroordeeld voor een misdrijf. Een derde van deze groep had voordat zij 18 jaar waren een vader en/of moeder die veroordeeld is geweest. Dat is opvallend, omdat juist tweede generatie Chinezen van de onderzochte groepen het minst vaak veroordeeld zijn. Het soort delict waarvoor de ouders van tweede generatie Chinezen veroordeeld zijn verschilt echter sterk van de andere onderzochte groepen. Zij zijn relatief vaak veroordeeld voor delicten binnen de Wet Economische Delicten (WED) en milieudelicten, terwijl dit bij de andere groepen vaker gewelds- en vermogensdelicten betreft. Ook jongvolwassenen met een tweede generatie Turkse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond hebben relatief vaak ouders die ooit veroordeeld zijn geweest. Onder jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond ligt dit met 9 procent het laagst van alle herkomstgroeperingen uit de populatie.

Materiele welvaart en participatie van ouders

Als derde verklaring van crimineel gedrag wordt gekeken naar de sociaaleconomische positie die het gezin innam tijdens het opgroeien van de jongvolwassenen. Behalve het huishoudinkomen zijn ook uitkeringsafhankelijkheid van ouders en of ouders langdurig onder de lage-inkomensgrens leefden opgenomen als verklarende variabelen. Daarbij zijn de huishoudinkomens van de (ouders van) jongvolwassenen uit de onderzoekspopulatie ingedeeld in kwintielen. Dat wil zeggen dat de inkomens zijn gerangschikt van laag naar hoog: huishoudinkomens behorende tot de 20 procent laagste inkomens behoren daarmee tot het eerste kwintiel. De volgende 20 procent behoren tot het tweede kwintiel, enzovoorts. Woonden de ouders niet bij elkaar, dan is het huishoudinkomen het gemiddelde van beide ouders. Onder uitkeringsafhankelijken wordt iedereen verstaan die een uitkering als voornaamste inkomstenbron had in het jaar dat de jongvolwassenen uit de doelpopulatie 15 jaar oud waren. Jongeren van wie minimaal één ouder in ditzelfde jaar vier jaar achtereenvolgens onder de lage-inkomensgrens leefden, worden gerekend als langdurig armen.⁸⁾ Tot slot is een variabele opgenomen die aangeeft in hoeverre één of beide ouders geregistreerd stonden als wanbetaler van de zorgverzekering.

⁸⁾ Het resulterende gestandaardiseerde en gedefleerde inkomen is laag wanneer het minder is dan 9.249 euro (prijsspeil in 2000)

Vooraf jongvolwassenen met een niet-westerse tweede generatie achtergrond groeiden relatief vaak op in huishoudens met een laag inkomen. Onder de tweede generatie Marokkanen is dit met 51 procent het hoogst. Maar ook onder jongvolwassenen met een tweede generatie Chinese of Turkse migratieachtergrond komt dit met 36 à 37 procent relatief vaak voor. Jongvolwassenen met een tweede generatie Belgische of Indonesische en degenen met een Nederlandse achtergrond groeiden juist vaker op in gezinnen met een huishoudinkomen uit de hogere inkomenskwintielen.

De hoge vertegenwoordiging van Marokkaanse huishoudens in het laagste inkomenskwintiel komt ook terug in de cijfers over huishoudens die langdurig onder de lage-inkomensgrens leven. Met 10 procent vormen jongvolwassenen met een Marokkaanse achtergrond de groep waarbij dit het meest voorkomt. Ook de tweede generatie met een Turkse migratieachtergrond groeide relatief vaak op in een gezin dat langdurig onder de lage-inkomensgrens leefde (5 procent). Het is ook bij de groep met een Turkse of Marokkaanse achtergrond dat de vader of moeder het vaakst een uitkering als belangrijkste bron van inkomen had. Van de helft van de jongvolwassenen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond had de vader en/of de moeder tijdens hun vroege adolescentie een uitkering, onder tweede generatie Turken bedraagt dit met 44 procent iets minder. Ondanks de hoge uitkeringsafhankelijkheid en het gemiddeld lage inkomen stonden ouders van tweede generatie Marokkanen relatief weinig geregistreerd als wanbetalers van de zorgverzekering: 7 procent. Ouders van jongeren met een tweede generatie Surinaamse migratieachtergrond stonden met 21 procent het meest geregistreerd als wanbetalers. Onder ouders van tweede generatie Chinezen kwam dit met 2 procent het minst vaak voor.

8.5.6 Kenmerken materiële welvaart en participatie van de ouders, naar achtergrond, geboortecohort 1994-1997

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Belgisch	Chinees	Indonesisch	Pools
Gestandaardiseerd huishoudinkomen¹⁾	%								
1e kwintiel	7	36	51	19	22	11	37	10	16
2e kwintiel	16	31	28	26	24	17	21	18	28
3e kwintiel	27	21	14	27	22	24	16	26	27
4e kwintiel	28	9	5	19	17	24	13	24	17
5e kwintiel	23	3	2	9	15	24	13	22	12
Vader en/of moeder leefde langdurig onder de armoedegrens ¹⁾	1	5	10	3	3	1	3	1	2
Vader en/of moeder stond geregistreerd als wanbetaler ²⁾	4	11	7	18	21	7	2	7	9
Vader en/of moeder had uitkering als belangrijkste inkomensbron ¹⁾	10	44	50	29	28	14	15	15	22

Bron: CBS

¹⁾ t = leeftijd 15 jaar.

²⁾ t = 2001 tot leeftijd 18 jaar.

Individuele ontwikkeling

Als benadering voor de rol van de individuele ontwikkeling voor de kans op crimineel gedrag wordt gebruikt gemaakt van het hoogst gevolgde opleidingsniveau in het jaar dat de jongere in de onderzoekspopulatie 15 jaar oud werd. Voor ongeveer 2 procent van de jongeren is het

opleidingsniveau niet bekend. Dit kan bijvoorbeeld zijn omdat zij onderwijs volgden op een private, niet-overheid gefinancierde onderwijsinstelling of in het buitenland. Van de onderzoekspopulatie volgden tweede generatie jongvolwassenen met een Chinese migratieachtergrond relatief het vaakst onderwijs op het hoogste niveau. Van hen volgde 27 procent onderwijs op havo/vwo onderbouw en 26 procent op vwo bovenbouw in het jaar dat zij 15 jaar oud waren. Ook tweede generatie Belgen en Indonesiërs en jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond hadden een hoge vertegenwoordiging op de onder- of bovenbouw van havo of vwo. Jongvolwassenen met een tweede generatie Turkse en Marokkaanse en in mindere mate Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond waren op hun 15^e oververtegenwoordigd op het vmbo.

8.5.7 Hoogst gevolgde opleidingsniveau, naar achtergrond, geboortecohort 1994-1997

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Belgisch	Chinees	Indonesisch	Pools
Hoogst gevolgde opleidingsniveau ¹⁾	%								
Vmbo-bk	25	44	43	37	36	24	14	22	27
Vmbo-gt	26	32	32	29	28	24	20	24	27
Havo/vwo onderbouw	18	11	12	14	14	19	27	20	17
Havo bovenbouw	14	6	6	9	9	12	12	13	11
Vwo bovenbouw	16	4	5	9	11	17	26	20	15
Onbekend	2	2	2	2	2	4	2	2	3

Bron: CBS

¹⁾ t= leeftijd 15 jaar.

Woonomgeving

Op gebied van woonomgeving wordt de mate van stedelijkheid van de woongemeente en de kwaliteit van de buurt in de analyses meegenomen. Jongvolwassenen met een tweede generatie Surinaamse of Marokkaanse migratieachtergrond groeiden relatief het vaakst op in zeer sterk stedelijk gebied (bijna 60 procent). Van de tweede generatie Turken is dit bijna de helft. Jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond en jongvolwassenen met een Belgische migratieachtergrond groeiden juist relatief vaak op in weinig en niet stedelijk gebied. In het geval van de tweede generatie Belgen heeft dit waarschijnlijk te maken met een oververtegenwoordiging in het grensgebied met België.

Als indicator voor kwaliteit van de buurt is gebruik gemaakt van de Leefbaarometer.

De Leefbaarometer heeft betrekking op de waardering van onder andere samenstelling van de bevolking, omgangsvormen, woningvoorraad, veiligheid en voorzieningen in de buurt (Rigo/Atlas voor gemeenten, 2013). Jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond groeiden het vaakst op in goede buurten. Bijna 7 op de 10 woonde op zijn of haar 15^e in een buurt met een zeer positieve of uiterst positieve leefbaarheid. Ook voor jongvolwassenen met een tweede generatie Antilliaanse migratieachtergrond is dit met 65 procent relatief vaak het geval. Met name jongvolwassenen met een tweede generatie Belgische (27 procent), Indonesische (23 procent) of Poolse (22 procent) migratieachtergrond – de groepen met een westerse migratieachtergrond in dit onderzoek – groeiden relatief vaak op in een buurt met een negatieve of matige leefbaarheid.

8.5.8 Woonkenmerken, naar achtergrond, geboortecohort 1994-1997

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Belgisch	Chinees	Indonesisch	Pools
Stedelijkheid van woongemeente¹⁾	%								
Zeer sterk	13	47	58	57	41	16	34	24	17
Sterk	29	34	28	29	35	30	32	41	34
Matig	19	11	9	8	11	14	15	18	17
Weinig	28	7	5	5	10	26	15	14	23
Niet	11	0	0	1	2	15	4	3	8
Kwaliteit van de buurt¹⁾									
Negatief	0	1	0	0	0	4	2	3	3
Matig	1	8	2	2	1	23	10	20	19
Matig positief	4	16	9	10	6	25	20	21	26
Positief	25	36	35	40	27	34	36	37	35
Zeer positief	66	38	51	47	62	13	30	18	16
Uiterst positief	3	1	2	2	3	0	2	0	0

Bron: CBS

¹⁾ t= leeftijd 15 jaar.

Methode

Met logistische regressieanalyses is onderzocht wat het effect is van gezins- en ouderlijke structuur, crimineel verleden van de ouders, materiële welvaart en participatie van de ouders, individuele ontwikkeling en woonomgeving op de kans dat een jongere in de periode van 18 tot en met 22 jaar werd veroordeeld voor een misdrijf. Daarbij is specifiek gekeken of deze kansen verschillen tussen de herkomstgroepen. Daarbij wordt steeds eerst de oorspronkelijke kans gerapporteerd (de geschatte kans op basis van het nul-model, zonder achtergrondkenmerken), wat nagenoeg overeenkomt met de gemiddelde kansen zoals aangegeven in figuur 8.5.1. Daarnaast wordt per herkomstgroepering weergegeven wat de kans is dat een jongere veroordeeld is wanneer er wel wordt gecorrigeerd voor de eerdergenoemde achtergrondkenmerken. Ook wordt ingegaan op de mate waarin de verschillende achtergrondkenmerken de kans dat iemand als jongvolwassene veroordeeld is beïnvloeden.⁹⁾ Deze regressieanalyses zijn apart uitgevoerd voor jongeren die minstens eenmaal zijn veroordeeld, recidivisten en voor veroordelingen op gebied van vermogens- en geweldsdelicten.

Daarna wordt met behulp van decompositieanalyses geschat wat de bijdrage is van specifieke achtergrondkenmerken in het verklaren van de verschillen tussen de herkomstgroeperingen. De decompositieanalyse is alleen uitgevoerd voor de analyses waarin de kans wordt geschat dat jongeren minstens eenmaal veroordeeld waren. Bij minstens eenmaal veroordeeld en de decompositieanalyse zijn de analyses ook voor vrouwen uitgevoerd.

Tot slot was te zien dat de verschillende herkomstgroepen sterk verschillen wat betreft achtergrondkenmerken. Het zou kunnen dat ze dusdanig sterk van elkaar verschillen dat conventionele regressietechnieken hier onvoldoende rekening mee kunnen houden (zie bijvoorbeeld Van Gaalen, 2016). Om die reden zijn eveneens propensity matching technieken gebruikt (Caliendo en Kopeinig, 2008; Guo en Fraser, 2010). Met deze methode wordt

⁹⁾ In de data zitten ook broers en zussen van wie kenmerken en gedrag met elkaar correleren. Om dit effect uit te sluiten is in de regressieanalyses geclusterd op het niveau van de moeder.

getoetst of de uitkomsten overeen blijven wanneer jongvolwassenen van de tweede generatie van de verschillende herkomstgroepen met jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond worden vergeleken die verder gemiddeld dezelfde achtergrondkenmerken hebben: de groepen verschillen dan alleen wat betreft hun migratieachtergrond. In het selectiemodel worden dezelfde achtergrondvariabelen gebruikt als in de eerder besproken regressiemodellen. Deze extra analyses zijn steeds apart per herkomstgroep (samen met de Nederlandse herkomstgroep) uitgevoerd.

8.6 Resultaten

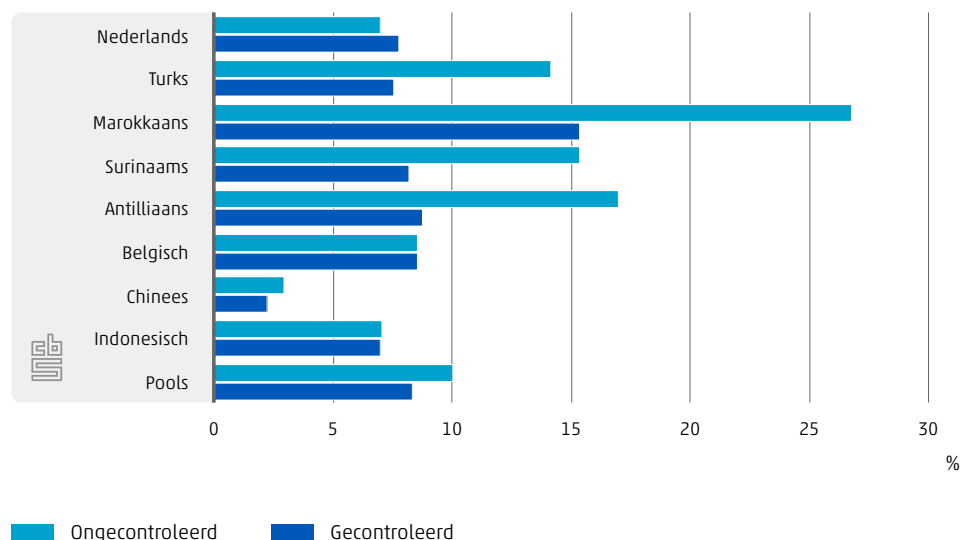
Regressieanalyse

Halvering van kans op veroordeling na correctie voor grote niet-westerse groepen

Bij deze analyse gaat het om jongeren met een tweede generatie migratieachtergrond of Nederlandse achtergrond die in de periode dat zij 18 tot en met 22 jaar oud waren ten minste eenmaal veroordeeld zijn geweest. Bij de mannen was al eerder te zien dat bij de ongecontroleerde cijfers met name de tweede generatie van de vier grote niet-westerse groepen de kans op een veroordeling groter is dan onder de overige herkomstgroepen. Voor tweede generatie Chinezen is dit juist flink kleiner.

Wanneer rekening wordt gehouden met achtergrondkenmerken wordt de kans dat een jongere met een tweede generatie migratieachtergrond minstens eenmaal is veroordeeld voor de meeste groepen kleiner. Bij jongvolwassenen met een tweede generatie Surinaamse, Turkse of Antilliaanse migratieachtergrond is de kans dat zij veroordeeld werden bijna gehalveerd wanneer er wordt gecontroleerd voor achtergrondkenmerken. De kans dat de tweede generatie met een Turkse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond als jongvolwassene werden veroordeeld bedraagt na controle ongeveer 8 à 9 procent. Daarmee zitten zij op een nagenoeg gelijke kans als jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond. In absolute zin springen vooral jongvolwassenen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond in het oog. Wanneer er rekening wordt gehouden met achtergrondkenmerken, bedraagt de gecontroleerde kans 15,4 procent. Dat is een vermindering met de oorspronkelijke 26,8 procent van de jongvolwassen mannen, maar nog altijd ruim tweemaal zo hoog als de andere grote niet-westerse groepen. Ook na correctie is de kans dat jongemannen met een tweede generatie Chinese migratieachtergrond zijn veroordeeld veruit het kleinst binnen de onderzochte groepen.

8.6.1 Kans minimaal één veroordeling op 18-22-jarige leeftijd, mannen, naar achtergrond¹⁾

¹⁾ De ongecontroleerde kans op minimaal één veroordeling komt niet helemaal overeen met het aandeel in figuur 8.5.1, omdat in de ongecontroleerde kansen rekening wordt gehouden met de verschillende geboortecohorten.

Vooral verhoogde kans veroordeling voor laagopgeleide mannen

Kijkend naar de verschillende achtergrondkenmerken die in het model zijn opgenomen, lijkt vooral het opleidingsniveau een grote voorspellende kracht te hebben voor de kans op een veroordeling als jongvolwassene. Zo is de kans op een veroordeling voor jongvolwassenen die op hun 15^e vmbo-gemengd of -theoretisch als hoogst gevolgde opleiding hebben 3,8 keer zo hoog als jongvolwassenen die onderwijs volgen op vwo bovenbouw. Voor jongvolwassenen op vmbo-basis of -kader is deze kans zelfs 5,5 keer zo hoog. Ook een eventuele eerdere veroordeling van de vader of moeder hangt samen met een grotere kans voor veroordeling van de jongvolwassene. Onder jongvolwassenen van wie één of beide ouder(s) is veroordeeld van een misdrijf ligt de kans om zelf veroordeeld te worden 1,8 keer hoger dan onder jongvolwassenen van wie de ouders nooit veroordeeld zijn geweest. Ook jongvolwassenen van wie de vader onbekend is, van wie de ouderlijke structuur niet intact was, die opgroeiden binnen een huishouden met een laag inkomen en/of in (zeer) sterk stedelijk gebied woonden hebben een verhoogde kans op een veroordeling als jongvolwassene.

Ook het geboortjaar heeft een effect op de kans op een veroordeling. Jongvolwassenen uit geboortjaar 1997 hebben de laagste kans op een veroordeling. Dit komt voornamelijk omdat zij één jaar minder in de analyses geteld kunnen worden.¹⁰⁾ Voor de overige geboortejaren geldt dat de oudere jaren steeds een verhoging van de kans op een veroordeling geven dan de jongere jaren. Dit hangt samen met het gegeven dat criminaliteit al langere tijd een dalende trend laat zien (zie ook hoofdstuk 4 van dit Jaarrapport).

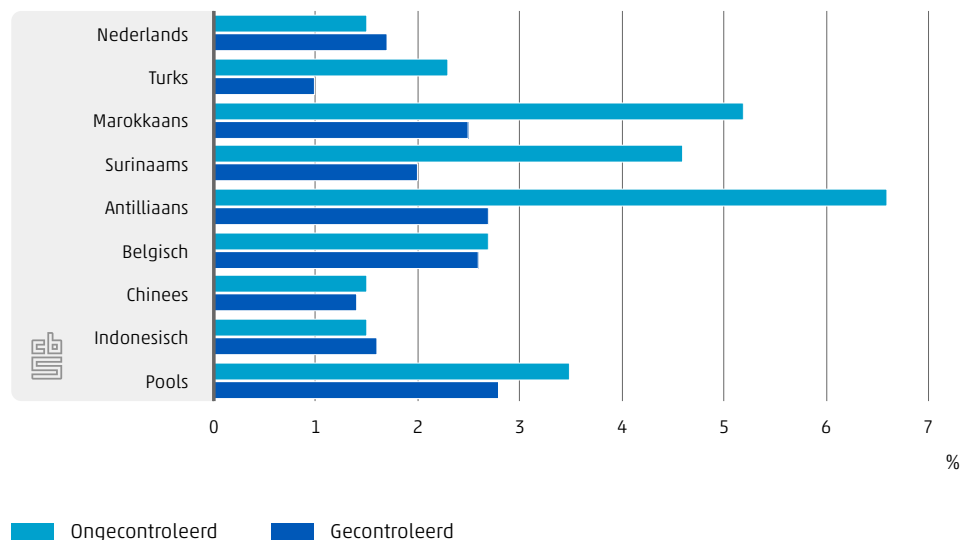
Ook tweede generatie niet-westerse vrouwen hebben veel lagere kans op veroordeling na correctie voor achtergrondkenmerken

Ook bij vrouwen leidt controle op achtergrondkenmerken tot min of meer gelijke kansen op een veroordeling voor alle herkomstgroeperingen, variërend van 1 tot bijna 3 procent. Ook hier zijn vooral de kansen op een veroordeling voor tweede generatie vrouwen met een

¹⁰⁾ De gegevens van 2019 – het jaar waarin geboortecohort 1997 22 jaar zou zijn geworden – waren op moment van schrijven nog niet beschikbaar.

Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond lager na correctie. Onder deze groepen is de gecontroleerde kans 50 tot 60 procent lager dan de ongecontroleerde kansen. Daarbij springt vooral de gecontroleerde kans voor tweede generatie Antilliaanse vrouwen in het oog. Waar zonder controle voor achtergrondkenmerken de kans op een veroordeling onder Antilliaanse vrouwen 6,6 procent bedraagt, is dat na correctie nog 2,7 procent. Vrouwen met een Turkse migratieachtergrond hebben na correctie zelfs de laagste kans op een veroordeling van alle onderzochte groepen. Voor vrouwen met een Poolse, Chinese, Belgische of Indonesische migratieachtergrond en jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond is de kans op een veroordeling na correctie niet of nauwelijks gewijzigd.

8.6.2 Kans minimaal één veroordeling op 18-22-jarige leeftijd, vrouwen, naar achtergrond¹⁾

¹⁾ De ongecontroleerde kans op minimaal één veroordeling komt niet helemaal overeen met het aandeel in figuur 8.5.1, omdat in de ongecontroleerde kansen rekening wordt gehouden met de verschillende geboortecohorten.

Invloed opleidingsniveau bij vrouwen nog sterker dan bij mannen

Voor jongvolwassen vrouwen gelden overwegend dezelfde mechanismes als voorspelling van veroordelingen als voor jongvolwassen mannen. Zo hebben vrouwen van wie de vader onbekend is, die opgroeiden in een gezin dat niet intact was en leefden in een huishouden binnen het laagste inkomenskwintiel net als mannen een grotere kans op een veroordeling. Net als bij mannen is het hoogst gevolgde opleidingsniveau de sterkste voorspeller van alle onafhankelijke variabelen. Bij vrouwen is het belang van onderwijs echter nog groter. Zo hebben vrouwen die op hun 15^e vmbo-gemengd of -theoretisch als hoogst gevolgde opleidingsniveau hadden 4,3 keer zoveel kans om veroordeeld te zijn als vrouwen die toen vwo bovenbouw als hoogst gevolgde opleidingsniveau hadden. Voor vrouwen die toen op vmbo-basis of -kader zaten is de kans op veroordeling als jongvolwassene zelfs 6,6 keer zo groot.

Decompositieanalyse

Uit de hierboven beschreven resultaten komt naar voren dat voor de meeste jongeren van de tweede generatie die in dit onderzoek aan bod komen, de kans op een veroordeling na correctie voor achtergrondkenmerken flink lager ligt. Ook is te zien dat voor de meeste groepen – zowel mannen als vrouwen – de gecontroleerde kans op een veroordeling ongeveer even groot is als voor jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond. Verder is bekend dat de kans op een veroordeling groter is voor jongvolwassenen die op hun 15^e op het vmbo zaten en/of opgroeiden in ongunstige gezinssituaties. Uit het beschrijvende deel van dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat jongvolwassenen met een tweede generatie migratieachtergrond – en dan met name met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond – een overwegend ongunstigere sociaaleconomische positie innemen en ook vaker opgroeien in ongunstige gezinssituaties. Onbekend is welke bijdrage onderwijs, gezins- en buurtkenmerken nu precies hebben in de verlaging van de kans op veroordeling wanneer voor deze kenmerken wordt gecontroleerd. Voor welk deel zijn verschillen in de kans op veroordeling toe te wijzen aan specifieke verschillen in achtergrondkenmerken? En zijn daarin verschillen tussen de onderzochte groepen?

Om dit te onderzoeken is gebruik gemaakt van de Oaxaca-Blinder decompositiemethode. Deze methode brengt verschillen in gemiddelden tussen twee groepen in kaart aan de hand van een verklaard en onverklaard deel. Het verklaarde deel betreft de invloed van de kenmerken waarvoor in het regressiemodel wordt gecontroleerd. In dit onderzoek zijn dat dus gezins- en ouderlijke structuur, materiële welvaart en participatie van de ouders, individuele ontwikkeling en buurtkenmerken. Het onverklaarde deel beslaat het verschil tussen de onderzochte groepen dat niet kan worden toegewezen aan verschillen in achtergrondkenmerken die zijn opgenomen in het model. In dit onderzoek worden de verschillen in achtergrondkenmerken tussen de onderzochte tweede generaties steeds met de groep met een Nederlandse achtergrond vergeleken. De decompositieanalyse is uitgevoerd voor alle jongvolwassenen die minstens eenmaal zijn veroordeeld in de periode dat zij 18 tot en met 22 jaar oud waren. Ook hier wordt de analyse apart uitgevoerd voor mannen en vrouwen. Omdat de meeste herkomstgroeperingen in deze studie relatief klein zijn qua populatieomvang, is de decompositieanalyse beperkt tot de vier grootste niet-westerse groepen.

Bijdrage van factoren in verschil kans op veroordeling

Figuur 8.6.3 geeft voor tweede generatie jongvolwassen mannen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond weer wat het verschil is met jongvolwassen mannen met een Nederlandse achtergrond in het aandeel jongvolwassenen dat minstens eenmaal is veroordeeld. Dit verschil wordt weergegeven aan de hand van de bijdrage van de vijf achtergrondkenmerken waarvoor is gecontroleerd. Daarbij is ook het onverklaarde verschil als categorie opgenomen. Bij jongvolwassenen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond is het onverklaarde verschil met 12,9 procentpunt erg groot. Dat wil zeggen: van het verschil van 19,8 procentpunt tussen jongvolwassen mannen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond en jongvolwassen mannen met een Nederlandse achtergrond kan 12,9 procentpunt niet verklaard worden door de achtergrondkenmerken die in het model zijn opgenomen. De overige 6,9 procentpunt kan wel worden verklaard door verschillen in achtergrondkenmerken die in het model zijn opgenomen. In het geval van jongvolwassen tweede generatie mannen met een Turkse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond kon bijna het volledige verschil worden verklaard. Het onverklaarde verschil met jongvolwassen mannen met een Nederlandse achtergrond is voor deze groepen bijna nihil. Het negatieve onverklaarde verschil (-0,2 procentpunt) bij jongvolwassen mannen met een tweede generatie Turkse migratieachtergrond geeft aan dat hun kans op een veroordeling na correctie zelfs iets lager ligt dan onder jongvolwassen mannen met een Nederlandse achtergrond.

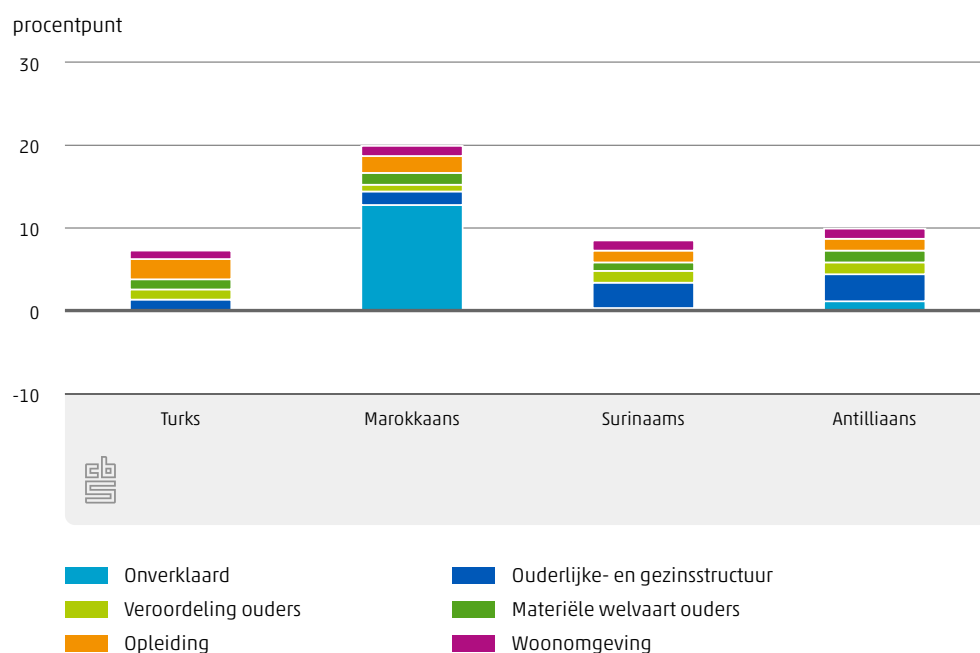
Opleidingsniveau en gezinsstructuur belangrijke verklaringen voor hoger aandeel veroordelingen

Verschillen in gemiddeld opleidingsniveau en in ouderlijke- en gezinsstructuur van de tweede generaties blijken belangrijke verklaringen voor een grotere kans op een veroordeling als jongvolwassene. Dat geldt voor zowel de mannen als de vrouwen uit de onderzoekspopulatie. Eerder bleek al dat de kans op een veroordeling voor jongvolwassenen die op hun 15^e op het vmbo zaten veel hoger ligt dan voor jongvolwassenen die toen op vwo bovenbouw zaten. Het hoge aandeel tweede generatie Turken en Marokkanen op het vmbo heeft daarmee dus een sterke impact op de kans op een veroordeling als jongvolwassene. Bij jongvolwassen met een tweede generatie Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond was eerder al te zien dat zij ook relatief vaak in hun adolescentie op het vmbo zaten, maar minder vaak dan jongvolwassenen met een tweede generatie Marokkaanse of Turkse migratieachtergrond. De invloed van het onderwijsniveau is voor tweede generatie Surinamers en Antillianen dan ook minder groot. Bij hen speelt in sterkere mate de ouderlijke- en gezinssituatie een rol in de kans op een veroordeling als jongvolwassene. Daarbij gaat het vooral om het feit dat tweede generatie jongvolwassen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond vaker opgroeiden in een niet-intact gezin dan dat hun vader vaker onbekend was dan onder jongvolwassenen met een Marokkaanse en Turkse migratieachtergrond. De sociaaleconomische positie van het gezin, in hoeverre ouders zelf een crimineel verleden hebben en de woonomgeving verklaren voor de uit de onderzochte groepen ongeveer even veel.

Voorals bij jongvolwassen mannen met een tweede generatie migratieachtergrond blijkt dat de kans op een veroordeling significant lager wordt wanneer zij een ouder met een Nederlandse achtergrond hebben. Dit zou kunnen wijzen op het belang van de mate van

worteling in de Nederlandse cultuur, via in elk geval één ouder die zelf ouders heeft die hier zijn geboren en biedt daarmee ondersteuning voor het idee van culturele dissonantie.

8.6.3 Bijdrage factoren verschil in kans op minimaal één veroordeling op 18-22-jarige leeftijd, mannen, naar achtergrond

Leeswijzer figuur 8.6.3

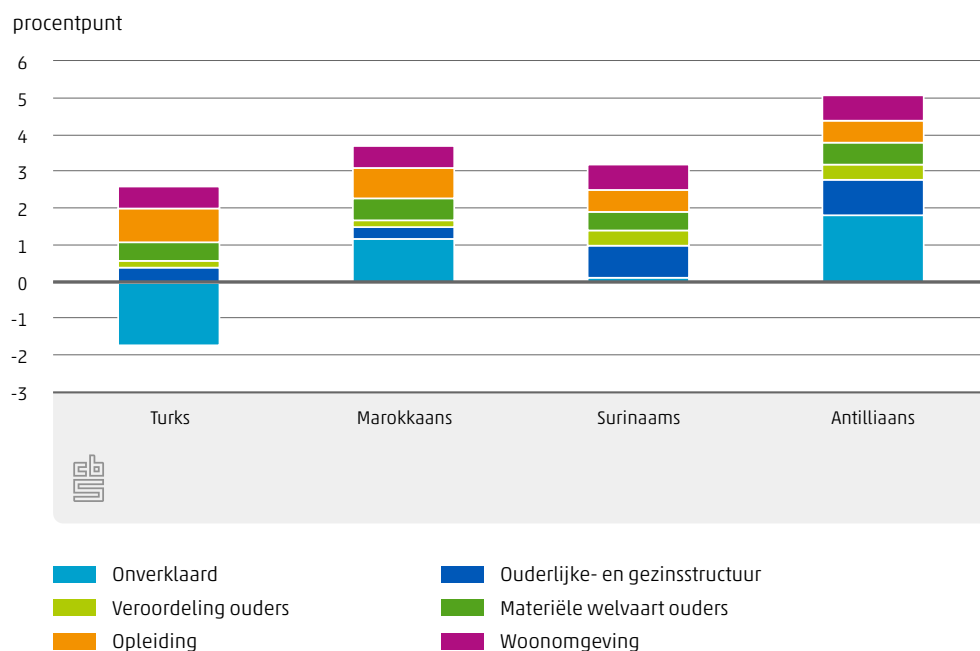
De kans dat een jongvolwassen man (18-22 jaar) met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond minimaal eenmaal is veroordeeld bedraagt ongecorrigeerd 26,8 procent. Voor jongvolwassen mannen met een Nederlandse achtergrond bedraagt dit ongecorrigeerd 7,0 procent. Het verschil in kans op een veroordeling tussen beide groepen bedraagt dus 19,8 procentpunt. Deze 19,8 procentpunt wordt onderverdeeld in de categorieën waarvoor in deze analyses is gecorrigeerd, zodat inzichtelijk wordt welk deel van het verschil veroorzaakt wordt door specifieke verschillen in achtergrondkenmerken. Van dit verschil komt 2,1 procentpunt omdat jongvolwassen mannen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond gemiddeld een lager opleidingsniveau volgen en 1,6 procentpunt omdat zij vaker opgroeien in gezinnen met ongunstige gezinskenmerken. Van het verschil blijft 12,9 procentpunt onverklaard wat betekent dat andere achtergrondkenmerken dan in deze analyse zijn gebruikt verantwoordelijk zijn voor dit deel van het verschil met jongvolwassen mannen met een Nederlandse achtergrond.

Ook bij vrouwen zijn opleidingsniveau en gezinsstructuur belangrijke verklaringen voor verschillen

Bij tweede generatie vrouwen komt min of meer hetzelfde beeld als bij de mannen naar voren. Verschillen in ouderlijke- en gezinsstructuur en in opleidingsniveau zijn de belangrijkste verklaringen voor het verschil in de kans op een veroordeling tussen jongvolwassen vrouwen van de tweede generatie en jongvolwassen vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Wel blijft bij de vrouwen een wat groter deel van het verschil

onverklaard. Met name bij vrouwen met een tweede generatie Antilliaanse migratieachtergrond is dit het geval. Van het oorspronkelijke verschil van 5,1 procentpunt, blijft 1,8 procentpunt onverklaard. Opvallend is ook het onverklaarde verschil onder jongvolwassen vrouwen met een Turkse migratieachtergrond. Dit bedraagt -1,7 procentpunt. Dit betekent dat als wordt gekeken naar de achtergrondkenmerken van jongvolwassen vrouwen met een Turkse migratieachtergrond, het model eigenlijk een grotere veroordelingskans zou verwachten dan voor deze groep het geval is. Hoe dit komt is onbekend, omdat het onverklaarde deel factoren bevat die niet in het statistische model zijn opgenomen.

8.6.4 Bijdrage factoren verschil in kans op minimaal één veroordeling op 18-22-jarige leeftijd, vrouwen, naar achtergrond

Leeswijzer figuur 8.6.2.2

De kans dat een jongvolwassen vrouw (18-22 jaar) met een tweede generatie Turkse migratieachtergrond minimaal eenmaal is veroordeeld bedraagt ongecorrigeerd 2,3 procent. Voor jongvolwassen vrouwen met een Nederlandse achtergrond bedraagt deze kans ongecorrigeerd 1,5 procent. Het verschil in kans op een veroordeling tussen beide groepen bedraagt dus 0,8 procentpunt. Deze 0,8 procentpunt wordt onderverdeeld in de categorieën waarvoor in deze analyses is gecorrigeerd, zodat inzichtelijk wordt welk deel van het verschil veroorzaakt wordt door specifieke verschillen in achtergrondkenmerken. Van dit verschil komt 0,9 procentpunt omdat jongvolwassen vrouwen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond gemiddeld een lager opleidingsniveau volgen en 0,4 procentpunt omdat zij vaker opgroeien in gezinnen met ongunstige gezinskenmerken. Het deel dat onverklaard blijft is met -1,7 procentpunt negatief. Dit betekent jongvolwassen vrouwen met een Turkse migratieachtergrond een veel lagere kans op een veroordeling hebben dan verwacht op basis van het statistisch model. Door de gemiddeld ongunstige achtergrondkenmerken voorspelde het model een verschil van 2,5 procentpunt met jongvolwassen vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Feitelijk bedraagt dit verschil slechts 0,8 procentpunt. Deze -1,7 procentpunt

van het verschil blijft onverklaard. Dit betekent dat andere achtergrondkenmerken dan in deze analyse zijn gebruikt verantwoordelijk zijn voor dit deel van het verschil met jongvolwassen vrouwen met een Nederlandse achtergrond.

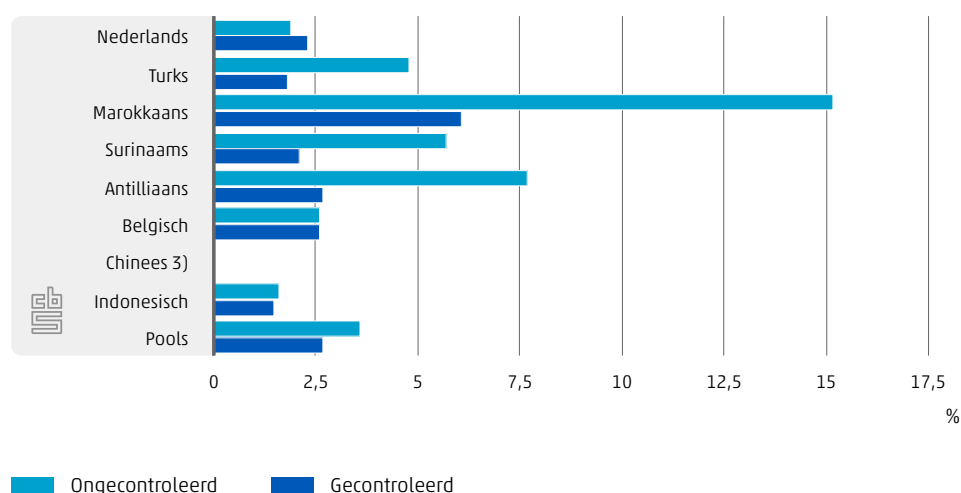
Recidive, gewelds- en vermogensdelicten

Kans op recidive bij meeste herkomstgroeperingen nagenoeg gelijk

Behalve het feit of mensen ooit veroordeeld zijn in de periode dat zij 18 tot en met 22 jaar oud zijn, is ook gekeken in hoeverre het model van waarde kan zijn in het voorspellen van de kans op recidive voor mannen. Daarbij zijn recidivisten – jongeren die gedurende leeftijd 18 tot en met 22 jaar meer dan eens zijn veroordeeld – vergeleken met de jongvolwassenen die nooit zijn veroordeeld. Waarin verschilt de groep meer-plegers van de groep die niet zijn veroordeeld? De vraag is namelijk hoe groot de verschillen tussen herkomstgroepen nog zijn, gegeven dat er al crimineel gedrag werd vertoond. Jongeren die 18 tot en met 22 jaar oud waren en eenmaal zijn veroordeeld, zijn daarom in deze analyse buiten beschouwing gelaten.

Verschillen in achtergrondkenmerken blijken ook van invloed bij het voorspellen van de kans op meerdere veroordelingen. Vooral bij de vier grote niet-westerse migratieachtergronden blijken deze achtergrondkenmerken hierin een belangrijke rol te spelen. Na correctie is de kans op meerdere veroordelingen ongeveer 2,5 tot 3 keer kleiner. Wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in achtergrondkenmerken, is de kans op recidive onder tweede generatie Marokkanen met 6,1 procent nog altijd het grootst. Onder de overige jongvolwassenen met een tweede generatie migratieachtergrond uit de onderzoekspopulatie is de kans op meerdere veroordelingen ongeveer even groot als onder jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond. Daarbij springt ook de gecorrigeerde kans op meerdere veroordelingen onder de tweede generatie jongvolwassenen met een Turkse migratieachtergrond in het oog. Bij hen daalt de gecorrigeerde kans op recidive van 4,8 naar 1,8 procent. Daarmee hebben zij een iets lagere gecontroleerde kans op meerdere veroordelingen dan jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond.

8.6.5 Kans op recidive¹⁾ op 18-22-jarige leeftijd, mannen²⁾, naar achtergrond

- ¹⁾ Exclusief jongvolwassenen die op 18-22 jarige leeftijd eenmaal veroordeeld werden.
²⁾ De ongecontroleerde kans op recidive komt niet helemaal overeen met het aandeel met minimaal één veroordeling uit figuur 8.5.3, omdat in de ongecontroleerde kansen rekening wordt gehouden met de verschillende geboortecohorten.
³⁾ Aantallen te klein voor publicatie.

Verhoogde kans op recidive als ouders crimineel verleden hebben en bij laag opleidingsniveau

Net als bij de gecontroleerde kansen voor veroordelingen bij jongvolwassen mannen en vrouwen blijkt het hoogst gevolgde opleidingsniveau de belangrijkste factor in het verklaren van meerdere veroordelingen. Ook hier geldt: jongvolwassenen die op hun 15^e een lager onderwijsniveau volgden, hebben een grotere kans om meermaals veroordeeld te zijn dan jongvolwassenen die op hogere onderwijsniveaus zaten. Jongvolwassenen die op hun 15^e vmbo-b/k volgden hebben een 11 keer grotere kans op meerdere veroordelingen dan jongvolwassenen die toen op vwo bovenbouw zaten. Voor leerlingen die toen op vmbo-g/t zaten is deze kans 7 keer zo hoog. Verder blijkt dat bij het voorspellen van recidive het crimineel verleden van de ouders een belangrijke determinant te zijn. Jongvolwassenen van wie de vader en/of moeder ooit veroordeeld is voor een misdrijf, hebben 2,2 keer zoveel kans om recidivist te zijn dan wanneer beide ouders nooit zijn veroordeeld. Jongvolwassenen recidivisten lijken dus nog sterker het voorbeeld van de ouders te volgen dan jongvolwassenen veroordeelden.

Analyses gewelds- en vermogensmisdrijven leveren zelfde beeld

De analyses op het gebied van veroordelingen voor gewelds- en vermogensmisdrijven geven min of meer dezelfde uitkomsten als bij de bovenstaande resultaten. Uitgezonderd mannen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond, is de kans op een vermogens- of geweldsmisdrijf voor mannen van de verschillende onderzochte herkomstgroeperingen nagenoeg gelijk. Voor mannen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond geldt dat zij een grotere kans hebben voor een veroordeling voor vermogens- of geweldsdelict. Net als bij de eerdere analyses geldt ook hier dat de kans op een veroordeling op gebied van vermogens- en geweldsmisdrijven het grootst is voor vmbo-leerlingen en onder jongvolwassenen die opgroeiden in een 'gebroken' huishouden. De statistische modellen hebben een grotere verklaringskracht voor veroordelingen op gebied van vermogensdelicten dan voor veroordelingen op gebied van geweldsdelicten. De gecorrigeerde kans op een veroordeling voor een vermogensdelict is tot 3 keer kleiner dan de ongecorrigeerde kans. Bij geweldsdelicten ligt de gecorrigeerde kans op een

veroordeling tot 2 keer kleiner. Dit heeft vermoedelijk te maken met de achtergrondkenmerken die in de modellen zijn opgenomen. In de gehanteerde modellen zijn verschillende achtergrondkenmerken op gebied van sociaaleconomische positie opgenomen, zoals opleidingsniveau en huishoudinkomen. Deze factoren hangen daardoor sterker samen met de aard van vermogensdelicten dan geweldsdelicten. Factoren die niet in onze modellen zijn opgenomen spelen dus bij geweldsdelicten een sterkere rol dan bij vermogensdelicten.

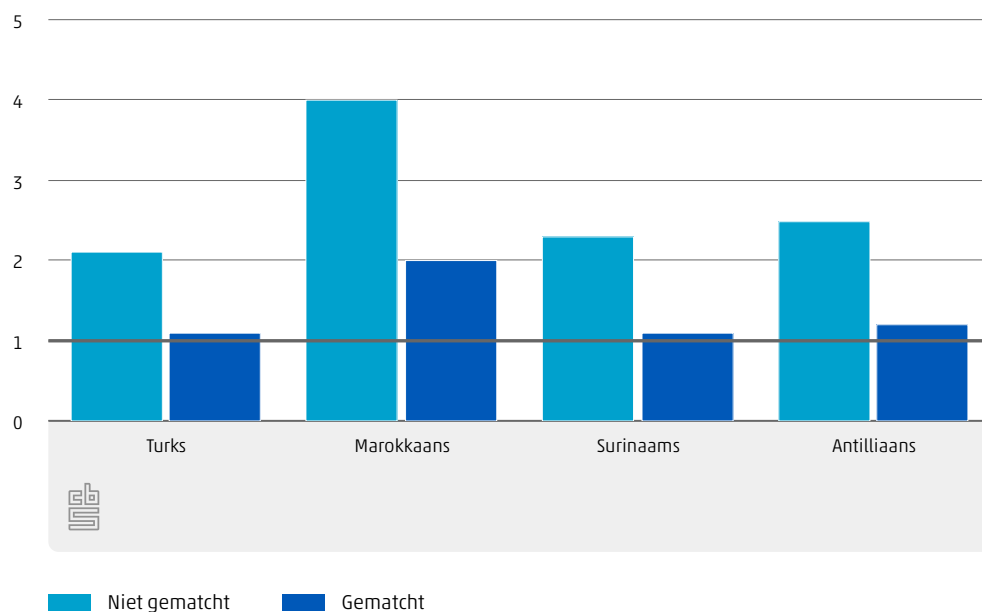
Resultaten propensity matching

In de beschrijvende analyses werd al vastgesteld dat de achtergrondkenmerken nogal verschillen tussen de herkomstgroepen. In de logistische regressieanalyses wordt hier in de regel goed rekening mee gehouden, maar mogelijk in onvoldoende mate. Als robuustheidsanalyse worden middels matching technieken de scores op de beschikbare variabelen precies gelijk getrokken. Zo is getest of de gevonden resultaten overeind blijven wanneer we jongvolwassenen met een migratieachtergrond vergelijken met jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond die verder exact dezelfde achtergrondkenmerken hebben. Dit is apart uitgevoerd per herkomstgroep (samen met de Nederlandse achtergrond) en alleen voor de vier grootste niet-westerse groepen. Hier worden de verhoudingen in percentages voor de kans dat jongvolwassenen minimaal één keer werden veroordeeld tussen 18 en 22 jaar, gepresenteerd. De resultaten van de overige uitkomstvariabelen (recidive, vermogensdelicten, geweldsdelicten) wezen dezelfde kant op.

Het blijkt dat de uitkomsten van de matching analyse bevestigen wat eerder al op basis van de regressieanalyse werd geconcludeerd. Er is nauwelijks nog een (significant) verschil met jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond als alle andere achtergrondkenmerken dezelfde zijn. Alleen mannen met een Marokkaanse achtergrond (2 keer zo groot) hebben nog een grotere kans veroordeeld te zijn geweest. En ook hier wordt zichtbaar dat vrouwen met een Turkse achtergrond minder vaak veroordeeld werden dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond die verder niet van elkaar verschillen wat betreft de gebruikte achtergrondkenmerken (0,5 keer zo groot). Dit komt goed overeen met de hierboven gepresenteerde resultaten.

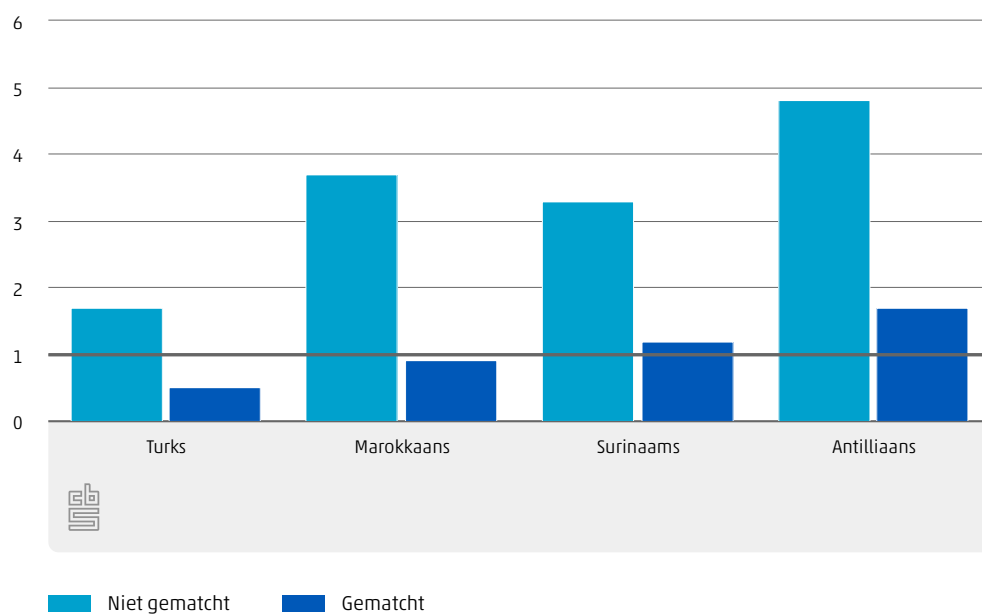
8.6.6 Kansverhouding minimaal één veroordeling, mannen, naar achtergrond

kansverhouding t.o.v. Nederlandse achtergrond (NL=1)

8.6.7 Kansverhouding minimaal één veroordeling, vrouwen, naar achtergrond

kansverhouding t.o.v. Nederlandse achtergrond (NL=1)

8.7 Conclusie en discussie

Met dit onderzoek is in kaart gebracht in hoeverre de oververtegenwoordiging van jongvolwassenen (specifiek 18- tot 22-jarigen) met een migratieachtergrond kan worden verklaard door verschillen in achtergrondkenmerken die golden ten tijde van de jeugd. Specifiek voor dit onderzoek is hierbij gebruik gemaakt van cijfers op gebied van daadwerkelijke veroordelingen. Omdat jongvolwassenen met een tweede generatie migratieachtergrond net als jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond zijn geboren en opgroeien in Nederland, is de vergelijking daarom beperkt tot de tweede generatie.

Uit de regressieanalyses kan worden geconcludeerd dat vooral individuele kenmerken als een lager opleidingsniveau en gezinskenmerken zoals de aanwezigheid van beide ouders in het gezin de kans op een veroordeling sterk beïnvloeden. Jongvolwassenen die op hun 15^e op het vmbo zaten hebben een tot bijna 7 keer grotere kans om veroordeeld te worden dan jongvolwassenen die toen op vwo-bovenbouw zaten. De kans op meerdere veroordelingen is voor deze jongvolwassenen zelfs tot 11 keer groter. Ook jongvolwassenen die opgroeiden in een niet-intact gezin, waarbij beide ouders geen Nederlandse achtergrond hebben of opgroeiden met een of meerdere ouders die zelf ook een crimineel verleden hebben, hebben een grotere kans om veroordeeld te worden.

De analyses laten verder zien dat de kans op een veroordeling voor de meeste jongvolwassenen met een tweede generatie migratieachtergrond na correctie voor achtergrondkenmerken nagenoeg even groot is als voor jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond. Datzelfde geldt voor de kans op meerdere veroordelingen en in aparte analyses waarbij veroordelingen voor vermogens- of geweldsdelicten centraal stonden. Wel zijn er verschillen tussen groepen onderling te constateren. Zo zijn voor de tweede generatie Antillianen en Surinamers ongunstige gezinskenmerken de belangrijkste verklaring voor de grotere kans op een veroordeling. Voor jongeren met een tweede generatie Turkse migratieachtergrond hangt dit voor het grootste deel samen met het gegeven dat zij een lager opleidingsniveau volgden.

De uitkomsten wijzen erop dat de grotere vertegenwoordiging van jongvolwassenen van de meeste herkomstgroeperingen voor het grootste deel worden veroorzaakt door individuele factoren als opleidingsniveau en gezinsfactoren als huishoudensinkomen en opgroeien in een eenoudergezin. Dit geldt voor zowel mannen als vrouwen. Uitzondering zijn jongvolwassen mannen met een tweede generatie Marokkaanse migratieachtergrond. Ook bij deze groep zien we dat de oververtegenwoordiging afneemt, maar voor hen blijft een aanzienlijk deel van het verschil in de kans op een veroordeling met geslachts- en leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond onverklaard. Zij hebben dus ondanks correctie voor de in onze modellen gehanteerde achtergrondkenmerken nog steeds een grotere kans om veroordeeld te zijn. Voor vrouwen met een tweede generatie Turkse migratieachtergrond geldt het tegenovergestelde: waar hun ongecorrigeerde kans groter is dan voor jongvolwassen vrouwen met een Nederlandse achtergrond, is hun kans op een veroordeling juist kleiner wanneer we rekening houden met hun achtergrondkenmerken.

Het verklaren van crimineel gedrag is complex. Behalve meer objectief meetbare factoren spelen ook factoren mee die niet altijd goed in cijfers zijn uit te drukken of in statistische modellen zijn op te nemen. Uit de modellen blijkt dat voor sommige groepen onverklaarde

verschillen over blijven. Mogelijk spelen hier factoren een rol die binnen de complexe maatschappelijke context plaatsvinden. Zo rapporteert het SCP dat het integratievraagstuk ook afhankelijk kan zijn van de opstelling van de ontvangende samenleving. Het mogelijke 'gevoel er niet bij te horen', het ervaren van uitsluiting door (statistische) discriminatie door bijvoorbeeld werkgevers maar ook het opgeplakt krijgen van een etiket in de media kunnen de afstand tot de Nederlandse samenleving vergroten en de houding ten aanzien van Nederland negatief beïnvloeden (Huijnk et al. 2015). Mogelijk speelt dit een rol en werkt dit deviant gedrag in de hand, maar met de beschikbare gegevens kan niet worden uitgesloten noch worden bevestigd dat deze mechanismen bijdragen tot de gemeten verschillen tussen groepen.

Het SCP wijst er verder op dat negatieve beelden ook weer kunnen leiden tot negatieve stereotypen en mogelijk zelfs tot etnisch profileren, wat weer bijdraagt aan verschillen in pakkans van mensen uit verschillende herkomstgroepen en bovendien de gevoelens van uitsluiting versterkt (Huijnk en Kessels, 2016). Verschillende studies wezen uit dat etnisch profileren door de Nederlandse politie inderdaad wordt toegepast (Çankaya, 2012; Lamers, 2015). Aan de andere kant, Jennissen (2017) verwacht dat dit uiteindelijk weinig effect heeft op de aantallen verdachten die terechtkomen in politieregistraties omdat het grootste deel van de verdachten bij de politie in beeld komt dankzij aangiften of tips van burgers. Of burgers zich schuldig maken aan etnisch profileren, is nooit systematisch onderzocht, maar is ook niet uit te sluiten (Boon, van Dorp en de Boer, 2018).

Hieraan gerelateerd bestaat uiteraard het zogenaamd 'dark number', criminelen die niet door de politie worden aangehouden; criminaliteit die niet wordt opgelost. Onbekend is of dit verschilt voor de verschillende herkomstgroepen, maar er zijn geen aanwijzingen dat dit het geval zou zijn (Jennissen, 2017). Aan de ene kant bestaat de mogelijkheid dat het ophelderingspercentage van bepaalde typen delicten die met name door mensen met een Nederlandse achtergrond worden gepleegd ('wittenboordencriminaliteit') relatief laag is (Jennissen, 2017). Aan de andere kant vonden Goudriaan, Nieuwbeerta en Wittebrood (2005) bronnen van onderrapportage onder mensen met migratieachtergrond: de aangiftebereidheid in buurten met een sociaaleconomische achterstand bleek relatief laag. Dat zijn juist weer buurten waar veel mensen met een migratieachtergrond wonen.

Culturele dissonantie wordt vaak aangehaald als verklaring voor overgebleven verschillen tussen herkomstgroepen (Lahlah, 2013; Jennissen, 2015). Het is een lastig fenomeen en moeilijk te meten. Wel is interessant dat bij jonge mannen met een tweede generatie migratieachtergrond de kans op een veroordeling kleiner is als ze één ouder met een Nederlandse achtergrond hebben. Het zou wellicht een rol kunnen spelen in hoeverre de ouders zelf in de Nederlandse cultuur zijn geworteld: als één van de ouders een Nederlandse achtergrond heeft is er mogelijk iets minder sprake van wantrouwen jegens de maatschappij (zie verder van Gemert, 2015), minder identiteitsproblemen en dit verklaart mogelijk dat ze minder vaak de wet overtreden. Het opgroeien in één cultuur, het hebben van een enkelvoudig waarden- en normenkader, biedt mogelijk meer duidelijkheid dan het opgroeien in of zelfs tussen twee culturen met een meervoudig waarden- en normenkader (vgl. Jennissen, 2015).

8.8 Literatuur

Astone, N. M., Nathanson, C. A., Schoen, R., & Kim, Y. J. (1999). Family demography, social theory, and investment in social capital. *Population and Development Review*, 25(1), 1–31.

Blokland, A., P. Nieuwbeerta & Bernasco, W. (2010). Criminaliteit en etniciteit. Criminele carrières van autochtone en allochtone jongeren uit het geboortecohort 1984. *Tijdschrift voor Criminologie*, 52(2), 122–152.

Blom, M., Oudhof, J., Bijl, R. V., & Bakker, B. F. M. (2005). *Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken*. Den Haag: WODC en CBS.

Boon, A., van Dorp, M. & de Boer, D. (2018), Oververtegenwoordiging van jongeren met een migratieachtergrond in de strafrechtketen, *Tijdschrift voor Criminologie*, 60(3), 268–288.

Bovenkerk, F., & Fokkema, T. (2015). Criminaliteit onder Marokkaanse jongemannen in Nederland: speelt regionale herkomst een rol? *Tijdschrift voor Criminologie*, 57(1), 59–83.

Caliendo, M., & Kopeinig, S. (2008). Some practical guidance for the implementation of propensity score matching. *Journal of Economic Surveys*, 22, 31–72.

Çankaya, S. (2012). *De controle van marsmannetjes & ander schorriemorrie: beslissingsproces tijdens proactief politiewerk*. Den Haag: Boom Lemma.

CBS (2018). [Jaarrapport Integratie](#). Den Haag / Heerlen / Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Dykstra, P., Kalmijn, M., Knijn, T. Komter, A., Liefbroer, A. & Mulder, C. (2005). Codebook of the Netherlands Kinship Panel Study, a multi-actor, multi-method panel study on solidarity in family relationships, Wave 1. *NKPS Working Paper No. 4*. The Hague: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute.

Dykstra, P. & De Valk, H. (2007). Criminelen in de familie: Verband tussen crimineel gedrag en familiekenmerken onderzocht [Criminals in the family: Researching the association between criminal behavior and family characteristics]. *Demos*, 23 (1), 6–8.

Eichelsheim, V. (2019). *Crimineel gedrag over de levensloop én over generaties: de rol van het gezin*. *Tijdschrift voor de criminologie* (61)2: 132–147.

Gemert, F. van (2015), Cultuur op den duur; een reactie op Bovenkerk en Fokkema, *Tijdschrift voor Criminologie*, 57(3), 315–318.

Goudriaan, H., Nieuwbeerta, P., & Wittebrood, K. (2005). Overzicht van onderzoek naar determinanten van aangifte doen bij de politie: Theorieën, empirische bevindingen, tekortkomingen en aanbevelingen. *Tijdschrift voor Veiligheid en Veiligheidszorg*, 4(1), 27–48.

Guo, S., & Fraser, M. W. (2010). *Propensity score analysis. Statistical methods and applications*. Los Angeles, London: Sage.

Hirschi, T., & Laub, J. H. (2002). *The craft of criminology: selected papers*. Transaction Publishers.

Hoeve, M., Jurrius, K., Zouwen, van der M., Vergeer, M., Voogt, M. & Stams, G.J. (2005). *In de schuld, in de fout? Schuldenproblematiek en crimineel gedrag bij adolescenten en jongvolwassenen*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Huijnk, W., Dagevos, J., Gijsberts, M. & Andriessen, I. (2015). *Werelden van verschil*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Huijnk, W. & Kessels, R. (2016). Criminaliteit. In: W. Huijnk en I. Andriessen (red.), *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken* (p. 146–184). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Jennissen, R. (2009). *Criminaliteit, leeftijd en etniciteit. Over de afwijkende leeftijdsspecifieke criminaliteitscijfers van Antillianen en Marokkanen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

Jennissen, R., M. Blom & Oosterwaal, A. (2009). Geregistreeerde criminaliteit als indicator van de integratie van niet-westerse allochtonen. *Mens en Maatschappij*, 84(2), 207–223.

Jennissen, R. 2015, Gewelddadige Marokkaanse jeugdcriminaliteit: Een kwestie van culturele dissonantie? *Tijdschrift voor Criminologie*, 57(1), 133–139.

Lahlah, A., van der Knaap, L. & Bogaerts, S. (2013), Dangerous boys or boys in danger? Examining the relationship between ethnicity, child abuse and violent offending, *European Journal of Criminology* 10(6) 641–658.

Lahlah, A. (2013). *Invisible victims? Ethnic differences in the risk of juvenile violent delinquency of Dutch and Moroccan-Dutch adolescent boys*. Ridderprint BV.

Lamers, M. (2015). *Ethnic profiling*. Nationale Politie Eenheid Oost-Brabant.

Rigo/Atlas voor gemeenten. (2013). *Onderscheid in leefbaarheid. Ontwikkeling van de leefbaarheid 2010–2012*.

Rijksoverheid (2020). [Straffen en maatregelen voor jongeren](#). Geraadpleegd op 29 juni, 2020.

Van de Weijer, S. & Spapens, T. (2019), Intergenerationele overdracht en criminele families: introductie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 61(2), 119–131.

Van der Laan, & Weijters, G. (2015). Daling in geregistreeerde jeugdcriminaliteit. Enkele mogelijke verklaringen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 57(2), 203–228.

Van Gaalen, R. (2016). Parental crime and the safety and survival of small children. *Advances in Life Course Research*, 28, 100–107.

Van Gaalen, R. & Besjes, G. (2018). Studying the intergenerational transmission of crime with population data: The System of Social statistical Datasets (SSD) of Statistics Netherlands. In V. I. Eichelsheim, en S. G. A. van de Weijer (Eds.), *Intergenerational Continuity of Criminal and Antisocial Behaviour: An International Overview of Studies* (pp. 44–57). (Routledge Studies in Criminal Behaviour). London: Routledge. DOI: 10.4324/9781315102788-4.

9 Familienetwerken van niet-westerse oudere migranten

9.1 Inleiding

De positie van ouderen stelt beleidsontwikkelaars voor een aantal belangrijke opgaven, zowel lokaal als landelijk. Bij ouderen met een niet-westerse migratieachtergrond spelen belangrijke vraagstukken op het gebied van inkomen, wonen, zorg en welzijn, zo mogelijk een nog grotere rol. Ouderen met een niet-westerse achtergrond zijn echter een onderbelichte groep (Fokkema & Conkova, 2018). Wat betreft inkomenspositie, huisvesting, fysieke en psychosociale gezondheid blijven zij achter op ouderen met een Nederlandse achtergrond (El Fakiri & Bouwman-Notenboom, 2015; Huizer et al., 2013; Klokgieters et al., 2018; Witter & Fokkema, 2018). Vooral degenen die kampen met een opeenstapeling van problemen zijn kwetsbaar. De komende jaren zal vanwege de toenemende leeftijd de zorgbehoefte van deze groep ouderen blijven stijgen (Fokkema, 2019).

Vanuit ouderenbeleid wordt ingezet op langer zelfstandig en zelfredzaam blijven, waarbij de inzet van het sociale netwerk wordt gestimuleerd. Het familienetwerk neemt hierin een centrale plaats (Kloosterman, 2015) en daarbinnen de kinderen: naast de partner zijn zij de belangrijkste mantelzorgers (den Draak et al., 2016). Dit geldt mogelijk nog meer voor ouderen met een niet-westerse migratieachtergrond die de Nederlandse taal niet altijd machtig zijn (Klokgieters et al., 2018; Pot et al., 2018) en om verschillende redenen minder gebruik maken van formele zorg dan ouderen met een Nederlandse achtergrond (Conkova & Lindenberg, 2018). Ook heersen in sommige niet-westerse migrantengroepen sterkere normen en waarden rondom familiesolidariteit en de vanzelfsprekendheid van het zorgen voor je oudere ouders (Dykstra & Fokkema, 2007; te Riele & Kloosterman, 2015; Yerden, 2013).

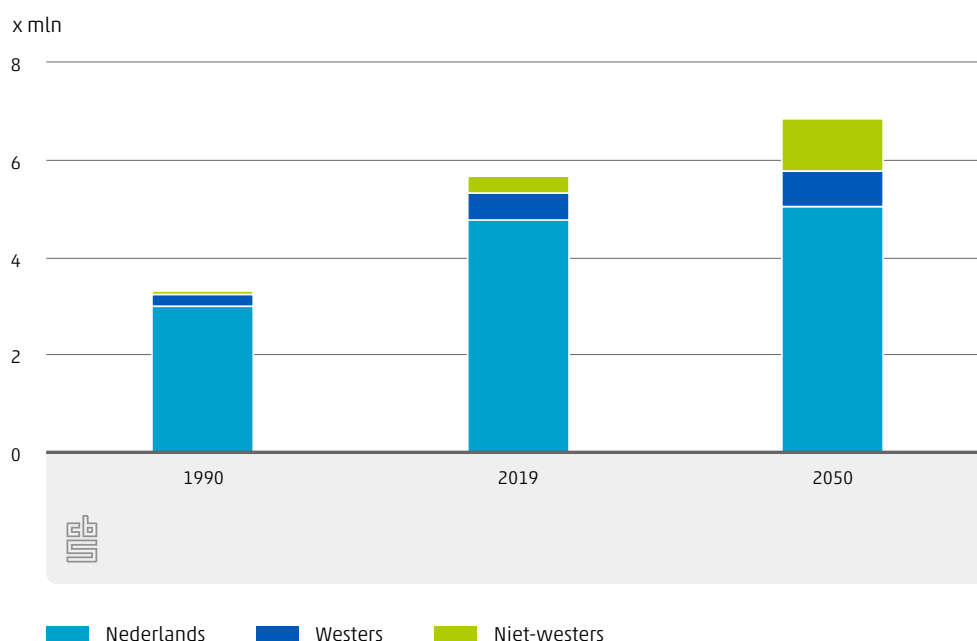
Over de geografie van familienetwerken van ouderen met een niet-westerse migratieachtergrond is nog niet veel bekend. Dit hoofdstuk brengt daar verandering in door uitkomsten te presenteren van twee verdiepingsstudies onder de eerste generatie, zelfstandig wonende ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond van 55 jaar en ouder. Ouderen met een Nederlandse achtergrond worden als vergelijkingsgroep genomen. De eerste verdiepingsstudie kijkt naar de huishoudenssituatie, met speciale aandacht voor verschillen tussen en binnen de groepen in het samenwonen met kinderen en de verklaringen hiervoor. De tweede verdiepingsstudie kijkt naar de geografische afstand tot uitwonende kinderen wanneer alle kinderen het ouderlijke huis hebben verlaten. Ook hierin ligt de focus op (de verklaring voor) inter- en intragroepsverschillen. De twee studies zoeken antwoord op vragen als: Hebben ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond vaker een vangnet van kinderen in de buurt dan ouderen met een Nederlandse achtergrond? Wie hebben vooral zo'n vangnet? En zijn dat ook degenen die deze het hardst nodig hebben?

Om de vier groepen met een niet-westerse migratieachtergrond te positioneren, begint het hoofdstuk met de samenstelling van de totale ouderenpopulatie naar migratieachtergrond (inclusief de institutionele bevolking en migranten van de tweede generatie) in het verleden, heden en in de toekomst, gevolgd door de geografische verdeling van ouderen uit de vier grootste niet-westerse migrantengroepen.

9.2 Kleurrijke vergrijzing

De Nederlandse bevolking vergrijsst niet alleen, zij 'verkleurt' ook: de groep ouderen met een migratieachtergrond is in de laatste dertig jaar bijna verdrievoudigd (figuur 9.2.1). In 1990 hadden 298 duizend ouderen een migratieachtergrond, 9 procent van alle 55-plussers, inmiddels zijn dat er 875 duizend (15 procent). Ook van toekomstige ouderen met een migratieachtergrond is niet te verwachten dat zij massaal terugkeren naar hun geboorteland (of dat van hun ouders); de omvang van deze groep zal dus verder toenemen. Volgens de meest recente bevolkingsprognose hebben in 2050 zo'n 1,8 miljoen ouderen een migratieachtergrond, wat neerkomt op 26 procent van alle 55-plussers.

9.2.1 55-plussers, naar achtergrond

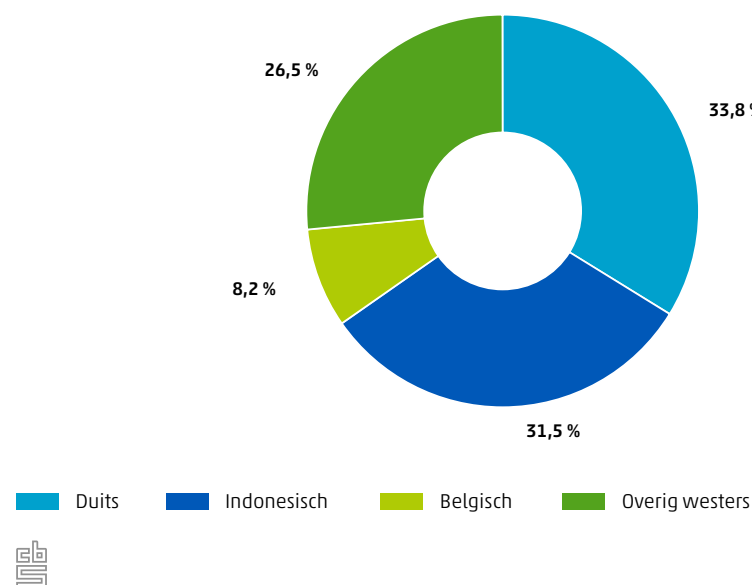
Bron: CBS, PBL

Iets minder dan twee derde van de huidige ouderen met een migratieachtergrond heeft een westerse achtergrond (539 duizend mensen). Voor 182 duizend van hen stond de wieg (of die van hun ouders) in buurland Duitsland en nog eens 44 duizend hebben een Belgische migratieachtergrond. Daarnaast hebben 170 duizend ouderen een Indonesische achtergrond (Indonesië was tot 1949 een kolonie van Nederland onder de naam Nederlands-Indië) (figuur 9.2.2a).

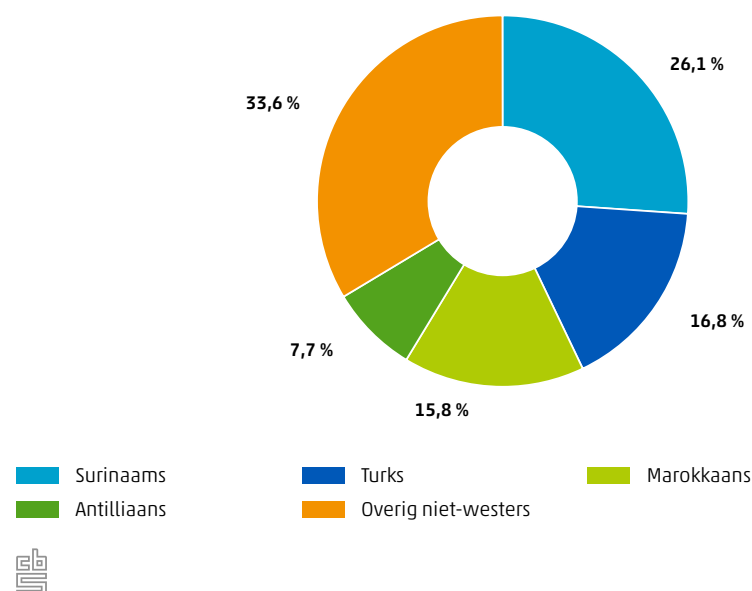
336 duizend ouderen hebben een niet-westerse achtergrond. De vier grootste groepen in Nederland met een niet-westerse achtergrond zijn mensen met een Surinaamse (88 duizend), Turkse (56 duizend), Marokkaanse (53 duizend), of Antilliaanse achtergrond (26 duizend) (figuur 9.2.2b). De samenstelling van de groep 'overig niet-westers' is zeer

divers. De grootste groepen zijn mensen met een Chinese (15 duizend), Iraakse (9 duizend), Iraanse (8 duizend), Afghaanse (6 duizend) en Syrische achtergrond (6 duizend). In 2050 zal naar verwachting de niet-westerse groep ouderen groter zijn dan de westerse groep: 1 100 duizend tegenover 737 duizend 55-plussers.

9.2.2a Westerse 55-plussers, naar achtergrond, 2019

9.2.2b Niet-westerse 55-plussers, naar achtergrond, 2019

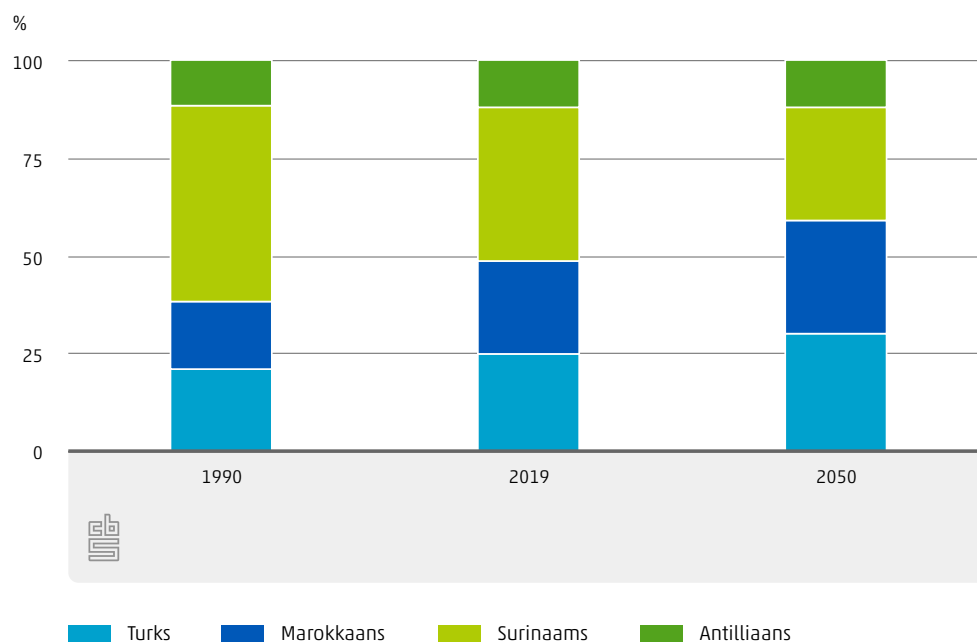
Wanneer we verder inzoomen op ouderen met een migratieachtergrond nu en in de toekomst, dan zijn er zichtbare verschillen tussen de westerse en niet-westerse groepen. Ouderen met een westerse achtergrond zijn gemiddeld aanzienlijk ouder dan ouderen met een niet-westerse achtergrond. Het huidige aandeel 75-plussers in de westerse groep is 26 procent, tegenover 13 procent in de niet-westerse groep. Maar in de komende decennia zal deze zogeheten dubbele vergrijzing—het aandeel ‘oude ouderen’ binnen de groep ouderen—zich vooral voortzetten binnen de niet-westerse groep. Dat komt omdat deze groep nu nog relatief jong is. Van de 55-plussers met een niet-westerse achtergrond is in 2050 naar verwachting bijna 30 procent 75 jaar of ouder, tegenover 37 procent van de westerse 55-plussers.

Een ander belangrijk verschil tussen ouderen met een westerse en niet-westerse achtergrond is de generatie waartoe ze behoren. Iets meer dan de helft van de ouderen met een westerse migratieachtergrond is in Nederland geboren en behoort daarmee tot de tweede generatie. Het aandeel van de tweede generatie binnen deze groep zal in 2050 afnemen tot 44 procent. Bij de ouderen met een niet-westerse achtergrond is het aandeel dat tot de tweede generatie behoort nu juist nog klein (3 procent), maar dit zal tot 2050 toenemen tot 29 procent.

9.3 De vier grootste niet-westerse groepen

Hoewel de groep ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond in aantal zijn toegenomen én zullen blijven toenemen de komende dertig jaar, gebeurt dat niet in dezelfde mate (figuur 9.3.1). Zo is de groep 55-plussers met een Surinaamse achtergrond procentueel veel minder toegenomen dan die met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Het aantal Surinaamse ouderen is tussen 1990 en 2020 ruim vervijfvoudigd (van 15,8 duizend naar 87,6 duizend) en de groep Antilliaanse ouderen is zeven keer zo groot geworden (van 3,6 duizend naar 26,0 duizend). Het aantal 55-plussers met een Turkse achtergrond is tussen 1990 en 2020 ruim acht keer zo groot geworden (van 6,7 duizend naar 56,5 duizend) en het aantal Marokkaanse ouderen is vertienvoudigd (van 5,4 duizend naar 53,1 duizend). De komende dertig jaar vlakt de groei wel af, maar ook in de periode 2020–2050 is nog een verdrievoudiging te verwachten van de groep Turkse (182,8 duizend), Marokkaanse (174,5 duizend) en Antilliaanse (70,3 duizend) 55-plussers en een verdubbeling van het aantal Surinaamse ouderen (174,9 duizend).

9.3.1 Niet-westerse 55-plussers, naar achtergrond

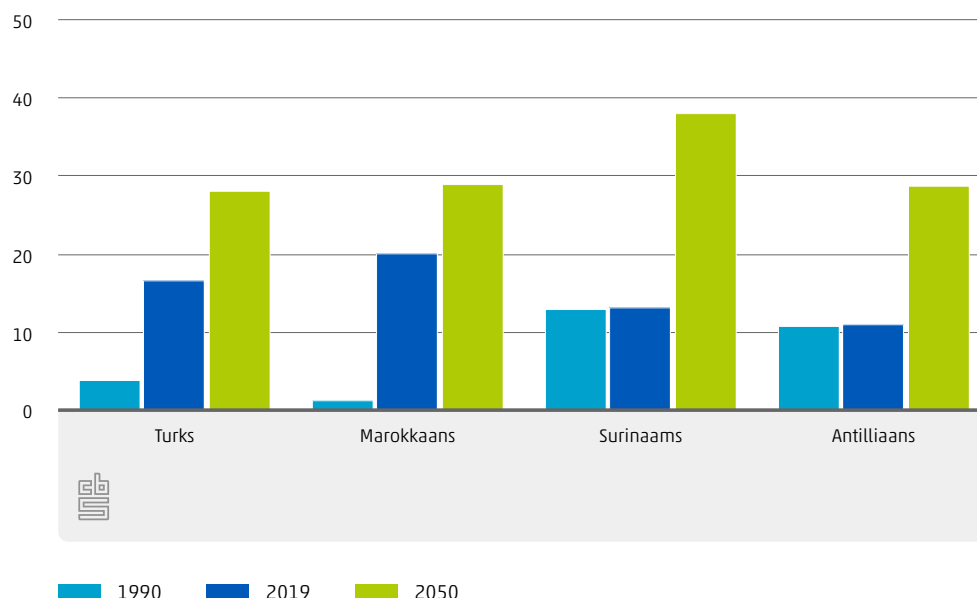
Bron: CBS, PBL

Ten opzichte van de groep 55-plussers met een Nederlandse achtergrond, is de groep ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond relatief jong. Van de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse 55-plussers is 15 procent 75 jaar of ouder, bij de ouderen met een Nederlandse achtergrond is dat 26 procent. In de toekomst neemt het aandeel 'oude ouderen' binnen de vier groepen met een niet-westerse achtergrond weliswaar toe, maar het blijft lager dan onder ouderen met een Nederlandse achtergrond: 31 tegenover 47 procent in 2050.

Het tempo van de dubbele vergrijzing verschilt tussen de vier groepen met een niet-westerse achtergrond (figuur 9.3.2). Zo was in 1990 het aandeel 75-plussers onder Turkse en Marokkaanse ouderen zeer klein: respectievelijk 4 en 1 procent. Sindsdien is dit aandeel substantieel toegenomen tot respectievelijk 17 en 20 procent, en deze trend zet zich gestaag voort. In 2050 zal naar verwachting een kleine 30 procent van de Turkse en Marokkaanse ouderen de leeftijd van 75 jaar hebben bereikt. In 1990 lag het aandeel 75-plussers onder Surinaamse en Antilliaanse ouderen al een stuk hoger dan onder Turkse en Marokkaanse ouderen: respectievelijk 13 en 11 procent. Dit percentage is de afgelopen dertig jaar nauwelijks veranderd maar zal tot 2050 substantieel toenemen, naar respectievelijk 38 en 29 procent.

9.3.2 75-plussers binnen groep 55-plussers, naar achtergrond

% 75-plussers binnen groep 55-plussers

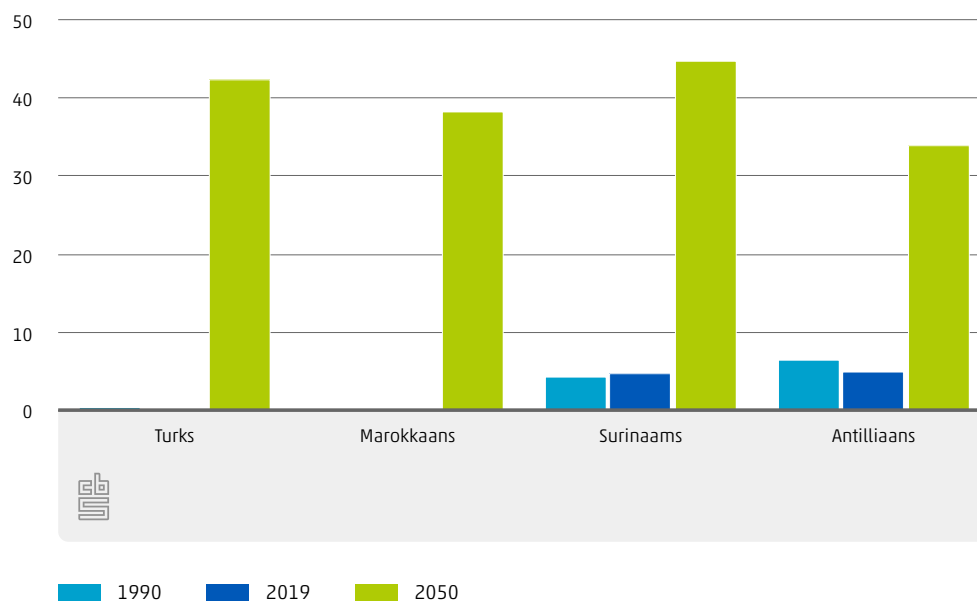
Bron: CBS, PBL

Het verschil in tempo van de dubbele vergrijzing tussen Turkse en Marokkaanse ouderen enerzijds en Surinaamse en Antilliaanse ouderen anderzijds, heeft met verschillen in migratiegeschiedenis te maken. In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw kwamen de eerste Turkse en Marokkaanse arbeidsmigranten naar Nederland (Fokkema, 2019). Het waren vooral jonge, laag- en ongeschoolde mannen die migratie als dé oplossing zagen om uit de armoede te ontsnappen. Een groot deel van de blijvers liet vervolgens hun vrouw en eventuele kinderen overkomen in het kader van gezinshereniging en gezinsvorming. Daarna nam de immigratie van Turken en Marokkanen af, terwijl de arbeidsmigranten en hun echtgenoten van het eerste uur een steeds hogere leeftijd bereiken. Immigratie van Surinamers en Antillianen kwam iets eerder op gang, direct na de tweede wereldoorlog, met studie en werk als belangrijkste motieven. Vanaf het midden van de jaren zestig groeide het aantal immigranten uit Suriname gestaag, maar kende een ongekende piek rond de onafhankelijkheid van het land in 1975 (40 duizend) en in 1979–1980 (37 duizend), kort voordat de 'spijtoptantenclausule' kwam te vervallen (Oostindie & Schoorl, 2011). Hoewel kleiner in omvang, beleefde Nederland een piek in de immigratie vanuit de Antillen in de periode 1987–1991 (jaarlijks zo'n 8 duizend) en omstreeks 2000 (13 duizend), waarbij het anders dan in het verleden vooral ging om laagopgeleide jongeren en alleenstaande moeders met weinig kansen op de arbeidsmarkt (Oostindie & Schoorl, 2011). Een steeds groter deel van de Surinamers en Antillianen die in deze piekperiodes naar Nederland zijn gekomen, is toegetreden tot de groep ouderen, waardoor de toename van de dubbele vergrijzing nog op zich laat wachten.

Op dit moment is de groep Turkse en Marokkaanse ouderen van de tweede generatie nog verwaarloosbaar klein (figuur 9.3.3). Minder dan 1 procent van de huidige ouderen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond is in Nederland geboren; voor Surinaamse en Antilliaanse leeftijdsgenoten is dit een kleine 5 procent. In 2050 zal het beeld anders zijn. Zo'n 4 op de 10 ouderen met een Turkse, Marokkaanse en Surinaamse achtergrond zullen dan tot de tweede generatie behoren. Onder de Antilliaanse ouderen is dat dan ruim 3 op de 10.

9.3.3 Tweede generatie binnen groep ouderen, naar achtergrond

% tweede generatie binnen groep 55-plussers

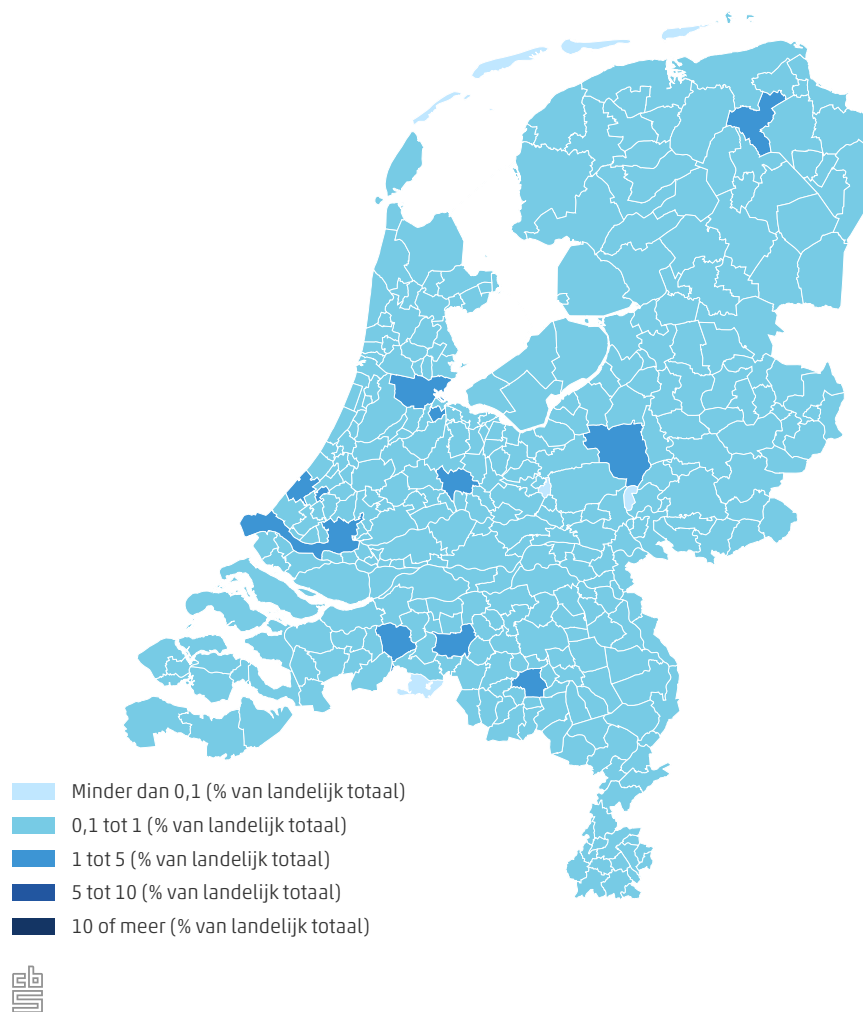

Bron: CBS, PBL

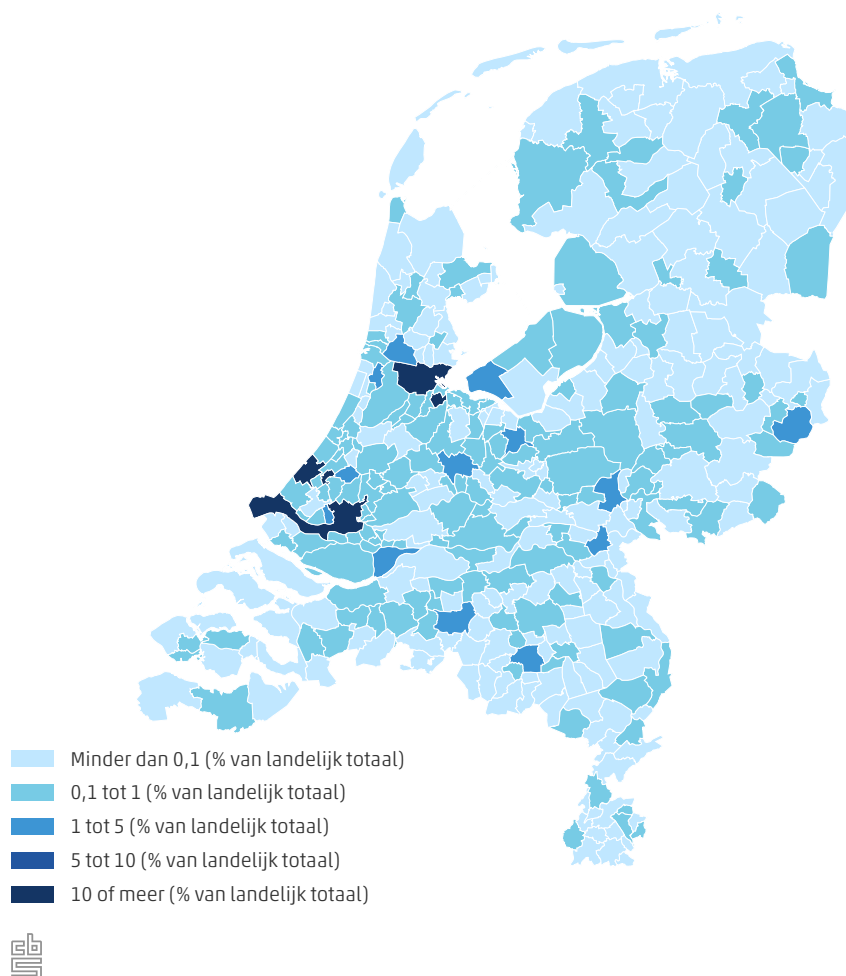
9.4 Waar wonen ouderen met een niet-westerse achtergrond?

Er is een duidelijk verschil in de ruimtelijke spreiding tussen ouderen uit de vier grootste niet-westerse groepen en hun in Nederland geboren leeftijdsgenoten (figuren 9.4.1 en 9.4.2). Terwijl ouderen met een Nederlandse achtergrond redelijk verspreid wonen over Nederland, wonen ouderen met een niet-westerse achtergrond duidelijk vaker in de grotere steden. Vooral de kleine landelijke gemeenten, in het bijzonder in Groningen, Friesland en Drenthe en Zeeland zijn bij deze groep weinig in trek. Niet minder dan 87 procent van de ouderen met een niet-westerse achtergrond woont in een (zeer) sterk stedelijke gemeente, tegenover 47 procent van de ouderen met een Nederlandse achtergrond. Ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond wonen geconcentreerder dan Nederlandse ouderen: in 29 gemeenten woont driekwart van de ouderen met een van deze niet-westerse achtergronden, terwijl 172 gemeenten driekwart van de ouderen met een Nederlandse achtergrond herbergen.

9.4.1 Aandeel 55-plussers met Nederlandse achtergrond, 2019

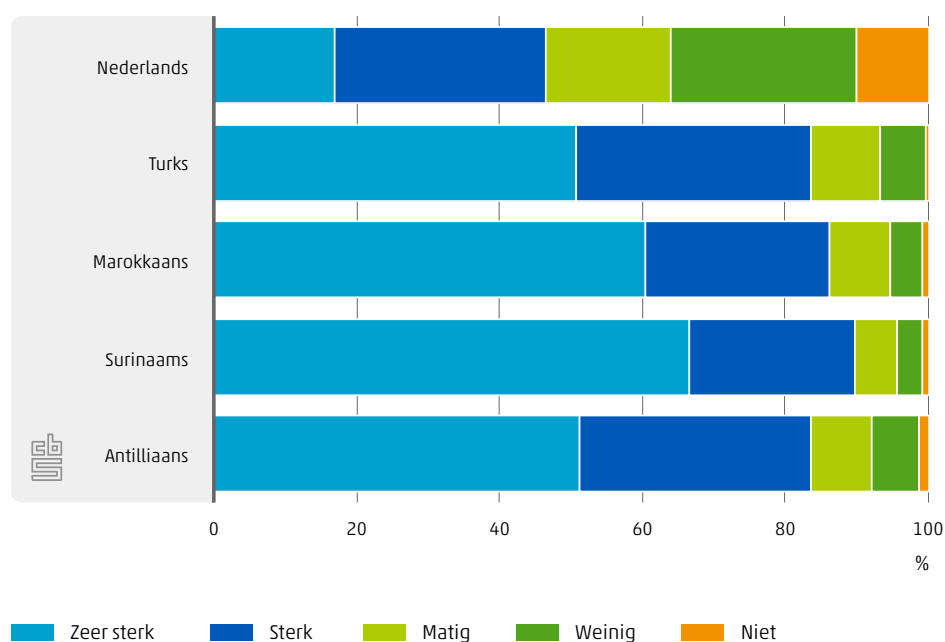

9.4.2 Aandeel 55-plussers met Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond, 2019

Vooraf in de vier grootste steden (de G4) in de Randstad wonen veel ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond: 46 procent woont in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag of Utrecht. Deze steden hebben een groot aanbod van dagelijkse en op hen toegesneden voorzieningen, zoals winkels, goed openbaar vervoer, culturele buurtcentra en moskeeën op loopafstand. Maar ook de opgebouwde sociale banden met andere (oudere) migranten in de buurt en een ruimere voorraad aan betaalbare huurwoningen aldaar, spelen wellicht een belangrijke rol (de Jong & Daalhuizen, 2014; Fokkema et al., 2009). Een grotere woning in bijvoorbeeld een randgemeente, buiten de sociale huursector, is voor deze groep niet altijd betaalbaar. Van de ouderen met een Nederlandse achtergrond woont 8 procent in een van de vier grote steden. Toch zijn er ook verschillen tussen waar ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond wonen. Zo laten figuur 9.4.3 en tabel 9.4.4 zien dat ouderen met een Surinaamse achtergrond het sterkst zijn oververtegenwoordigd in steden: 67 procent woont in een zeer sterk stedelijke gemeente, en daarvan 82 procent in de G4. Van de ouderen met een Marokkaanse achtergrond woont 61 procent in een zeer sterk stedelijke gemeente, van wie 80 procent in de G4. Bij ouderen met een Turkse of Antilliaanse achtergrond woont ongeveer de helft in een zeer sterk stedelijke gemeente, van wie ongeveer 7 op de 10 in de G4. Bij ouderen met een Surinaamse en Marokkaanse achtergrond neemt Amsterdam de eerste en Rotterdam de tweede plaats in; bij Turkse en Antilliaanse ouderen is dat precies andersom.

9.4.3 Stedelijkheid woonplaats van 55-plussers, naar achtergrond, 2019

In de top 10 woongemeenten is te zien dat ouderen met een Turkse achtergrond relatief vaak wonen in Enschede, Deventer en Arnhem. Veel Turkse arbeidsmigranten waren in het verleden werkzaam in de Twentse textielindustrie en in bedrijven als Akzo en BASF in Arnhem (Jennissen et al., 2018). Marokkaanse ouderen wonen vaak in Brabantse steden: Eindhoven, Tilburg, Breda en 's-Hertogenbosch, vanwege de industrie maar ook omdat hier na de G4 de grootste steden liggen. Voor ouderen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond zijn randgemeenten rondom de G4 populair, zoals Almere, Zoetermeer en Dordrecht.

9.4.4 Top 10 woongemeenten van 55-plussers, naar achtergrond, 2019

Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans
Rotterdam	Amsterdam	Amsterdam	Rotterdam
Amsterdam	Rotterdam	Rotterdam	Amsterdam
Den Haag	Utrecht	Den Haag	Den Haag
Utrecht	Den Haag	Almere	Almere
Zaanstad	Gouda	Zoetermeer	Tilburg
Eindhoven	Eindhoven	Utrecht	Zoetermeer
Enschede	Leiden	Zaanstad	Dordrecht
Arnhem	Tilburg	Capelle aan den IJssel	Groningen
Haarlem	Breda	Haarlemmermeer	Eindhoven
Deventer	's-Hertogenbosch	Eindhoven	Utrecht
% van de totale populatie			
50,5	58,1	65,7	47,2
% in G4 van de totale populatie			
36,2	48,6	54,0	33,6

Bron: CBS

Concluderend, de groep ouderen met een niet-westerse migratieachtergrond zal in de nabije toekomst sterk in omvang toenemen en verdient daarom aandacht. Zij wonen overwegend in grote gemeenten waardoor vraagstukken rondom zelfredzaamheid en mantelzorg vooral stedelijke vraagstukken zijn.

Na dit algemene beeld over ouderen met een migratieachtergrond volgen nu de uitkomsten van de twee verdiepingsstudies. Deze studies richten zich op de eerste generatie 55-plussers met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond. Nederlandse 55-plussers dienen als vergelijkingsgroep. Met uitzondering van de eerste schets van de huishoudenssituatie, is alleen gekeken naar zelfstandig wonende ouderen.

Onderzoekspopulatie

De populatie heeft betrekking op de stand van 1 januari 2019, tenzij anders vermeld. De twee verdiepingsstudies beperken zich tot een vergelijking van de 55-plussers met een Nederlandse achtergrond en de niet-westerse 55-plussers van de eerste generatie met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond die zelfstandig wonen (dat wil zeggen: niet in een institutioneel huishouden). Voor de ondergrens van 55 jaar is gekozen omdat deze in veruit de meeste studies naar ouderen wordt gehanteerd. Er is gekozen voor ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond omdat zij cultureel verder af staan van Nederlandse ouderen en in vele opzichten kwetsbaarder zijn dan hun leeftijdsgenoten van westerse komaf. Zij vormen verreweg de vier grootste groepen binnen de populatie niet-westerse ouderen (zie ook figuur 9.2.2b). De aandacht is beperkt tot de eerste generatie omdat het huidige aantal ouderen met een tweede generatie migratieachtergrond zeer gering is (zie figuur 9.3.3).

Met uitzondering van de beschrijving van de huishoudenssituatie is de institutionele bevolking verder buiten beschouwing gelaten, omdat de interesse uitgaat naar de bijdrage van het familienetwerk om zo lang mogelijk zelfstandig en zelfredzaam te blijven.

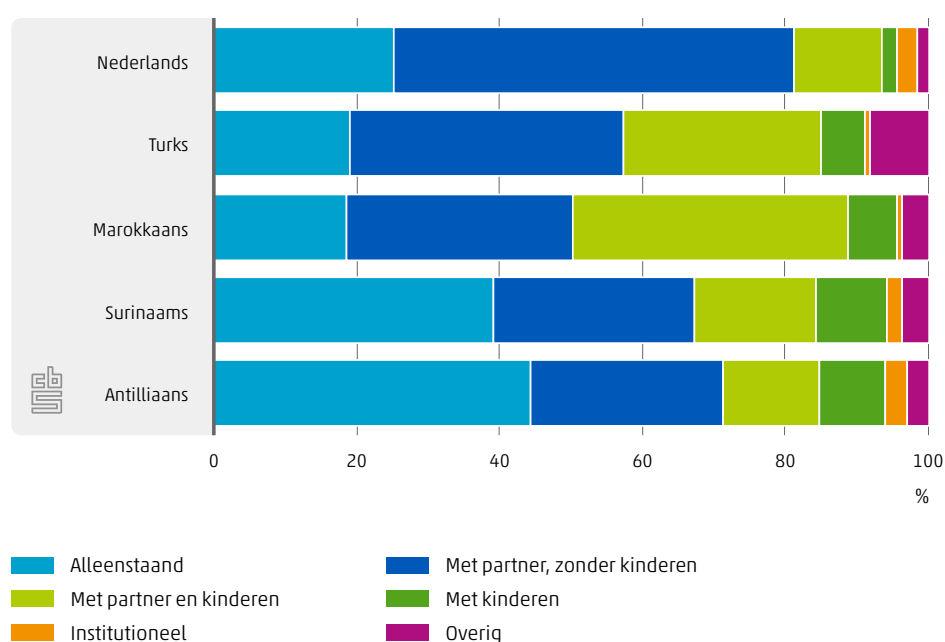
Bij de regressieanalyses (inwonende kinderen en afstand tot kinderen) zijn bovendien 'kinderloze' ouderen uitgesloten: dat wil zeggen de ouderen zonder (levende) kinderen en de ouderen met uitsluitend kinderen in het buitenland. Bij de regressieanalyse naar de geografische afstand tot kinderen zijn daarnaast ook de ouderen met thuiswonende kinderen uitgesloten. Vanwege de grote omvang van de onderzoeksgroep is gekozen om het statistische significantieniveau te leggen bij $p < 0,001$.

9.5 Verdiepingsstudie 1: Huishoudenssituatie niet-westerse ouderen

De huishoudenssituatie van de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse ouderen van de eerste generatie verschilt sterk met die van ouderen met een Nederlandse achtergrond (figuur 9.5.1). Gedeeltelijk wordt dit veroorzaakt door verschillen in leeftijd en andere kenmerken (daarover later meer). Ook zijn er duidelijke verschillen in de huishoudenssituatie te zien tussen de vier grootste niet-westerse groepen. Turkse en Marokkaanse ouderen wonen minder vaak alleen dan in Nederland geboren ouderen: 19 tegenover 25 procent.

Van alle onderscheiden groepen wonen zij het meest in gezinsverband, waarbij er wel verschil is in de gezinssamenstelling van ouderen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond; Marokkaanse ouderen wonen vaker samen met hun partner en kinderen (39 procent) dan alleen met hun partner (32 procent), terwijl het omgekeerde het geval is voor Turkse ouderen (respectievelijk 28 en 38 procent). Ouderen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond wonen daarentegen het vaakst alleen. Bijna 40 procent van de Surinaamse ouderen woont alleen en van de Antilliaanse ouderen zelfs 45 procent. Ook alleenstaand ouderschap komt onder Surinaamse en Antilliaanse ouderen verhoudingsgewijs vaak voor (respectievelijk 10 en 9 procent), waardoor niet meer dan zo'n 4 op de 10 met een partner woont. Ten opzichte van de andere groepen behoort een hoog aantal Turkse ouderen (8 procent) tot een 'overig huishouden' en een verwaarloosbaar klein aantal Turkse en Marokkaanse ouderen (nog geen 1 procent) woont in een institutioneel huishouden, zoals een verpleeghuis.

9.5.1 Huishoudenssituatie van 55-plussers, naar achtergrond, 2019

Kijkend naar de aanwezigheid en nabijheid van kinderen is de eerste vraag hoeveel ouderen überhaupt kinderen hebben. Hierbij bestaan duidelijke verschillen tussen de groepen. Vooral ouderen met een Antilliaanse achtergrond zijn relatief vaak kinderloos: bijna 25 tegen 16 procent van de ouderen met een Nederlandse achtergrond. Onder Turkse en Marokkaanse ouderen komt kinderloosheid het minst voor: respectievelijk 5 en 7 procent. Wie van de zelfstandig wonende ouderen heeft een of meer kinderen in huis? Antwoord op deze vraag is relevant voor beleid omdat samen een woning delen gezien kan worden als de uiterste vorm van zorgen voor elkaar (Deerenberg & van Gaalen, 2015). Uit figuur 9.5.1 is al vrij goed op te maken dat ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond vaker de woning delen met een of meer kinderen dan Nederlandse ouderen. Wanneer kinderloze en geïnstitutionaliseerde ouderen buiten beschouwing worden gelaten, dan is te zien dat Marokkaanse ouderen het vaakst samenwonen met een of meer van hun kinderen (53 procent), gevolgd door Turkse ouderen (44 procent). Het aandeel Surinaamse en Antilliaanse ouderen dat de woning deelt met een of meer van hun kinderen ligt weliswaar lager—respectievelijk 35 en 32 procent—maar nog altijd een stuk hoger dan bij Nederlandse ouderen (18 procent).

Ouderen met een niet-westerse achtergrond verschillen ook op allerlei andere kenmerken van ouderen met een Nederlandse achtergrond. Zo zijn ze gemiddeld een stuk jonger. Jongere ouderen zullen vaker nog met partner en kinderen samenwonen dan oudere ouderen. Dit roept onmiddellijk de vervolgvraag op: zijn de verschillen in huishoudenssituatie toe te schrijven aan verschillen in culturele normen en waarden (Hootsen et al., 2013) of heeft het vooral te maken met sociaal-demografische verschillen in opbouw van de groepen (compositieverschillen)? Dit is onderzocht met behulp van logistische regressieanalyse, met als afhankelijke variabele wel of geen kinderen in huis. Deze methode corrigeert voor verschillen in achtergrondkenmerken tussen de groepen. De onafhankelijke variabelen die in de analyse zijn meegenomen—naast migratieachtergrond—betreffen sociaal-demografische kenmerken van de ouders en kinderen waarvan uit de literatuur bekend is of verondersteld wordt dat zij een rol spelen en waarvan informatie beschikbaar was. De kenmerken van de ouders zijn: leeftijd, geslacht, partnerstatus, aantal zonen, aantal dochters, inkomen, gezondheid (ziektekosten) en stedelijkheid van de woonplaats. Van de kinderen is de hoogst behaalde opleiding meegenomen en de leeftijd van de jongste in het gezin.

Op basis van eerdere studies kan worden verwacht dat de kans groter is dat een oudere de woning deelt met een of meerdere kinderen naarmate men zelf en het jongste kind *jonger* zijn, als men *vrouw* is, een *partner* heeft, *meer kinderen* heeft (in het bijzonder *zonen* aangezien meisjes eerder dan jongens het ouderlijk huis verlaten (Stoeldraijer, 2014)), over een *inkomen* boven het sociaal minimum beschikt, kampt met slechtere *gezondheid*, in een (zeer) *sterk stedelijke* gemeente woont, en naarmate de *hoogst behaalde opleiding van de kinderen* lager is. Het verwachte inkomenseffect heeft te maken met het feit dat verschillende uitkeringen (w.o. bijstands- en anw-uitkering, AIO-aanvulling) worden verlaagd naar rato van het aantal personen van 21 jaar of ouder (kostendelersnorm). Het verwachte positieve stedelijkheidseffect alsook het verwachte negatieve opleidingseffect heeft te maken met het gegeven dat veel jongeren naar de grote stad vertrekken voor studie en werk.

Gezien het bovenstaande zou men kunnen verwachten dat de vastgestelde verschillen tussen de groepen in figuur 9.5.1 kleiner worden als voor deze achtergrondkenmerken van de ouderen en hun kinderen is gecorrigeerd. Immers, de vier niet-westerse groepen zijn relatief jong (zie ook paragraaf 9.2). Zij zijn ook kinderrijk (in het bijzonder de Turkse en Marokkaanse groep; van Huis, 2013), hun gezondheid is slechter (El Fakiri & Bouwman-Notenboom, 2015; Klokgieters et al., 2018), en zij wonen vaker in een (zeer) sterk stedelijke gemeente (zie figuur 9.4.3). Daar staat echter tegenover dat zij op gemiddeld jongere leeftijd kinderen krijgen (van Huis, 2013) en een lager inkomen hebben (Fokkema, 2019). Bovendien hebben Surinaamse en Antilliaanse ouderen minder vaak een partner (zie figuur 9.5.1).

In een logistische regressieanalyse kan rekening gehouden worden met deze verschillen in achtergrondkenmerken, zodat het 'netto' effect van migratieachtergrond bepaald kan worden. De uitkomsten, uitgedrukt in kansverhoudingen (*odds ratio's*), staan weergegeven in tabel 9.5.2. Een odds ratio kleiner dan 1 betekent dat de betreffende groep minder kans heeft om de woning met een of meerdere kinderen te delen dan de betreffende referentiegroep. Bij een odds ratio groter dan 1 is de kans daarentegen groter.

9.5.2 Relatieve kansverhoudingen (odds ratio's) voor het samenwonen met kinderen

	Model 1		Model 2	
	odds ratio	sig.	odds ratio	sig.
Achtergrond				
Nederlands	ref		ref	
Turks	3,57	#	5,20	#
Marokkaans	5,06	#	4,02	#
Surinaams	2,38	#	3,10	#
Antilliaans	2,11	#	2,25	#
Kenmerken ouders				
<i>Leeftijd</i>				
55 tot 65 jaar			ref	
65 tot 75 jaar			0,80	#
75 jaar en ouder			1,02	
<i>Geslacht</i>				
Mannen			ref	
Vrouwen			1,25	#
<i>Partnerstatus</i>				
Zonder partner			ref	
Met partner			1,18	#
<i>Aantal dochters</i>				
0			ref	
1			1,03	#
2 of meer			1,21	#
<i>Aantal zonen</i>				
0			ref	
1			1,64	#
2 of meer			2,32	#
<i>Inkomen</i>				
0 tot 20 procent			ref	
20 tot 40 procent			1,51	#
40 tot 60 procent			2,90	#
60 tot 80 procent			4,32	#
80 tot en met 100 procent			4,56	#
Onbekend			1,35	#
<i>Ziektekosten</i>				
0 tot 20 procent			ref	
20 tot 40 procent			0,89	#
40 tot 60 procent			0,87	#
60 tot 80 procent			0,85	#
80 tot en met 100 procent			0,87	#
Onbekend			1,11	#
<i>Stedelijkheid van de woongemeente</i>				
Zeer sterk			ref	
Sterk			0,91	#
Matig			0,98	#
Weinig			1,06	#
Niet			1,08	#

9.5.2 Relatieve kansverhoudingen (odds ratio's) voor het samenwonen met kinderen (vervolg)

	Model 1		Model 2	
	odds ratio	sig.	odds ratio	sig.
Kenmerken kinderen				
<i>Leeftijd</i>				
Jonger dan 18 jaar			ref	
18 tot 25 jaar			0,31	#
25 tot 35 jaar			0,05	#
35 jaar en ouder			0,02	#
<i>Hoogst behaalde opleidingsniveau</i>				
Laag			ref	
Midden			0,71	#
Hbo			0,45	#
Wo			0,30	#
Onbekend			0,53	#

Bron: CBS

= $p < 0,001$.

De gevonden effecten van de controlevariabelen zijn vrijwel allemaal significant en in lijn met de verwachtingen. De kans op samenwonen met een of meer van de kinderen is groter voor moeders dan voor vaders. Ouderen met een partner hebben een grotere kans om samen te wonen met kinderen dan ouderen zonder een partner. Het hebben van meer dan één kind, vooral als het zonen betreft, verhoogt de kans dat er minstens één kind in huis woont. Voor ouderen met een inkomen boven de 0-20% inkomensgroep (17 608 euro of meer per jaar) is de kans groter dat men de woning deelt met een of meer van hun kinderen; deze kans is vooral groot wanneer de ouderen tot de vierde of hoogste inkomensgroep behoren (29 772 euro of meer per jaar). Ouderen met kinderen onder de 18 jaar hebben de grootste kans om een woning met elkaar te delen; zodra het jongste kind de leeftijd van 25 jaar heeft bereikt, neemt deze kans sterk af. Een laag opleidingsniveau van de kinderen verhoogt de kans voor ouderen om een huis te delen; deze kans neemt vooral sterk af als de kinderen minimaal een hbo-opleiding hebben afgerond.

Effecten van drie controlevariabelen liggen niet (geheel) in de lijn van de verwachtingen. Ten eerste speelt leeftijd van de ouderen een rol, maar het effect is niet lineair: ouderen in de leeftijd van 55 tot 65 jaar hebben een grotere kans om met ten minste één kind in huis te wonen dan 65 tot 75-jarigen, maar een even grote kans als 75-plussers. Nader onderzoek leert dat er wel sprake is van een negatief lineair verband als de andere controlevariabelen niet in ogenschouw worden genomen. Ten tweede hebben ouderen met de beste gezondheid (behorende tot de groep met de laagste ziektekosten) juist een grotere kans om de woning met hun kinderen te delen dan ouderen met een slechtere gezondheid (hogere ziektekosten). Ten derde, hoewel de kans voor ouderen om samen te wonen met kinderen groter is wanneer zij in een zeer stedelijke gemeente wonen dan wanneer zij woonachtig zijn in een sterk of matig stedelijke gemeente, is deze kans kleiner ten opzichte van de ouderen die in een weinig of niet stedelijke gemeente wonen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat kinderen van oudere boeren in plattelandsgemeenten thuis blijven wonen om het bedrijf voort te zetten (Deerenberg & van Gaalen, 2015).

Na toevoeging van deze controlevariabelen, oftewel na correctie voor sociaal-demografische compositieverschillen tussen de groepen, hebben de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse ouderen nog altijd een significant grotere kans dan ouderen met een Nederlandse achtergrond om één of meer kinderen in huis te hebben. Hieruit is te concluderen dat deze achtergrondkenmerken niet de verklaring bieden voor het feit dat

ouderen uit een van de vier grootste niet-westerse groepen vaker samenwonen met één of meer kinderen. Sterker nog, de odds ratio is na correctie zelfs toegenomen voor de Turkse, Surinaamse en Antilliaanse ouderen. Nadere analyse (niet getoond) laat zien dat dit met name komt vanwege hun lagere inkomenspositie ten opzichte van de ouderen met een Nederlandse achtergrond. Was voor correctie (voor alle variabelen) de kans om samen te wonen met kinderen 44 procent voor Turkse, 53 procent voor Marokkaanse, 35 procent voor Surinaamse, 32 procent voor Antilliaanse en 18 procent voor ouderen met een Nederlandse achtergrond, na correctie zijn de kansen respectievelijk 40, 34, 29, 23 en 12 procent. Ten slotte hebben we onderzocht of de effecten van de controlevariabelen per groep afwijken van het hierboven gepresenteerde beeld (zie digitale bijlage voor een compleet overzicht van de resultaten). Dit is met name het geval voor het leeftijds- en stedelijkheidseffect van de ouderen. Turkse en Marokkaanse ouderen wonen op oudere leeftijd juist wel vaker met één of meer kinderen samen; in vergelijking met de 55 tot 65-jarigen is de kans significant groter voor 65 tot 75-jarige Turkse ouderen en voor Turkse en Marokkaanse 75-plussers. Dit komt overeen met de zorgopvattingen die binnen de Turkse en Marokkaanse cultuur heersen dat ouders bij één van hun kinderen intrekken als ze ouder of hulpbehoevend worden (te Riele & Kloosterman, 2015). De eerder gevonden grotere kans om een woning te delen met kinderen wanneer men in een weinig of niet stedelijke gemeente woont, is niet terug te vinden bij de vier niet-westerse groepen.

9.6 Verdiepingsstudie 2: Geografische afstand niet-westerse ouderen tot kinderen

Wanneer alle kinderen het ouderlijk huis hebben verlaten, hoe dichtbij wonen ze bij hun ouders? En is dat verschillend voor de kinderen van de vier niet-westerse groepen ouderen en hun in Nederland geboren leeftijdsgenoten? Ook deze vraag is relevant omdat persoonlijke ontmoetingen en steunuitwisseling in sterke mate worden bepaald door de geografische afstand tussen ouderen en hun uitwonende kinderen: hoe groter de afstand tot hun kinderen, des te minder onderling contact en ontvangen zorg en praktische steun (Knijn & Liefbroer, 2006; Mulder & van der Meer, 2009).

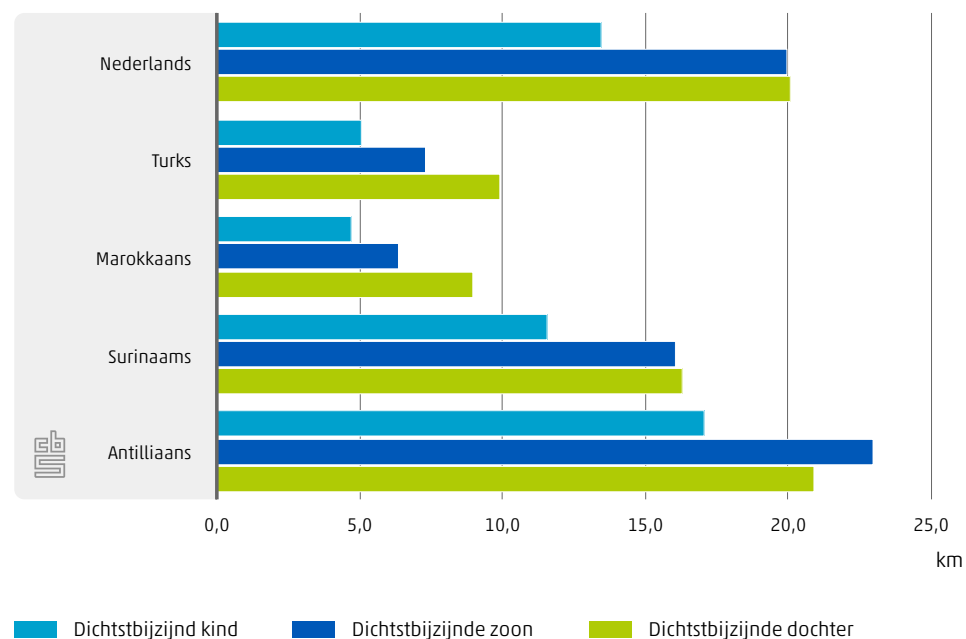
De focus ligt op de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde kind, niet op de gemiddelde afstand tot alle kinderen. Immers, niet de gemiddelde afstand maar de kleinste afstand tot een van de kinderen is van belang bij de mogelijkheid om persoonlijke aandacht en zorg te ontvangen van kinderen. We onderscheiden hierbij drie afstandsgroepen: 0 tot 5 kilometer, 5 tot 20 kilometer, en 20 kilometer of meer. Uit eerder Nederlands onderzoek blijkt namelijk dat er voor verschillende vormen van hulp andere afstandsgrenzen gelden: zo blijkt een afstand van meer dan 5 kilometer al een drempel voor kinderen te zijn om huishoudelijke hulp te geven, voor andere vormen van hulp ligt de grens bij 20 kilometer (Knijn & Liefbroer, 2006). De afstanden zijn alleen berekend als de kinderen in Nederland wonen.

Figuur 9.6.1 toont voor de verschillende groepen de gemiddelde afstand in kilometers tot het dichtstbijzijnde kind, zoon en dochter. Onder ouderen met een Nederlandse achtergrond is de afstand tot het dichtstbijzijnde kind 13,5 kilometer. Antilliaanse ouderen wonen met 17,1 kilometer gemiddeld iets verder van het dichtstbijzijnde kind. De gemiddelde afstand tussen Surinaamse ouderen en hun dichtstbijzijnde kind is met 11,6 kilometer juist iets kleiner. Turkse en Marokkaanse ouderen wonen doorgaans veel dicht bij een van hun

kinderen. Bij hen is de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde kind respectievelijk 5,1 en 4,7 kilometer.

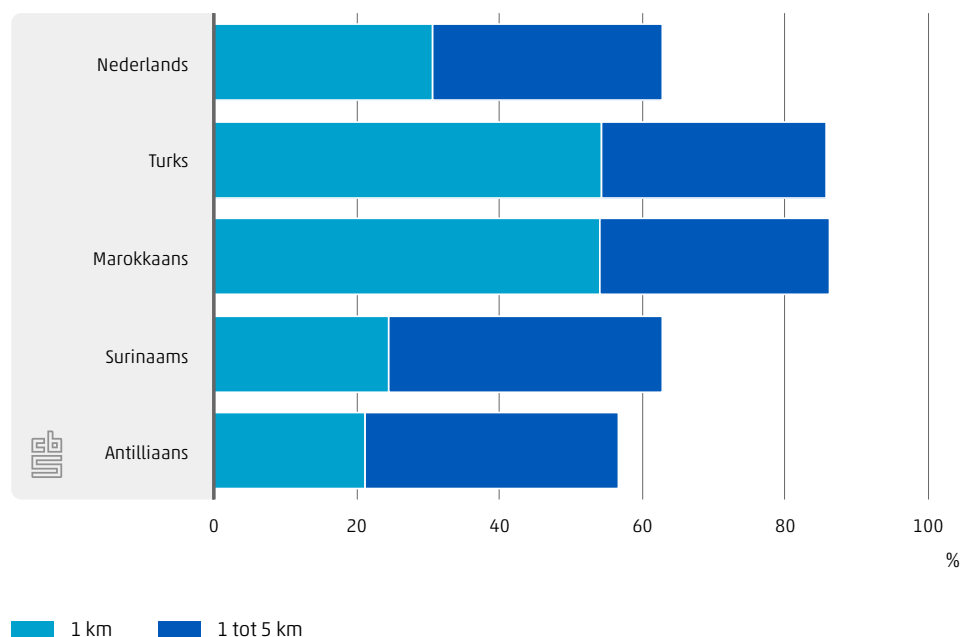
Bij ouderen met een Surinaamse achtergrond zijn nauwelijks verschillen in afstanden tot zonen en dochters, net als bij ouderen met een Nederlandse achtergrond. Turkse en Marokkaanse ouderen wonen daarentegen dichtbij hun zonen dan bij hun dochters en bij Antilliaanse ouderen is dat juist andersom. Dit laatste is in overeenstemming met de bevinding dat Antilliaanse gezinnen vaak een matrifocale structuur kennen, waarbij de banden tussen vrouwelijke familieleden de kern van de (bredere) familie vormen (Oostindie, 2008).

9.6.1 Afstand van 55-plussers tot kind dat dichtstbij woont, naar achtergrond, 2019

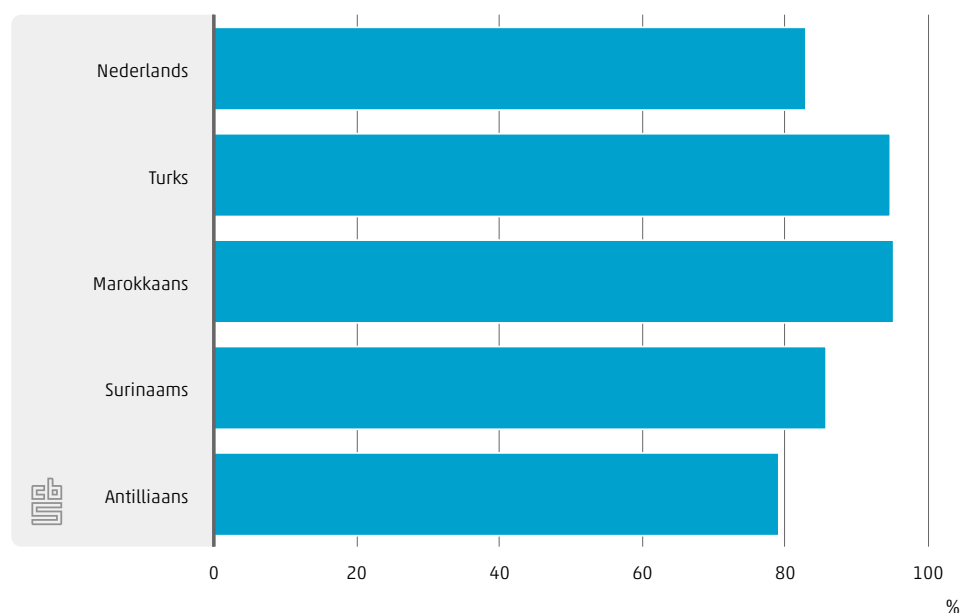
Figuur 9.6.2 laat zien welk aandeel ouderen (exclusief kinderloze ouderen en ouderen met inwonende kinderen) binnen een straal van 5 kilometer een of meer kinderen heeft wonen. Bij ouderen met een Nederlandse of Surinaamse achtergrond is dat voor 63 procent het geval, en bij Antilliaanse ouderen is dat 57 procent. Turkse en Marokkaanse ouderen hebben beduidend vaker minstens één kind dat dichtbij woont: voor 86 procent van hen ligt de woning van een of meer kinderen binnen een straal van 5 kilometer. De verschillen naar achtergrond worden groter bij een straal van 1 kilometer: 2 op de 10 Antilliaanse ouderen en 3 op de 10 Nederlandse ouderen heeft kinderen binnen 1 kilometer afstand wonen, ditzelfde geldt voor een kwart van de Surinaamse ouderen en voor meer dan de helft van de Turkse en Marokkaanse ouderen.

9.6.2 55-plussers met kind wonend binnen 5 km, naar achtergrond, 2019

Bij de afstandsgrens van 20 kilometer zijn de verschillen tussen de groepen logischerwijs kleiner, maar is eenzelfde patroon te zien (figuur 9.6.3). Het aandeel ouderen met een of meerdere kinderen binnen een straal van 20 kilometer is het kleinst onder Antilliaanse ouderen (80 procent), gevolgd door ouderen met een Nederlandse achtergrond (83 procent) en Surinaamse ouderen (86 procent). Bij 95 procent van de Turkse en Marokkaanse ouderen woont een of meerdere kinderen binnen 20 kilometer afstand.

9.6.3 55-plussers met kind wonend binnen 20 km, naar achtergrond, 2019

Net als in verdiepingsstudie 1 is via logistische regressieanalyse nagegaan of de beschreven verschillen toe te schrijven zijn aan sociaal-demografische compositieverschillen. De uitkomsten staan in tabel 9.6.4.

9.6.4 Relatieve kansverhoudingen (odds ratio's) voor het hebben van kinderen binnen een straal van respectievelijk 5 en 20 kilometer

	5 kilometer				20 kilometer			
	model 1		model 2		model 1		model 2	
	odds ratio	sig.	odds ratio	sig.	odds ratio	sig.	odds ratio	sig.
Achtergrond								
Nederlands	ref		ref		ref		ref	
Turks	3,58	#	2,02	#	3,74	#	1,69	#
Marokkaans	3,74	#	1,83	#	4,05	#	1,53	#
Surinaams	1,00		0,76	#	1,22	#	0,80	#
Antilliaans	0,77	#	0,67	#	0,78	#	0,61	#
Kenmerken ouders								
<i>Leeftijd</i>								
55 tot 65 jaar			ref				ref	
65 tot 75 jaar			0,90	#			0,83	#
75 jaar en ouder			0,82	#			0,70	#
<i>Geslacht</i>								
Mannen			ref				ref	
Vrouwen			1,14	#			1,14	#
<i>Partnerstatus</i>								
Zonder partner			ref				ref	
Met partner			1,18	#			1,21	#
<i>Aantal dochters</i>								
0			ref				ref	
1			1,84	#			2,09	#
2 of meer			3,44	#			4,59	#
<i>Aantal zonen</i>								
0			ref				ref	
1			1,81	#			2,04	#
2 of meer			3,55	#			4,47	#
<i>Inkomen</i>								
0 tot 20 procent			ref				ref	
20 tot 40 procent			1,08	#			1,18	#
40 tot 60 procent			0,95	#			0,95	#
60 tot 80 procent			0,79	#			0,73	#
80 tot en met 100 procent			0,65	#			0,58	#
Onbekend			0,58	#			0,51	#
<i>Ziektekosten</i>								
0 tot 20 procent			ref				ref	
20 tot 40 procent			1,05	#			1,07	#
40 tot 60 procent			1,06	#			1,09	#
60 tot 80 procent			1,05	#			1,08	#
80 tot en met 100 procent			1,05	#			1,08	#
Onbekend			0,88	#			0,83	#

9.6.4 Relatieve kansverhoudingen (odds ratio's) voor het hebben van kinderen binnen een straal van respectievelijk 5 en 20 kilometer (vervolg)

	5 kilometer				20 kilometer			
	model 1		model 2		model 1		model 2	
	odds ratio	sig.	odds ratio	sig.	odds ratio	sig.	odds ratio	sig.
<i>Stedelijkheid van de woongemeente</i>								
Zeer sterk			ref				ref	
Sterk			1,07	#			0,70	#
Matig			0,98	#			0,70	#
Weinig			0,76	#			0,58	#
Niet			0,59	#			0,46	#
Kenmerken kinderen								
<i>Leeftijd</i>								
Jonger dan 18 jaar			ref				ref	
18 tot 25 jaar			0,75	#			0,69	#
25 tot 35 jaar			1,64	#			1,72	#
35 jaar en ouder			1,65	#			1,72	#
<i>Hoogst behaalde opleidingsniveau</i>								
Laag			ref				ref	
Midden			0,96	#			0,93	#
Hbo			0,71	#			0,62	#
Wo			0,39	#			0,29	#
Onbekend			0,99				1,00	

Bron: CBS
= p < 0,001.

De kans dat ouderen binnen een straal van 5 kilometer van minstens één van de kinderen wonen, hangt samen met leeftijd: hoe hoger de leeftijd van de ouder, hoe kleiner de kans dat een van de kinderen dichtbij woont. Ook het geslacht en het wel of niet hebben van een partner speelt een rol: vrouwen en ouderen met een partner hebben een grotere kans dat een of meer kinderen dichtbij woont dan mannen en ouderen zonder partner. Ook het hebben van meer dan één kind, vooral als het zonen betreft, vergroot de kans. Ouderen behorende tot de een na laagste inkomensgroep (17 608 tot 23 352 euro per jaar) hebben de grootste kans om minder dan 5 kilometer bij hun kinderen vandaan te wonen, gevolgd door degenen die tot de laagste inkomensgroep (minder dan 17 608 euro per jaar) vallen. Deze kans neemt vervolgens gestaag af vanaf de derde inkomensgroep (23 352 of meer euro per jaar). Ouderen met de beste gezondheid (behorende tot de laagste ziektekostengroep) hebben een kleinere kans dat een of meer kinderen binnen 5 kilometer afstand van hen wonen dan ouderen met een minder goede gezondheid. De kans dat de woning van een of meerdere kinderen binnen een straal van 5 kilometer ligt, is het grootst voor ouderen wanneer zij in een sterk stedelijke gemeente woont, gevolgd door hun leeftijdsgenoten in een zeer sterk stedelijke gemeente; deze kans neemt gestaag af voor ouderen die in een gemeente wonen met een matige stedelijkheidsgraad of lager. Dit heeft zeer waarschijnlijk te maken met de studie- en werkmogelijkheden voor jongeren in de grotere steden. Ook het leeftijdseffect van het jongste kind is niet lineair: ouderen met kinderen onder de 18 jaar hebben een grotere kans om binnen een straal van 5 kilometer van elkaar te wonen dan ouderen van wie het jongste kind tussen de 18 en 24 jaar oud is, maar deze kans is kleiner dan die van ouderen met kinderen boven de 24 jaar. Uitwonende kinderen die jonger zijn dan 18 jaar zijn overigens een kleine groep. Een laag opleidingsniveau van de kinderen vergroot de kans voor ouderen om binnen 5 kilometer afstand van hen te wonen; deze kans neemt af naarmate de kinderen een hoger opleidingsniveau hebben genoten en is vooral

klein als de kinderen een wo-opleiding hebben afgerond. Ook dit zal te maken hebben met het gegeven dat kinderen naar de stad verhuizen voor studie en werk en doorgaans niet terugkeren (de Jong & Daalhuizen, 2014).

Wanneer voor de sociaal-demografische kenmerken van de ouderen en hun kinderen is gecorrigeerd, zijn de eerder gevonden verschillen tussen ouderen met een Nederlandse achtergrond enerzijds en ouderen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond anderzijds beduidend afgenomen maar nog steeds significant. Het verschil in kans tussen groepen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond en met een Nederlandse achtergrond dat hun uitwonende kinderen dicht bij de ouder(s) wonen heeft dus voor een deel te maken met verschillen in sociaal-demografische kenmerken tussen de groepen. Echter, ook wanneer hiervoor is gecorrigeerd is er nog een betekenisvol verschil. De afname van het verschil komt vooral door het hogere kindertal en minder gunstige inkomenspositie van ouderen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Was voor correctie de kans om binnen 5 kilometer afstand van minstens één kind te wonen 86 procent voor Turkse en Marokkaanse ouderen, tegenover 63 procent voor ouderen met een Nederlandse achtergrond, na correctie zijn de kansen respectievelijk 79 en 77 procent tegenover 64 procent. Surinaamse ouderen hebben een even grote kans dat een of meer kinderen dichtbij wonen als ouderen met een Nederlandse achtergrond, maar na correctie is de kans significant kleiner voor Surinaamse ouderen: 58 procent (tegen 64 procent). Net als bij Turkse en Marokkaanse ouderen is dit toe te schrijven aan het hogere kindertal en minder gunstige inkomenspositie van Surinaamse ouderen. Voor Antilliaanse ouderen is de kans kleiner dan voor ouderen met een Nederlandse achtergrond om binnen een straal van 5 kilometer van een of meer kinderen te wonen en dit verschil neemt na correctie iets toe: van 57 naar 55 procent.

De effecten van de kenmerken van de ouderen en hun kinderen verschillen per groep (zie digitale bijlage). Ten eerste lijkt er bij de groep ouderen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond geen sprake van een leeftijdseffect, terwijl dit effect bij Turkse en Marokkaanse ouderen juist positief in plaats van negatief is; ten opzichte van de 55-65 jarigen hebben 65-75 jarige Marokkaanse ouderen en Turkse en Marokkaanse 75-plussers vaker een of meer kinderen binnen 5 kilometer wonen. Ten tweede is er bij ouderen met een Antilliaanse achtergrond weinig verschil tussen degenen met en zonder partner. Ten derde is er bij Surinaamse en Antilliaanse ouderen geen leeftijdseffect van het jongste kind. Ten slotte is de kans om een of meer kinderen binnen 5 kilometer te hebben wonen voor ouderen met een migratieachtergrond het grootst in zeer sterk stedelijke gemeenten, hoewel dit niet voor alle groepen en categorieën significant is. De overige variabelen lijken op het algemene patroon uit tabel 9.6.4, hoewel de effecten in sommige gevallen minder sterk of niet significant zijn. Bij een afstandsgrens van 20 kilometer zijn de effecten van de kenmerken van de ouderen en hun kinderen vergelijkbaar met de analyse van 5 kilometer. Met één uitzondering: de kans dat minstens één kind binnen 20 kilometer afstand woont, is het grootst voor ouderen die in een zeer sterk stedelijke gemeente wonen, en deze kans neemt gestaag af naarmate de stedelijkheid afneemt. Ook hier nemen de verschillen in kansen tussen ouderen met een Nederlandse achtergrond (83 procent ongecorrigeerd) enerzijds en Turkse en Marokkaanse ouderen (95 procent) anderzijds af na correctie, maar zijn nog steeds significant: de Turkse en Marokkaanse ouderen hebben na correctie een kans van respectievelijk 91 en 90 procent, tegenover 86 procent van de ouderen met een Nederlandse achtergrond. De kans dat een of meerdere kinderen binnen een straal van 20 kilometer wonen is voor Surinaamse ouderen groter (86 procent) dan voor hun Nederlandse leeftijdsgenoten, maar na correctie is deze kans kleiner (83 procent). De eerder gevonden kleinere kans voor Antilliaanse ouderen blijft na correctie gelijk met 79 procent. Ook de effecten van de kenmerken van de ouderen en hun kinderen verschillen op eenzelfde manier per groep: een positief in plaats van een negatief leeftijdseffect van de ouderen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond, geen effect van

leeftijd bij Surinaamse en Antilliaanse ouderen en geen partnereffect bij de Antilliaanse ouderen (zie digitale bijlage).

9.7 Conclusie

Ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond vormen nu nog een betrekkelijke kleine groep, maar hun aantal zal de komende jaren flink toenemen. Zij zijn kwetsbaar op meerdere gebieden, waaronder inkomen, gezondheid en huisvesting. Zo hebben velen geen volledige AOW kunnen opbouwen (Huizer et al., 2013), kampen zij vaak met fysieke en psychosociale gezondheidsproblemen en mobiliteitsproblemen (El Fakiri & Bouwman-Notenboom, 2015; Klokgieters et al., 2018) en wonen ze doorgaans in een kleine woning, in een flat zonder lift met weinig mogelijkheden tot aanpassingen (Witter & Fokkema, 2018). Een opeenstapeling van deze problemen wordt vooral ervaren door Turkse en Marokkaanse ouderen, en in mindere mate door Surinaamse en Antilliaanse ouderen. Beleid rondom ouderen met een migratieachtergrond is bij uitstek een stedelijk vraagstuk. Deze ouderen wonen overwegend in en rondom de grote steden. Meer dan 8 op de 10 woont in een (zeer) sterk stedelijke gemeente, tegenover nog niet de helft van de ouderen met een Nederlandse achtergrond.

Het ouderenbeleid is erop gericht om ook kwetsbare ouderen zo lang mogelijk zelfredzaam te laten zijn in de thuissituatie. Aanvullend op de eigen mogelijkheden moeten ouderen eerst steun in de eigen sociale omgeving zoeken, om pas daarna een beroep te doen op zorg- en welzijnsvoorzieningen. Inzet van het eigen sociale netwerk kan gaan om hulp door vrienden en burens, maar de meeste mantelzorg wordt geboden door partner en kinderen (den Draak et al., 2016). Voor wat betreft mogelijke mantelzorg door de partner lijken Surinaamse en Antilliaanse ouderen kwetsbaarder: zij zijn vaker alleenstaand dan ouderen met een Nederlandse achtergrond. Onder Turkse en Marokkaanse ouderen is het aandeel alleenstaanden juist wat kleiner. Wat betreft 'beschikbaarheid' van kinderen, lijken vooral de Turkse en Marokkaanse ouderen gunstig af te steken bij ouderen met een Nederlandse achtergrond, zo laten onze twee verdiepingsstudies zien. Zij zijn minder vaak kinderloos dan ouderen met een Nederlandse achtergrond, en zelfstandig wonende Turkse en Marokkaanse ouderen delen vaker de woning met een of meer kinderen dan ouderen met een Nederlandse achtergrond. Ook Surinaamse en Antilliaanse ouderen wonen vaker samen met hun kinderen dan ouderen met een Nederlandse achtergrond, zij het beduidend minder vaak dan hun Turkse en Marokkaanse leeftijdsgenoten. Van de ouderen zonder samenwonende kinderen is de afstand in kilometers tot deze kinderen veruit het kleinst bij Turkse en Marokkaanse ouderen en het grootst bij Antilliaanse ouderen. Antillianen hebben minder vaak een kind in de buurt wonen dan ouderen met een Nederlandse achtergrond, bovendien zijn ze vaker kinderloos. Surinaamse ouderen nemen een tussenpositie in en zijn vergelijkbaar met ouderen met een Nederlandse achtergrond. Voor het geven van hulp is dichtbij elkaar wonen cruciaal.

Dat Turkse en Marokkaanse ouderen relatief vaak samenwonen met kinderen of dichtbij hen wonen, is niet (volledig) toe te schrijven aan hun sociaal-demografische kenmerken en die van hun kinderen, zoals een lager inkomen en een hoger kindertal. De verklaring kan mede worden gezocht in de sterkere normen en waarden rondom familiesolidariteit die binnen de Turkse en Marokkaanse gemeenschap heersen en de vanzelfsprekendheid dat kinderen voor hun oudere ouders zorgen (Dykstra & Fokkema, 2007; te Riele & Kloosterman, 2015; Yerden,

2013). Dit wordt ondersteund door de huidige bevindingen dat de kans op samenwonen met kinderen en nabijheid van kinderen toeneemt naarmate mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond ouder zijn. Er is geen sprake van een leeftijdseffect bij Surinaamse en Antilliaanse ouderen en bij ouderen met een Nederlandse achtergrond neemt de kans op nabijheid van kinderen zelfs significant af met leeftijd. Daarnaast heeft de eerste generatie Turkse en Marokkaanse ouderen wellicht ook meer behoefte aan hulp van de kinderen, bijvoorbeeld als men de Nederlandse taal zelf niet (goed) machtig is (Klokgieters et al., 2018; Pot et al., 2018). Deze taalproblemen spelen bij Surinaamse en Antilliaanse ouderen gewoonlijk geen rol.

Bij de voor Turkse en Marokkaanse ouderen ruime beschikbaarheid van kinderen in en dichtbij huis, dienen wel twee kanttekeningen te worden geplaatst. Ten eerste, fysieke nabijheid staat niet noodzakelijk gelijk aan emotionele nabijheid. Recent onderzoek heeft laten zien dat ouderen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond weliswaar meer contact hebben met hun kinderen, maar dat neemt niet weg dat zij eenzamer zijn dan hun in Nederland geboren leeftijdsgenoten (van Tilburg & Fokkema, 2018). Ten tweede, er zijn steeds meer aanwijzingen dat de centrale mantelzorger van ouderen met een migratieachtergrond (vaak een schoondochter) vaak zwaar- of overbelast is (Kennisplatform Integratie & Samenleving, 2016; van Wieringen & van Grondelle, 2014). Terwijl de centrale mantelzorgers veelal druk zijn met hun eigen gezin en baan, kunnen zij onder grote emotionele en sociale druk staan (van familie en gemeenschap; de Boer, 2017) om zorg voor hun (schoon)ouders te verlenen. Deze situatie zal in de toekomst waarschijnlijk nog nijpender worden vanwege de stijgende leeftijd, en daarmee toenemende zorgbehoefte, van ouderen met een migratieachtergrond.

9.8 Literatuur

Conkova, N. & Lindenberg, J. (2018). Gezondheid en welbevinden van oudere migranten in Nederland: Een narratieve literatuurstudie. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 49(6), 223-231.

De Boer, A. (2017). *Wie maakt het verschil? Sociale ongelijkheid in condities en consequenties van informele hulp*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

De Jong, A. & Daalhuizen, F. (2014). *De Nederlandse bevolking in beeld: Verleden heden toekomst*. Uitgeverij PBL.

Deerenberg, I. & van Gaalen, R. (2015). Samen een woning delen? 65-plussers en hun volwassen kinderen. *Demos, bulletin over bevolking en samenleving*, 31(4), 1-4.

Den Draak, M., Marangos, A. M., Plaisier, I., & de Klerk, M. (2016). *Wel thuis?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dykstra, P. A., & Fokkema, T. (2007). Persoonlijke zorgnormen: Bereidheid te geven én te ontvangen. In A. de Boer (Red.), *Toekomstverkenning informele zorg* (pp. 122-142). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- El Fakiri, F. & Bouwman-Notenboom, J. (2015). *Gezondheid van oudere migranten in de vier grote steden*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Fokkema, T. (2019). *Migranten van het eerste uur: Een verloren generatie op leeftijd?* Oratie, Erasmus Universiteit Rotterdam: Erasmus School of Social and Behavioural Sciences.
- Fokkema, T. & Conkova, N. (2018). Turkse en Marokkaanse ouderen in Nederland en België: Een sociaal-demografisch profiel. *Gerōn, Tijdschrift voor ouder worden & samenleving*, 20(2), 15-19.
- Fokkema, T., Harmsen, C., & Nicolaas, H. (2009). Herkomst en vestiging van de eerste generatie Marokkanen in Nederland. *Bevolkingstrends*, 3^e kwartaal 2009, 51-56.
- Hootsen, M. M., Rozema, N., & van Grondelle, N. J. (2013). *Zorgen voor je ouders is een manier van leven, een kwalitatief onderzoek onder mantelzorgers van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse ouderen met dementie*. Utrecht: Pharos.
- Huizer, A., Michon, L., Wenneker, C & Slot, J. (2013). *Oudere minima in Amsterdam en het gebruik van de AIO*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Bureau Onderzoek en Statistiek.
- Jennissen, R., Engebersen, G., Bokhorst, M., & Bovens, M. (2018). *De nieuwe verscheidenheid: Toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Kennisplatform Integratie & Samenleving (2016). *Mantelzorgers met een migratieachtergrond ondersteunen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut en Movisie.
- Klokgieters, S., van Tilburg, T., Deeg, D. & Huisman, M. (2018). Gezondheidsverschillen onder oudere migranten in Nederland. *Demos, bulletin over bevolking en samenleving*, 34(9), 4-7.
- Kloosterman, R. (2015). Familie is de belangrijkste bron voor hulp en steun. *Sociaaleconomische trends*, april 2015, Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Knijjn, C. M. & Liefbroer, A. C. (2006). More than kind: Instrumental support in families. In: Dykstra, P. A., Kalmijn, M., Knijn, G. C. M., Komter, A. E., Liefbroer, A. C., & Mulder, C. H. (Eds.), *Family solidarity in the Netherlands* (pp. 89-105). Amsterdam: Dutch University Press.
- Mulder, C. H. & van der Meer, M. J. (2009). Geographical distances and support from family members. *Population, Space and Place*, 15(4), 381-399.
- Oostindie, G. (2008). Slavernij, canon en trauma: Debatten en dilemma's. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 121(1), 4-21.
- Oostindie, G. & Schoorl, J. (2011). Postkoloniale migratie. In: R.P.W. Jennissen (Red.), *De Nederlandse migratiekaart: Achtergronden en ontwikkelingen van verschillende migratietypen* (pp. 251-285). Den Haag: Boom Uitgevers.
- Pot, A., Keijzer, A., & de Bot, K. (2018). De taalbarrière bij oudere Turkse vrouwen nader onderzocht. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 49(6), 274-282.

Stoeldraijer, L. (2014). Jongeren blijven langer thuis wonen. *Bevolkingstrends*, juni 2014. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Te Riele, S. & Kloosterman, R. (2015). Familiesolidariteit: Hulp aan ouders en kinderen. *Bevolkingstrends*, december 2015. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Van Huis, M. (2013). Cohortvruchtbaarheid van niet-westers allochtone vrouwen. *Bevolkingstrends*, april 2013. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Van Tilburg, T. G., & Fokkema, T. (2018). Hogere eenzaamheid onder Marokkaanse en Turkse ouderen in Nederland: Op zoek naar een verklaring. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 49(6), 263-273.

Van Wieringen, J. C. M., & van Grondelle, N. J. (2014). Migrantenmantelzorgers: Onzichtbaar, onmisbaar... overbelast. *Bijblijven*, 30(5), 32-39.

Witter, Y. & Fokkema, T. (2018). Huisvesting en zorg voor oudere migranten in Nederland. *Demos, bulletin over bevolking en samenleving*, 34(6), 1-4.

Yerden, I. (2013). *Tradities in de knel: Zorgverwachtingen en zorgpraktijk bij Turkse ouderen en hun kinderen in Nederland*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam.

Begrippen

Arbeidsongeschiktheidsuitkering

Uitkering in het kader van de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA), de Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong), de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wet Wajong), de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wet Wajong) en de Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ).

Bijstandsuitkering

Uitkering voor huishoudens die niet in staat zijn te voorzien in hun eigen onderhoud.

Een bijstandsuitkering is bedoeld voor mensen zonder of met een laag inkomen en geen of een laag eigen vermogen. Deze wordt uitgekeerd in het kader van de Wet werk en bijstand (WWB, tot en met 2014), de Participatiewet (vanaf 2015) en de bijstandsgelateerde uitkeringen op grond van de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW), de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ), het Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (Bbz) en de Wet werk en inkomen kunstenaars (WWIK).

Cohortonderzoek

In een cohortonderzoek kan een groep mensen binnen de populatie gedurende enkele jaren worden gevolgd. Hierdoor kunnen ontwikkelingen voor bijvoorbeeld gezins- en relatievorming worden onderzocht. In hoofdstuk 7 is gebruik gemaakt van geboortecohorten 1980 tot en met 1995. Een geboortecohort bestaat uit alle mensen die in een bepaald kalenderjaar geboren zijn.

Dubbele vergrijzing

Toename van de groep 'oudere ouderen' in de totale groep ouderen. In hoofdstuk 9 is dit geoperationaliseerd als het aandeel 75-plussers binnen de groep 55-plussers.

Flexibel dienstverband

De werkzame beroepsbevolking met flexwerk bestaat uit werknemers met een flexibele arbeidsrelatie en zelfstandigen zonder personeel (ZZP'ers).

Een werknemer met een flexibele arbeidsrelatie heeft een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd óf een flexibel aantal uren per week. Tot de werknemers met een flexibele arbeidsrelatie behoren:

- Werknemers met een tijdelijk dienstverband;
- Oproep- en invalkrachten;
- Uitzendkrachten;
- Werknemer met een vast dienstverband, zonder vaste uren.

Geregistreerde verdachten van misdrijven

Personen die door de politie worden geregistreerd als verdachte wanneer een redelijk vermoeden van schuld aan een misdrijf bestaat.

Inkomen

Met inkomen wordt in hoofdstuk 2 het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen per persoon bedoeld. Hiervoor is het gestandaardiseerd huishoudensinkomen toegekend aan alle mensen in het huishouden. In hoofdstuk 8 en 9 is het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen gebruikt. In hoofdstuk 9 is dit ingedeeld in vijf groepen van gelijke omvang in de onderzoekspopulatie (kwintielen). Het gestandaardiseerd inkomen is het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Het besteedbaar inkomen bestaat uit het bruto-inkomen verminderd met betaalde inkomensoverdrachten, premies inkomensverzekeringen, premies ziektekostenverzekeringen en belastingen op inkomen en vermogen. Deze correctie vindt plaats met behulp van equivalentiefactoren. In de equivalentiefactor komen de schaalvoordelen tot uitdrukking die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Met behulp van de equivalentiefactoren worden alle inkomens herleid tot het inkomen van een eenpersoonshuishouden. Op deze wijze is het welvaartsniveau van verschillende typen huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt.

Institutioneel huishouden

Huishoudens die bedrijfsmatig worden voorzien van huisvesting en dagelijkse levensbehoeften, waarin de personen in principe voor langere tijd (zullen) verblijven. In hoofdstuk 9 over 55-plussers gaat het met name om verpleeg- en verzorgingstehuizen.

Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)

Het middelbaar beroepsonderwijs kent de volgende niveaus:

- Niveau 1 Entreeopleiding tot assisterend beroepsbeoefenaar;
- Niveau 2 Basisberoepsopleiding tot basisberoepsbeoefenaar;
- Niveau 3 Vakopleiding tot zelfstandig beroepsbeoefenaar;
- Niveau 4 Middenkader- of specialistenopleiding tot middenkaderfunctionaris of specialist.

Met een diploma op niveau 4 van het mbo kan worden doorgestroomd naar het hbo.

Migratieachtergrond

Kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon verbonden is op basis van het geboorteland van de ouders of van zichzelf. Personen hebben een migratieachtergrond als ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Iemand die zelf ook in het buitenland is geboren, behoort tot de *eerste generatie*, terwijl iemand van de *tweede generatie* in Nederland is geboren. De kinderen van personen uit de tweede generatie, ook wel de *derde generatie* genoemd, worden niet meer gezien als personen met een migratieachtergrond, aangezien zij geen ouders hebben die in het buitenland geboren zijn.

Een persoon met eerste generatie migratieachtergrond heeft als migratieachtergrond het land waar hij of zij is geboren.

Een persoon met een tweede generatie migratieachtergrond heeft als migratieachtergrond het geboorteland van de moeder, tenzij dat ook Nederland is. In dat geval is de migratieachtergrond bepaald door het geboorteland van de vader.

Bij de migratieachtergrond wordt onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse migratieachtergrond.

Westerse achtergrond: Personen met als herkomstland een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, Indonesië of Japan.

Niet-westerse achtergrond: Personen met als herkomstland een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije.

Migratiesaldo

Immigratie minus emigratie, inclusief het saldo van administratieve correcties.

Nettoarbeidsparticipatie

Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de bevolking (beroeps- en niet-beroepsbevolking).

Deze definitie heeft betrekking op personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking). De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar.

Nieuwe EU

In deze publicatie gaat het om de landen die op 1 mei 2004, 1 januari 2007 en 1 juli 2013 lid zijn geworden van de EU. Het betreft Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië (2004), Bulgarije en Roemenië (2007) en Kroatië (2013). Overigens kunnen personen uit deze herkomstgroepen ook al vóór het lidmaatschap van de EU naar Nederland zijn gekomen.

Obesitas

Op basis van de antwoorden van respondenten op de enquêtevragen naar hun lengte en hun gewicht, wordt de *body mass index (BMI)* van de respondenten bepaald. Een BMI van 30 of hoger staat gelijk aan obesitas (ernstig overgewicht). Voor jongeren onder de 18 jaar gelden per leeftijd en geslacht iets andere grenswaarden.

Onbenut arbeidspotentieel

Tot het onbenut arbeidspotentieel behoren:

- werklozen (zie *Werkloosheid*);
- personen zonder betaald werk die wel recent naar werk hebben gezocht maar niet direct beschikbaar zijn;
- personen zonder betaald werk die niet recent hebben gezocht maar wel direct beschikbaar zijn;
- deeltijdwerkers die meer uren willen werken en hiervoor op korte termijn beschikbaar zijn.

Schuldig verklaard door de rechter

Personen die door de rechter schuldig zijn bevonden aan een misdrijf. Het gaat om schuldigverklaringen uitgesproken door de rechter in eerste aanleg, dus voordat de zaak eventueel is behandeld in hoger beroep of cassatie.

Sociaaleconomische positie

De belangrijkste inkomensbron van een persoon. De volgende vier sociaaleconomische categorieën worden onderscheiden:

- Werkzaam. Het inkomen uit arbeid of als zelfstandige is de voornaamste bron van inkomsten;
- Uitkeringsontvanger. Iemand waarvoor een uitkering inkomensverzekering wegens werkloosheid, ziekte, arbeidsongeschiktheid, uitkering sociale voorziening of pensioen de voornaamste inkomstenbron is;
- School(kind) of student. Iemand die onderwijs volgt. Als een student wel inkomen heeft uit een bijbaan en dit is minder dan de lage inkomensgrens, dan wordt deze toch aangeduid als student. Als iemand die studeert meer verdient dan de lage inkomensgrens, dan wordt deze gezien als werkzaam;
- Geen inkomen. Iemand zonder eigen inkomen (binnen een huishouden met inkomen). Het is mogelijk dat iemand buiten Nederland wordt betaald door een buitenlandse (onder)aannemer waardoor misschien in Nederland geen inkomen wordt waargenomen. Hierdoor kan deze persoon (onterecht) in de categorie 'geen inkomen' terecht komen.

De sociaaleconomische positie wordt alleen vastgesteld voor mensen in particuliere huishoudens met inkomen. Bij het bepalen van de sociaaleconomische positie wordt een persoon altijd ingedeeld in de categorie waar hij of zij het meeste inkomen uit krijgt.

Startkwalificatie

Een afgeronde havo- of vwo-opleiding of afgeronde mbo-opleiding op minimaal niveau 2 (basisberoepsopleiding).

Stedelijkheid

De stedelijkheid is een maat voor concentratie van menselijke activiteiten (zoals wonen, werken, schoolgaan, winkelen en uitgaan) en gebaseerd op de gemiddelde omgevingsadressendichtheid (OAD). Voor de berekening van de gemiddelde OAD wordt eerst voor ieder adres de OAD vastgesteld. Dat is het aantal adressen binnen een cirkel met een straal van één kilometer rondom een adres, gedeeld door de oppervlakte van de cirkel. De OAD wordt uitgedrukt in adressen per vierkante kilometer. Daarna is het gemiddelde berekend van de OAD van alle afzonderlijke adressen binnen het beschouwde gebied.

Er worden vijf categorieën onderscheiden:

- zeer sterk stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 2 500 adressen per vierkante kilometer;
- sterk stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 1 500 en kleiner dan 2 500 adressen per vierkante kilometer;
- matig stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 1 000 en kleiner dan 1 500 adressen per vierkante kilometer;
- weinig stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 500 en kleiner dan 1 000 adressen per vierkante kilometer;
- Niet stedelijk: Gebied met een OAD kleiner dan 500 adressen per vierkante kilometer.

Veroordeelden

Personen die door de rechter schuldig zijn bevonden aan een misdrijf of die een strafbeschikking, voorwaardelijk sepot of transactie door het Openbaar Ministerie hebben opgelegd gekregen.

Bij veroordelingen door de rechter gaat het om schuldigverklaringen uitgesproken in eerste aanleg, dus voordat de zaak eventueel is behandeld in hoger beroep of cassatie.

Vluchtelingengroepen

In deze publicatie gaat het om personen met als herkomstland Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalië of Syrië. De meeste immigranten uit deze landen zijn als asielmigrant of via gezinshereniging naar Nederland gekomen. In deze publicatie worden alle personen met deze herkomstlanden tot de vluchtelingengroepen gerekend, ongeacht hun migratiereden.

Voortijdig schoolverlater (vsv)

Leerlingen die in een gegeven jaar het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie. Het gaat hierbij dus om de jaarlijkse aanwas. De periode 2018/'19, bijvoorbeeld, beschrijft leerlingen die op 1 oktober 2018 staan ingeschreven in het voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs of voortgezet algemeen volwassenenonderwijs en op 1 oktober 2019 het onderwijs zonder startkwalificatie hebben verlaten. Een leerling beschikt over een startkwalificatie met een havo- of vwo-diploma of met een mbo-2 diploma. Een vmbo-diploma of een mbo-1 diploma volstaat niet als startkwalificatie.

Werkloosheid

Personen die geen betaald werk hebben, recent naar betaald werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn, vormen de werkloze beroepsbevolking. De werkloze en werkzame beroepsbevolking vormen samen de beroepsbevolking. Het werkloosheidspercentage drukt uit welk aandeel van de beroepsbevolking werkloos is.

Werkloosheidsuitkering

Uitkering op grond van de Werkloosheidswet (WW). De WW biedt werknemers een (verplichte) verzekering tegen de financiële gevolgen van werkloosheid. De wet voorziet in een uitkering die gerelateerd is aan het laatstverdiende inkomen uit dienstbetrekking. De duur van de uitkering is afhankelijk van het arbeidsverleden van de verzekerde. Iemand heeft recht op een werkloosheidsuitkering als hij of zij:

- (onvrijwillig) is ontslagen;
- verlies heeft van minimaal 5 uur per week werk;
- ten minste 26 kalenderweken heeft gewerkt in de periode van 36 weken direct voorafgaand aan de werkloosheid;
- direct beschikbaar is voor betaald werk.

Werkzame beroepsbevolking

Het gaat hierbij om personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking) met betaald werk. De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar. Bij betaald werk gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur.

Ziektekosten

In hoofdstuk 9 zijn de ziektekosten gedefinieerd als de hoogte van de kosten voor zorg uit de basisverzekering in het gehele jaar 2017 (bron: Basic afkomstig van Vektis, zie bijlage), ingedeeld in vijf groepen van gelijke omvang in de onderzoekspopulatie (kwintielen).

Gebruikte databronnen

Hieronder staat een beknopt overzicht van de gebruikte databronnen. In de bijlage van de webpublicatie staat een beschrijving van de databronnen.

1. Bevolking

De bevolkingsgegevens komen voor het grootste deel uit de *Bevolkingsstatistieken*. Informatie over migratiemotieven komt van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). De afgeleide migratiedoelen zijn bepaald op basis van gegevens uit het *Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB)*.

2. Onderwijs

De meeste onderwijsgegevens komen uit de *Onderwijsstatistieken*, gecombineerd met andere gegevens uit het SSB. Gegevens over opleidingsniveau zijn gebaseerd op het *Opleidingsniveaubestand*.

3. Sociaaleconomische positie

De gegevens over inkomen zijn gebaseerd op het *Integraal Inkomens- en vermogensonderzoek*. De gegevens over arbeid komen uit de *Enquête Beroepsbevolking (EBB)*. De gegevens over uitkeringen komen uit de *Uitkeringsstatistieken*, gecombineerd met andere gegevens uit het SSB.

4. Criminaliteit

De gegevens over aangehouden verdachten van misdrijven betreffen een combinatie van gegevens uit het *registratiesysteem Basis Voorziening Handhaving (BVH)* van de politie en het SSB. De cijfers over slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens komen uit de *Veiligheidsmonitor*.

5. Gezondheid

De gegevens over gezondheid komen enerzijds uit de *Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor* van het CBS, het RIVM en het Trimbos-instituut en zijn anderzijds afkomstig van *Vektis* (zorgkosten) en *Zorginstituut Nederland* (verstrekking van medicijnen).

6. Sociale en maatschappelijke participatie

De gegevens over sociale en maatschappelijke participatie komen uit van het onderzoek *Sociale samenhang en Welzijn*, waarbij de jaren 2012–2019 zijn samengevoegd.

7. De transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt

De gegevens zijn afkomstig van een koppeling tussen de *Basisregistratie Personen (BRP)*, de *Eéncijferbestanden* van het onderwijs (DUO/CBS) en het SSB.

8. De rol van gezin, opleiding en migratieachtergrond bij veroordeelde jongvolwassenen

De gegevens over veroordeelden zijn afkomstig van het *Openbaar Ministerie* en gecombineerd met gegevens uit het SSB.

9. Familienetwerken van niet-westerse oudere migranten

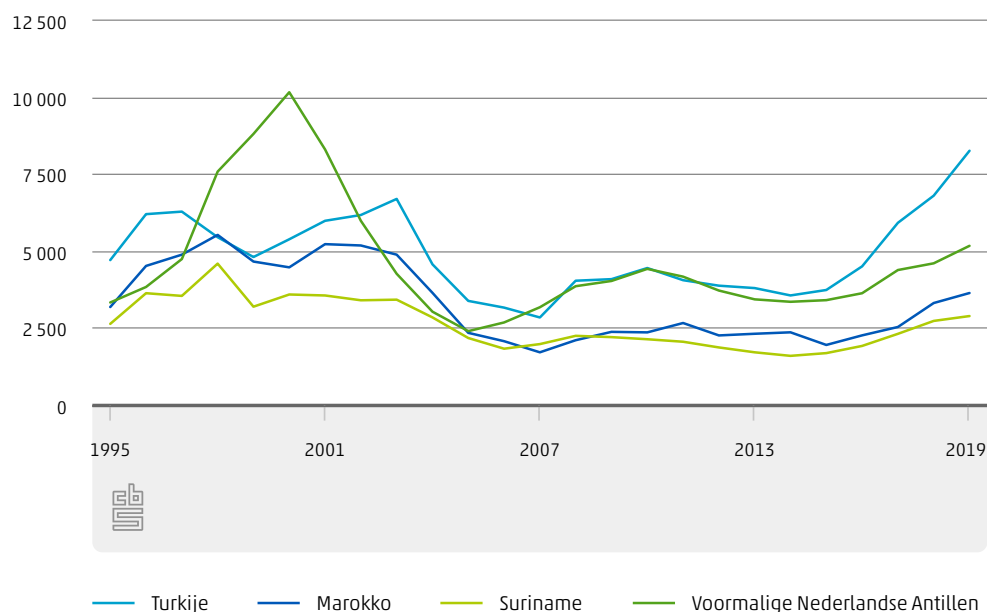
De gegevens over de samenstelling van de bevolking zijn gebaseerd op de *Bevolkingsstatistieken* en de *bevolkingsprognoses* van het PBL en het CBS.

De verdiepingstudies zijn uitgevoerd met gegevens uit het *SSB*.

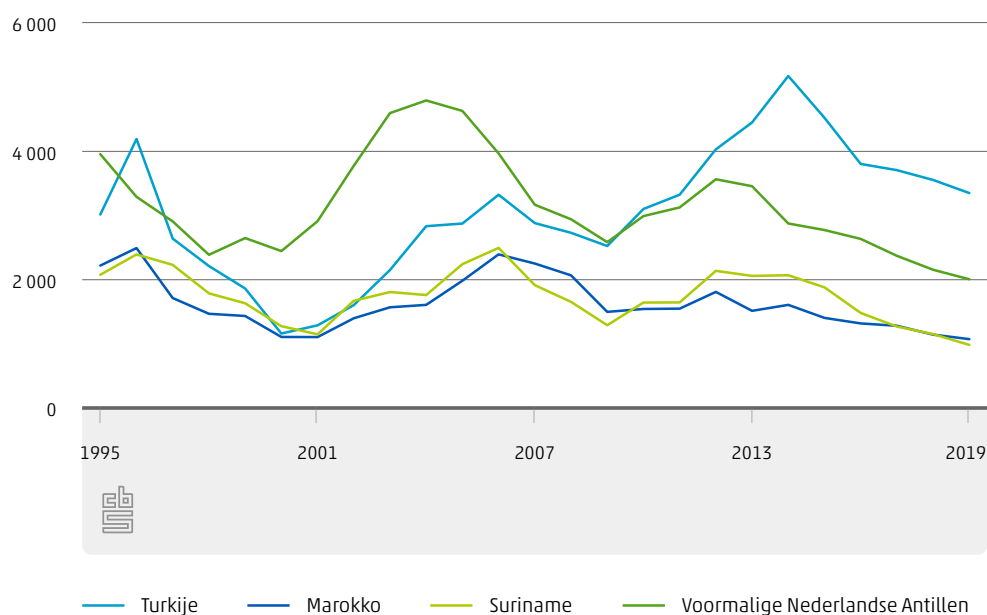
Bijlagen

B1. Bevolking

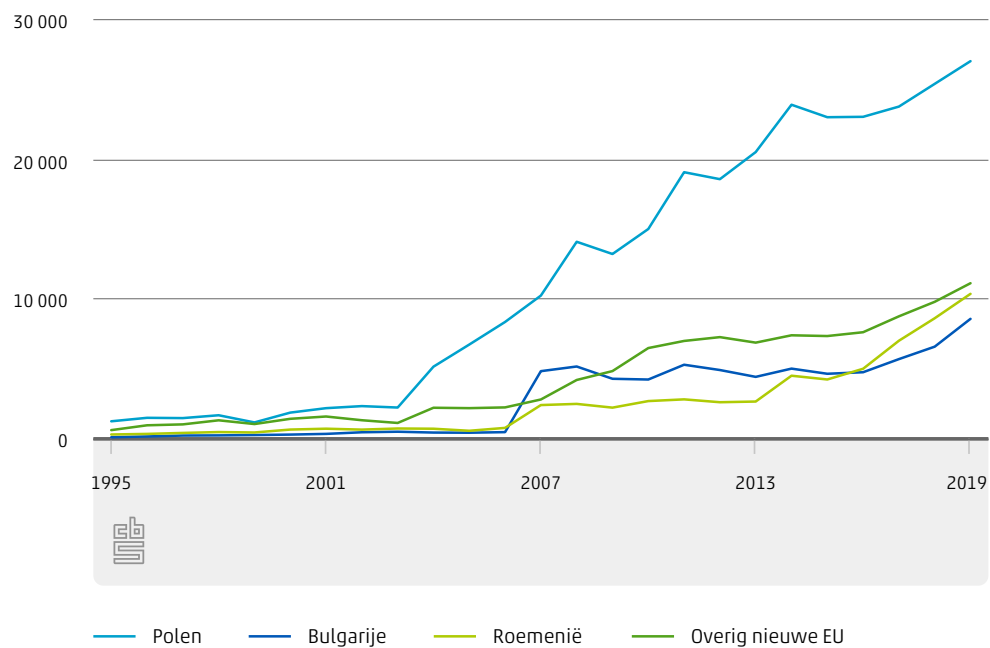
B1.1 Immigratie naar geboorteland, vier grootste niet-westerse herkomstsgroepen

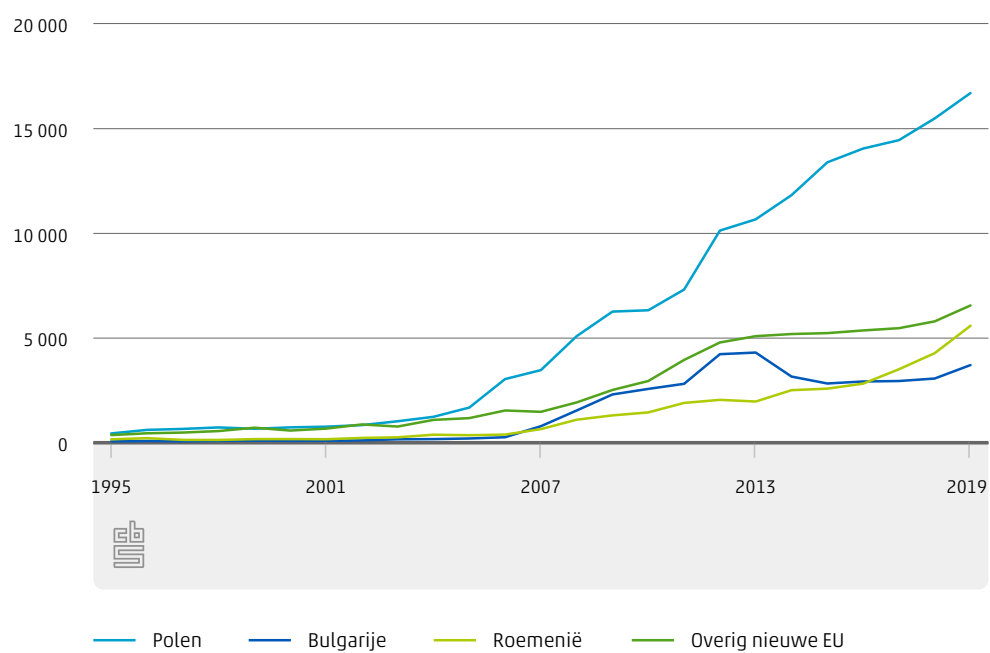
B1.2 Emigratie naar geboorteland, vier grootste niet-westerse herkomstsgroepen

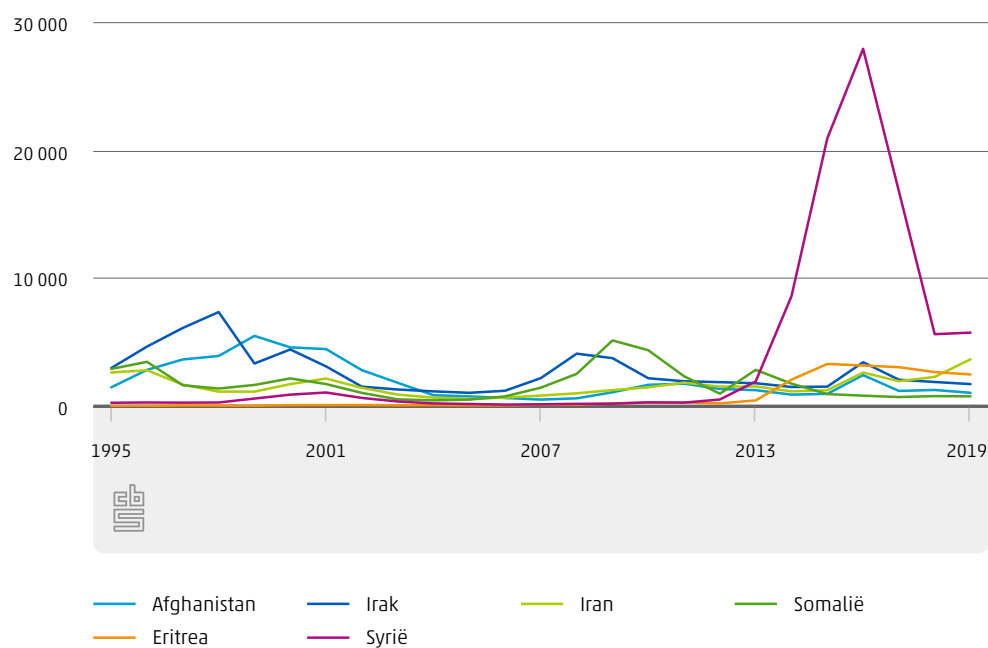
B1.3 Immigratie naar geboorteland, nieuwe EU

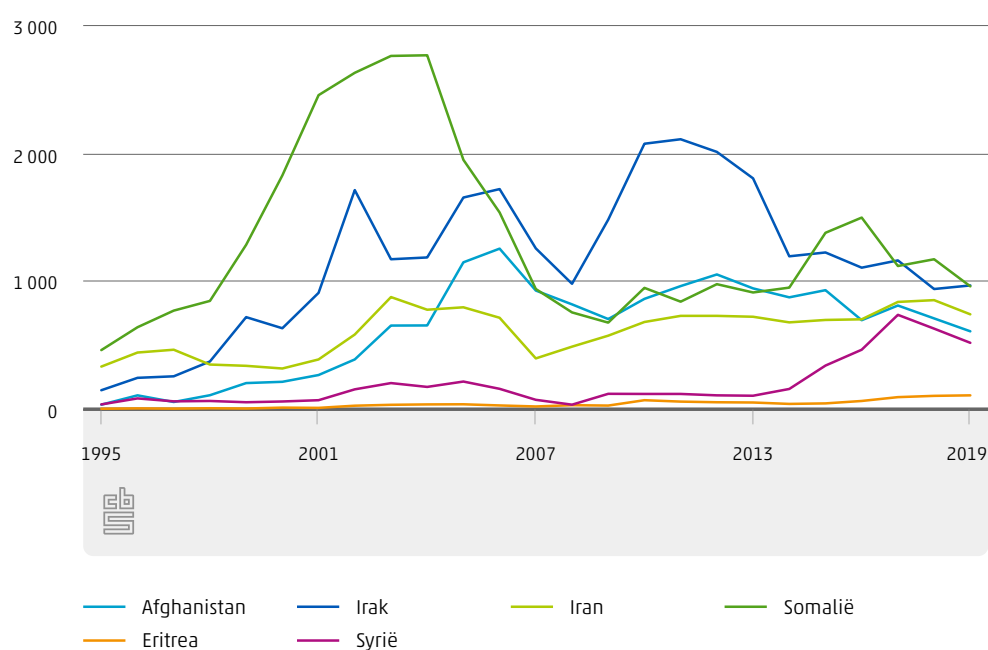
B1.4 Emigratie naar geboorteland, nieuwe EU

B1.5 Immigratie naar geboorteland, vluchtelingengroepen

B1.6 Emigratie naar geboorteland, vluchtelingengroepen

B2. Onderwijs

B2.1 Aandeel groep-8-leerlingen met definitief leerkrachtadvies havo of vwo naar geslacht en achtergrond

	2008/'09	2009/'10	2010/'11	2011/'12	2012/'13	2013/'14	2014/'15	2015/'16	2016/'17	2017/'18	2018/'19*
Jongens en meisjes	%										
Nederlands	59	58	57	57	55	54	54	56	59	59	58
Turks	31	31	30	31	29	28	28	33	38	38	39
Marokkaans	33	33	34	34	34	35	36	37	42	44	45
Surinaams	42	42	41	43	41	41	41	45	45	49	45
Antilliaans	36	36	33	36	34	34	32	37	38	37	34
Overig niet-westers	51	50	49	50	48	47	47	50	52	53	51
Jongens											
Nederlands	59	58	57	57	55	54	53	55	58	58	58
Turks	32	32	31	31	31	28	27	33	38	38	38
Marokkaans	35	35	35	35	36	34	36	38	42	43	45
Surinaams	42	43	42	42	40	40	40	45	43	48	42
Antilliaans	37	36	32	35	34	33	31	38	36	37	33
Overig niet-westers	52	51	51	50	48	48	47	49	52	52	50
Meisjes											
Nederlands	59	58	57	57	55	54	54	56	59	60	59
Turks	30	30	29	30	28	27	29	33	37	39	40
Marokkaans	32	32	32	32	33	35	36	37	41	45	46
Surinaams	42	42	40	44	41	43	42	45	47	50	47
Antilliaans	36	36	34	36	34	34	33	35	39	37	36
Overig niet-westers	51	50	48	50	48	47	48	50	52	54	52

Bron: CBS

B2.2 Voortgezet onderwijs¹⁾, deelname leerjaar 3 naar onderwijssoort en geslacht en achtergrond, 2019/'20*

	Land van (migratie)achtergrond					
	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
Jongens	%					
Vwo	22	10	11	13	10	19
Havo ¹⁾	26	18	20	23	17	24
Vmbo gemengd en theoretisch	28	32	32	28	27	25
Vmbo-kaderberoeps	15	22	19	21	23	17
Vmbo-basisberoeps	9	19	18	15	22	16
Meisjes						
Vwo	26	12	13	16	12	22
Havo ²⁾	28	23	22	26	19	25
Vmbo gemengd en theoretisch	27	30	33	30	30	27
Vmbo-kaderberoeps	13	20	18	17	22	15
Vmbo-basisberoeps	6	15	14	11	17	11

Bron: CBS

¹⁾ Exclusief praktijkonderwijs.

²⁾ Inclusief algemeen leerjaar 3.

B2.3 Voortgezet onderwijs, slagingspercentages naar geslacht en achtergrond

	Mannen						Vrouwen					
	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet- westers	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet- westers
%												
Vwo												
2005/'06	93	78	80	82	93	86	94	71	82	82	90	86
2006/'07	92	78	74	84	88	84	94	76	82	80	88	85
2007/'08	93	74	80	83	96	83	94	77	76	77	88	82
2008/'09	92	68	77	78	90	82	92	71	80	77	88	82
2009/'10	90	66	72	77	86	81	91	65	72	77	89	78
2010/'11	90	70	77	79	86	81	90	67	76	74	85	80
2011/'12	89	67	68	70	84	80	89	56	66	69	84	74
2012/'13	93	77	80	82	95	86	93	71	79	81	90	82
2013/'14	91	67	74	82	89	84	91	62	71	73	86	80
2014/'15	94	78	80	83	94	87	93	72	78	81	90	84
2015/'16	93	77	81	85	89	85	92	70	76	78	88	82
2016/'17	93	76	80	80	90	84	92	67	75	75	86	82
2017/'18	93	74	77	84	82	85	92	71	77	82	82	82
2018/'19*	93	75	80	79	82	85	92	74	78	78	84	81
Havo												
2005/'06	90	75	75	78	84	79	91	68	81	76	87	83
2006/'07	90	73	77	78	86	80	92	69	83	84	89	83
2007/'08	90	77	80	82	86	83	91	71	82	80	85	80
2008/'09	88	72	79	80	88	77	88	64	78	73	85	77
2009/'10	88	70	74	76	85	79	86	61	73	76	76	77
2010/'11	88	71	73	82	78	76	87	65	76	73	72	74
2011/'12	89	72	77	82	84	80	88	61	78	77	84	77
2012/'13	90	74	79	84	84	81	89	66	77	79	80	77
2013/'14	89	73	79	80	87	81	89	67	80	81	85	83
2014/'15	90	77	76	80	87	80	88	73	78	80	82	78
2015/'16	91	79	82	80	87	86	89	71	77	78	88	82
2016/'17	89	79	76	81	76	81	88	72	76	78	79	78
2017/'18	90	75	81	79	84	82	89	70	75	79	76	77
2018/'19*	90	77	76	82	83	84	90	77	74	77	80	79
Vmbo g/t												
2005/'06	96	84	85	88	89	91	96	80	91	89	92	93
2006/'07	95	82	89	89	91	90	95	79	85	89	94	91
2007/'08	95	84	83	90	92	91	95	81	89	90	90	92
2008/'09	96	83	86	88	89	90	96	83	89	89	91	90
2009/'10	95	85	86	89	89	90	95	82	88	87	88	90
2010/'11	94	84	84	87	90	90	94	77	87	88	90	88
2011/'12	92	77	81	84	87	87	91	72	81	85	90	86
2012/'13	93	79	82	83	86	87	93	72	85	85	87	85
2013/'14	95	85	87	87	90	91	95	82	85	87	90	88
2014/'15	96	87	88	90	93	91	95	83	87	88	93	92
2015/'16	95	86	88	91	91	92	95	83	90	90	89	91
2016/'17	94	85	84	92	91	90	94	82	87	88	91	90
2017/'18	93	84	84	85	85	89	94	81	86	89	87	89
2018/'19*	94	85	85	88	89	90	94	85	89	87	91	90
Vmbo-k												
2005/'06	97	88	92	93	94	95	98	86	93	95	93	96
2006/'07	96	87	91	91	90	91	97	82	93	94	95	94
2007/'08	96	87	90	91	92	93	97	90	93	93	95	95
2008/'09	95	86	86	90	89	87	96	85	91	93	95	91
2009/'10	96	86	87	88	90	91	96	85	88	92	93	92
2010/'11	95	89	90	90	90	90	95	85	93	93	94	93

B2.3 Voortgezet onderwijs, slagingspercentages naar geslacht en achtergrond (vervolg)

	Mannen						Vrouwen					
	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet- westers	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet- westers
%												
2011/'12	95	84	88	91	88	92	94	76	89	90	91	91
2012/'13	95	82	89	92	95	92	94	81	88	92	93	90
2013/'14	96	89	89	91	92	91	96	86	93	92	94	93
2014/'15	96	89	89	92	93	92	96	88	91	91	95	94
2015/'16	96	91	92	95	94	95	97	89	93	94	96	92
2016/'17	96	94	93	96	91	95	97	90	93	93	95	94
2017/'18	96	91	89	92	90	93	96	90	93	95	92	92
2018/'19*	97	89	91	93	92	93	97	91	92	96	94	94
Vmbo-b												
2005/'06	95	85	88	88	87	91	97	89	93	96	92	93
2006/'07	96	88	90	91	90	93	97	89	93	95	95	96
2007/'08	96	90	92	95	89	92	98	92	95	95	97	96
2008/'09	97	92	93	96	95	95	98	92	93	95	96	97
2009/'10	97	93	93	94	94	93	98	93	94	96	94	96
2010/'11	96	91	90	94	95	91	97	90	93	96	95	96
2011/'12	97	92	92	96	93	95	97	89	94	95	97	94
2012/'13	97	92	95	97	94	93	98	91	97	95	97	93
2013/'14	98	92	91	95	97	96	98	92	96	95	97	95
2014/'15	98	94	95	98	95	94	98	96	97	98	99	97
2015/'16	98	94	96	98	98	97	98	96	97	98	97	97
2016/'17	99	95	96	96	97	96	99	95	97	98	98	97
2017/'18	98	94	96	97	95	97	99	95	96	97	99	97
2018/'19*	98	96	96	97	97	97	99	95	98	95	98	97

Bron: CBS

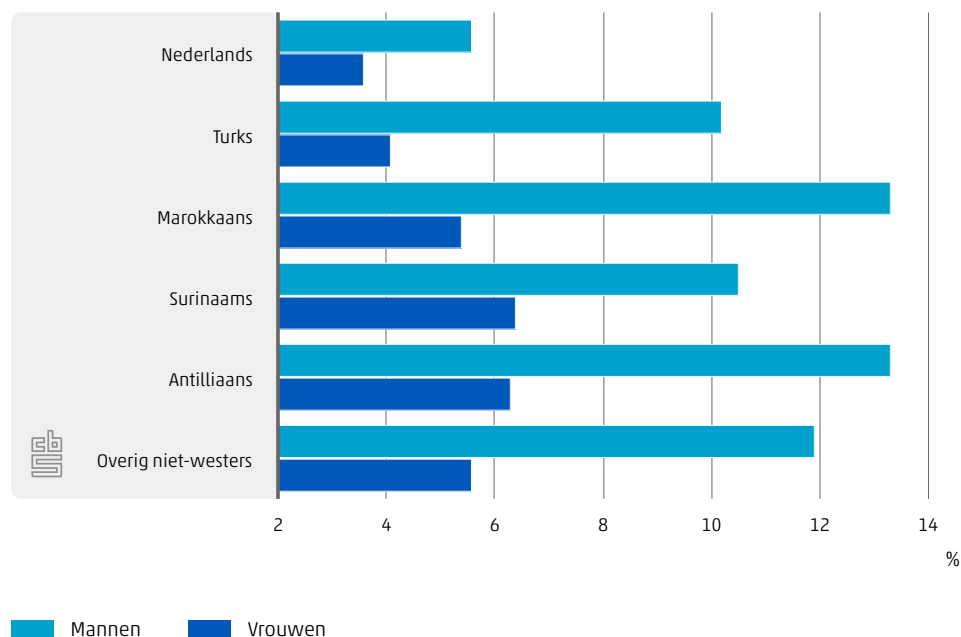
B2.4 Verdeling van mbo-deelnemers naar studierichting¹⁾ en achtergrond, 2019/'20*

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Overig niet- westers
%						
Mannen						
Economie	32	50	52	50	39	40
Techniek	46	35	25	28	32	26
Zorg en Welzijn	7	5	8	8	9	7
Overig	16	15	22	21	28	33
Vrouwen						
Economie	25	31	30	35	31	29
Techniek	12	6	4	9	7	8
Zorg en Welzijn	56	59	61	51	54	48
Overig	8	4	5	4	8	16

Bron: CBS

¹⁾ Inclusief extraneï.

B2.5 Voortijdig schoolverlaters vanuit mbo, 22 jaar of jonger naar geslacht en achtergrond, 2017/'18

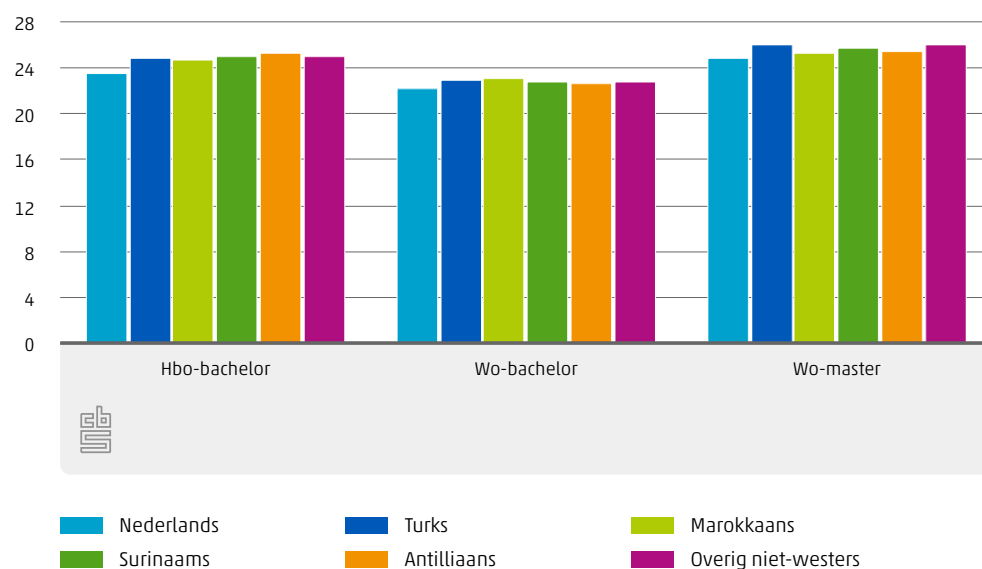
B2.6 Ingeschrevenen in het hoger onderwijs naar studierichting, geslacht en achtergrond 2019/'20*

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Overig niet-westers
%						
Mannen						
Onderwijs	7	6	6	5	5	2
Journalistiek, gedrag en maatschappij	7	6	5	7	7	9
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening	31	43	45	39	33	32
Gezondheidszorg en welzijn	8	9	13	11	10	9
Overig	46	36	31	38	45	49
Vrouwen						
Onderwijs	15	16	17	10	11	6
Journalistiek, gedrag en maatschappij	14	11	7	12	12	16
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening	20	32	34	34	31	30
Gezondheidszorg en welzijn	26	27	33	27	25	18
Overig	25	14	9	17	21	30

Bron: CBS

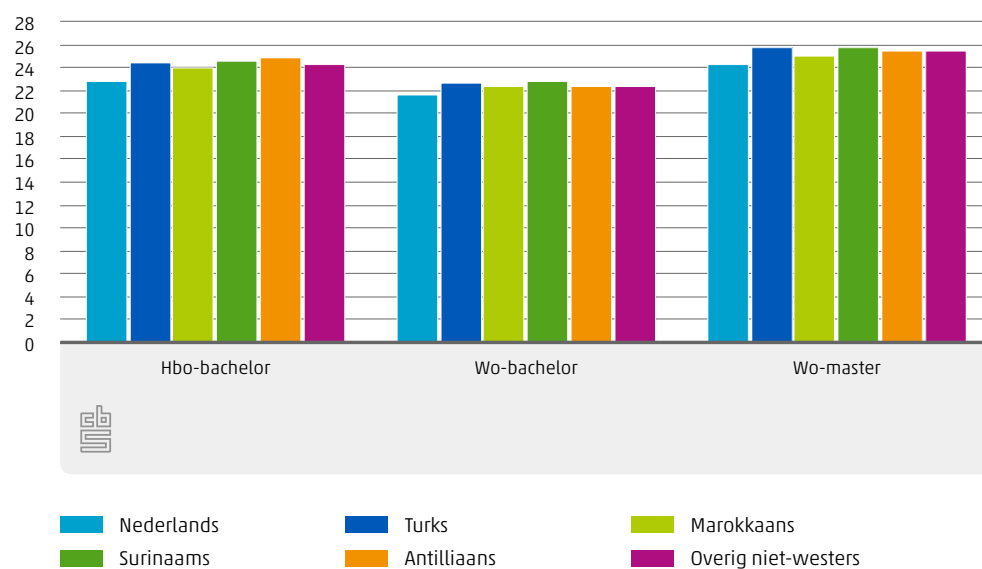
¹⁾ Exclusief internationale studenten.

B2.7a Gemiddelde leeftijd van mannen bij het behalen diploma hoger onderwijs naar soort diploma¹⁾, 2018/'19*

¹⁾ Alleen voltijd hoger onderwijs en exclusief internationale studenten.

B2.7b Gemiddelde leeftijd van vrouwen bij het behalen diploma hoger onderwijs naar soort diploma¹⁾, 2018/'19*

¹⁾ Alleen voltijd hoger onderwijs en exclusief internationale studenten.

B2.8 Onderwijsniveau 25 tot 45-jarigen (tweede generatie)¹⁾ naar geslacht en achtergrond, 2018

	Nederlands		Turks		Marokkaans		Surinaams		Antilliaans		Overig niet-westers	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
	%											
Laag	15	12	27	19	31	17	23	15	20	13	17	13
Middelbaar	45	41	51	52	47	50	49	47	46	41	41	39
Hoog	40	47	22	29	22	33	28	38	34	46	43	48

Bron: CBS

¹⁾ Exclusief onderwijsvolgenden.

B2.9 Onderwijsniveau 25 tot 35-jarigen (tweede generatie)¹⁾ naar geslacht en achtergrond, 2018

Land van (migratie)achtergrond						
	Nederlands		Afghaans en Iraakes ²⁾		Iraans	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
	%					
Laag	13	10	15	5	15	8
Middelbaar	47	41	44	39	35	23
Hoog	40	50	41	56	50	69

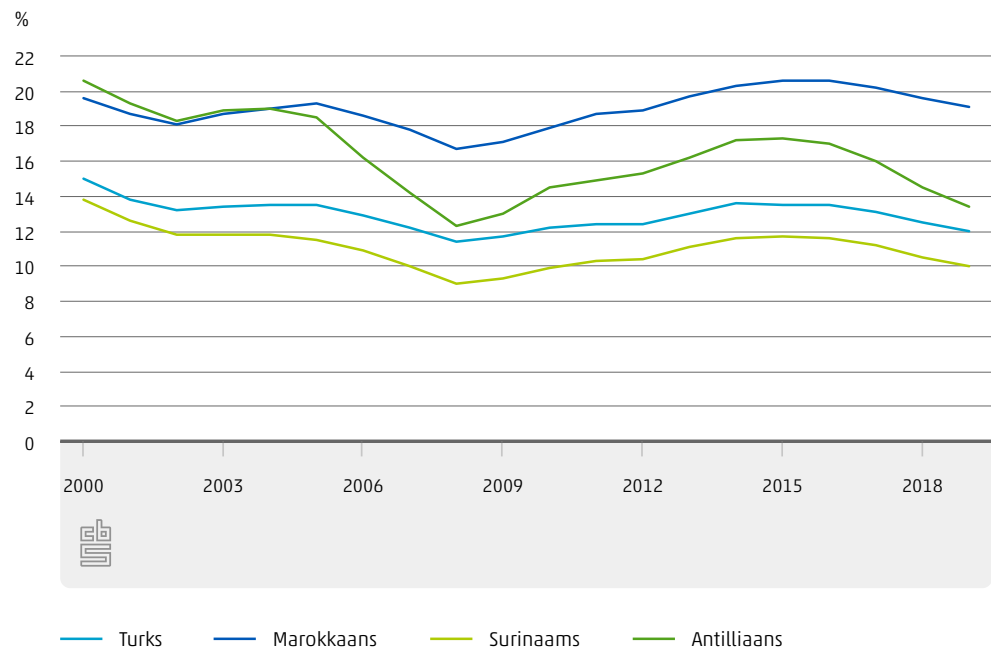
Bron: CBS

¹⁾ Exclusief onderwijsvolgenden.

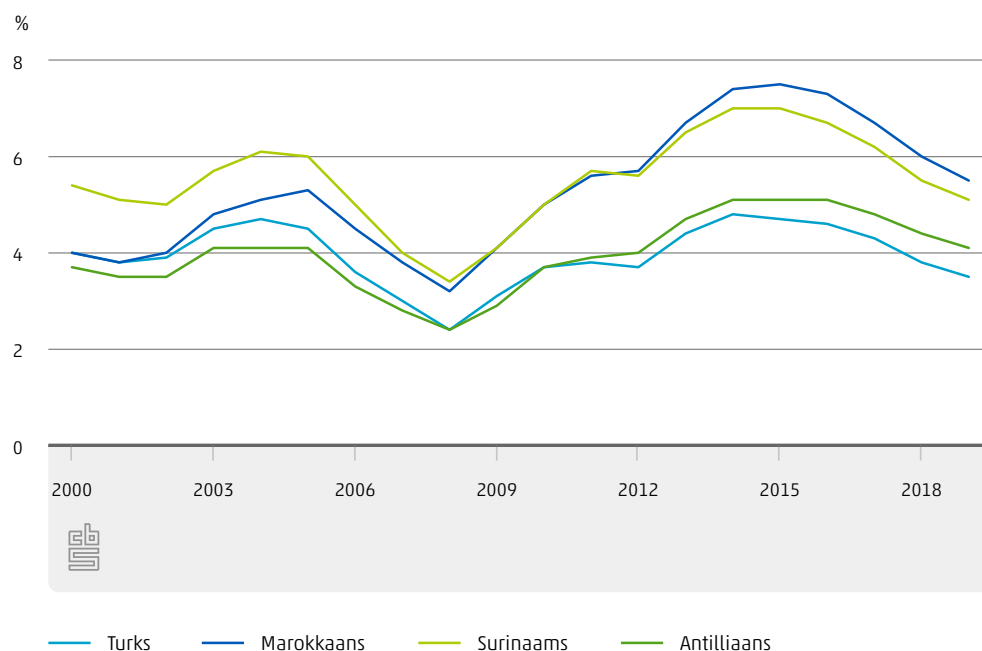
²⁾ Mensen met een Afghaanse en Iraakse achtergrond zijn samen genomen omdat het hier om kleine groepen gaat. In totaal (Afghaans en Iraakes samen) gaat het hier om 370 personen. De Iraanse groep omvat ongeveer 680 personen.

B3. Sociaaleconomische positie

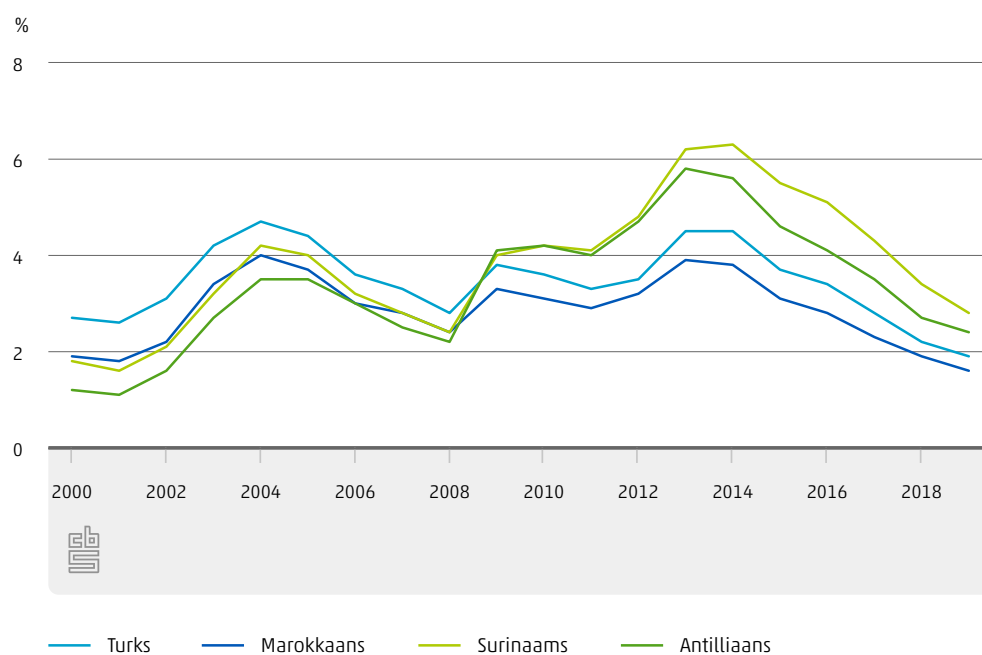
B3.1 Personen met een bijstandsuitkering, 15 jaar tot AOW-leeftijd, eerste generatie naar achtergrond, september

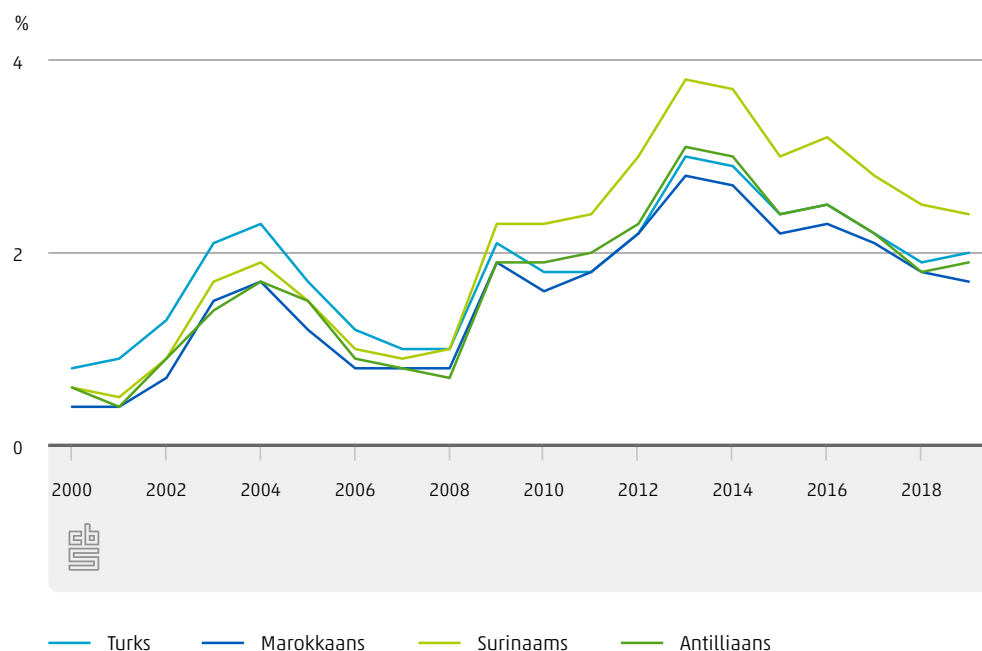
B3.2 Personen met een bijstandsuitkering, 15 jaar tot AOW-leeftijd, tweede generatie naar achtergrond, september

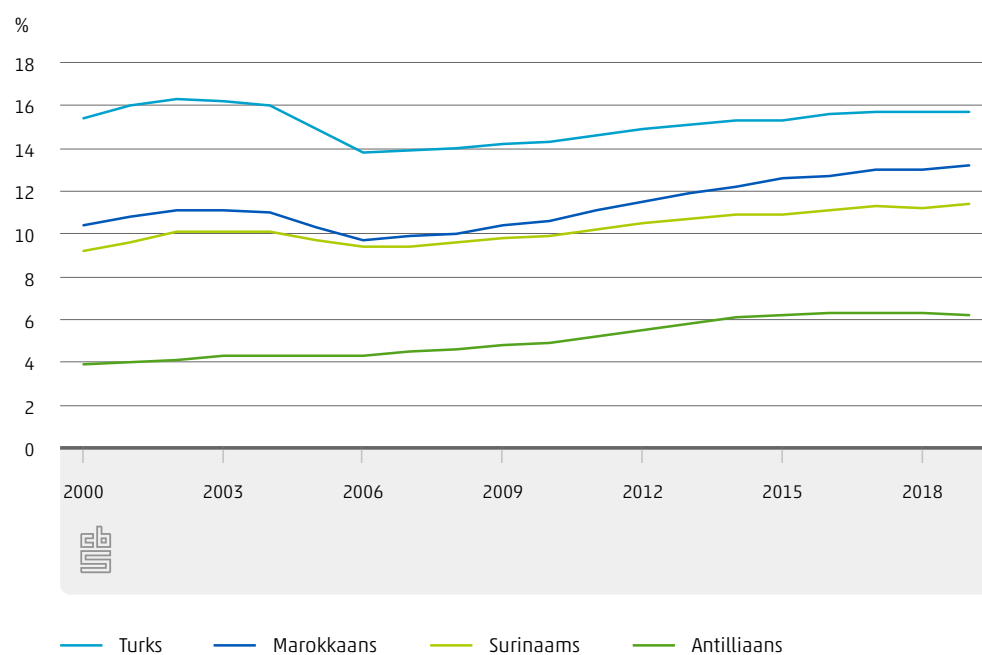
B3.3 Personen met een werkloosheidsuitkering, 15 jaar tot AOW-leeftijd, eerste generatie naar achtergrond, september

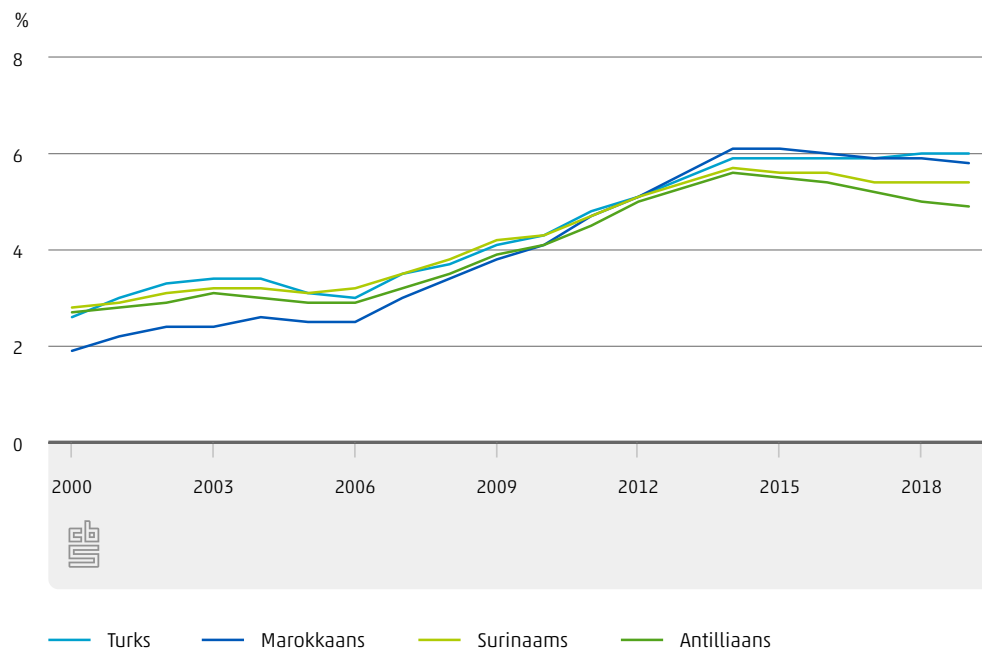
B3.4 Personen met een werkloosheidsuitkering, 15 jaar tot AOW-leeftijd, tweede generatie naar achtergrond, september

B3.5 Personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, 15 jaar tot AOW-leeftijd, eerste generatie naar achtergrond, september

B3.6 Personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, 15 jaar tot AOW-leeftijd, tweede generatie naar achtergrond, september

B3.7 Personen met een uitkering, vluchtelingengroepen, 15 jaar tot AOW-leeftijd, eerste generatie naar achtergrond, september 2019*

	waarvan					
	Totaal	Afghaans	Irakees	Iraans	Somalisch	Syrisch
%						
Bijstandsuitkeringen						
waarvan naar verblijfsduur in Nederland						
tot 3 jaar in Nederland	46,0	26,6	32,5	17,4	29,6	61,6
3 tot 6 jaar in Nederland	46,4	30,7	41,1	30,3	31,6	50,8
6 tot 9 jaar in Nederland	34,1	29,6	41,4	26,6	35,5	38,6
9 jaar of langer in Nederland	27,4	21,6	30,9	19,2	42,4	28,0
Werkloosheidsuitkeringen						
waarvan naar verblijfsduur in Nederland						
tot 3 jaar in Nederland	0,4	0,9	0,9	0,4	1,7	0,1
3 tot 6 jaar in Nederland	1,0	0,9	1,2	1,0	1,3	1,0
6 tot 9 jaar in Nederland	1,4	1,3	1,3	1,7	1,1	1,8
9 jaar of langer in Nederland	1,7	1,6	1,5	2,1	1,8	1,8
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen						
waarvan naar verblijfsduur in Nederland						
tot 3 jaar in Nederland	0,4	0,5	0,9	0,6	1,6	0,1
3 tot 6 jaar in Nederland	0,3	1,1	1,1	0,9	1,2	0,1
6 tot 9 jaar in Nederland	1,0	0,9	1,0	1,1	1,1	.
9 jaar of langer in Nederland	5,4	3,9	5,3	8,4	3,6	5,3

Bron: CBS

B3.8 Personen met een uitkering, nieuwe EU, 15 jaar tot AOW-leeftijd, eerste generatie naar achtergrond, september 2019*

	waarvan				
	Nieuwe EU	Pools	Bulgaars	Roemeens	overig nieuwe EU
Bijstandsuitkeringen					
waarvan naar verblijfsduur in Nederland					
tot 3 jaar in Nederland	0,3	0,2	0,9	0,2	0,3
3 tot 6 jaar in Nederland	1,5	1,1	3,8	1,3	1,6
6 tot 9 jaar in Nederland	2,5	1,8	5,6	3,1	2,6
9 jaar of langer in Nederland	4,5	3,6	8,4	4,9	5,3
Werkloosheidsuitkeringen					
waarvan naar verblijfsduur in Nederland					
tot 3 jaar in Nederland	2,2	3,2	1,2	1,1	1,3
3 tot 6 jaar in Nederland	3,5	4,3	1,5	1,5	2,6
6 tot 9 jaar in Nederland	3,8	4,6	1,8	1,2	2,7
9 jaar of langer in Nederland	2,6	3,0	1,5	2,0	2,4
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen					
waarvan naar verblijfsduur in Nederland					
tot 3 jaar in Nederland	0,2	0,3	0,1	.	0,1
3 tot 6 jaar in Nederland	0,8	1,1	0,6	0,3	0,4
6 tot 9 jaar in Nederland	1,4	1,7	0,9	0,4	0,9
9 jaar of langer in Nederland	3,7	3,8	2,4	3,9	3,8

Bron: CBS

B5. Gezondheid

B5.1 Als (zeer) goed ervaren gezondheid naar achtergrond en generatie, 2005/2009 en 2015/2019

	Nederlands		Turks		Marokkaans		Surinaams		Antilliaans		
	standaardfout		standaardfout		standaardfout		standaardfout		standaardfout		
2005/2009	%										
	Totaal (12-64 jaar)	83,4	0,2	68,5	1,8	70,6	2,0	73,2	1,8	74,3	2,7
	Generatie										
	Eerste			58,2	2,6	63,9	2,5	65,1	2,4	72,3	3,2
	Tweede			82,4	2,3	85,3	2,8	86,3	2,2	80,0	4,8
2015/2019	Totaal (12-64 jaar)	81,9	0,2	67,7	1,6	64,4	1,8	67,8	1,6	76,1	2,2
	Generatie										
	Eerste			54,9	2,5	50,6	2,5	59,8	2,3	68,6	3,0
	Tweede			80,7	2,0	82,7	2,2	78,0	2,2	88,9	2,7

Bron: CBS

B5.2 Rokers naar achtergrond en generatie, 2005/2009 en 2015/2019

	Nederlands		Turks		Marokkaans		Surinaams		Antilliaans		
	standaardfout		standaardfout		standaardfout		standaardfout		standaardfout		
2005/2009	%										
	Totaal (12–64 jaar)	30,6	0,3	34,3	1,9	21,7	1,8	32,7	1,9	27,4	2,7
	Generatie										
	Eerste			43,2	2,6	25,4	2,3	36,6	2,4	25,7	3,1
	Tweede			22,1	2,5	13,7	2,7	26,5	2,8	31,9	5,5
2015/2019	Totaal (12–64 jaar)	24,0	0,3	34,1	1,7	15,0	1,3	29,9	1,6	25,8	2,3
	Generatie										
	Eerste			42,2	2,4	17,8	1,9	31,2	2,1	25,8	2,8
	Tweede			25,9	2,2	11,3	1,8	28,3	2,4	25,8	3,7

Bron: CBS

B5.3 Obesitas naar achtergrond en generatie, 2005/2009 en 2015/2019

	Nederlands		Turks		Marokkaans		Surinaams		Antilliaans		
	standaardfout		standaardfout		standaardfout		standaardfout		standaardfout		
2005/2009	%										
	Totaal (12–64 jaar)	9,1	0,2	12,6	1,3	12,2	1,5	9,9	1,2	19,7	2,5
	Generatie										
	Eerste			17,2	2,0	14,9	1,9	12,3	1,7	24,0	3,2
	Tweede			6,4	1,5	6,2	1,9	5,8	1,5	8,9	3,4
2015/2019	Totaal (12–64 jaar)	11,6	0,2	17,5	1,3	16,8	1,4	16,5	1,3	23,5	2,2
	Generatie										
	Eerste			23,9	2,1	23,7	2,1	22,4	1,9	30,9	3,1
	Tweede			11,1	1,6	7,8	1,5	8,9	1,5	11,1	2,7

Bron: CBS

B7. De transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt

B7.1 Diplomaniveau van personen die gedurende de studie jaren 2007/'08 t/m 2013/'14 het voltijd bekostigd onderwijs verlieten¹⁾, naar geslacht en migratieachtergrond

	Totaal	mbo-2, bol (voltijd)	mbo-2, bbl	mbo-3, bol (voltijd)	mbo-3, bbl	mbo-4, bol (voltijd)	mbo-4, bbl	hbo (bachelor)	wo (master)
	x 1 000	%							
Mannen									
Nederlands	312,7	4,4	13,9	4,0	12,6	12,5	7,1	28,6	17,0
Turks (tweede generatie)	5,3	14,9	12,3	10,8	7,5	17,2	3,2	24,5	9,7
Marokkaans (tweede generatie)	4,0	15,1	9,8	9,8	4,2	19,6	2,4	28,5	10,7
Surinaams (tweede generatie)	5,0	10,2	11,7	7,4	6,5	14,7	4,0	29,6	15,9
Antilliaans (tweede generatie)	1,7	9,0	10,0	6,3	7,4	12,5	4,5	30,9	19,3
Totaal	328,8	4,8	13,8	4,2	12,3	12,7	6,9	28,6	16,8
Vrouwen									
Nederlands	349,8	3,2	6,0	7,7	10,2	15,3	8,1	32,6	16,9
Turks (tweede generatie)	7,3	11,5	2,9	15,8	3,7	24,6	2,8	29,1	9,6
Marokkaans (tweede generatie)	6,6	9,6	1,9	13,7	3,4	26,5	2,2	32,8	10,0
Surinaams (tweede generatie)	6,6	5,8	3,5	8,1	5,4	18,0	4,4	36,6	18,3
Antilliaans (tweede generatie)	2,1	6,0	3,7	8,3	5,8	14,8	4,7	35,6	21,1
Totaal	372,3	3,5	5,8	7,9	9,9	15,7	7,8	32,6	16,7
Mannen en vrouwen									
Nederlands	662,6	3,7	9,7	5,9	11,4	14,0	7,6	30,7	17,0
Turks (tweede generatie)	12,6	13,0	6,9	13,7	5,3	21,5	3,0	27,1	9,6
Marokkaans (tweede generatie)	10,6	11,7	4,9	12,2	3,7	23,9	2,3	31,1	10,2
Surinaams (tweede generatie)	11,6	7,7	7,1	7,8	5,9	16,6	4,2	33,6	17,3
Antilliaans (tweede generatie)	3,8	7,4	6,5	7,4	6,6	13,8	4,6	33,5	20,3
Totaal	701,1	4,1	9,6	6,2	11,0	14,3	7,4	30,7	16,7

Bron: CBS

¹⁾ en drie jaar na uitstroom uit het onderwijs in de BRP stonden ingeschreven en (nog) niet waren teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs.

B7.2 Logistische regressieanalyse van de kans dat hoogopgeleide geen betaald werk heeft 1 jaar na uitstroom uit het onderwijs (figuur 7.4.6 in H7)

	B	sig.	SE
Constante	-3,85		
Jaar van uitstroom			
2007/'08	ref		
2008/'09	0,01		0,03
2009/'10	0,00		0,03
2010/'11	0,11	###	0,03
2011/'12	0,22	###	0,03
2012/'13	0,19	###	0,03
2013/'14	0,14	###	0,03
Leeftijd	0,05	###	0,00
Geslacht			
Mannen	ref		
Vrouwen	0,01		0,02

B7.2 Logistische regressieanalyse van de kans dat hoogopgeleide geen betaald werk heeft 1 jaar na uitstroom uit het onderwijs (figuur 7.4.6 in H7) (vervolg)

	B	sig.	SE
Diplomaniveau			
Hbo	ref		
Wo	-0,26	###	0,02
Opleidingsrichting			
Economie	ref		
Sectoroverstijgend	-0,32		1,03
Onderwijs	-0,47	###	0,03
Landbouw en natuurlijke omgeving	0,10	#	0,04
Natuur	-0,13	#	0,06
Techniek	-0,30	###	0,02
Gezondheidszorg	-0,56	###	0,03
Recht	0,05		0,04
Gedrag en maatschappij	-0,02		0,02
Taal en cultuur	0,52	###	0,03
Woonregio			
Randstad	ref		
Periferie	0,06	##	0,02
Intermediaire zone	-0,08	###	0,02
Migratieachtergrond			
Geen (Nederlandse achtergrond)	ref		
Turks, 1 ouder buitenland	0,65	##	0,19
Turks, 2 ouders buitenland	0,89	###	0,05
Marokkaans, 1 ouder buitenland	0,48	##	0,18
Marokkaans, 2 ouders buitenland	0,98	###	0,05
Surinaams, 1 ouder buitenland	0,44	###	0,09
Surinaams, 2 ouders buitenland	0,72	###	0,05
Antilliaans, 1 ouder buitenland	0,31	##	0,10
Antilliaans, 2 ouders buitenland	0,51	###	0,14
Pseudo R ²	0,03		

Bron: CBS
 ### p<0,01; ## p<0,05, # p<0,1.
 ref = referentiecategorie.
 N = 331 797.

B7.3 Logistische regressieanalyse van de kans op betaald werk 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs, mannen en vrouwen met mbo-diploma die 1 jaar na uitstroom geen betaald werk hadden (figuur 7.4.9 in H7)

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constante	1,57	###	0,10	0,96	###	0,09
Jaar van uitstroom						
2007/'08	ref					
2008/'09	-0,14		0,09	-0,23	###	0,08
2009/'10	-0,37	###	0,08	-0,34	###	0,08
2010/'11	-0,24	###	0,08	-0,24	###	0,07
2011/'12	-0,19	##	0,08	-0,13	#	0,07
2012/'13	-0,05		0,08	-0,07		0,07
2013/'14	-0,11		0,08	0,11		0,07

B7.3 Logistische regressieanalyse van de kans op betaald werk 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs, mannen en vrouwen met mbo-diploma die 1 jaar na uitstroom geen betaald werk hadden (figuur 7.4.9 in H7) (vervolg)

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Leeftijd	-0,05	###	0,00	-0,04	###	0,00
Diplomaniveau						
Mbo-2	ref					
Mbo-3	0,50	###	0,05	0,62	###	0,04
Mbo-4	0,69	###	0,05	0,95	###	0,04
Leerweg						
Bol	ref					
Bbl	0,51	###	0,05	0,35	###	0,05
Opleidingsrichting						
Dienstverlening	ref					
Onderwijs	-0,86	##	0,34	-0,56	###	0,11
Vormgeving, kunst, talen en geschiedenis	-0,29	###	0,08	-0,35	###	0,09
Journalistiek, gedrag en maatschappij	-0,23		0,39	-0,25		0,29
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening	-0,40	###	0,06	-0,27	###	0,05
Wiskunde, natuurwetenschappen	-0,07		0,37	-0,62		0,48
Informatica	-0,60	###	0,07	-0,99	###	0,27
Techniek, industrie en bouwkunde	0,13	##	0,06	-0,31	###	0,10
Landbouw, diergeneeskunde en-verzorging	-0,24	###	0,08	-0,53	###	0,08
Gezondheidszorg en welzijn	-0,21	##	0,10	-0,26	###	0,05
Woonregio						
Randstad	ref					
Periferie	-0,10	##	0,05	-0,11	###	0,04
Intermediaire zone	0,04		0,05	0,00		0,04
Migratieachtergrond						
Geen (Nederlandse achtergrond)	ref					
Turks, tweede generatie	-0,13		0,09	-0,46	###	0,07
Marokkaans, tweede generatie	-0,71	###	0,09	-0,91	###	0,08
Surinaams, tweede generatie	-0,41	###	0,09	-0,61	###	0,09
Antilliaans, tweede generatie	-0,10		0,18	-0,74	###	0,18
Pseudo R ²	0,05			0,05		

Bron: CBS

p<0,01; ## p<0,05, # p<0,1.

ref = referentiecategorie.

N Mannen = 12 179, N Vrouwen = 15 230.

B7.4 Logistische regressieanalyse van de kans op betaald werk 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs, mannen en vrouwen met diploma uit het hoger onderwijs die 1 jaar na uitstroom geen betaald werk hadden (figuur 7.4.10 in H7)

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constante	3,31	###	0,17	3,44	###	0,15
Jaar van uitstroom						
2007/'08	ref					
2008/'09	-0,16		0,10	-0,17	#	0,09
2009/'10	-0,12		0,10	-0,22	##	0,09
2010/'11	-0,08		0,10	-0,26	###	0,09
2011/'12	-0,29	###	0,09	-0,12		0,08
2012/'13	-0,21	##	0,10	-0,07		0,09
2013/'14	-0,07		0,10	0,11		0,09
Leeftijd	-0,08	###	0,01	-0,09	###	0,01
Diplomaniveau						
Hbo	ref					
Wo	0,22	###	0,06	0,35	###	0,06
Opleidingsrichting						
Economie	ref					
Onderwijs	0,35	##	0,16	-0,14	#	0,08
Landbouw en natuurlijke omgeving	-0,15		0,13	-0,42	###	0,14
Natuur	-0,83	###	0,15	-0,65	###	0,19
Techniek	0,06		0,07	-0,23	##	0,11
Gezondheidszorg	-0,13		0,14	0,13		0,09
Recht	0,00		0,14	-0,16		0,12
Gedrag en maatschappij	-0,08		0,09	-0,08		0,06
Taal en cultuur	-0,71	###	0,09	-0,40	###	0,08
Woonregio						
Randstad	ref					
Periferie	-0,15	##	0,06	-0,09	#	0,05
Intermediaire zone	-0,02		0,06	0,00		0,05
Migratieachtergrond						
Geen (Nederlandse achtergrond)	ref					
Turks, tweede generatie	-0,23		0,16	-1,01	###	0,10
Marokkaans, tweede generatie	-0,62	###	0,16	-1,21	###	0,10
Surinaams, tweede generatie	-0,36	##	0,14	-0,30	###	0,11
Antilliaans, tweede generatie	-0,09		0,25	-0,62	###	0,22
Pseudo R ²	0,05			0,06		

Bron: CBS

p<0,01; ## p<0,05, # p<0,1.

ref = referentiecategorie.

N Mannen = 9 086, N Vrouwen = 11 226.

B7.5 Logistische regressieanalyse van de kans op geen betaald werk 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs, mannen en vrouwen met mbo-diploma die 1 jaar na uitstroom wel betaald werk hadden (figuur 7.4.11 in H7)

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constante	-3,30	###	0,06	-2,24	###	0,05
Jaar van uitstroom						
2007/'08	ref					
2008/'09	0,36	###	0,05	0,25	###	0,04
2009/'10	0,58	###	0,05	0,46	###	0,04
2010/'11	0,42	###	0,05	0,41	###	0,04
2011/'12	0,29	###	0,05	0,34	###	0,04
2012/'13	0,06		0,05	0,14	###	0,04
2013/'14	-0,05		0,06	-0,03		0,04
Leeftijd	0,02	###	0,00	0,01	###	0,00
Vast contract als werknemer						
Nee	ref					
Ja	-0,66	###	0,03	-0,72	###	0,03
Diplomaniveau						
Mbo-2	ref					
Mbo-3	-0,43	###	0,03	-0,51	###	0,03
Mbo-4	-0,81	###	0,04	-0,91	###	0,03
Leerweg						
Bol	ref					
Bbl	-0,35	###	0,03	-0,36	###	0,03
Opleidingsrichting						
Dienstverlening	ref					
Onderwijs	0,70	###	0,20	0,35	###	0,07
Vormgeving, kunst, talen en geschiedenis	0,57	###	0,06	0,27	###	0,06
Journalistiek, gedrag en maatschappij	0,72	###	0,24	-0,1		0,23
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening	0,56	###	0,04	0,21	###	0,03
Wiskunde, natuurwetenschappen	0,19		0,25	0,13		0,25
Informatica	0,37	###	0,06	0,22		0,26
Techniek, industrie en bouwkunde	-0,07	##	0,03	0,16	##	0,07
Landbouw, diergeneeskunde en-verzorging	0,00		0,06	0,27	###	0,05
Gezondheidszorg en welzijn	0,07		0,06	-0,18	###	0,03
Woonregio						
Randstad	ref					
Periferie	0,05		0,03	0,03		0,03
Intermediaire zone	-0,05		0,03	-1,02	###	0,03
Migratieachtergrond						
Geen (Nederlandse achtergrond)	ref					
Turks, tweede generatie	0,81	###	0,07	1,09	###	0,05
Marokkaans, tweede generatie	1,11	###	0,08	1,37	###	0,05
Surinaams, tweede generatie	0,78	###	0,08	0,81	###	0,06
Antilliaans, tweede generatie	0,49	###	0,15	0,68	###	0,12
Pseudo R ²	0,05			0,06		

Bron: CBS

p<0,01; ## p<0,05, # p<0,1.

ref = referentiecategorie.

N Mannen = 167 361, N Vrouwen = 173 330.

B7.6 Logistische regressieanalyse van de kans op geen betaald werk 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs, mannen en vrouwen met diploma uit het hoger onderwijs die 1 jaar na uitstroom wel betaald werk hadden (figuur 7.4.12 in H7)

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constante	-4,53	###	0,11	-4,35	###	0,08
Jaar van uitstroom						
2007/'08	ref					
2008/'09	0,17	###	0,06	0,21	###	0,05
2009/'10	0,18	###	0,06	0,33	###	0,05
2010/'11	0,07		0,06	0,25	###	0,05
2011/'12	0,03		0,06	0,24	###	0,05
2012/'13	-0,13	#	0,07	0,02		0,05
2013/'14	-0,20	###	0,07	-0,12	##	0,05
Leeftijd	0,05	###	0,00	0,05	###	0,00
Vast contract als werknemer						
Nee	ref					
Ja	-0,49	###	0,04	-0,56	###	0,03
Diplomaniveau						
Hbo	ref					
Wo	-0,18	###	0,04	-0,33	###	0,03
Opleidingsrichting						
Economie	ref					
Onderwijs	-0,37	###	0,09	-0,12	###	0,04
Landbouw en natuurlijke omgeving	-0,08		0,10	0,24	###	0,08
Natuur	-0,18	#	0,10	-0,12		0,13
Techniek	-0,28	###	0,04	0,01		0,06
Gezondheidszorg	-0,18	##	0,09	-0,44	###	0,05
Recht	-0,11		0,10	-0,05		0,07
Gedrag en maatschappij	0,17	###	0,06	0,10	###	0,04
Taal en cultuur	0,31	###	0,07	0,22	###	0,05
Woonregio						
Randstad	ref					
Periferie	-0,03		0,04	-0,03		0,03
Intermediaire zone	-0,10	##	0,04	-0,09	###	0,03
Migratieachtergrond						
Geen (Nederlandse achtergrond)	ref					
Turks, tweede generatie	0,71	###	0,11	1,01	###	0,07
Marokkaans, tweede generatie	0,76	###	0,12	1,26	###	0,07
Surinaams, tweede generatie	0,76	###	0,10	0,65	###	0,07
Antilliaans, tweede generatie	0,26		0,20	0,46	###	0,13
Pseudo R ²	0,02			0,03		

Bron: CBS

p<0,01; ## p<0,05, # p<0,1.

ref = referentiecategorie.

N Mannen = 139 565, N Vrouwen = 171 897.

B7.7 Regressieanalyse van het uurloon van werknemers met een mbo-diploma 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs (figuur 7.4.13 in H7)

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constate	8,08	###	0,06	7,90	###	0,06
Jaar van uitstroom						
2007/'08	ref					
2008/'09	-0,36	###	0,05	-0,04		0,05
2009/'10	-0,57	###	0,05	0,03		0,05
2010/'11	-0,65	###	0,05	-0,23	###	0,05
2011/'12	-0,18	###	0,05	0,06		0,04
2012/'13	0,26	###	0,05	0,33	###	0,04
2013/'14	0,43	###	0,05	0,47	###	0,04
Leeftijd	0,22	###	0,00	0,13	###	0,00
Diplomaniveau						
Mbo-2	ref					
Mbo-3	1,61	###	0,03	1,36	###	0,04
Mbo-4	2,68	###	0,03	2,51	###	0,04
Leerweg						
Bol	ref					
Bbl	1,04	###	0,03	1,70	###	0,03
Opleidingsrichting						
Dienstverlening	ref					
Onderwijs	-0,89	###	0,22	0,99	###	0,08
Vormgeving, kunst, talen en geschiedenis	-1,88	###	0,07	-0,72	###	0,08
Journalistiek, gedrag en maatschappij	-1,14	###	0,29	-0,79	###	0,23
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening	-1,46	###	0,05	-0,35	###	0,04
Wiskunde, natuurwetenschappen	0,63	###	0,23	1,78	###	0,29
Informatica	-0,93	###	0,07	0,29		0,37
Techniek, industrie en bouwkunde	1,47	###	0,03	0,73	###	0,08
Landbouw, diergeneeskunde en-verzorging	-1,26	###	0,06	-0,79	###	0,07
Gezondheidszorg en welzijn	1,00	###	0,06	3,35	###	0,04
Woonregio						
Randstad	ref					
Periferie	-0,73	###	0,03	-0,38	###	0,03
Intermediaire zone	-0,62	###	0,03	-0,32	###	0,03
Arbeidsduur per week						
Minder dan 12 uur	2,13	###	0,10	1,49	###	0,07
12 tot 20 uur	0,49	###	0,10	0,19	###	0,05
20 tot 35 uur	0,20	###	0,04	0,03		0,03
35 uur of meer	ref					
Migratieachtergrond						
Geen (Nederlandse achtergrond)	ref					
Turks, tweede generatie	0,76	###	0,10	-0,22	###	0,09
Marokkaans, tweede generatie	0,62	###	0,13	0,02		0,10
Surinaams, tweede generatie	-0,21	#	0,11	0,09		0,10
Antilliaans, tweede generatie	-0,31	#	0,18	-0,02		0,18
Pseudo R ²	0,24			0,28		

Bron: CBS

p<0,01; ## p<0,05, # p<0,1.

ref = referentiecategorie.

N Mannen = 156 332, N Vrouwen = 164 763.

B7.8 Regressieanalyse van uurloon van werknemers met een hbo- of wo-diploma 3 jaar na uitstroom uit het onderwijs (figuur 7.4.14 in H7)

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constante	8,33	###	0,13	9,66	###	0,10
Jaar van uitstroom						
2007/'08	ref					
2008/'09	-0,65	###	0,06	-0,43	###	0,05
2009/'10	-0,81	###	0,06	-0,59	###	0,05
2010/'11	-0,88	###	0,06	-0,82	###	0,05
2011/'12	-0,37	###	0,06	-0,38	###	0,05
2012/'13	0,33	###	0,06	0,03		0,05
2013/'14	0,36	###	0,06	0,09	#	0,05
Leeftijd	0,43	###	0,01	0,33	###	0,00
Diplomaniveau						
Hbo	ref					
Wo	3,30	###	0,04	3,2	###	0,03
Opleidingsrichting						
Economie	ref					
Sectoroverstijgend	-2,29		2,77	-1,40		1,23
Onderwijs	1,41	###	0,08	1,90	###	0,04
Landbouw en natuurlijke omgeving	-0,71	###	0,09	-0,57	###	0,09
Natuur	-0,95	###	0,09	-0,51	###	0,11
Techniek	0,40	###	0,04	0,25	###	0,06
Gezondheidszorg	2,18	###	0,08	3,15	###	0,04
Recht	0,78	###	0,09	0,87	###	0,07
Gedrag en maatschappij	-0,95	###	0,06	0,53	###	0,04
Taal en cultuur	-2,74	###	0,08	-1,95	###	0,06
Arbeidsduur per week						
Minder dan 12 uur	1,96	###	0,18	0,20	#	0,10
12 tot 20 uur	-1,31	###	0,16	-0,24	###	0,08
20 tot 35 uur	-0,93	###	0,06	-0,26	###	0,03
35 uur of meer	ref					
Woonregio						
Randstad	ref					
Periferie	-0,74	###	0,04	-0,39	###	0,03
Intermediaire zone	-0,51	###	0,04	-0,20	###	0,03
Migratieachtergrond						
Geen (Nederlandse achtergrond)	ref					
Turks, tweede generatie	-0,35	##	0,14	-0,09		0,11
Marokkaans, tweede generatie	0,05		0,16	0,24	##	0,11
Surinaams, tweede generatie	-0,86	###	0,13	-0,50	###	0,09
Antilliaans, tweede generatie	-0,28		0,20	0,10		0,16
Pseudo R ²	0,16			0,16		

Bron: CBS

p<0,01; ## p<0,05, # p<0,1.

ref = referentiecategorie.

N Mannen = 131 151, N Vrouwen = 164 240.

B7.9 Logistische regressieanalyse van de kans op betaald werk 10 jaar na uitstroom uit het onderwijs met hbo- of wo-diploma (figuur 7.4.16 in H7)

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constante	5,63	###	0,20	4,69	###	0,14
Leeftijd	-0,09	###	0,01	-0,08	###	0,01
Diplomaniveau						
Hbo	ref					
Wo	0,16		0,10	0,37	###	0,07
Opleidingsrichting						
Economie	ref					
Onderwijs	0,61	##	0,26	0,29	###	0,10
Landbouw en natuurlijke omgeving	0,40		0,27	0,06		0,20
Natuur	-0,23		0,21	-0,68	###	0,22
Techniek	0,40	###	0,11	-0,15		0,13
Gezondheidszorg	0,15		0,22	0,23	##	0,10
Recht	-0,23		0,21	0,08		0,16
Gedrag en maatschappij	0,10		0,17	-0,09		0,08
Taal en cultuur	-0,41	##	0,16	-0,38	###	0,11
Woonregio						
Randstad	ref					
Periferie	0,23		0,10	0,08		0,07
Intermediaire zone	0,12		0,10	0,01		0,07
Migratieachtergrond						
Geen (Nederlandse achtergrond)	ref					
Turks, tweede generatie	-1,08	###	0,25	-0,76	###	0,19
Marokkaans, tweede generatie	-1,51	###	0,25	-1,12	###	0,17
Surinaams, tweede generatie	-1,12	###	0,24	-0,59	###	0,17
Antilliaans, tweede generatie	-0,35		0,52	-0,08		0,37
Pseudo R ²	0,05			0,04		

Bron: CBS

p<0,01; ## p<0,05, # p<0,1.

ref = referentiecategorie.

N Mannen = 19 233, N Vrouwen = 22 224.

B7.10 Logistische regressieanalyse van de kans dat werknemers met een hbo- of wo-diploma voltijd (35 uur of meer per week) werken, 10 jaar na uitstroom uit het onderwijs (figuur 7.4.17 in H7)

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constante	3,80	###	0,18	0,11		0,12
Leeftijd	-0,04	###	0,01	0,01		0,01
Diplomaniveau						
Hbo	ref					
Wo	-0,02		0,07	0,54	###	0,04
Opleidingsrichting						
Economie	ref					
Onderwijs	-1,47	###	0,11	-1,23	###	0,05
Landbouw en natuurlijke omgeving	-0,61	###	0,15	-0,38	###	0,10
Natuur	-1,08	###	0,13	-0,57	###	0,14
Techniek	-0,42	###	0,08	-0,09		0,07
Gezondheidszorg	-1,24	###	0,12	-0,74	###	0,05
Recht	-0,49	###	0,16	-0,36	###	0,08
Gedrag en maatschappij	-0,91	###	0,10	-0,73	###	0,04
Taal en cultuur	-1,51	###	0,12	-0,67	###	0,07
Woonregio						
Randstad	ref					
Periferie	0,07		0,07	-0,25	###	0,04
Intermediaire zone	0,04		0,07	-0,22	###	0,04
Migratieachtergrond						
Geen (Nederlandse achtergrond)	ref					
Turks, tweede generatie	0,47		0,33	0,47	###	0,14
Marokkaans, tweede generatie	0,15		0,35	0,47	###	0,14
Surinaams, tweede generatie	0,26		0,29	0,52	###	0,12
Antilliaans, tweede generatie	-0,15		0,36	0,50	##	0,21
Pseudo R ²	0,04			0,05		

Bron: CBS

p<0,01; ## p<0,05, # p<0,1.

ref = referentiecategorie.

N Mannen = 16 076, N Vrouwen = 18 810.

B7.11 Regressieanalyse van het uurloon van werknemers met een hbo- of wo-diploma, 10 jaar na uitstroom uit het onderwijs (figuur 7.4.18 in H7)

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constante	26,11	###	0,60	21,10	###	0,40
Leeftijd	0,12	###	0,02	0,15	###	0,02
Diplomaniveau						
Hbo	ref					
Wo	8,58	###	0,18	7,7	###	0,13
Opleidingsrichting						
Economie	ref					
Onderwijs	-1,88	###	0,38	-1,02	###	0,16
Landbouw en natuurlijke omgeving	-3,64	###	0,41	-2,78	###	0,34
Natuur	-4,42	###	0,41	-3,22	###	0,47
Techniek	-1,20	###	0,18	0,05		0,25
Gezondheidszorg	-1,84	###	0,41	1,19	###	0,17
Recht	0,82	#	0,43	1,36	###	0,27
Gedrag en maatschappij	-3,97	###	0,30	-1,43	###	0,15
Taal en cultuur	-8,35	###	0,41	-4,80	###	0,24
Woonregio						
Randstad	ref					
Periferie	-1,59	###	0,18	-0,87	###	0,12
Intermediaire zone	-0,74	###	0,18	-0,61	###	0,12
Migratieachtergrond						
Geen (Nederlandse achtergrond)	ref					
Turks, tweede generatie	-1,70	##	0,71	-0,96	##	0,46
Marokkaans, tweede generatie	-0,45		0,86	0,49		0,47
Surinaams, tweede generatie	-2,22	###	0,69	-0,75	#	0,40
Antilliaans, tweede generatie	-0,67		1,08	0,20		0,70
Pseudo R ²	0,19			0,24		

Bron: CBS

p<0,01; ## p<0,05, # p<0,1.

ref = referentiecategorie.

N Mannen = 16 010, N Vrouwen = 18 785.

B8. De rol van gezin, opleiding en migratieachtergrond bij veroordeelde jongvolwassenen

B8.1 Logistische regressieanalyse voor wel (1) of geen (0) veroordeling, mannen en vrouwen

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constante	-4,61	#	0,09	-6,45	#	0,17
Migratieachtergrond						
Nederlands	ref			ref		
Turks	-0,03		0,04	-0,50	#	0,08
Marokkaans	0,83	#	0,03	0,39	#	0,07
Surinaams	0,06		0,04	0,17		0,07
Antilliaans	0,14		0,06	0,50	#	0,09
Belgisch	0,12		0,09	0,45		0,16
Chinees	-1,31	#	0,20	-0,22		0,29
Indonesisch	-0,12		0,07	-0,06		0,16
Pools	0,09		0,13	0,54		0,21
Geboortejaar						
1997	ref			ref		
1996	0,23	#	0,02	0,28	#	0,04
1995	0,37	#	0,02	0,41	#	0,04
1994	0,50	#	0,02	0,60	#	0,04
Ouderlijke- en gezinsstructuur						
<i>Ouder met Nederlandse achtergrond</i>						
1 of meer	ref			ref		
Geen	0,22	#	0,03	0,13		0,05
<i>Ouderlijke structuur</i>						
Intact	ref			ref		
Niet intact	0,33	#	0,02	0,46	#	0,03
<i>Vader is bekend/onbekend</i>						
Bekend	ref			ref		
Onbekend	0,42	#	0,04	0,41	#	0,06
<i>Aantal kinderen in huishouden</i>						
1	ref			ref		
2	-0,01		0,02	-0,08		0,04
3	0,02		0,02	-0,14	#	0,04
4 of meer	0,08	#	0,02	-0,10		0,05
Veroordeling ouders						
Vader/moeder nooit veroordeeld	ref			ref		
Vader/moeder ooit veroordeeld	0,61	#	0,02	0,60	#	0,03
Materiele welvaart ouders						
<i>Gestandaardiseerd huishoudinkomen</i>						
Eerste percentiel	0,20	#	0,02	0,31	#	0,04
Tweede percentiel	0,04		0,02	0,09		0,04
Derde percentiel	ref			ref		
Vierde percentiel	-0,07	#	0,02	-0,17	#	0,04
Vijfde percentiel	-0,01		0,02	-0,09		0,05

B8.1 Logistische regressieanalyse voor wel (1) of geen (0) veroordeling, mannen en vrouwen (vervolg)

	Mannen			Vrouwen		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Vader/moeder had(den) uitkering	0,18	#	0,02	0,27	#	0,03
Vader/moeder leefde(n) langdurig onder armoedegrens	0,07		0,04	0,03		0,07
Vader/moeder zijn geregistreerd als wanbetaler	0,29	#	0,02	0,29	#	0,04
Opleidingsniveau						
Vmbo-b/k	1,70	#	0,03	1,88	#	0,07
Vmbo-g/t	1,33	#	0,03	1,47	#	0,08
Havo/vwo onderbouw	0,87	#	0,04	1,00	#	0,08
Havo bovenbouw	0,60	#	0,04	0,55	#	0,09
Vwo bovenbouw of hoger	ref			ref		
onbekend	1,43	#	0,05	1,47	#	0,13
Woonomgeving						
<i>Stedelijkheid woongemeente</i>						
Niet	ref			ref		
Weinig	0,06	#	0,03	0,12		0,06
Matig	0,25	#	0,03	0,25	#	0,07
Sterk	0,29	#	0,03	0,44	#	0,06
Zeer sterk	0,36	#	0,03	0,43	#	0,07
<i>Leefbaarometer/kwaliteit buurt</i>						
Slecht	ref			ref		
Matig	0,03		0,07	0,19		0,14
Matig positief	0,13		0,07	0,15		0,13
Positief	0,09		0,07	0,10		0,13
Zeer positief	0,02		0,07	-0,03		0,14
Uiterst positief	0,00	#	0,09	0,03		0,17
R ²	0,01			0,01		

Bron: CBS

p<0,001.

ref = referentiecategorie.

N Mannen = 369 723, N Vrouwen = 353 188.

B8.2 Logistische regressieanalyse voor wel (1) of geen (0) recidive, mannen

	B	sig.	SE
Constante	-7,00	#	0,17
Migratieachtergrond			
Nederlands	ref		
Turks	-0,25	#	0,06
Marokkaans	1,11	#	0,05
Surinaams	-0,07		0,06
Antilliaans	0,18		0,09
Belgisch	0,14		0,16
Chinees	-2,16	#	0,50
Indonesisch	-0,41		0,15
Pools	0,19		0,21

B8.2 Logistische regressieanalyse voor wel (1) of geen (0) recidive, mannen (vervolg)

	B	sig.	SE
Geboortejaar			
1997	ref		
1996	0,31	#	0,04
1995	0,46	#	0,03
1994	0,66	#	0,03
Ouderlijke- en gezinsstructuur			
<i>Ouder met Nederlandse achtergrond</i>			
1 of meer	ref		
Geen	0,38	#	0,04
<i>Ouderlijke structuur</i>			
Intact	ref		
Niet intact	0,44	#	0,03
<i>Vader is bekend/onbekend</i>			
Bekend	ref		
Onbekend	0,54	#	0,06
<i>Aantal kinderen in huishouden</i>			
1	ref		
2	-0,03		0,03
3	0,02		0,04
4 of meer	0,15	#	0,04
Veroordeling ouders			
Vader/moeder nooit veroordeeld	ref		
Vader/moeder ooit veroordeeld	0,81	#	0,03
Materiele welvaart ouders			
<i>Gestandaardiseerd huishoudinkomen</i>			
Eerste percentiel	0,30	#	0,04
Tweede percentiel	0,09		0,03
Derde percentiel	ref		
Vierde percentiel	-0,18	#	0,04
Vijfde percentiel	-0,13		0,05
<i>Vader/moeder had(den) uitkering</i>	0,25	#	0,03
<i>Vader/moeder leefde(n) langdurig onder armoedegrens</i>	0,10		0,06
<i>Vader/moeder zijn geregistreerd als wanbetaler</i>	0,32	#	0,04
Opleidingsniveau			
Vmbo-b/k	2,44	#	0,10
Vmbo-g/t	1,96	#	0,10
Havo/vwo onderbouw	1,37	#	0,10
Havo bovenbouw	0,78	#	0,11
Vwo bovenbouw of hoger	ref		
onbekend	2,49	#	0,11

B8.2 Logistische regressieanalyse voor wel (1) of geen (0) recidive, mannen (vervolg)

	B	sig.	SE
Woonomgeving			
<i>Stedelijkheid woongemeente</i>			
Niet	ref		
Weinig	0,08		0,06
Matig	0,35	#	0,06
Sterk	0,38	#	0,06
Zeer sterk	0,44	#	0,06
<i>Leefbaarometer/kwaliteit buurt</i>			
Slecht	ref		
Matig	0,16		0,12
Matig positief	0,30		0,11
Positief	0,25		0,12
Zeer positief	0,02		0,12
Uiterst positief	-0,21		0,16
R ²	0,16		

Bron: CBS

p<0,001.

ref = referentiecategorie.

N = 348 135.

B8.3 Logistische regressieanalyse voor wel (1) of geen (0) veroordeling, vermogens- en geweldsdelicten, mannen

	Vermogensdelicten			Geweldsdelicten		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constante	-6,31	#	0,14	-6,11		0,17
Migratieachtergrond						
Nederlands	ref			ref		
Turks	-0,40	#	0,06	0,12		0,07
Marokkaans	0,94	#	0,05	0,59	#	0,06
Surinaams	0,16		0,05	0,02		0,07
Antilliaans	0,24		0,08	0,13		0,10
Belgisch	0,30		0,15	-0,21		0,19
Chinees	-1,54	#	0,36	-1,51	#	0,45
Indonesisch	-0,21		0,13	0,04		0,13
Pools	0,14		0,22	0,14		0,23
Geboortejaar						
1997	ref			ref		
1996	0,19	#	0,03	0,29	#	0,04
1995	0,30	#	0,03	0,42	#	0,04
1994	0,50	#	0,03	0,55	#	0,04
Ouderlijke- en gezinsstructuur						
<i>Ouder met Nederlandse achtergrond</i>						
1 of meer	ref			ref		
Geen	0,52	#	0,04	0,13	#	0,05
<i>Ouderlijke structuur</i>						
Intact	ref			ref		
Niet intact	0,42	#	0,03	0,31	#	0,03

B8.3 Logistische regressieanalyse voor wel (1) of geen (0) veroordeling, vermogens- en geweldsdelicten, mannen (vervolg)

	Vermogensdelicten			Geweldsdelicten		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE
<i>Vader is bekend/onbekend</i>						
Bekend	ref			ref		
Onbekend	0,51	#	0,05	0,45	#	0,06
<i>Aantal kinderen in huishouden</i>						
1	ref			ref		
2	0,00		0,03	0,00		0,03
3	0,06		0,04	-0,01		0,04
4 of meer	0,20	#	0,04	0,01		0,05
Veroordeling ouders						
Vader/moeder nooit veroordeeld	ref			ref		
Vader/moeder ooit veroordeeld	0,56	#	0,03	0,65	#	0,03
Materiele welvaart ouders						
<i>Gestandaardiseerd huishoudinkomen</i>						
Eerste percentiel	0,33	#	0,04	0,22	#	0,04
Tweede percentiel	0,15	#	0,03	0,06		0,03
Derde percentiel	ref			ref		
Vierde percentiel	-0,19	#	0,04	-0,17	#	0,04
Vijfde percentiel	-0,27	#	0,05	-0,20	#	0,05
<i>Vader/moeder had(den) uitkering</i>	0,29	#	0,03	0,22	#	0,03
<i>Vader/moeder leefde(n) langdurig onder armoedegrens</i>	0,04		0,05	0,06		0,07
<i>Vader/moeder zijn geregistreerd als wanbetaler</i>	0,36	#	0,03	0,31	#	0,04
Opleidingsniveau						
Vmbo-b/k	1,77	#	0,08	1,92	#	0,08
Vmbo-g/t	1,44	#	0,08	1,55	#	0,08
Havo/vwo onderbouw	0,93	#	0,08	1,10	#	0,09
Havo bovenbouw	0,40	#	0,10	0,70	#	0,10
Vwo bovenbouw of hoger	ref			ref		
onbekend	1,81	#	0,09	2,09	#	0,10
Woonomgeving						
<i>Stedelijkheid woongemeente</i>						
Niet	ref			ref		
Weinig	0,18	#	0,06	-0,01		0,05
Matig	0,43	#	0,06	0,14	#	0,05
Sterk	0,55	#	0,06	0,16	#	0,05
Zeer sterk	0,66	#	0,07	0,06		0,06
<i>Leefbaarometer/kwaliteit buurt</i>						
Slecht	ref			ref		
Matig	0,05		0,10	-0,10		0,13
Matig positief	0,12		0,10	0,07		0,13
Positief	0,03		0,10	0,03		0,13
Zeer positief	-0,28		0,10	-0,09		0,13
Uiterst positief	-0,39		0,15	-0,24		0,16
R ²	0,16			0,08		

Bron: CBS

p<0,001.

ref = referentiecategorie.

N Vermogensdelicten = 369 723, N Geweldsdelicten = 369 723.

B8.4 Bijdrage van factoren voor het verklaren van het verschil in kans op een veroordeling tussen tweede generatie met migratieachtergrond en Nederlandse achtergrond, mannen

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans
	procentpunt			
Geboortejaar	0,0	0,0	0,0	0,0
Ouderlijke- en gezinsstructuur	1,5	1,6	2,9	3,3
waarvan				
wel/geen ouder met Nederlandse achtergrond	1,5	1,6	1,4	1,2
ouderlijke structuur	0,0	0,0	1,0	1,2
vader wel/niet bekend	0,0	0,0	0,6	1,0
aantal kinderen in huishouden	0,0	0,0	0,0	0,0
Veroordeling ouders	1,1	0,8	1,4	1,4
Materiële welvaart ouders	1,3	1,4	1,1	1,4
waarvan				
gestandaardiseerd huishoudinkomen	0,6	0,8	0,3	0,4
vader/moeder had(den) uitkering	0,6	0,6	0,4	0,4
vader/moeder leefde(n) langdurig onder armoedegrens	0,0	0,0	0,0	0,0
vader/moeder zijn geregistreerd als wanbetaler	0,2	0,0	0,4	0,6
Opleiding	2,4	2,1	1,5	1,5
Woonomgeving	1,0	1,1	1,1	1,3
waarvan				
stedelijkheid woongemeente	0,9	1,0	1,1	1,1
leefbaarometer/kwaliteit buurt	0,2	0,1	0,0	0,2
Totaal verschil	7,2	19,8	8,4	10,0
waarvan				
verklaard verschil	7,4	6,9	7,9	8,8
onverklaard verschil	-0,2	12,9	0,5	1,2

Bron: CBS

B8.5 Bijdrage van factoren voor het verklaren van het verschil in kans op een veroordeling tussen tweede generatie met migratieachtergrond en Nederlandse achtergrond, vrouwen

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans
	procentpunt			
Geboortejaar	0,0	0,0	0,0	0,0
Ouderlijke- en gezinsstructuur	0,4	0,3	0,9	1,0
waarvan				
wel/geen ouder met Nederlandse achtergrond	0,4	0,5	0,6	0,7
ouderlijke structuur	0,0	0,0	0,0	0,0
vader wel/niet bekend	0,0	0,0	0,0	0,0
aantal kinderen in huishouden	0,0	0,0	0,0	0,0
Veroordeling ouders	0,2	0,4	0,5	0,5

B8.5 Bijdrage van factoren voor het verklaren van het verschil in kans op een veroordeling tussen tweede generatie met migratieachtergrond en Nederlandse achtergrond, vrouwen (vervolg)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans
	procentpunt			
Materiële welvaart ouders	0,5	0,6	0,5	0,6
waarvan				
gestandaardiseerd huishoudinkomen	0,3	0,2	0,2	0,3
vader/moeder had(den) uitkering	0,2	0,2	0,2	0,3
vader/moeder leefde(n) langdurig onder armoedegrens	0,0	0,0	0,0	0,0
vader/moeder zijn geregistreerd als wanbetaler	0,0	0,1	0,1	0,1
Opleiding	0,9	0,8	1,0	1,1
Woonomgeving	0,6	0,6	0,7	0,7
waarvan				
stedelijkheid woongemeente	0,4	0,3	0,3	0,4
leefbaarometer/kwaliteit buurt	0,2	0,1	0,1	0,1
Totaal verschil	0,8	3,7	3,1	5,1
waarvan				
verklaard verschil	2,5	2,5	3,0	3,3
onverklaard verschil	-1,7	1,2	0,1	1,8

Bron: CBS

B9. Familienetwerken van niet-westerse oudere migranten

B9.1 Logistische regressieanalyse van het wel (1) of niet (0) samenwonen met kinderen

	Turks			Marokkaans			Surinaams			Antilliaans			Nederlands		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constance	0,55	#	0,08	0,88	#	0,08	-0,75	#	0,06	-0,44	#	0,11	0,73	#	0,01
Kenmerken ouder															
<i>Leeftijd</i>															
55 tot 65 jaar	ref			ref			ref			ref			ref		
65 tot 75 jaar	0,23	#	0,03	-0,07		0,03	-0,09	#	0,03	-0,08		0,05	-0,22	#	0,01
75 jaar en ouder	0,59	#	0,04	0,34	#	0,04	0,07		0,04	0,25		0,09	0,02		0,01
<i>Geslacht</i>															
Mannen	ref			ref			ref			ref			ref		
Vrouwen	0,39	#	0,02	0,58	#	0,03	0,61	#	0,02	0,85	#	0,04	0,20	#	0,00
<i>Partnerstatus</i>															
Zonder partner	ref			ref			ref			ref			ref		
Met partner	0,24	#	0,03	0,78	#	0,03	0,42	#	0,02	0,42	#	0,04	0,16	#	0,00
<i>Aantal dochters</i>															
0	ref			ref			ref			ref			ref		
1	0,10		0,03	0,06		0,05	0,11	#	0,03	0,09		0,05	0,03	#	0,00
2 of meer	0,24	#	0,03	0,17	#	0,04	0,27	#	0,03	0,17		0,06	0,19	#	0,01

B9.1 Logistische regressieanalyse van het wel (1) of niet (0) samenwonen met kinderen (vervolg)

	Turks			Marokkaans			Surinaams			Antilliaans			Nederlands		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE
<i>Aantal zonen</i>															
0	ref			ref			ref			ref			ref		
1	0,29	#	0,04	0,35	#	0,05	0,48	#	0,03	0,37	#	0,05	0,50	#	0,01
2 of meer	0,54	#	0,04	0,54	#	0,05	0,88	#	0,03	0,72	#	0,06	0,85	#	0,01
<i>Inkomen</i>															
0 tot 20 procent	ref			ref			ref			ref			ref		
20 tot 40 procent	1,36	#	0,03	1,31	#	0,03	0,85	#	0,03	0,74	#	0,06	0,14	#	0,01
40 tot 60 procent	2,28	#	0,03	2,47	#	0,04	1,32	#	0,03	1,11	#	0,06	0,81	#	0,01
60 tot 80 procent	2,67	#	0,04	2,91	#	0,06	1,66	#	0,03	1,34	#	0,06	1,22	#	0,01
80 tot 100 procent	2,60	#	0,05	2,73	#	0,07	1,77	#	0,03	1,22	#	0,07	1,28	#	0,01
Onbekend	0,02		0,15	-0,19		0,21	0,01		0,14	0,12		0,21	0,22	#	0,04
<i>Ziektekosten</i>															
0 tot 20 procent	ref			ref			ref			ref			ref		
20 tot 40 procent	-0,12		0,04	-0,12		0,04	-0,02		0,03	-0,02		0,06	-0,12	#	0,01
40 tot 60 procent	-0,18	#	0,04	-0,16	#	0,04	-0,08		0,03	-0,13		0,06	-0,14	#	0,01
60 tot 80 procent	-0,27	#	0,04	-0,27	#	0,04	-0,09		0,03	-0,08		0,06	-0,16	#	0,01
80 tot 100 procent	-0,34	#	0,04	-0,33	#	0,04	-0,15	#	0,03	-0,21		0,06	-0,12	#	0,01
Onbekend	0,77	#	0,17	0,56		0,26	0,72	#	0,15	1,39	#	0,23	0,05		0,02
<i>Stedelijkheid van de woongemeente</i>															
Zeer sterk	ref			ref			ref			ref			ref		
Sterk	-0,03		0,02	-0,14	#	0,03	-0,15	#	0,02	-0,14		0,04	-0,09	#	0,01
Matig	0,03		0,04	-0,09		0,04	-0,22	#	0,04	-0,30	#	0,07	-0,02		0,01
Weinig	0,04		0,05	-0,19		0,06	-0,56	#	0,05	-0,53	#	0,08	0,07	#	0,01
Niet	-0,61		0,21	-0,53		0,16	-0,81	#	0,12	-0,45		0,18	0,09	#	0,01
Kenmerken kinderen															
<i>Leeftijd</i>															
Jonger dan 18 jaar	ref			ref			ref			ref			ref		
18 tot 25 jaar	-0,99	#	0,06	-1,76	#	0,05	-0,47	#	0,05	-0,63	#	0,08	-1,22	#	0,01
25 tot 35 jaar	-2,67	#	0,06	-3,36	#	0,05	-1,77	#	0,04	-2,00	#	0,08	-3,18	#	0,01
35 jaar en ouder	-3,21	#	0,06	-3,93	#	0,06	-2,72	#	0,05	-2,92	#	0,09	-4,29	#	0,01
<i>Hoogst behaalde opleidingsniveau</i>															
Laag	ref			ref			ref			ref			ref		
Midden	-0,20	#	0,04	-0,17	#	0,04	-0,08		0,04	-0,05		0,06	-0,35	#	0,01
Hbo	-0,42	#	0,04	-0,44	#	0,05	-0,28	#	0,04	-0,35	#	0,07	-0,83	#	0,01
Wo	-0,58	#	0,04	-0,53	#	0,05	-0,47	#	0,04	-0,86	#	0,08	-1,24	#	0,01
Onbekend	-0,69	#	0,07	-0,96	#	0,12	-0,93	#	0,07	-1,00	#	0,12	-0,62	#	0,01
Pseudo R ²	0,42			0,51			0,33			0,34			0,43		

Bron: CBS

p<0,001.

N Turks = 53 174, N Marokkaans = 48 860, N Surinaams = 70 030, N Antilliaans = 18 273, N Nederlands= 3 918 314.

B9.2 Logistische regressieanalyse van het wel (1) of niet (0) hebben van kinderen binnen een straal van 5 kilometer

	Turks			Marokkaans			Surinaams			Antilliaans			Nederlands		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constate	-1,10	#	0,13	-1,16	#	0,13	-1,19	#	0,08	-1,00	#	0,14	-0,7	#	0,02
Kenmerken ouder															
<i>Leeftijd</i>															
55 tot 65 jaar	ref			ref			ref			ref			ref		
65 tot 75 jaar	0,11		0,05	0,28	#	0,05	0,06		0,03	0,00		0,05	-0,11	#	0,00
75 jaar en ouder	0,38	#	0,07	0,94	#	0,08	0,10		0,04	0,07		0,07	-0,22	#	0,01
<i>Geslacht</i>															
Mannen	ref			ref			ref			ref			ref		
Vrouwen	0,37	#	0,04	0,50	#	0,05	0,34	#	0,02	0,36	#	0,04	0,12	#	0,00
<i>Partnerstatus</i>															
Zonder partner	ref			ref			ref			ref			ref		
Met partner	0,55	#	0,04	0,47	#	0,05	0,25	#	0,02	0,05		0,05	0,16	#	0,00
<i>Aantal dochters</i>															
0	ref			ref			ref			ref			ref		
1	0,66	#	0,05	0,49	#	0,06	0,55	#	0,03	0,53	#	0,05	0,60	#	0,00
2 of meer	1,49	#	0,06	1,36	#	0,06	1,19	#	0,03	1,03	#	0,06	1,23	#	0,00
<i>Aantal zonen</i>															
0	ref			ref			ref			ref			ref		
1	0,84	#	0,05	0,61	#	0,07	0,57	#	0,03	0,41	#	0,05	0,59	#	0,00
2 of meer	1,87	#	0,06	1,78	#	0,07	1,13	#	0,03	0,96	#	0,06	1,26	#	0,00
<i>Inkomen</i>															
0 tot 20 procent	ref			ref			ref			ref			ref		
20 tot 40 procent	-0,10		0,05	-0,15		0,06	-0,08		0,03	-0,04		0,06	0,09	#	0,01
40 tot 60 procent	0,01		0,07	-0,22		0,09	-0,14	#	0,03	-0,25	#	0,06	-0,04	#	0,01
60 tot 80 procent	-0,27	#	0,08	-0,37		0,11	-0,14	#	0,03	-0,18		0,07	-0,23	#	0,01
80 tot 100 procent	-0,43	#	0,09	-0,53	#	0,14	-0,31	#	0,04	-0,45	#	0,07	-0,42	#	0,01
Onbekend	-0,22		0,18	-0,68		0,25	-0,41		0,13	-0,20		0,2	-0,55	#	0,03
<i>Ziektekosten</i>															
0 tot 20 procent	ref			ref			ref			ref			ref		
20 tot 40 procent	0,06		0,07	0,02		0,08	0,12		0,04	0,22		0,07	0,04	#	0,00
40 tot 60 procent	0,25	#	0,06	0,07		0,07	0,18	#	0,04	0,23	#	0,06	0,06	#	0,00
60 tot 80 procent	0,23	#	0,06	0,13		0,07	0,23	#	0,04	0,21		0,06	0,04	#	0,00
80 tot 100 procent	0,31	#	0,06	0,18		0,07	0,26	#	0,04	0,18		0,06	0,04	#	0,00
Onbekend	0,07		0,26	-0,17		0,33	-0,25		0,16	-0,12		0,25	-0,13	#	0,02
<i>Stedelijkheid van de woongemeente</i>															
Zeer sterk	ref			ref			ref			ref			ref		
Sterk	0,00		0,04	-0,23	#	0,05	-0,19	#	0,03	-0,02		0,04	0,08	#	0,00
Matig	-0,27	#	0,06	-0,36	#	0,08	-0,59	#	0,04	-0,30	#	0,07	0,00		0,00
Weinig	-0,80	#	0,07	-1,28	#	0,08	-0,93	#	0,05	-0,82	#	0,08	-0,26	#	0,00
Niet	-2,01	#	0,24	-1,39	#	0,21	-1,71	#	0,13	-1,45	#	0,19	-0,51	#	0,01
Kenmerken kinderen															
<i>Leeftijd</i>															
Jonger dan 18 jaar	ref			ref			ref			ref			ref		
18 tot 25 jaar	0,14		0,12	0,21		0,10	-0,22		0,08	-0,44		0,13	-0,34	#	0,02
25 tot 35 jaar	0,47	#	0,11	0,40	#	0,10	0,08		0,07	-0,01		0,12	0,46	#	0,02
35 jaar en ouder	0,66	#	0,12	0,46	#	0,11	0,07		0,07	0,02		0,13	0,47	#	0,02

B9.2 Logistische regressieanalyse van het wel (1) of niet (0) hebben van kinderen binnen een straal van 5 kilometer (vervolg)

	Turks			Marokkaans			Surinaams			Antilliaans			Nederlands		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE
<i>Hoogst behaalde opleidingsniveau</i>															
Laag	ref			ref			ref			ref			ref		
Midden	-0,21		0,06	-0,13		0,07	0,16	#	0,04	0,32	#	0,07	-0,05	#	0,01
Hbo	-0,38	#	0,07	-0,19		0,08	0,16	#	0,04	0,11		0,07	-0,35	#	0,01
Wo	-0,88	#	0,07	-0,27		0,09	-0,04		0,04	-0,14		0,08	-0,96	#	0,01
Onbekend	-0,28		0,11	-0,19		0,16	-0,05		0,06	0,04		0,11	-0,01		0,01
Pseudo R ²	0,18			0,25			0,13			0,11			0,11		

Bron: CBS

p<0,001.

N Turks = 29 123, N Marokkaans = 22 629, N Surinaams = 44 887, N Antilliaans = 11 847, N Nederlands = 3 175 035.

B9.3 Logistische regressieanalyse van het wel (1) of niet (0) hebben van kinderen binnen een straal van 20 kilometer

	Turks			Marokkaans			Surinaams			Antilliaans			Nederlands		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE
Constante	0,04		0,19	0,25		0,18	0,25		0,11	0,31		0,17	0,63	#	0,02
Kenmerken ouder															
<i>Leeftijd</i>															
55 tot 65 jaar	ref			ref			ref			ref			ref		
65 tot 75 jaar	0,09		0,08	0,31	#	0,09	0,08		0,04	0,04		0,06	-0,19	#	0,01
75 jaar en ouder	0,47	#	0,11	0,85	#	0,13	0,06		0,05	-0,06		0,09	-0,38	#	0,01
<i>Geslacht</i>															
Mannen	ref			ref			ref			ref			ref		
Vrouwen	0,45	#	0,06	0,62	#	0,08	0,45	#	0,03	0,45	#	0,05	0,12	#	0,00
<i>Partnerstatus</i>															
Zonder partner	ref			ref			ref			ref			ref		
Met partner	0,58	#	0,06	0,62	#	0,07	0,24	#	0,03	0,08		0,06	0,19	#	0,00
<i>Aantal dochters</i>															
0	ref			ref			ref			ref			ref		
1	0,70	#	0,08	0,52	#	0,09	0,63	#	0,04	0,72	#	0,06	0,74	#	0,00
2 of meer	1,57	#	0,09	1,53	#	0,10	1,34	#	0,05	1,21	#	0,08	1,52	#	0,01
<i>Aantal zonen</i>															
0	ref			ref			ref			ref			ref		
1	1,07	#	0,08	0,77	#	0,09	0,68	#	0,04	0,48	#	0,06	0,71	#	0,00
2 of meer	2,24	#	0,09	2,11	#	0,10	1,48	#	0,05	1,15	#	0,08	1,49	#	0,01
<i>Inkomen</i>															
0 tot 20 procent	ref			ref			ref			ref			ref		
20 tot 40 procent	-0,09		0,08	-0,08		0,09	0,07		0,04	-0,04		0,07	0,17	#	0,01
40 tot 60 procent	0,11		0,10	-0,01		0,13	0,00		0,05	-0,11		0,08	-0,04	#	0,01
60 tot 80 procent	-0,31		0,11	-0,49		0,15	-0,06		0,05	-0,22		0,08	-0,31	#	0,01
80 tot 100 procent	-0,55	#	0,12	-0,52		0,18	-0,19	#	0,05	-0,55	#	0,08	-0,55	#	0,01
Onbekend	-0,38		0,24	-0,47		0,33	-0,41		0,15	-0,24		0,24	-0,68	#	0,03

B9.3 Logistische regressieanalyse van het wel (1) of niet (0) hebben van kinderen binnen een straal van 20 kilometer (vervolg)

	Turks			Marokkaans			Surinaams			Antilliaans			Nederlands		
	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE	B	sig.	SE
<i>Ziektekosten</i>															
0 tot 20 procent	ref			ref			ref			ref			ref		
20 tot 40 procent	0,17		0,10	0,07		0,12	0,18	#	0,05	0,14		0,08	0,06	#	0,01
40 tot 60 procent	0,34	#	0,09	0,12		0,11	0,26	#	0,05	0,16		0,08	0,09	#	0,01
60 tot 80 procent	0,26		0,09	0,03		0,11	0,29	#	0,05	0,11		0,08	0,07	#	0,01
80 tot 100 procent	0,38	#	0,09	0,14		0,11	0,32	#	0,05	0,17		0,08	0,07	#	0,01
Onbekend	-0,21		0,34	-0,27		0,41	-0,21		0,19	-0,24		0,29	-0,19	#	0,03
<i>Stedelijkheid van de woongemeente</i>															
Zeer sterk	ref			ref			ref			ref			ref		
Sterk	-0,77	#	0,07	-0,81	#	0,08	-0,77	#	0,03	-0,48	#	0,06	-0,33	#	0,01
Matig	-1,16	#	0,09	-1,04	#	0,11	-1,18	#	0,05	-0,66	#	0,08	-0,34	#	0,01
Weinig	-1,54	#	0,10	-1,62	#	0,12	-1,51	#	0,06	-1,24	#	0,09	-0,53	#	0,01
Niet	-2,68	#	0,26	-1,44	#	0,28	-2,13	#	0,12	-1,58	#	0,17	-0,76	#	0,01
Kenmerken kinderen															
<i>Leeftijd</i>															
Jonger dan 18 jaar	ref			ref			ref			ref			ref		
18 tot 25 jaar	0,04		0,16	-0,03		0,14	-0,47	#	0,11	-0,49		0,16	-0,40	#	0,02
25 tot 35 jaar	0,44		0,16	0,13		0,15	-0,16		0,10	-0,06		0,15	0,53	#	0,02
35 jaar en ouder	0,74	#	0,17	0,26		0,17	-0,20		0,10	-0,12		0,16	0,54	#	0,02
<i>Hoogst behaalde opleidingsniveau</i>															
Laag	ref			ref			ref			ref			ref		
Midden	0,05		0,10	-0,08		0,11	0,16		0,05	0,25		0,08	-0,08	#	0,01
Hbo	-0,14		0,11	-0,07		0,12	0,26	#	0,06	0,15		0,09	-0,50	#	0,01
Wo	-0,84	#	0,11	-0,41		0,13	-0,05		0,06	-0,15		0,10	-1,27	#	0,01
Onbekend	-0,15		0,17	-0,25		0,22	0,02		0,08	0,04		0,13	-0,01		0,01
Pseudo R ²	0,20			0,25			0,15			0,12			0,13		

Bron: CBS

p<0,001.

N Turks = 29 123, N Marokkaans = 22 629, N Surinaams = 44 887, N Antilliaans = 11 847, N Nederlands = 3 175 035.

Bronbeschrijvingen

De volgende bronnen en/of leveranciers van bronnen worden kort beschreven:

- Afdoeningen rechtbankstrafzaken door rechter in eerste aanleg
- Basisregistratie Personen (BRP)
- Basisvoorziening Handhaving (BVH) en Geïntegreerde Interactieve Databank voor Strategische bedrijfsinformatie' (GIDS)
- Bevolkingsprognoses
- Bevolkingsstatistieken
- Eencijferbestanden
- Enquête Beroepsbevolking (EBB)
- Gezondheidsenquête (CBS)
- Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND)
- Integraal Inkomens- en vermogensonderzoek

- Onderwijsstatistieken
- Onderzoek Sociale samenhang en Welzijn
- Opleidingsniveaubestand
- Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB)
- Uitkeringsstatistieken
- Vektis
- Veiligheidsmonitor
- Zorginstituut Nederland

Afdoeningen rechtbankstrafzaken door rechter in eerste aanleg of door het Openbaar Ministerie

Het eerste bestand bevat afdoeningen van rechtbankstrafzaken door de rechter in eerste aanleg. Voor deze publicatie is een selectie gemaakt van afdoeningen waarbij de eindbeslissing is afdoening door schuldigverklaring is. Een schuldigverklaring is een beslissing van de rechter waarin deze het door de officier van justitie ten laste gelegde feit bewezen en een strafbaar feit acht en van oordeel is dat de verdachte strafbaar is. Bij een schuldigverklaring kan de rechter de veroordeelde een straf opleggen, maar dat hoeft niet. Het tweede bestand bevat afdoeningen door het Openbaar Ministerie (OM). Uit dit bestand zijn de zaken geselecteerd waarbij het OM heeft besloten tot transactie, voorwaardelijk sepot of strafbeschikking. De gegevens zijn afkomstig uit de systemen COMPAS en GPS van het OM.

Basisregistratie Personen (BRP)

Register waarin alle inwoners van een gemeente behoren te zijn ingeschreven. De Wet gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (GBA) vormt de grondslag voor de gemeentelijke bevolkingsregisters. Vanaf januari 2014 is de Wet GBA vervangen door de Wet basisregistratie personen (Wet BRP).

Uitgezonderd zijn:

- inwoners van Nederland die gebruik maken van uitzonderingsregels die gelden met betrekking tot opneming in de bevolkingsregisters (niet-Nederlandse diplomaten en niet-Nederlandse NAVO-militairen). Zij mogen zelf bepalen of zij in de bevolkingsregisters ingeschreven worden of niet.
- asielzoekers die korter dan zes maanden in de centrale opvang verblijven en nog geen verblijfsvergunning hebben gekregen.

Basisvoorziening Handhaving (BVH) en Geïntegreerde Interactieve Databank voor Strategische bedrijfsinformatie (GIDS)

De gegevens over geregistreerde verdachten van misdrijven zijn afkomstig uit de registratiesystemen van de Nationale Politie. De politie registreert iemand als 'verdachte van een misdrijf' wanneer een redelijk vermoeden van schuld bestaat.

Voor de jaren 2005 t/m 2011 is de data afkomstig uit het registratiesysteem 'Geïntegreerde Interactieve Databank voor Strategische bedrijfsinformatie' (GIDS). Voor de jaren 2012 tot en met 2019 uit de 'Basisvoorziening Handhaving' (BVH).

De BVH bevat informatie onder andere informatie over het type delict. Persoonsinformatie over bijvoorbeeld het geslacht, land van herkomst en leeftijd is afkomstig uit het stelsel van 'Sociaal Statistische Bestanden' (SSB). Het aantal verdachten wordt weergegeven als percentage van dezelfde groep in de bevolking. De cijfers hebben alleen betrekking op personen die op een adres bij een gemeente zijn ingeschreven in de BRP (Basisregistratie Personen). BVH en GIDS leveren geen compleet beeld van de geregistreerde criminaliteit in Nederland. De gegevens van de bijzondere opsporingsdiensten (FIOD-ECD, douane) zijn vaak niet opgenomen in BVH (en voorheen GIDS). Diverse typen misdrijf, zoals economische delicten, milieudelicten of uitkeringsfraude, zijn hierdoor ondervertegenwoordigd in de cijfers. De gegevens zijn van verdachten, niet van veroordeelden.

De nieuwe wijze van tellen (GIDS versus BVH) geeft een lichte trendbreuk van 2011 op 2012. GIDS telde alleen verdachten die aan het hoofdincident van een registratie gekoppeld waren. BVH telt alle verdachten.

Na drie jaar 'beviest' het CBS de data en worden verdachten die gevonden worden bij misdrijven die ouder zijn dan 3 jaar niet meer meegeteld in de verdachtencijfers. Cijfers over 2018 en 2019 zijn voorlopig omdat voor die jaren nog verdachten toegevoegd kunnen worden.

Bevolkingsprognoses

De prognoses hebben tot doel de meest waarschijnlijke toekomstige ontwikkeling van de Nederlandse bevolking te beschrijven. Er worden drie langetermijnprognoses gemaakt: de Bevolkingsprognose, de Kernprognose en de Huishoudensprognose. In samenwerking met het Planbureau voor de leefomgeving (PBL) maakt CBS daarnaast een regionale prognose van het aantal inwoners en huishoudens per gemeente voor de middellange termijn.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Bevolkingsstatistieken

De Bevolkingsstatistieken geven informatie over de omvang en samenstelling van de bevolking op 1 januari. Tevens geven de statistieken informatie over de veranderingen die van jaar op jaar optreden in de omvang en samenstelling van de bevolking door geboorte, sterfte en migratie. De waarnemingen zijn gebaseerd op informatie die het CBS ontvangt uit de bevolkingsregisters van gemeenten. Deze gegevens hebben betrekking op alle personen die in het bevolkingsregister zijn opgenomen (de 'de jure' bevolking). In principe wordt iedereen die voor onbepaalde tijd in Nederland woont, opgenomen in het bevolkingsregister van de woongemeente. Personen die 'de jure' tot de bevolking van Nederland behoren maar voor wie geen vaste woonplaats valt aan te wijzen, zijn opgenomen in het bevolkingsregister van de gemeente Den Haag. De Wet basisregistratie personen (Wet BRP) vormt de grondslag voor de gemeentelijke bevolkingsregisters. De Wet BRP is de opvolger van de Wet gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (GBA).

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Eencijferbestanden

De eencijferbestanden mbo en hoger onderwijs zijn afkomstig van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) en bevatten informatie over ingeschrevenen in het onderwijs op 1 oktober.

Enquête beroepsbevolking (EBB)

De Enquête Beroepsbevolking (EBB) is een grootschalig steekproefonderzoek bij personen die in Nederland wonen. Personen die wonen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (de institutionele bevolking) worden buiten beschouwing gelaten. Het steekproefonderzoek wordt doorlopend uitgevoerd. Doel van het onderzoek is het verstrekken van informatie over de relatie tussen mens en arbeidsmarkt. Hierbij worden kenmerken van personen in verband gebracht met hun positie op de arbeidsmarkt. De EBB bestaat sinds 1987. Sinds 2001 is de EBB een zogenaamd roterend panelonderzoek, waarbij de personen in de loop van een jaar vijf maal geënquêteerd worden (om de drie maanden). Jaarlijks worden ongeveer 350 duizend enquêtes afgenomen. Bij publicatie op basis van de EBB classificeert het CBS de bevolking van 15 tot 75 jaar in de werkzame beroepsbevolking, de werkloze beroepsbevolking en de niet-beroepsbevolking. Zie verder de uitgebreide methodebeschrijving EBB.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Gezondheidsenquête (CBS)

De Gezondheidsenquête is een onderzoek dat een zo volledig mogelijk beeld probeert te geven van (ontwikkelingen in) de gezondheid, de medische contacten, de leefstijl en het preventieve gedrag van de bevolking van Nederland. Het onderzoek wordt uitgevoerd onder personen woonachtig in particuliere huishoudens. Bij respondenten jonger dan 12 jaar worden de enquêtevragen beantwoord door een ouder of verzorger. Jaarlijks wordt een bruto steekproef van ruim 15 duizend personen benaderd. Met een respons van 60–65 procent levert dit een netto steekproef op van ongeveer 9 500 personen. Voor verschillen tussen de samenstelling van de netto steekproef en de totale bevolking wordt een correctie toegepast door middel van een wegingsfactor gebaseerd op de kenmerken geslacht, leeftijd, herkomst, burgerlijke staat, stedelijkheid, provincie, landsdeel, huishoudgrootte, inkomen, vermogen en enquêtesizoen.

De Gezondheidsenquêtecijfers over roken en obesitas maken met ingang van verslagjaar 2014 deel uit van de Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor van CBS, RIVM en Trimbos-instituut.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND)

De Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) voert het vreemdelingenbeleid, de Vreemdelingenwet en de Rijkswet op het Nederlanderschap uit. De IND behandelt alle aanvragen voor asiel, gezinshereniging, visa en andere verblijfsvergunningen. Daarbij toetst de IND of de aanvrager voldoet aan de voorwaarden om in Nederland te verblijven of Nederlander te worden.

Integraal Inkomens- en vermogensonderzoek

Het Integraal Inkomens- en vermogensonderzoek geeft een beeld van de samenstelling en verdeling van het inkomen en vermogen van personen en huishoudens in Nederland. De populatie bestaat uit de bevolking van Nederland in particuliere huishoudens op 1 januari. Het onderzoek is gebaseerd op integrale registraties van de Belastingdienst, Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen UWV) en de BRP.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Onderwijsstatistieken

De onderwijsstatistieken geven een breed overzicht van diverse aspecten van het onderwijs in Nederland. De meeste informatie heeft betrekking op de leerlingen/studenten en de geslaagden/afgestudeerden bij de verschillende onderwijssoorten. Daarnaast zijn er gegevens over onderwijsinstellingen, de overheidsuitgaven aan onderwijs, het opleidingsniveau van de bevolking, stromen in het onderwijs, studievoortgang van leerlingen/studenten en voortijdig schoolverlaten en de bestemming van geslaagden/afgestudeerden op de arbeidsmarkt. Van de meeste onderwijssoorten zijn ook regionale cijfers beschikbaar. Het grootste deel van de statistieken betreft het onderwijs dat wordt bekostigd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap of het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. In het kader van leven lang leren is er ook informatie over de deelname aan bedrijfsopleidingen en het niet-bekostigd onderwijs.

Onderzoek Sociale samenhang en Welzijn

Dit onderzoek stelt ontwikkelingen vast in sociale samenhang en welzijn. Hierin worden onder andere vragen gesteld over subjectief welzijn, sociale, maatschappelijke en politieke participatie en vertrouwen. Het onderzoek wordt sinds 2012 jaarlijks uitgevoerd onder personen van 15 jaar en ouder in particuliere huishoudens in Nederland. De vragen over politieke participatie zijn aan personen van 18 jaar en ouder gesteld.

Voor de gegevens in het Jaarrapport Integratie zijn de jaren 2012–2019 samengevoegd. Deze acht jaren zijn samengevoegd om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over mensen van de eerste en de tweede generatie en over mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond. Bovendien zijn veranderingen vastgesteld door de periode 2012 tot en met 2015, en 2016 tot en met 2019 met elkaar te vergelijken. Voor het vaststellen en het vergelijken van de activiteiten in verenigingen zijn geen gegevens van 2017 gebruikt. Met de gegevens van 2012 tot en met 2019 zijn gegevens beschikbaar van 61 200 personen van 15 jaar en ouder. Van hen hebben 48 016 personen een Nederlandse en 13 180 een niet-Nederlandse achtergrond. Uitgesplitst naar generaties zijn het 2 650 eerste generatie westers en 4 387 niet-westers, en 3 552 tweede generatie westers en 2 590 niet-westers. Uitgesplitst naar herkomstgroepering: Marokkaans (983), Turks (1 166), Surinaams (1 534), Antilliaans (544) en overige niet-westerse landen (2 750). Bij de interpretatie van de resultaten wordt rekening gehouden met het gegeven dat personen met een niet-westerse achtergrond gemiddeld jonger zijn dan personen met een westerse en Nederlandse achtergrond, en dat personen met een westerse achtergrond gemiddeld een hoger opleidingsniveau hebben dan personen met een Nederlandse en niet-westerse achtergrond. De vergelijking tussen herkomstgroepen gebeurt in stappen. Eerst worden personen met een Nederlandse,

westerse en niet-westerse achtergrond vergeleken. Hierbij wordt met bivariate analyses nagegaan of er verschillen zijn in de mate van sociale en maatschappelijke participatie. Daarbij wordt ook gekeken of de verschillen (deels) verklaard kunnen worden doordat deze herkomstgroepen zich onderscheiden in man/vrouw-verhouding, leeftijd en opleidingsniveau. Leeftijd is onderverdeeld in zes groepen, 15 tot 25 jaar, 25 tot 35 jaar, 35 tot 45 jaar, 45 tot 55 jaar, 55 tot 65 jaar en 65 jaar en ouder. Bij opleidingsniveau is een driedeling gehanteerd van laag, midden en hoog.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Opleidingsniveaubestand

Het Opleidingsniveaubestand bevat data over het hoogst behaalde en hoogst gevolgde opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking op peildatum 1 oktober. Het bestand is gebaseerd op gegevens uit diverse registers (voor een belangrijk deel uit de Onderwijsnummerbestanden van DUO en de EBB). Door het gebruik van meerdere (jaargangen van) bronnen heeft het een zeer hoge dekkingsgraad (2018: ruim 11,5 miljoen personen) die bovendien jaarlijks toeneemt. Alhoewel de dekkingsgraad hoog is, vertegenwoordigt het bestand niet de gehele doelpopulatie. De informatie is voor een deel van de bevolking integraal en voor de overige personen op steekproefbasis. Het bestand bevat een ophooggewicht dat voor representatieve uitkomsten zorgt voor de bevolking in Nederland.

Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB)

Het doel van het Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB) is het verschaffen van microdata waarmee een samenhangende, consistente beschrijving kan worden gegeven van een aantal aspecten van de bevolking van Nederland. Het SSB is een stelsel van op individueel niveau koppelbare registers en enquêtes. Met gegevens uit het SSB worden voor verschillende onderwerpen statistieken gemaakt en wordt sociaalwetenschappelijk onderzoek uitgevoerd. De SSB-populatie betreft alle personen die in Nederland wonen en personen die niet in Nederland wonen maar wel in Nederland werken, een uitkering dan wel pensioen vanuit Nederland ontvangen of in Nederland onderwijs volgen. Er zijn onder meer gegevens beschikbaar over personen, uitkeringen, banen, inkomen, opleidingen, huishoudens, woningen en ruimtelijke indelingen. Door de opzet van het SSB is samenhangende informatie aanwezig voor kleine groepen in de samenleving, kan regionaal sterk gedetailleerde informatie gegeven worden en kunnen groepen personen door longitudinaal onderzoek gevolgd worden.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Uitkeringsstatistieken

De uitkeringsstatistieken geven een beeld van uitkeringen in het kader van werkloosheid, bijstand, arbeidsongeschiktheid en de Algemene Ouderdomswet (AOW). De meeste informatie heeft betrekking op het aantal uitkeringen en achtergrondkenmerken van

personen met een uitkering. De statistieken zijn gebaseerd op registraties van gemeenten, UWV en SVB.

Veiligheidsmonitor

De cijfers over slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens komen uit de Veiligheidsmonitor, een grootschalige enquête onder Nederlanders van 15 jaar of ouder. Personen zijn slachtoffer als ze in de enquête aangeven in de twaalf maanden voorafgaande aan het onderzoek slachtoffer te zijn geweest van één of meerdere gewelds-, vermogens- of vandalismedelicten. De algemene onveiligheidsbeleving is vastgesteld met de vraag of mensen zich wel eens onveilig voelen. Om de onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt te bepalen is mensen gevraagd of zij zich wel eens onveilig voelen in de eigen buurt.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Vektis BASIC (zorgkosten)

Vektis C.V. is het informatiecentrum voor de zorg van Zorgverzekeraars Nederland. Vektis ontvangt van zorgverzekeraars en volmachthouders op kwartaalbasis een bestand met per verzekerde persoon per zorgvorm (bijvoorbeeld huisartsenzorg, ziekenhuiszorg, et cetera) de totale kosten die zijn betaald vanuit de basisverzekering. Vektis maakt op basis van acht kwartalen (jaar t en t+1) een jaarbestand. Verzekeraars schatten per type zorg de nog te verwachten kosten, deze worden verdeeld over de personen die voor die zorgvorm al kosten hadden gemaakt.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Zorginstituut Nederland (geneesmiddelenverstrekkingen)

Zorgverzekeraars leveren aan het Zorginstituut Nederland (tot april 2014 bekend als College voor Zorgverzekeringen, CVZ) gegevens over alle geneesmiddelenverstrekkingen per persoon die vergoed worden uit de verplichte basisverzekering voor geneeskundige zorg. Deze registratie bestaat sinds 2006 en wordt gebruikt voor de risicoverevening (RVE-bestanden), waarbij de zorgverzekeraars gecompenseerd worden voor hun patiëntenpopulatie. Het is een volledig dekkend bestand dat nagenoeg volledig koppelbaar is met de Basisregistratie Personen. De geneesmiddelen zijn op basis van artikelcodes ingedeeld naar ATC-klasse (anatomisch, therapeutisch, chemisch), een classificatiesysteem van de WHO (World Health Organization).

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Medewerkers

Redactie

Martine de Mooij, Dion Dieleman, Sabrina de Regt

Eindredactie

Annelie Hakkenes

Opmaak figuren

Annelie Hakkenes

Janneke Hendriks

Mart Landman

Hans Westerbeek

Monitordeel

1. Bevolking
Han Nicolaas en Dominique van Roon
2. Onderwijs
Dion Dieleman en Frank Linder
3. Sociaaleconomische positie
Willem Gielen, Noortje Pouwels, Sabrina de Regt en Sander van Schie
4. Criminaliteit
Kim Knoops, Sabrina de Regt en Wim Vissers
5. Gezondheid
Kim Knoops, Sabrina de Regt en Laura Voorrips
6. Sociale samenhang en participatie
Hans Schmeets

Verdiepend deel

7. De transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt

Niels Kooiman

8. De rol van gezin, opleiding en migratieachtergrond bij veroordeelde jongvolwassenen
Dion Dieleman, Ruben van Gaalen en Sabrina de Regt
9. Familienetwerken van niet-westerse oudere migranten
Tineke Fokkema (NIDI) en Marjolijn Das